

**A világgazdasági átrendeződések és hatásuk a magyar exportpiaci
lehetőségekre, a gazdasági növekedésre és a költségvetésre**

Készült a Költségvetési Tanács Titkársága megbízásából

2014. június 15.

Szerződésszám: KVT-30-1/2014, Országgyűlés Hivatala finanszírozásában

Készítette:
Nagy Ágnes
Nagy Katalin
Oblath Gábor
Palócz Éva
Serfőző Nóra
Vakhal Péter

Készült a Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt-ben.
A Zrt. címe: 1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Telefon:309-2695
Telefax: 309-2647
www.kopint-tarki.hu
info@kopint-tarki.hu

Tartalom

Vezetői összefoglaló	3
1.) Növekedési pólusok a világgazdaságban a 2010-es évek első felében.....	8
1.1.) Regionális gazdasági erőviszonyok átrendeződése	8
1.1.1.) A növekedési struktúrák feltárása	11
1.1.2.) Növekedési pólusok kapcsolatrendszere.....	16
1.1.3.) Eltolódások, szerkezetváltozások a világgazdaságban	20
1.1.4.) A növekedési pólusok közötti összefüggések, a globális növekedés struktúrája	21
1.1.5.) Fontosabb módszertani korlátok, további kutatási irányok	24
1.2.) A világexport és a működőtőke export főbb világgazdasági szereplői.....	25
1.2.1.) A világexport piaci részesedések átalakulása	25
1.2.2.) A világkereskedelem struktúrájának változásáról 2001 és 2012 között	27
1.2.3.) A működőtőke export főbb jellemzői az elmúlt években	33
1.3.) Nemzetközi fizetésimérleg-pozíciók elemzése.....	35
2.) A magyar kivitel számára jelenleg vagy potenciálisan kiemelten fontos szubrégiók és országok gazdasági helyzete és kilátásai.....	42
2.1.) Európai Unió és euróövezet	42
2.1.1.) Az Európai Unió szerepe Magyarország számára	43
2.1.2.) Növekedési kilátások az Európai Unióban	44
2.1.3.) Az Európai Unió országainak szerepe a nemzetközi kereskedelemben	47
2.2.) Az euróövezeten kívüli kelet-közép-európai országok.....	48
2.3.) Az EU-n kívüli európai országok, kiemelten a Nyugat-Balkán	51
2.3.1.) A Szerbiával folytatott kereskedelem aránya Magyarország kereskedelmében 2006-2012 között.....	52
2.3.2.) Törökország	54
2.4.) Volt szovjet köztársaságok	55
2.4.1.) Oroszország.....	57
2.4.2.) Ukrajna.....	60
2.5.) Ázsia	64
2.5.1.) Kína.....	64
2.6.) Amerikai kontinens	69
2.6.1.) Az Amerikai Egyesült Államok szerepe Magyarország számára.....	69
2.7.) Afrika feltörekvő országai	72

3.) A magyar külkereskedelmi kapcsolatok regionális jellemzői – régi és új tendenciák 2007-2012 között.....	74
3.1.) A magyar export regionális szerkezete, földrajzi koncentrálttsága, különös tekintettel a növekedési pólusokra	74
3.1.1.) A régi és az új EU tagállamokba kiszállított (intra-export) export ország-struktúrája, piaci részarányok.....	77
3.1.2.) Az EU-n kívülre irányuló export (extra-export) regionális szerkezete, piaci részarányok.....	81
3.2.) A magyar import regionális szerkezete, földrajzi koncentrálttsága	84
3.2.1.) A régi és az új EU tagállamokból érkező import (intra-import) ország-struktúrája	86
3.2.2.) Az EU-n kívülről érkező import (extra-import) regionális szerkezete	88
3.3.) A magyar export illeszkedése a világgazdasági átrendeződésekhez	90
4.) A magyar export és import áruszerkezete – változó súlypontok 2007 és 2013 között.....	94
4.1.) A magyar export árustruktúrája	94
4.1.1.) Az Európai Unióba és az EU-n kívülre irányuló magyar kivitel áruszerkezete	96
4.1.2.) A régi és az új EU tagállamokba irányuló magyar kivitel áruszerkezete	100
4.2.) A magyar exportban legdinamikusabb (szállító) ágazatok és a legdinamikusabb termékcsoportok	109
5.) A külkereskedelmi teljesítmény hatása a magyar gazdaság növekedésére és a költségvetés helyzetére	115
5.1.) A külkereskedelem (áru és szolgáltatások), illetve a nettó export növekvő szerepe a GDP-ben.....	115
5.2.) A nettó export hatása a fizetési mérlegre és a teljes külső adósság alakulására	118
5.3.) Az exportértékesítés jelentősége a magyar feldolgozóipar egyes ágazataiban – változó arányok	120
5.4.) Az export változásának foglalkoztatási és költségvetési hatásai	123
Felhasznált források jegyzéke	125
Mellékletek	

Vezetői összefoglaló

A külkereskedelemre erősen ráutalt, nyitott magyar gazdaság növekedési kilátásai szempontjából meghatározó jelentőségük a világgazdaságban végbemenő globális folyamatok. Ebben a tanulmányban a világgazdaság növekedési pólusainak eltolódásait, az egyes régiók várható konjunkturális helyzetét és erőpozícióját elemezzük, különös tekintettel a magyar export főbb felvevőpiacaira. Ebbe a globális folyamatba ágyazva elemezzük a magyar külkereskedelem, export és import relációs- és termékszerkezetét, a külkereskedelmi folyamatok külső pénzügyi egyensúlyi hatásait, jelentőségét a feldolgozó iparra valamint a költségvetésre.

A tanulmány első része a világgazdaság főbb régiói – az USA, az Európai Unió, Kína és a dél-kelet-ázsiai országok, valamint Oroszország – közötti regionális gazdasági erőviszonyok elmúlt évtizedbeli átrendeződésével és annak várható középtávú kilátásaival foglalkozik. A vizsgálat során nemcsak arra törekedtünk, hogy azonosítsuk azokat a régiókat és országokat, amelyek az 1990-es évektől a legnagyobb hatással vannak a globális növekedésre, hanem arra is, hogy fel tudjunk vázolni egy olyan általános globális növekedési keretrendszert, amelyben helyet kaphatnak az interdependenciák és az ok-okozati összefüggések. Napjaink globalizált, a transznacionális vállalatok által átszőtt világgazdaságában aligha beszélhetünk klasszikus értelemben vett, monopolhelyzetben lévő növekedési pólusról. Az egy termelési láncba tartozó, ám földrajzilag egymástól jelentős távolságra elhelyezkedő vállalatok egymás közötti transznacionális kereskedelme megosztja a növekedési potenciált a résztvevő nemzetek között. Ily módon tehát nem tud kialakulni egy olyan regionális növekedési pólus, amely egyedülálló lenne a világgazdaságban.

A modellszámítások eredményei alapján elmondhatjuk, hogy *a világgazdaság alapvetően három növekedési pólusra tagolódik*: Kína, Japán-Korea, EU15-USA. Ugyanakkor elsősorban Kína és az Egyesült Államok jelentik azt az erőt, amely leginkább képes a globális arculat formálására. Az EU15 jelentős belső problémákkal küzd, és így csak korlátozott mértékben képes hatást gyakorolni más országok növekedésére, ha, akkor is inkább negatív irányút. A Távol-Keleten Japán és Korea is képes a globális erőviszonyok alakítására, ám ez – méretük miatt – csak korlátozottan lehetséges. Kínában a magánfogyasztás kerül egyre inkább előtérbe, ami jelentős nyersanyagimportot tesz szükségessé, ezt pedig részben a felzárkózó országok elégítik ki. A kínai beruházások hatása mellett a nettó export által vezérelt növekedési hatás is igen jelentős, ami elsősorban az USA-Japán pólusra jellemző. Az Egyesült Államokra viszont Kínában és az EU15 országaiban zajló folyamatok vannak hatással.

A növekedési pólusok vizsgálatának egy másik vetülete a nemzetközi versenyképesség, az *egyed régiók vagy országok világpiaci export pozícióinak* alakulása. A belső fogyasztás mellett az export alakulása is nagy jelentőséggel bír a növekedés szempontjából, különösen, hogy – a jelenlegi globális növekedést húzó – fejlett országok esetében az export GDP-hez viszonyított aránya általában jelentős. A világpiaci exportból való részesedés alapján mért piaci pozíciók az elmúlt 12 évben erősen átalakultak. A legfontosabb változás Kína szerepének látványos emelkedése volt. Míg 2001-ben a kínai export világpiaci súlya 4,3% volt, nagyjából az olasz piaci részesedéssel azonos értékű, s Kína a világ 6. legnagyobb exportörének számított, addig 2012-re az első helyre lépett, s piaci részesedésével (11,3%) megelőzte az USA-t és Németországot is. Míg a három export nagyhatalom (az USA, Németország és Japán) piaci részesedése az elmúlt évtizedben, ha kisebb ingadozásokkal is, de csökkent, addig Kínáé töretlenül emelkedett. 2012-ben Kína exportpiaci részesedése ugyanakkora volt, mint az USA-é 2001-ben. Kína előretörése a válság éveiben sem állt meg.

Míg a világ 10 legnagyobb exportőrének piaci részesedése 2001-ben 53% volt¹, addig ez 2012-re 49,7%-ra csökkent. A legnagyobb piaci veszteséget az USA szenvedte el (-3,4 százalékpont), még akkor is, ha most is a világ második legnagyobb exportőrének számít. A rangsorban a legnagyobbat az Egyesült Királyság esett vissza: a 2001. évi 5. helyről a 10.-re. Kína mellett Oroszország és Dél-Korea piaci pozíciója javult. Miközben a piaci pozíciók átalakulásáról beszélünk, érdemes azt is megjegyezni, hogy 2001-2012 között a világexport folyóáron majdnem háromszorosára emelkedett. A kínai áruexport értéke 7,6-szorosára, az amerikaié 2,1-szeresére, a németé 2,5-szeresére emelkedett. Az exportpiaci részarányok átrendeződésében a Kelet, illetve a feltörekvő országok megerősödése egyértelműen látszik. A legnagyobb piaci pozíciójavulást Kína érte el (+7 százalékpont), kisebb növekedést Oroszország és Dél-Korea mellett Nigéria, Vietnám, Lengyelország, Kazahsztán, Törökország és Csehország értek el.

A *tíz legfontosabb exportőr ország kereskedelmi kapcsolatainak* regionális jellemzőit elemezve nagyfokú összefonódottság mutatható ki. Kína legfontosabb kereskedelmi partnerei (USA, Hong-Kong, Japán, Dél-Korea, Németország, Hollandia, India, az Egyesült Királyság, Oroszország, Szingapúr) is döntően a világ legnagyobb exportőreiből tevődnek össze. Japán, Dél-Korea és Hong-Kong számára Kína áll az első helyen a kereskedelmi partnerek között, de minden nagy exportőr esetében benne van az első tízben. Az Európai Unió országok esetében az EU-n belüli kereskedelem döntő jelentőségű, ugyanakkor a Kína felé történő nyitás minden európai ország esetében jellemző.

A *működőtőke export* és import alakulására a globális válság erőteljes hatással volt. Míg a válság előtt a fejlődő, feltörekvő országok, piacok jelentős mértékben profitáltak a bő likviditásból, illetve a befektetők kockázati hajlandóságából, addig a válságot követően a bizalomhiány, a kockázati kedv csökkenése visszafogta a működőtőke áramlást is. 2009-ben a működőtőke befektetések értéke 33%-kal zuhant 2008-hoz képest, 2011-ben némi emelkedés volt tapasztalható, amit 2012-ben újabb 18%-os visszaesés követett. A 2012. évnek külön érdekessége, hogy ez volt az első olyan alkalom, amikor a fejlődő országok több működőtőkét szívtak fel, mint a fejlett országok. 2001-2012 között a fejlett országokba áramló működőtőke nemcsak arányában, hanem értékében is csökkent (-7%). Ugyanebben az időszakban a fejlődő országokba áramló működőtőke értékben több mint háromszorosára emelkedett és arányaiban is duplájára nőtt. Ez a folyamat szorosan összefügg a termelési láncok terjedésével, illetve a termelés – költség és egyéb szempontok miatti – kitelepítésével. A világ legnagyobb működőtőke exportőreinek nagy része (USA, Németország, Franciaország, Olaszország, Egyesült Királyság) egyben a legnagyobb exportőrök közé is tartozik. A világ működőtőke exportjának 23,6%-át az USA adja. A tíz legnagyobb működőtőke exportőr a világ működőtőke exportjának több mint felét, 58,2%-át fedik le.

A növekedési gócpontok átrendeződése kapcsán azt is megvizsgáltuk, hogy milyen átrendeződések mentek végbe a *nemzetközi pénzáramokban*. Az egyes országok és ország-csoportok eltérő szerepet játszanak a reálgazdasági tranzakciókhoz kötődő nemzetközi pénzáramokban. Ezek a különbségek mind az egyes kontinensek között, mind a régiókon belül megfigyelhetők. A fejlett országok nagy fizetésimérleg-hiánya a válság hatására csökkent, a fejlődő országok pedig fizetésimérleg-többletük visszaesésével szembesültek. Az USA a vizsgált időszak egészében komoly fizetésimérleg-hiánnyal rendelkezik, amivel alapvetően az ázsiai országok – elsősorban Kína és Japán – többlete áll szemben. A válságot követően trendszerűen mindhárom országban az egyensúly felé mozdult a fizetési mérleg pozíciója. Az Európai Unió némileg eltérő képet mutat a többi meghatározó gazdasági térséghez képest, ugyanis a válság utáni években látványos mérlegtöbblet-emelkedést figyelhettünk meg. Az

¹ Folyó dollár adatok alapján számolva.

EU ennek következtében mára számottevő nettó hitelezői pozícióval rendelkezik. Ugyanakkor a versenyképességi eltérések és az eltérő ciklikus pozíciók következtében komoly különbségek mutatkoznak az EU magját alkotó centrum-országok, a kelet-közép-európai új tagállamok és az euró-övezeti periféria országainak fizetésimérleg-pozíciói között. Ez volt a 2008-2009-ben kitört pénzügyi válság egyik legfontosabb következménye az EU-ban. Az egyensúlyi folyamatok következtében azonban 2013-ra a centrumon kívüli tagállamok mérlegdeficitje lényegében eltűnt, ami az unió egészének működőképességére utal, ha nem is annyira egy egységes gazdasági koordináció alatt álló térség, hanem inkább egy „többsebességű EU” formájában.

A magyar kivitel számára jelenleg vagy potenciálisan kiemelten fontos szubrégiók és országok gazdasági helyzetét és kilátásait vizsgálva általában megállapítható, hogy a következő években a növekedés erősödése várható. Magyarország számára a legfontosabb kereskedelmi kapcsolatok továbbra is Európával, és ezen belül az Európai Unióval bonyolódnak le. Az Európai Unióban, és ezen belül az euró övezetben a hangulatindikátorok felfelé mutatnak, s minden jel arra utal, hogy a növekedés a következő években gyorsulni fog. Ezzel együtt jelentős kockázatot jelent, hogy az EU perifériális országainak elhúzódó válsága (az eddig elért eredmények ellenére) fékezi a többiek gazdasági teljesítményét is, valamint egyes nagy országok (Franciaország, Olaszország) továbbra is jelentős belső szerkezeti problémákkal küszködnek. A német gazdaság – mint a legnagyobb kereskedelmi partner – robusztus növekedése lendület adhat a magyar export számára is.

A megindult keleti nyitás következtében az EU-n kívüli európai országokba, illetve az ázsiai országokba irányuló export súlya érezhetően emelkedett. Az első csoportban Oroszország a legfontosabb partner. Oroszországot az egyoldalú, nyersanyagexportra támaszkodó gazdaság-szerkezet, illetve az ukrán válság egyelőre beláthatatlan következményei sérülékennyé teszik. Az ázsiai országok esetében Kína a kiemelkedően legfontosabb partner. A kínai gazdasági kilátások az utóbbi időben – a korábbiakhoz képest – romlottak: ezzel együtt Kínában a következő években is 7% feletti növekedési ütem várható, s a kormányzat mindent megtesz annak érdekében, hogy ne csak az export, hanem a belső kereslet erőteljes bővülése is támogassa a növekedést. A hitelbőségre alapozott, megtérülési szempontokat háttérbe szorító korábbi növekedési modell megreformálása azonban (fokozatos) lassulással járhat. Ugyanakkor a belső felhasználást emelő költségvetési ráfordítások növelése támogathatja a növekedést. A nemzetközi piacokon tapasztalható élénkülés is felfele húzhatja a kivitelt.

Az ezredforduló óta eltelt csaknem másfél évtized alatt a magyar export értéke nemcsak megtöbbszöröződött, hanem regionális szerkezete is változott. A magyar export szerkezetében bekövetkezett regionális elmozdulások ugyan tükrözik a globális gazdaság növekedésében és a világkereskedelemben bekövetkező változásokat, mértékük azonban jóval szerényebb annál, mint amilyen mértékű eltolódás a világ importjában bekövetkezett elsősorban Ázsia, másodsorban Afrika javára, illetve Európa és Amerika rovására.

Az OECD tagországok részaránya a válság előtt a magyar exportban gyorsabban csökkent, mint utána (8,9, illetve 3,6%-pont). Az EU-n belüli és EU-n kívüli exportforgalom összevetésében az elmúlt 15 évben az utóbbi hányada növekedett, míg a csatlakozás előtt a (jelenleg!) EU-n kívüli országokba irányuló magyar export a teljes exportnak mintegy 15%-át tette ki, addig napjainkra ez az arány 22% körüli szinten stabilizálódott. Ez tehát azt jelenti, hogy a magyar export több mint ¾-e továbbra is az Európai Unió tagországaiban talál piacot. Ezen belül az export 70%-a a régi EU-tagországokba, 30%-a pedig az újakéba irányul. Az exportban egyetlen ország (Németország) pozíciója ugyan számottevően erősebb a többiekénél, az export 66-78% közötti hányada azonban 2001 és 2013 között 10 országba került, így túlzott koncentrációról nem beszélhetünk. Az egyes tagállamok pozíciója a magyar exportban (makroszinten) nagyon különböző és az évek során – ha nem is drasztikusan, de –

átrendeződött. A tekintetben nincs változás, hogy a *magyar export kiemelkedően legfontosabb piaca Németország*, felvevőpiaci pozíciója azonban érezhetően gyengült (2003-ban részesedése a magyar intra exportból 40% volt, 2013-ban 33%). A magyar export piaci részesedése alapján – a magyar kiszállítások súlyát a partnerország összes importjához viszonyítva – képzett rangsor első öt helyén EU-tag szomszédos ország szerepel. A magyar termékek piaci súlya különösen magas Romániában, Horvátországban és Szlovákiában (7-9% közötti piaci részesedés), magas Szlovéniában és Ausztriában (3-4% közötti részesedés).

Az *EU-n kívüli exportpartnerek* listáján sok ország, különböző jogállású terület szerepel – 2001 és 2013 között összesen csaknem 190 – az extra-export tehát a felvevőpiacok számát tekintve kifejezetten diverzifikált. A számos partner közül azonban viszonylag kevésnek van a magyar export számára felvevőpiacként számottevő szerepe. Az EU-n kívülre irányuló magyar exportnak több mint 70%-át 10 országban értékesítették. A forgalom nem koncentrált – az elmúlt három évben Oroszország, mint az országcsoport vezető piaca 14-14,3% között részesedett Magyarország EU-n kívüli exportjából. A magyar extra-export piaci részesedésére vonatkozó mutatószámok is alátámasztják, hogy elsősorban a szomszédos (ex-szomszédos), többé-kevésbé hasonló méretű és kultúrájú, évtizedek alatt kölcsönösen kiépített (esetenként időlegesen megszakadt) kapcsolatokkal rendelkező partnereknél létezik a magyar exportnak számottevő piaci súlya. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az óriási felvevőpiacokkal rendelkező országokban meglévő csekély részarány gyakran nem nagyobb jelentőségű, de általában élesebb versenyfeltételek közepette, kifinomultabb kereskedelmi eszközök alkalmazásával (nagyobb ráfordítással) növelhető.

A *magyar import* zömének Európa a forrása, a fejlett (OECD) országok súlya az importban magas, illetve alig csökkenő, a fejlődő országok részaránya nem nő olyan mértékben, mint a világaport esetében. Az EU-n belülről és kívülről származó import tekintetében az intra-import térnyerése figyelhető meg, s az intra-importban látványos az új tagállamok (Magyarország nélkül 12 ország) előretörése. A régi EU-tagállamok súlyvesztése ellenére Németország kiemelkedő pozíciója gyakorlatilag nem változott, a teljes magyar import mintegy negyede, az intra-importnak kicsivel több, mint harmada Németországból érkezik.

A magyar export áruszerkezete fő vonásait tekintve korszerű és viszonylag stabil. Az EU csatlakozás előtt és után, a globális válság alatt és lecsengése idején az exportból ugyanaz a három árucsoport rendelkezett kiemelkedő (50-60% közötti) részesedéssel, amelyekbe a gépipari termékek tartoznak: (a) Elektromos gépek, berendezések, elektronikus készülékek és alkatrészeik, (b) Gépek és mechanikus berendezések és részeik, kazánok, nukleáris reaktorok, (c) Járművek és alkatrészeik (sínhez kötött kivételével). A TOP3 árucsoport a teljes intra-, a régi tagországokba menő intra-, valamint az extra-exportban is ugyanaz, mint az összes exportban, még a sorrendet tekintve is. Az EU új tagországaiba irányuló forgalomban viszont a járművek és járműalkatrészek exportja leszorult a harmadik helyről, mivel az ásványi tüzelőanyagok és desztillált termékeik árucsoport az ez irányú kiviteli forgalomban az utóbbi években számottevő szerepet kapott. Fontos, hogy (a szinte minden ország-csoportban) a 4.-6. helyek egyikén szereplő gyógyszeripari, műanyagipari, műszeripari termékek export-aránya folyamatosan emelkedik.

Az elmúlt években Magyarországon a külkereskedelem (áru- és szolgáltatás-kereskedelem) nemzetgazdasági súlya és a külkereskedelmi egyenlegnek a gazdaság össztermékéhez való hozzájárulása egyaránt számottevően emelkedett. 2012-ben és 2013-ban Magyarország érte el az EU-tagországok közül a harmadik legnagyobb külkereskedelmi többletet a GDP arányában (7,4, illetve 8%). Az elmúlt években a pozitív külkereskedelmi egyenleg jelentős mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a magyar gazdaság ne zsugorodjon még nagyobb mértékben. A GDP-arányos nettó külföldi kötelezettség-állomány csökkenése is jórészt a külkereskedelem növekvő aktívumához kötődik.

Az export az elmúlt több mint egy évtizedben töretlenül növekvő szerepet játszott a feldolgozó ipar értékesítésében: a kivitel részaránya szinte minden ágazatban emelkedett. Az export súlyának erősödése részben a belföldi felhasználás gyengélkedésével magyarázható, de a kivitel aránya abban az időszakban is számottevően nőtt (2000-2005 között), amikor a belföldi felhasználás is emelkedett.

Nem meglepő, hogy az export részaránya a külföldi tulajdonú vállalatok értékesítésében különösen magas: a multinacionális vállalatok globális értékláncába illeszkedő nemzetközi termelés-allokáció részét képező termékek túlnyomó része egy másik országban kerül továbbfeldolgozásra vagy végső fogyasztásra. Kedvező tendenciaként értékelhető ugyanakkor, hogy az elmúlt 12 évben a hazai tulajdonú feldolgozó ipari vállalatok értékesítésében is határozottan emelkedett a kivitel részaránya.

Mindazonáltal, az export gyors növekedése nem tükröződik sem a versenyszféra, sem ezen belül a feldolgozó ipar foglalkoztatási adataiban, ennek következtében költségvetési hatásai is mérsékeltek maradtak. Ez arra mutat rá, hogy noha az export fontos, a magyar gazdaság húzóerejét jelentő szegmenst képez, nem tudja kompenzálni a belföldi felhasználás növekedésének hiányát.

1.) Növekedési pólusok a világgazdaságban a 2010-es évek első felében

A tanulmány első része a világgazdaság főbb régiói az USA, az Európai Unió, Kína és a dél-kelet-ázsiai országok, valamint Oroszország közötti regionális gazdasági erőviszonyok elmúlt évtizedbeli átrendeződésével és annak várható közép távú kilátásaival foglalkozik:

- a gazdasági növekedés ütemkülönbsége
- a világ exportjában és működőtőke-kivitelében való részesedés, illetve a főbb régiók egymás közti kereskedelme, külkereskedelmi egyenlegek
- a nemzetközi fizetési pozíciók és a nemzetközi pénzügyi áramlásokban betöltött szerep

szempontjából.

A világgazdaság globális mozgásai mellett áttekinti a magyar kivitel számára jelenleg vagy potenciálisan kiemelten fontos szubrégiók és országok gazdasági helyzetét és kilátásait. Összességében tehát egy világgazdasági körképet ad, megmutatva, hogy mely feltételek, lehetőségek és korlátok között mozoghat a magyar gazdaság, a magyar export.

1.1.) Regionális gazdasági erőviszonyok átrendeződése

Az alábbi fejezet keretében arra teszünk kísérletet, hogy azonosítsuk azokat a régiókat és országokat, amelyek az 1990-es évektől a legnagyobb hatással vannak a globális növekedésre. Célunk nem csupán az, hogy megtaláljuk a legnagyobb súllyal rendelkező államokat (hiszen ebben az esetben az egyszerű, nagyobb súly - nagyobb hatás elve érvényesülne), hanem az is, hogy fel tudjunk vázolni egy olyan általános globális növekedési keretrendszert, amelyben helyet kaphatnak az interdependenciák és az ok-okozati összefüggések is. Napjaink globalizált, a transznacionális vállalatok által átszőtt világgazdaságában aligha beszélhetünk klasszikus értelemben vett monopolhelyzetben lévő növekedési pólusról. Az egy termelési láncba tartozó, ám földrajzilag egymástól jelentős távolságra elhelyezkedő vállalatok egymás közötti transznacionális kereskedelme megosztja a növekedési potenciált a résztvevő nemzetek között. Ily módon tehát nem tud kialakulni egy olyan regionális növekedési pólus², amely egyedülálló lenne a világgazdaságban.

A növekedési pólusok kétféle hatást gyakorolhatnak gazdasági környezetükre: toló, illetve húzó hatást. A toló (push) effektus új technológia megjelenését, új erőforrások feltárását, valamilyen innovációt sugall, a húzó (pull) hatás a keresletből eredő pozitív hatás, például új termék megjelenése.

Klasszikus értelemben tehát növekedési pólusnak azt a regionális blokkot nevezzük³, amely önmaga komparatív előnnyel bír egy vagy több iparágban vagy termelési tényezőben, és

² A növekedési pólusok elmélete François Perroux francia közgazdásztól származik, a fogalmat 1950-ben vezette be a köztudatba („pole de croissance”). Kutatásai szerint a gazdaságban jelen vannak olyan csoportosulások, melyek a nemzeti átlag, ill. a környezetük átlaga felett teljesítenek. Ezek a centrumok lehetnek vállalatcsoportok, vagy akár egész ipari ágazatok is. Nem regionális növekedési pólusokról van szó, Perroux módszertanában ún. „abstract economic space” (azaz körülbelül absztrakt gazdasági terület) alapján definiálta a növekedési pólusokat. A második világháború utáni területi osztozkodás és az ezek mentén kialakuló feszültségek ihlették arra, hogy a gazdasági tér fogalmával foglalkozzon. Véleménye szerint a gazdaságot nem határok, földrajzi egységek alapján kell vizsgálni, sokkal inkább ún. erőterek bizonyos paraméterei alapján érdemes felosztani.

³ Noha Perroux elmélete expliciten nem érintette a növekedési pólusok földrajzi aspektusát, mégis nehéz attól elvonatkoztatni, sőt az őt követő tanulmányok többsége is inkább az utóbbi alapján vizsgálja a kérdést. A

amely képes más (jellemzően beszállító) ágazatok vagy termelési tényezők régióba történő vonzására, ezáltal növekedési impulzust szolgáltatva azoknak. Az előbbi definíciót a nemzetgazdaságnál jóval kisebb területi egységekre alkották, ám könnyen kiterjeszthető világgazdasági szintre. Azokat az országokat (vagy transznacionális régiókat) tekinthetjük tehát globális növekedési pólusoknak, amelyek meghatározó részei egy olyan nemzetközi termelési láncnak, ahol a termelési folyamatra más országok is képesek beszállítóként vagy felvásárlóként rácsatlakozni. A globális növekedési pólusnak van tehát egy fontos tulajdonsága: növekedési impulzust szolgáltat, más szóval az ott generált növekedés képes a világ más pontján is növekedést indukálni.⁴

Lényeges szempont tehát, hogy ez a növekedési impulzus milyen csatornákon jut el egyik államból a másikba, ugyanis itt tárulnak fel a komparatív előnyök, illetve az egymás közötti kölcsönös függőségek. Felhasználási oldalról a növekedés az alábbi fő csatornákon keresztül mehet végbe:

- Fogyasztáson keresztül (háztartások és kormányzat együtt)
- Beruházásokon keresztül (állóeszközök és egyéb tőkefelhalmozás)
- Nettó exporton keresztül (itt érdemes megjelölni mind az exportot, mind az importot, mivel mindkét külkereskedelmi irány számottevően befolyásolja a gazdaság teljesítményét)

Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy (különösen fejlődő, feltörekvő gazdaságok esetén) a növekedés akár iparág-specifikus is lehet. Kevésbé fejlett országokban gyakran csupán egy-két olyan szektor létezik amely „húzza” a gazdaságot, míg a beruházási és fogyasztási cikkek többségéből az adott ország importra szorul, így folyó fizetési mérlege is hiánnyal küzd (lásd például Törökország). Ez a polarizáltság a gazdaságban gyakran elrejti az ország növekedési potenciálját, amelyet így nem lehet kimutatni, pedig az adott nemzet a termelési lánc szerves része.

Eltérően a klasszikus kisebb területi egységben elhelyezkedő növekedési pólusoktól, a világgazdaság több szempontból is speciálisnak minősül:

- Egyértelműen jelen van a cirkuláció, vagyis a termelési-fogyasztási láncnak nincsenek végei, mivel ez azt jelentené, hogy van olyan állam, amely csak importból fogyaszt, és nem termel és fordítva (ráadásul ebben az esetben nyilvánvalóan a piramis csúcsán lévő ország lenne a növekedési pólus). Egy olyan dinamikus rendszerről van tehát szó,

növekedési pólusok elmélete területi dimenziójának megalkotása Jacques Raoul Boudeville nevéhez fűződik, aki szerint az ágazati polarizáció egyben regionális polarizációhoz is vezet, ugyanis az ágazatok a megfelelő gazdasági potenciállal rendelkező régiókra, területekre koncentrálnak és ott fejtik ki tovagyrúzó pozitív externális hatásukat („spillover effect”). Ezeket a régiókat Boudeville növekedési centrumoknak nevezte, a növekedési pólusoktól való megkülönböztetés érdekében (Perroux mindkét kifejezést szinonimaként használta). Jellemzőjük, hogy e centrumok olyan ipari központok, amelyek dinamikus növekedésükkel piacot és jólétet biztosítanak szatellit területeik számára.

⁴ Ez a jelenség nem keverendő össze a regionális gazdaságtanban gyakran használt spill-over, azaz túlsordulási hatással. Ez utóbbi egy pozitív externália, amely a térben „terjed”, míg a növekedési pólus egyfajta generátorként viselkedik a többi gazdaságban, ugyanis a hálózatosodás útján létrejönnek a pólus és a többi terület közötti kapcsolódási pontok, amiken keresztül a növekedési impulzus hatással van a nemzetgazdaságokra.

amelyben igen erős az egymástól való függés és a visszacsatolás, azaz a növekedési pólusok egyszerre exportálnak, és jelentős import mellett fogyasztanak⁵.

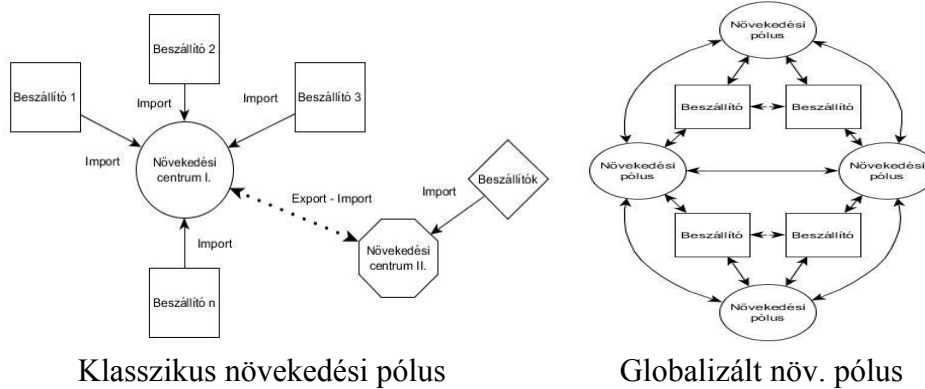
- A transznacionális beszállítói láncok megjelenésével megjelent a tranzitivitás a világgazdaságban. Olyan országok is részesei lettek a termelési láncnak, amelyek nem rendelkeznek önálló növekedési potenciállal, ám beszállítóként jelen vannak a világpiacra és jelentős mértékben függenek a növekedési pólusoktól.

A klasszikus regionális növekedési pólus és a transznacionális beszállítói láncra épülő globális növekedési pólus között különbségeket érzékelteti az alábbi 1.1. ábra. A klasszikus regionális növekedési pólus értelmezése a következő: a középben lévő növekedési centrum rendelkezik tőke tekintetében egyedül komparatív előnnyel, ide szállít be a többi régió, amelyek jellemzően egy-egy munkaerő-intenzív, alacsony hozzáadott értékű iparágra szakosodnak. A régiók között jelentős fejlettségbeli különbségek vannak, amit az is jelez, hogy a beszállítók csak exportálnak a centrumba, ám onnan nem importálnak vissza magasabb hozzáadott értékű terméket. A növekedési centrum csak a másik növekedési centrummal kereskedik. Tipikusan ilyen szerkezetű volt a XIX. századi észak-olaszországi valamint Elzász és Lotaringia régiók kapcsolata, de lehet még említeni a Brit Birodalmat is, ahova a kelet-indiai társaságokon keresztül Kelet-Ázsia jelentős volumenű árut szállított be, ám az angol, francia, holland stb. luxuscikkekhez – alacsony tőkeellátottságuk miatt – ezek a térségek nem értek hozzá.

Napjaink globalizált világkereskedelmében (1.2. ábra) ellenben már egy megváltozott struktúrát láthatunk. A tőke tekintetében meglévő különbségek továbbra is fennállnak, ám a kereskedelem most már kétoldalú; a beszállítóként funkcionáló térségek is képesek magas hozzáadott értékű javakat importálni a fejlettebb területekről, valamint az egymáshoz közelebb eső régiók egymással is kereskednek. Ezáltal egy állandó körforgás (ciklus) és kölcsönös függőség áll fenn a területek között. A fő növekedési impulzust továbbra is a fejlettebb növekedési pólusok adják, ám a diverzifikáltság következtében a régiók sokkal ellenállóbbak egy-egy elszigetelt sokkra. Az interdependenciák egyik legfontosabb tulajdonsága a tranzitivitás; minden régió (akár beszállítóként, akár növekedési pólusként funkcionál) kapcsolatban áll minden régióval közvetlenül vagy közvetetten. Napjainkból jó példa a tranzitivitásra, valamint az interdependenciákra a 2011-es thai földi árvíz; amikor a világ merevlemez gyártásának nagy része hosszú időre leállt, ami megduplázta a piacokon kapható eszközök árát, ezáltal pedig jelentős mértékű globális drágulást idézett elő az egyébként milliárdnyi alkatrészből álló számítógépek piacán.

⁵ Regionális növekedési pólusoknál a cirkuláció mértéke jóval kevésbé jelentős. A múlt század elején és közepén létrejött ipari körzetek magánfogyasztási volumene eltörpült az exportvolumen mellett, ráadásul az volt a jellemző, hogy a régióban lényegében a teljes termelési lánc megtalálható volt.

1.1. ábra: Klasszikus és a globalizált növekedési pólusok

A növekedési pólusok azonosításakor a következő országokat vettük be a vizsgálatba, nominális GDP nagyságuk alapján (forrás: ENSZ):

1.1. táblázat

<ul style="list-style-type: none"> • Amerikai Egyesült Államok • Ausztrália • Brazília • Dél-Korea • EU15⁶ • India 	<ul style="list-style-type: none"> • Japán • Kanada • Kína • Oroszország • Törökország • Új-Zéland
---	--

A fenti 12 ország(csoport)ra egyaránt jellemző, hogy szinte a teljes termelési spektrum megtalálható bennük (feldolgozóipar és szolgáltatások), termelési profiljuk nem aszimmetrikus (nem egy-egy ágazatra koncentrálódik), mind a saját térségükben, mind a világban meghatározó gazdaságpolitikai szerepük van. Az általunk végzett kutatás az 1992 és a 2012 közötti időszakot öleli fel. Ennél korábbi időszak feldolgozása adathiány miatt nem lehetséges.

1.1.1.) A növekedési struktúrák feltárása

Ahogy korábban említettük a növekedési impulzus cirkulációja és tranzitivitása különböző csatornákon keresztül megy végbe, így a pólusok azonosítását az országok növekedési struktúrájának feltárásával kezdjük. Megvizsgáljuk, hogy melyik GDP komponensnek mekkora a súlya, és ez hogyan változott a vizsgált időszak folyamán, valamint azt, hogy a volumenváltozások szerkezete milyen hasonlóságot mutat.

Súlyeltolódások a növekedési szerkezetekben

Az elmúlt 20 év során közepes mértékű szerkezetváltozások történtek a vizsgált országok növekedésében. Két hatás figyelhető meg: egy hosszú távú strukturális változás, valamint jó pár átmeneti strukturális törés. (Ez utóbbiakat a későbbiekben elemezzük.) A hosszú távú változások országonként eltérő típusúak. Általánosságban jellemző, de az USA-ban és az

⁶ Az EU15 alatt a következő országokat értjük: Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország és Egyesült Királyság

EU15-ben igen markánsan jelenik meg, a beruházások részarányának csökkenése, ami az ezredforduló tájékán kezdődött. A beruházások visszaszorulása mellett magánfogyasztás (Japán, Korea) és a külkereskedelem emelkedni tudott (Kína). A külkereskedelem robbanásszerű élénkülése különösen Indiában volt érzékelhető a 2000-es éveket követően, amit a magánfogyasztás részarányának zuhanásszerű csökkenése kísért. Az elmúlt 20 évet tekintve hosszú távon fundamentális szerkezetváltozásról Oroszország (külkereskedelem visszaszorulása a magánfogyasztás emelkedése mellett), Korea (magánfogyasztás és beruházások részarányának csökkenése, a külkereskedelem térnyerése mellett) esetében beszélhetünk. Japánban a beruházások csökkenése és a magánfogyasztás emelkedése már jóval korábban elkezdődött, a vizsgált 20 évben csak a folyamat folytatódásának lehetünk tanúi. Az Európai Unió 15 tagállamában pedig egyre nagyobb teret nyer a külkereskedelem (azaz az EU28, valamint a világ többi országával folytatott áru- és szolgáltatásforgalom), míg a beruházások aránya, ahogy már korábban is említettük, állandóan csökkennek. A súlyok változását grafikusan az 1.1. mellékletben mutatjuk be.

A volumenváltozások struktúrája

A GDP komponensek volumenváltozási szerkezetét azért szükséges megvizsgálni, hogy csoportokat tudjunk képezni a növekedési struktúrák szerint. Ha felhasználói oldalról vizsgáljuk a GDP-t, akkor egy öttényezős problémát kell elemezni (GNI, fogyasztás, beruházás, export és import volumenváltozások). A GDP-t szándékosan cseréltük le GNI-ra, mivel a fenti országok esetében jelentős mértékű külföldi kintlévőségekről beszélhetünk. A módszertant és a részletes eredményeket a 1.2. mellékletben részleteztük, itt most csak a főbb megállapításokat ismertetjük.

Általánosságban elmondható, hogy a vizsgált országok növekedési szerkezete korántsem homogén a vizsgált idő intervallumon. Az 1990-es évek elején több alkalommal történt szerkezetváltás, elsősorban a feltörekvő országokban, különösen Oroszországban. A XX. század vége gyakran extrém mértékű kilengéseket hozott, amely alól nem volt kivétel a világ fejlett része sem. A 2000-es évek elejére alakult ki a többé-kevésbé maihoz hasonlító globális növekedési struktúra. A következőkben ismertetjük a legjelentősebb töréspontokat (a 2009-es világgazdasági válságot most külön nem említjük):

1993

- Oroszország a Szovjetunió összeomlása után mély recesszióba süllyedt, amely elsősorban a beruházások 29%-os, az import 10%-os visszaesésén keresztül érződik. A válság izolált, globálisan nem terjedt át más államokra, ám az EU15-ben és Japánban stagnálást idézett elő.
- Kínában, Braziliában és Törökországban óriási volumenű importbővülést regisztrálnak (rendre 39%, 27% és 36%), ami Kínában és Törökországban elsősorban a beruházásokat (34% és 29%), míg Braziliában az exportot táplálja (11,6%).

1994

- Kínában az import 65%-kal, az export 93%-kal bővült. Ezzel párhuzamosan a többi országban is magas importbővülés zajlott le (Brazília 20%, India 22%, Új-Zéland 14%, USA 12%).
- Oroszországban tovább folytatódott a recesszió (-12%), Törökországban is 5,6%-kal esett a GNI, amit a beruházások 30%-os visszaesése kísért. Az export mindkét országban bővült.

1998

- Oroszország újra recesszióba süllyedt, ami azonban már globálisan érezte hatását. Emellett Japánban és Dél-Koreában is csökkent a GNI (-2% és -8%), a két válság hasonlókövetkezményekkel járt, mindkét esetben a beruházások estek vissza leginkább (-8% és -31%).
- Míg a vizsgált országokban (a fenti államok kivételével) a korábbi évekhez képest egy mérsékelt ütemű növekedés zajlott, addig Indiában újabb pozitív irányú kilengést regisztráltak, amely során az import 20%-kal az export 13%-kal növekedett.

1999

- A globális növekedési szerkezet egyértelműen két részre szakadt: Brazília, Törökország és Oroszország továbbra is recesszióban volt, míg a többi vizsgált állam újra extrém mértékű növekedést produkált egyes GDP komponensekben, különösen a beruházások terén [ebben kiemelkedik India (+22%) és Dél-Korea (+24%)].

2001

- A török válság tovább eszkalálódott, ám izolált maradt, Ankara csak az IMF segítségével tudta elkerülni az államcsődöt.
- Oroszország és Kína jóval az átlag feletti GNI bővülést produkált (6,5% és 8%).

A fentebb nem említett években a vizsgált országok bővülési szerkezete nagyjából homogén volt. A teljes időszakot elemezve levonható még az a következtetés, hogy az EU15 növekedési szerkezete az 1993-as évet kivéve soha nem produkált extrém volumenváltozásokat, többségében rezisztens maradt mind a recessziókra, mind a növekedési boomokra. Oroszország válsága az egész 1990-es éveket meghatározta Moszkva számára, lényegében teljesen ellentétesen változott minden mutatója, mint a többi vizsgált országé. Ezen kívül elsősorban Japán és Törökország „járt be” az 1990-es években külön utat, de mindkét ország esetében ennek sokkal inkább belső okai voltak, mintsem globális hatások. Érdekes módon a kínai volumenváltozások akármilyen extrém mértékűek is voltak, alapvetően jól korreláltak a világ többi országának hasonló mutatóival. Érdekes még kiemelni Ausztrália, Kanada, az EU15 és az Egyesült Államok szorosabb együttmozgását.

A 1.2 ábra azt mutatja, hogy a növekedési komponensek együttmozgása milyen hierarchikus rendszerben épül fel⁷. Az ábra értelmezése a következő: az egymás mellett lévő országok növekedési szerkezete hasonlít egymáshoz a legjobban, azaz ezen országok korrelálnak a legjobban GDP komponensek tekintetében. Az első két ország az USA és Kanada. Az ezután következő ország (esetünkben az EU15) már ehhez a csoporthoz „csatlakozik”, azaz ehhez az országcsoporthoz hasonlít a leginkább. Az ábrán lévő (x-tengely) a hasonlóságot mutatja⁸. Minél hosszabb vonalon csatlakozik rá az adott ország az előző csoporthoz, annál távolabb van attól, annál kevésbé hasonlít ahhoz.

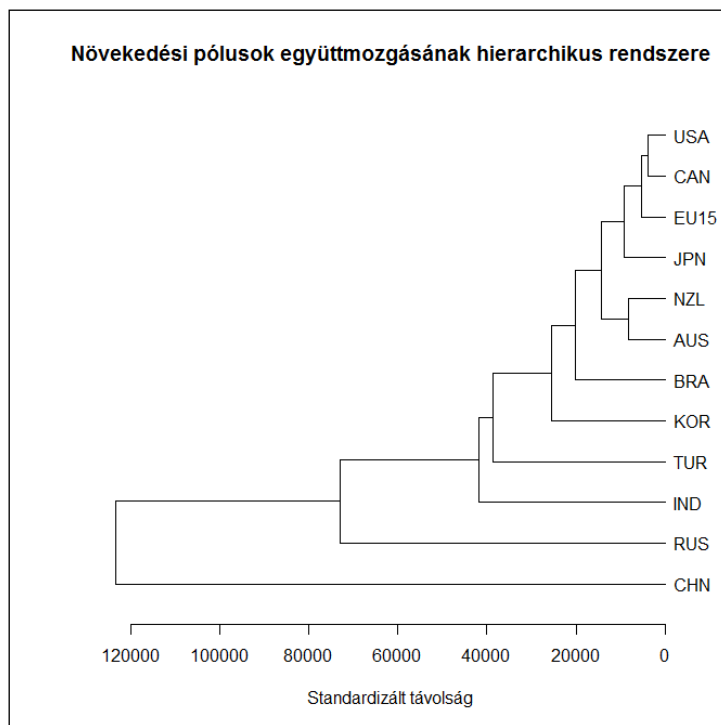
A strukturális elemzésből az derül ki, hogy *a szorosabb együttmozgás mögött elsősorban regionális kapcsolatok* (USA – Kanada, Ausztrália – Új-Zéland), *és fejlettségbeni hasonlóságok* dominálnak (USA – Kanada – EU15 – Japán). Jelentősen távol van minden csoporttól Oroszország valamint Kína. E két ország annyira egyedi pályán mozgott az elmúlt húsz évben, hogy egyetlen más országhoz, vagy országcsoporthoz sem hasonlíthatók. Az 1.2

⁷ Az ábra hierarchikus klaszterelemzéssel készült, a korábban már említett átranzformált Fourier sorok alapján. A távolság metrika négyzetes euklideszi, a használt módszer a teljes („complete”). A hierarchikus klaszterezés módszeréről bővebben lásd például Gordon [1999] könyvét.

⁸ A hasonlóság ez esetben mérték nélküli szám.

ábrán látható hierarchikus szerveződésből közelítő becslést lehet adni a növekedési pólusok helyzetéről, így annyi már most bizonyos, hogy Észak-Amerika önmaga is külön pólusnak tekinthető, majd az EU15 és Japán következik, sőt Kína és Oroszország is önálló növekedési pólusként vehető számításba, bár ez utóbbi tekintetében még igazolni kell, hogy más országokban is képes-e növekedést gerjeszteni.

1.2 ábra

Forrás: Világbank, Kopint-Tárki

Fontos megemlíteni, hogy a fenti elemzés súlyozatlanul veszi figyelembe a növekedési komponensek szerkezetének változását (azaz nem tesz különbséget aközött, hogy a magánfogyasztás vagy éppen a beruházások változnak). Azonban, ha azt elemezzük, hogy a vizsgált országok közül melyek járulnak hozzá leginkább a globális növekedéshez, akkor azt tapasztaljuk, hogy *az EU15 és az USA mellett Kína az egyetlen olyan ország, amelynek hozzájárulása a globális növekedéshez folyamatosan emelkedik, megtörve ezzel a két gazdasági nagyhatalom korábbi vezető pozícióját.*

A 2008-as válságot követően az EU15 nem tudott olyan növekedést produkálni, amellyel számottevő mértékű pozitív hozzájárulást jelentett volna a globális növekedéshez, többek között azért nem, mert a régió belüli növekedési különbségek jelentős mértékben megnöttek, a centrum-periféria probléma kiéleződött és a relatíve gyorsabban növekvő országok teljesítménye sem tudta kompenzálni a gyengén növekvőkéit. Mindez az EU15-ök eltérő gazdaság- és társadalompolitikájára hívja fel a figyelmet. Ahogy korábban már említettük, a 2004 előtti EU15 növekedése szinte teljesen rezisztens volt a globális sokkokra, mivel sem az extrém recessziókra, sem az extrém növekedési boomokra nem reagált hasonló kilengésekkel, s növekedése az elmúlt 20 évben nagyon lassú és visszafogott volt a többi vizsgált országhoz képest. Statisztikailag ez részben az endogén diverzifikációra vezethető vissza: a hosszú éveken át tartó növekedéskülönbségek ellensúlyozni tudták egyes tagállamok átmeneti recesszióját, ezzel pedig az EU15 kellően robusztus lett a globális vagy az Európán kívüli regionális sokkokkal szemben. Így bár a növekedési ütemek messze elmaradnak a felzárkózó

tagállamokban tapasztaltaktól, nagy súlya és kvázi kiegyensúlyozottsága biztosan egy globális növekedési pólussá teszi az EU15-öt.

Az Amerikai Egyesült Államok gazdasága csekély mértékben ugyan, de árnyalatnyilag érzékenyebb a globális kilengésekre, mint az EU15, habár gyorsabban képes korrigálni, más növekedési pályára átállni, amire a jó intézményrendszer és továbbra is erősen piacvezérelt, neoliberális gazdaságpolitika is az egyik garancia. A kilengéseket egyébként az is magyarázza, hogy a XX. és a XXI. században a válságok jelentős része⁹ egyébként pont az Egyesült Államokból indult ki. Habár az USA gazdasági jelentősége a világban az elmúlt néhány évben Kína javára érzékelhetően csökkent, továbbra is az egyik legjelentősebb növekedési pólusnak számít.

A súlyozott adatokat figyelve szembetűnő Kína a globális növekedéshez történő hozzájárulásának erőteljes emelkedése, amely bár jóval korábban kezdődött, mégis a 2000-es évektől került igazán a figyelem középpontjába, amikor a lassuló világgazdasági környezet ellenére fenn tudta tartani 8% körüli GDP növekedését, sőt a 2008-as gazdasági világválság idején is 9% felett tudott bővülni, és elkerülte a recessziót. Habár a kínai gazdaság az egy főre vetített mutatók alapján továbbra sem tartozik az igazán fejlett országok körébe, robotsztusnak látszó, gyors ütemű gyarapodása minden bizonnyal a világ harmadik önálló növekedési pólusává teszi, mivel a lakosság állandó fogyasztásbővülése beruházásokat és importot igényel, így Kína más országokban is képes növekedést gerjeszteni. Ugyanakkor az utóbbi időben egyre több jel utal arra, hogy a kínai növekedési potenciálnak is megvannak maga korlátai. A népesség egy főre vetített vásárlóereje továbbra is rendkívül alacsony, amit a jelentősen visszafogott bérek magyaráznak, még akkor is, ha ez Kína egyik legnagyobb versenyelőnye. A tőkefelhalmozás ugyanakkor óriási mértékű, ami Pekinget az elmúlt 30-40 évben egyenesen a G8-ig vezette. A világhatalmi pozícióját csak tovább erősíti, hogy a tőke jelentős része kevés gazdasági szereplő között oszlik meg. A lakosság relatív szegénysége azonban az importszükséglet szerkezetét is meghatározza. Összehasonlításképp napjainkban Kína importjának 38%-a áll nyersanyagokból és mezőgazdasági termékekből, míg ugyanez az USA-ban 27%.

Az EU15-ön, az USA-n és Kínán kívül említést érdemel még Japán, Ausztrália – Új-Zéland, Dél-Korea és Brazília, mint potenciális növekedési pólusok. Japán az 1990-es években eszkalálódó gazdasági problémái ellenére továbbra is tekintélyes mértékben járul hozzá a világgazdasági hozzáadott érték termeléséhez. A gazdaság függősége jóval kisebb a globális gazdasági sokkaktól, mint a többi országé, aminek elsősorban az az oka, hogy a problémái belső eredetűek, amit az extrém mértékű világgazdasági kilengések csak kis mértékben befolyásolnak.

Dél-Korea globális gazdasági szerepe az 1990-es évek második felében jelentősebb volt, mint napjainkban. Ugyanakkor éppen a koreai az egyik legvolatilisabb gazdaság, amely a 2009-es válságot ugyan recesszió nélkül vészelte át, ám a korábbi növekedési szintekre nem tudott visszatérni. Kínához hasonlóan Brazília is egyre jelentősebb mértékben járult hozzá a világgazdasági növekedéshez, ami elsősorban a 2000-es években volt igazán jellemző. Habár a Kínán kívüli kelet-ázsiai régióban több olyan állam is akad, amely önmaga képes lehetne növekedési pólusként működni a világgazdaságban, egyelőre úgy tűnik, hogy a belső problémáik ezt megakadályozzák.

⁹ Pl. Bretton Woods, Dotcom válság, Lehman Brothers stb.

Az Ausztrália – Új-Zéland csoport a földrajzi távolság ellenére inkább az angolszász és európai régiókhoz áll közel, amit minden bizonnyal a messze nyúló történelmi kapcsolatok indokolnak. Kérdéses azonban, hogy az óceániai térség képes-e globálisan befolyásolni a világgazdaságot, vagy csak „halad az árral”, vagyis jól korrelál az amerikai és európai gazdaságokkal, de a függőség egy irányú? A nagy földrajzi távolság miatt előzetesen úgy véljük, hogy az ausztrál kontinens nem tud máshol növekedést indukálni, ám erre csak a későbbi vizsgálatok adhatnak választ.

1.1.2.) Növekedési pólusok kapcsolatrendszere

Ebben az alfejezetben arra teszünk kísérletet, hogy feltárjuk a növekedési pólusok kapcsolatrendszerét. Apriori azt feltételezzük, hogy a világgazdaságban az 1.2 ábra alapján 3-4 olyan régió van, amelynek növekedési szerkezete eltérő, ám egymásra épülő. Azaz megengedhető több növekedési pólus létezése is, de ezek szerkezete szükségszerűen eltérő. Így például azonos időszakban, míg az egyik régió a magánfogyasztáson keresztül növekszik, addig a másik ehhez kapcsolódva a nettó exporttöbbleten keresztül bővül.

Hasonlóan a korábbiakhoz a vizsgálatot továbbra is 1992 és 2012 közötti időszakra végeztük, az idősort nem bontottuk meg, de jelezzük, hogy ez több esetben akár indokolt is lehetne, ám a hosszú távú összefüggések feltárása érdekében úgy véljük, hogy a teljes idősor vizsgálata mellett több érv is szól. A GDP mellett, a magánfogyasztás, beruházás és a (GDP szerinti) nettó export volumenindexeit szerepeltettük a modellben. Azt vizsgáltuk, hogy milyen (egyidejű) kapcsolat létezik az országok GDP változása és a többi ország (hangsúlyozottan ide értve a vizsgált országot is, hiszen a saját készletek elfogyasztása ugyanúgy növeli a nemzeti összterméket, mint az exportra termelés) GDP komponensei között¹⁰. A kapcsolódó módszertani megjegyzéseket és a főbb eredményeket a 1.3. melléklet tartalmazza.

A nagy dimenziószám miatt nem minden tényező értelmezhető egyértelműen. A vizsgálat eredményeképpen nyolc növekedési csatornát (tényezőt, faktort) sikerült azonosítani, amelyekből négy párosítható valamely régióval (pólussal). Az eredmények megerősítik abbéli feltételezésünket, hogy a vizsgált országok három (bizonyos értelmezések szerint négy¹¹) növekedési pólust alkotnak, amelyek között fennáll egy interdependens viszony. Ezt leginkább a „beszállító-fogyasztó¹²” jelzővel lehet illetni. Érdekes eredmény az ún. „válság-mutató”¹³ kirajzolódása is. Ezzel a tényezővel ugyanis erősen negatívan korrelál a legtöbb ország minden GDP komponense. Ez egyben azt is jelenti, hogy az elmúlt 20 évben nem jött létre olyan növekedési pólus, amely ellent tudna állni egy sok országot érintő, globális válságnak. A válság-faktor megjelenítése azért is hasznos, mert így további következtetéseket

¹⁰ Módszertani probléma, hogy ez esetben sokkal több magyarázó változónk van, mint függő változónk, ami ráadásul egy erős multikollineáris térben helyezkedik el. Mivel a témakör jellegéből fakadóan nem redukálható egyegyenletes problémává (vagyis nem oldható meg egy regressziós egyenes mentén, hiszen a növekedés több csatornán is végbemehet egyszerre, ráadásul az országokban más-más irányú és jellegű folyamatok zajlanak egy időben), így a parciális legkisebb négyzetek módszerét alkalmaztuk, amely egy multidimenziós térbe (hasonlóan a főkomponens elemzéshez) transzformálja az eredeti problémát. Ezáltal több csatorna is egyszerre megfigyelhető. A módszerről bővebben lásd például *Höskuldsson* [1988] cikkét.

¹¹ Oroszország valamint Ausztrália és Új-Zéland helyzete nem tesz eleget a növekedési pólusokkal szemben támasztott követelményeknek. Mindkét térség mérete miatt nagy volumenű GDP-t termel meg évente, ám relatív földrajzi elszigeteltségük (különösen a teljes Ausztrál kontinensé) nem teszi lehetővé, hogy máshol is növekedést indukáljanak.

¹² Fogyasztás alatt itt egyszerre értjük a magánfogyasztás és a beruházást.

¹³ A válság-mutató az egyes országok azon GDP-komponenseinek időszaki idősoraiból képződött, amikor lassulás vagy recesszió volt. Részletesebben lásd 1.3. melléklet.

lehet levonni az egyes országok közötti interdependenciákról (egyik ország ugyanis „magával rántja” a másikat). A következő felsorolásban azt foglaljuk össze, hogy milyen növekedési pólusokat sikerült azonosítani, és az egyes pólusok mely ország melyik GDP komponensére épülnek *leginkább* (azaz hol a legerősebb a korreláció).

- I. Növekedési pólus (Kína)
 - a. kínai beruházások
 - b. ausztrál, kanadai, orosz nettó exportbővülés
 - c. kínai fogyasztásbővülés
- II. Növekedési pólus (Japán – Dél-Korea)
 - a. koreai beruházások
 - b. japán, koreai fogyasztásbővülés
- III. Növekedési pólus (USA – EU15)
 - a. brazil nettó exportbővülés
 - b. USA nettó export szűkülés
 - c. USA, EU15 fogyasztásbővülés
- IV. Növekedési pólus (válság faktor)
 - a. kanadai, USA, EU15 beruházás csökkenés
 - b. kanadai, indiai, japán nettó export csökkenés
 - c. USA nettó exportbővülés
 - d. USA, EU15 fogyasztás visszaesés

A következőkben összegezzük a legfontosabb megállapításokat.

Kína

A legelső¹⁴ és talán legmarkánsabb növekedési pólus Kína. Érdekes módon azonban nem a nettó exportbővülés, hanem a magánfogyasztás emelkedése képezi inkább a húzóerőt. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a nettó export Kínában kevésbé lenne jelentős, mivel a magánfogyasztás és a nettó exportbővülés két különböző csatornát takar a növekedési pólusok esetében. A kínai magánfogyasztás bővülése nem teremt jelentős keresletnövekedést Észak-Amerikában és Nyugat-Európában a fogyasztási cikkek iránt. A statisztikák azt mutatják, hogy a kínai magánfogyasztás bővülése által támasztott többletkereslet nem indukál jelentősen nagyobb fogyasztási cikk importigényt, hanem elsősorban a kínai beruházások emelkedését gerjeszti, ami viszont inkább nyersanyagigényes. A nyersanyagok nagy része Oroszországból (energiahordozók), Ausztráliából (bányászati termékek) és Kanadából (faipari és bányászati termékek) származik¹⁵.

Ha a kínai nettó exportbővülést vizsgáljuk, akkor az is látszik, hogy bár volumenében nagyságrendekkel nagyobb értékben áramlik az export az USA-ba és az EU15-be, ám mégis nagyobb összefüggés mutatható ki a japán és a dél-koreai gazdasági növekedés között. Különösen erős a kapcsolat ezen országok magánfogyasztásának bővülésével. Emellett érdemes megemlíteni, hogy a kínai export érzékeny a koreai beruházások alakulására is, amit mi sem jellemez jobban, mint hogy Kína harmadik legnagyobb exportcikke Dél-Koreába a

¹⁴ Ellentétben a főkomponens elemzéssel, az első komponens nem bír a legnagyobb variancia-magyarázó erővel, azaz nem Kína számít a legjelentősebb növekedési pólusnak. Ilyen szempontú rangsorolást nem ad a PLS módszer.

¹⁵ Természetesen nem a felsorolt országok számítanak Kína legnagyobb beszállítójának. Itt mi csak a növekedési pólusok kapcsolatát vizsgáltuk.

vas és acélipari nyersanyag (kb. 10%-os részesedéssel a koreai importban). Ennek oka az, hogy a földrajzi közelség, kulturális és egyéb történelmi hasonlóságok miatt a Japán – Dél-Korea – Kína kapcsolatok erősebbek, mint a Kína – Egyesült Államok – EU15 viszonylat (jól példázza ezt, hogy 2012-ben a kínai import részesedése a japán és a dél-koreai gazdaságban a teljes behozatalból egyaránt 20-20% volt, míg az USA-ban ugyanez „csak” 15%).

Az USA-ba és az EU15-be irányuló kínai export erősen konjunktúrafüggő, és együtt mozog a brazil és az indiai exporttal, és elsősorban a fejlett világ magánfogyasztásának bővülési üteme irányítja. Beruházási cikkek területén Kína részesedése alacsony, mivel az erősen nyersanyagigényes termékek kivételével (ideértve magukat az energiahordozókat is) a feldolgozóipari termékeket jellemzően az USA és az EU a saját piacán állítja elő, vagy egy földrajzilag közelebb eső területről importálja.

Dél-Korea és Japán

Ahogy már korábban említettük a japán és a koreai magánfogyasztás bővülése jelentős importkeresletet generál, amit elsősorban Kína elégít ki nyersanyagokkal és jellemzően alacsony hozzáadott értékű termékekkel. Érdeemes megemlíteni még, hogy a koreai magánfogyasztás bővülése magasabb ütemű beruházás-bővüléssel is együtt jár, ami azonban nem jelenti azt, hogy a koreai fogyasztás az átlagosnál jobban támaszkodna saját termelési bázisára. Sőt, a koreai-kínai kereskedelmi mérleg koreai szempontból szufficités. Ezzel szemben, a japán-kínai kereskedelmi mérleg japán szempontból jellemzően deficites. A dél-koreai és japán kereskedelmi mérleg pedig koreai szempontból erősen deficites.

A két kelet-ázsiai gazdaság tehát mindenféleképpen növekedési pólusnak tekinthető, azonban érdemes a két országot szétválasztani és nem egy régióként tekinteni rájuk. A japán gazdaság sokkal önállóbb, kevésbé függ a többi régió teljesítményétől, míg a koreai gazdaság sokkal jobban rá van kapcsolódva Kínára és nem utolsó sorban Japánra. Így egy olyan növekedési pólusról beszélhetünk, amelyben Japán képviseli vezető szerepet, Dél-Korea pedig egyfajta hídként jelenik meg a japán és a kínai gazdaság között, egy kisebb pólust alkotva.

Amerikai Egyesült Államok, Kanada és az Európai Unió 15 tagállama

Területileg kétség kívül ez a térség számít a legnagyobbnak, és bár a két kontinens közötti földrajzi távolság igen nagy, mégis arra a következtetésre jutottunk, hogy Európát és Észak-Amerikát nem lehet szétválasztani. A két földrész történelmi és gazdasági kapcsolata igen hosszú múltra tekint vissza, a pénzügyi világba való integráltságuk rendkívül mély, globális kereskedelmi hálózatuk pedig kiterjedt, saját hazai termelői és fogyasztói bázissal. Éppen ezért a globális sokkok (akár kedvezőek, akár kedvezőtlenek) hasonlóképpen érintik ezeket a régiókat.

Statisztikák azt mutatják, hogy az amerikai¹⁶ és az európai¹⁷ magánfogyasztás jól korrelál, mindkét régióban (és Kanadában is) a belső kereslet a legnagyobb súlyú GDP komponens. Ezt a keresletet a belső termelési bázis többségében ki tudja elégíteni, ám jelentős a nyersanyag (elsősorban energiahordozók) iránti importkereslet, amit többségében Oroszország és Kína elégít ki. Ezen kívül alacsony hozzáadott értékű, jellemzően munkaerő-igényes termékek behozatala történik Brazíliából és Indiából.

¹⁶ Az amerikai jelző alatt itt kizárólag az USA-t értjük.

¹⁷ Az európai jelző alatt itt kizárólag az EU15-öt értjük.

Nettó export tekintetében az észak-amerikai és az európai térség tulajdonképpen egymástól függ, valamint részben a többi EU tagállamtól, amelyek 2004 után csatlakoztak a közösséghez¹⁸. A legerősebb interdependencia tehát e két kontinens között van, annak ellenére, hogy a saját belső kereslet súlya mellett a nettó export nagysága viszonylag kicsi.

A többi pólushoz képest fontos különbség még, hogy az észak-amerikai és az európai gazdaság jóval érzékenyebbek a világgazdasági folyamatok alakulására, ahogy ezt a 2000-es évek végén kirobbant válság példáján is láthattuk. Ennek egyik fő magyarázata, hogy az elmúlt válság elsősorban éppen ebben a pólusban gyökeredzett, multiplikátorokon keresztül áterjedt más pólusokra is, ami végeredményben az egész világgazdaságot lassította. Ugyanakkor a két kontinensnek két válsaggal is szembe kellett néznie: egy exogén és egy endogén eredetűvel (az EU15-ök eklatáns példája ennek).

A két kontinens belső szerkezeti problémái az egész világgazdaságra kihathatnak, ezzel a tulajdonsággal egyik általunk definiált növekedési pólus sem rendelkezik. Japán lassan két évtizede komoly strukturális problémákkal küzd (az elmúlt 20 évből 5 évben volt recesszió), ez azonban tartósan egyetlen más országra sem volt kedvezőtlen hatással. A kínai lassulás, az ország nagy súlya miatt, az aggregált világgazdasági növekedésben érezteti hatását, ám a túlnépesedés és regionális diszparitások, környezeti negatív externáliák okozta dinamikai veszteség hatása más államokra csupán mérsékelt. A belső egyensúlytalanságok különösen az EU-ban okoznak komoly növekedésbeli problémákat. A világgazdaság szempontjából kedvező, hogy az EU28-ak importjának csak 38%-a származik az EU-n kívülről, és ez az import a GDP 13%-át teszi ki (2013-as Eurostat adat). Ez utóbbi megegyezik a japán és az amerikai adatokkal. Mindez azt jelenti, hogy a belső problémáknak csak egy kis része okoz veszteséget a nemzetközi áru- és szolgáltatás kereskedelemben. A közelmúlt tapasztalatai azt mutatják, hogy a válság globalizálódásához az amerikai és az európai tőke – és pénzpiacok összefonódottsága következtében a nemzetközi pénzpiacok megingása, a bizalom eltűnése jobban hozzájárult, mint a reálgazdasági folyamatok, amelyek inkább már következmények voltak.

A statisztikai modellekben ennek a pólusnak az elmúlt 20 évben lezajlott válságai külön komponensben jelennek meg (lásd korábban említett válság-mutató). A szoros összefüggés hipotézist erősíti, hogy a válságok eredetétől függetlenül mind az európai mind az észak-amerikai gazdaság együtt süllyedt recesszióba (mind a fogyasztás, mind a beruházások terén). Ezt rendre követte a kínai, japán és koreai nettó export enyhe szűkülése és a fejlődő világ (Brazília és India) lassulása. Érdemes megjegyezni még Kína anticiklikus gazdaságpolitikáját, ami a fejlett világ recesszióját igyekszik az (állami) beruházások élénkítésén keresztül ellensúlyozni, de a lassulás itt is elkerülhetetlen volt.

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a teljes vizsgált időszakot tekintve az *EU15-Kanada-USA térség számít a világgazdaság növekedési szerkezetében az egyik legjelentősebb növekedési pólusnak*, mivel a különböző növekedési csatornákon keresztül nem csupán a világ többi országának gazdaságát, hanem a többi növekedési pólust is befolyásolni tudja. Ez egyetlen más növekedési pólusról nem mondható el.

¹⁸ Ebben az esetben az EU15-ök kereskedelmét a 2004 után csatlakozott országokkal külkereskedelemnek tekintjük.

Brazília, India, Oroszország és az ausztrál kontinens

Korábban említettük, hogy a negyedik növekedési pólus létjogosultsága kérdéses, mivel nem tesznek eleget a pólusokkal szemben támasztott kritériumnak, vagyis önmaguk nem képesek más gazdaságokban a növekedés gerjesztésére. Az orosz gazdaság olyannyira saját pályán mozog, hogy minden statisztikai modellünkben külön komponensként jelent meg (a teljes időszakot vizsgálva). Oroszország természetesen az energiahordozók kitermelésében szinte monopolhelyzetet élvez sok EU tagállamban, éppen ezért kőolaj és földgáz iparág eddig ellent tudott állni az orosz gazdaság kilengéseinek, és úgy véljük, hogy ez a jövőben is meg fog maradni. A jelenkori Oroszország az 1990-es évekhez képest sokkal jobban integrált a világgazdaságba, ám – egyoldalú gazdaságszerkezete következtében – úgy véljük, hogy globális pozíciója még nem elég erős ahhoz, hogy olyan önálló növekedési pólusnak tekintsük, mint Kínát.

Brazília és India helyzete speciális; az elmúlt két évtizedben rendkívüli volt a gazdasági fejlődés, hozzá kell tenni azonban, hogy a bázis is nagyon alacsony volt, illetve még most is az, összehasonlítva a fejlett világgal. Az említett két országban drámai mértékű a regionális és jövedelmi diszparitás, a versenyképesség az olcsó munkaerőn és a folyamatos leértékeléseken alapszik, és csupán nagy földrajzi méretüknek tudható be a világgazdaságban betöltött súlyuk. Ennél fogva önmagában sem Brazília, sem India nem képes földrajzilag más területeken növekedést indukálni, és a modellekben sem jelennek meg, csupán más pólusok növekedési folyamataiban kapnak (véltetően beszállítói) szerepet.

Ausztrália és Új-Zéland megítélése is speciális. Mindkét ország fejlettnak számít, földrajzilag azonban mégis akkora a fizikai távolság a többi kontinenstől, hogy az export súlya GDP-ben viszonylag alacsony (kb. 10%), ráadásul Új-Zéland esetében az export 20-25%-ka Ausztráliába áramlik. Hasonlóan a többi fejlett államhoz, ezen a kontinensen is inkább a magánfogyasztás a beruházás a növekedés két fő komponense. Az ausztrál kontinens önmagában nem képes növekedés indukálására a világgazdaságban, ám méretéből fakadóan nagy hatással van a környező országok (jellemzően dél-kelet ázsiai és nem utolsó sorban óceániai) gazdaságára. Mindez azonban kevés ahhoz, hogy betöltse a globális növekedési pólus szerepét, de elég ahhoz, hogy regionális vezető szerepe megkérdőjelezhetetlen legyen.

1.1.3.) Eltolódások, szerkezetváltozások a világgazdaságban

Eddig a világgazdaságot az 1992-től 2012-ig tartó intervallumban vizsgáltuk, így következtetéseink is erre az időszakra vonatkoztak. Ebben a részben az idősort két részre bontjuk, az első szakasz 1992 és 2002, a második 2003 és 2012 között tart. Az eredmények azt mutatják, hogy eltolódások nem, de nagyobb szerkezetváltozások történtek, mégpedig a 2000-es években. Az eredményeket a 1.4 és 1.5. mellékletben, még az értelmezést a következő bekezdésekben közöljük.

A legfontosabb különbség a teljes 1992 és 2012 között tartó időszakhoz képest az, hogy az 1990-es években az Észak-Amerika és EU15-ök erős együttmozgása jóval erősebben érzékelhető. A kínai vonal ebben az időszakban is erősen jelen van, de a gazdaság mozgatórugója még nem a fogyasztás, hanem a beruházások. Szintén erre az időszakra tehető a koreai gazdaság éveken át tartó boomja, amit később a 2000-es években mély recesszió követett. Japánban stagnálás volt jellemző, ám az ezredfordulóra ott is komoly visszaeséseket regisztráltak a GDP minden komponensében.

Az észak-amerikai és európai gazdasági kapcsolatok a 2000-es évek előtt erősebbek voltak, az együttmozgás szorossága jóval magasabb volt, bár az unió növekedése rendre az amerikai felét tette ki. A GDP volumenek együttmozgása ellenére a „vezérlő” komponensek nem voltak azonosak; míg Európában inkább a nettó export vezérelte bővülés volt jellemző (a magánfogyasztás enyhe emelkedése mellett), addig az USA-ban inkább a magánfogyasztás húzta a gazdaságot, jelentős importigény mellett. Jellemző adat, hogy az Egyesült Államok GDP arányos folyó fizetési mérleg hiánya 1992 és 2002 között megnégyszereződött, míg Európában nem változott lényegesen, Kanadában pedig a GDP -4%-áról +2%-ra változott. Később a magánfogyasztás súlya Európában tovább csökkent a nettó export javára, míg az USA-ban javult a folyó fizetési mérleg egyenlege (2013-ban csupán a GDP -2%-át tett ki).

A 2000-es évektől komolyabb szerkezetváltozás volt megfigyelhető a világgazdaságban, amelyet javarészt a kínai magánfogyasztás bővülése jellemezett, valamint az észak-amerikai – európai és a japán-koreai gazdaság gyengülése és térvészése. A kínai struktúraváltozás jelentősen átrajzolta a világgazdaság növekedési térképét, ám a növekedési pólusok besorolásán nem változtatott; az, hogy Kínában a belső kereslet egyre erősebbé vált, azt eredményezte, hogy olyan fejlődő országok is be tudtak kapcsolódni a termelési láncba, amelyek részesedése a kínai importból korábban alacsonyabb volt. Jó példa erre Brazília, amelynek aránya a kínai importból 2000-ben 0,7% volt, míg 2012-ben már 2,8%. Hasonló arányok India esetében 1,7-szeres bővülést hoztak.

A 2000-es évek legmeghatározóbb eseménye a 2008-ban bekövetkezett válság volt, amelynek során a vizsgált országok többsége esetében nemcsak a GDP egésze, hanem fő komponensei is zsugorodtak, és a kínai gazdaság növekedése is lelassult. Ez a világgazdasági válság mutatott rá, hogy Kína, bár globális szerepe sokat erősödött az elmúlt 20 év során, a többi növekedési pólus súlyát csupán kis mértékben tudta ellensúlyozni, és a pólusok közötti interdependencia továbbra is erős.

1.1.4.) A növekedési pólusok közötti összefüggések, a globális növekedés struktúrája

A következőkben kísérletet teszünk arra, hogy a világgazdaság növekedési szerkezetét (irányát, erősségét), valamint a növekedés lehetséges folyamatát feltárjuk. Fontos megjegyezni, hogy bár vizsgálatunk az egész 1992-től 2012-ig tartó folyamatot felöleli, ugyanakkor csak erről az időszakról nyújt információt, vagyis előrejelzésre csak korlátozottan alkalmas. A világgazdasági növekedés, mint folyamat, nehezen ragadható meg, mivel nem rendelkezik azokkal a tulajdonságokkal, amelyeken keresztül a jelenlegi statisztikai módszerek segítségével teljes mértékben értékelhető lenne. A globális növekedésnek nincs igazán kezdete, és nincs vége, az általunk vizsgált időszak tehát inkább egy állapotot tükröz, mintsem a teljes folyamatot. Éppen ezért nem tudunk egy növekedési pólust sem kiindulópontként megjelölni, amelyről elmondhatnánk, hogy a globális növekedés egyfajta alapköveként viselkedne¹⁹. Ehelyett egy olyan kört tudunk felrajzolni (lásd 1.7. melléklet), amely statisztikailag jól leírja azt a körforgást, amit a világgazdaságban tapasztalunk, megjelennek benne az interdependenciák és az ahhoz tartozó függőségi viszonyok erősségei. A módszertani részleteket és a számszerű eredményeket a 1.6. mellékletben közöljük. A 1.7.

¹⁹ Nem mondhatjuk tehát például azt, hogy a globális növekedés alapja az X növekedési pólus magánfogyasztása, és erre épül a többi növekedési pont.

mellékletben található ábra bonyolultsága miatt most itt csak egy összefoglaló táblázatot jelenítünk meg, amely bemutatja a pólusok közötti összefüggéseket.

1.2. táblázat: A növekedési pólusok egymásra való hatása

Növekedést generáló pólus	Hatása a fogadó pólusra	GDP-re gyakorolt parciális hatás ²⁰			
		Közvetlen hatás	Közvetett hatás	Közvetítő tényezők	Teljes hatás
USA	KÍNA	-	-0,14858	Kelet-Ázsiai országok	-0,148580
USA	EU15	0,7957	0,480066	Válság komponens	1,275766
USA	JAPÁN	-	0,25294	Válság komponens	0,252938
USA	DÉL-KOREA	-	-0,05322	Kelet-Ázsiai országok	-0,05322
				Válság komponens	
EU15	KÍNA	-	-	-	-
EU15	USA	0,7522	0,44646	Válság komponens	1,19866
EU15	JAPÁN	0,715	0,483978	Kínai növekedés	1,198978
				Válság komponens	
EU15	DÉL-KOREA	-	-0,04156	Kínai növekedés	-0,04156
				Válság komponens	
KÍNA	USA	-	0,119196	Fejlődő országok	0,119196
KÍNA	EU15	-	-	-	-
KÍNA	JAPÁN	-	0,16254	Kelet-Ázsiai országok	0,16254
KÍNA	DÉL-KOREA	-	0,232974	Kelet-Ázsiai országok	0,232974
JAPÁN	KÍNA	-	-	-	-
JAPÁN	USA	-	-	-	-
JAPÁN	EU15	-	0,17688	Kínai növekedés	0,17688
JAPÁN	DÉL-KOREA	0,9009	0,755112	Kínai növekedés	1,656012
				Kelet-Ázsiai országok	
DÉL-KOREA	KÍNA	-	0,151675	Kelet-Ázsiai országok	0,151675
DÉL-KOREA	USA	-	-	-	-
DÉL-KOREA	EU15	-	-	-	-
DÉL-KOREA	JAPÁN	-	-	-	-

Forrás: Világbanki adatok alapján saját számítás

²⁰ A GDP-re gyakorolt hatás a következő: 1%-os változás a növekedést generáló pólusban, ceteris paribus x százalékpontnyi növekedés a fogadó pólusban. Megjegyezzük, hogy a pólusok növekedése nem csupán a többi pólus növekedésétől függ.

Az USA és az EU15 közötti közvetlen kapcsolat rendkívül szoros. A magánfogyasztások, beruházások volumenváltozásai jól korrelálnak, vagyis kedvező konjunkturális időszakban mindkét régió közvetlenül képes inputot adni egymásnak, ezzel segítve, táplálva egymás növekedését. Az EU15 hatása az USA-ra némileg erősebb, ám gyakorlatilag nem számottevő különbség. A közvetett hatások inkább a recesszió idején fejtik ki hatásukat, mikor is a két régió lassulásának hatására más területeken is recesszió keletkezik (elsősorban Kanada, Kína), és így ezen területek importkereslete is csökken az EU15 és az USA termékei iránt, ami tovább súlyosbítja a helyzetet. Kedvező világgazdasági környezetben ez a típusú multiplikátor hatás kevésbé érvényesül a globális versenyhelyzet miatt²¹.

Tanulmányunk egyik legfontosabb megállapítása, hogy *az Amerikai Egyesült Államokon kívül az Európai Unió 15 tagállama számára lényegében nem létezik más olyan növekedési pólus, amely hosszú távon képes lenne hatással lenni a növekedésére*. Ez alól kivételt képez a fentebb említett recessziós komponens, amely nem csupán az USA-ban, hanem a Távol-Keleten is kifejti hatását. Vagyis *az EU15 országaiban és az USA-ban kialakuló recesszió hatással van a világ minden pontjára, ám az EU15-ben kívülről növekedést generálni csak az USA képes, illetve elenyésző mértékben Japán*. Ez még inkább az EU15-ök belső problémáira hívja fel a figyelmet, ami – mint tudjuk – nem külső eredetű. Mindez egyúttal azt is jelenti, hogy az EU15 (és következésképp az EU28), nem „várhat” csak a világgazdasági konjunktúra beindulására.

Az USA hatása Kínára kisebb, mint azt várnánk, annak ellenére, hogy az amerikai magánfogyasztás jelentős importkeresletet generál, vagyis képes kis mértékben növekedést indukálni Kínában. Az USA – Kína kapcsolat ráadásul negatív irányú, ez azonban megtévesztő lehet; a negatív kapcsolat inkább az anticiklikus kínai gazdaságpolitikából fakad, mikor is a recesszióban lévő legnagyobb külkereskedelmi partner (USA) importkeresletét beruházás-ösztönzéssel próbálják ellensúlyozni, és így a statisztikákban valóban úgy jelenik meg, hogy míg az amerikai GDP csökken, addig a kínai, ha kis mértékben is, de emelkedik. A kapcsolat megléte fordítva is fennáll, ám már többlépcsős; a kínai magánfogyasztás, beruházás-igényes, ami az importon keresztül más régiókban generál növekedést, ami az amerikai exportra is jótékony hatással van, de csak közvetetten, és hasonlóan igen kis mértékben.

Japán és az USA között valamivel gyengébb közvetett kapcsolat áll fenn, mint az USA és az EU15 között, közvetlenül pedig nem tudunk kapcsolódási pontot azonosítani. Fordított irányú kapcsolatot pedig nem sikerült igazolni. Ennek oka feltehetően hasonlóakból fakad, mint az EU15 esetében. A japán gazdaság már jó ideje belső eredetű problémákkal küzd, ami lefojtja azokat a növekedési impulzusokat, amik kívülről érkeznek.

A helyzet az USA – Korea viszonylatban éppen fordított, mint Japán esetében. Közvetlen kapcsolatot nem, de gyenge negatív közvetett ki tudunk mutatni, elsősorban az amerikai magánfogyasztás- és importkereslet-bővülésen keresztül, mely importkereslet elsősorban azokban a feltörekvő országokban keletkezik (Brazília, India stb.), amelyek kapcsolatban állnak Koreával. Fordított esetben (tehát Korea-USA relációban) semmilyen szignifikáns kapcsolat nem mutatható ki.

²¹ A konjunktúra idején a termelők lehetőségei szabadabbak, jobban meg tudják választani beszállítóikat, míg a recesszió egyaránt mindenki számára kedvezőtlen.

Korea és Japán között a kapcsolat hagyományosan erős, közvetlen (ebben az esetben inkább Japán van nagyobb hatással Koreára, mint fordítva) és közvetett viszony is fenn áll, elsősorban Kínán és az USA-n keresztül.

Érdekes eredmény, hogy közvetlen kapcsolatot Korea és Kína között nem tudunk kimutatni, csak közvetett. Ennek oka az, ahogy erre már korábban is utaltunk, hogy Korea egyfajta hídként működik Kína és Japán között. A japán magánfogyasztás bővülése importigényes, s ezen import jelentős részét Kína elégíti ki. A kínai termelés azonban nyersanyagigényes, amely igény kielégítéséhez Korea is jelentősen hozzájárul. Ebből kifolyólag közvetlen növekedési kapocs Japán és Kína között sincs, csak közvetett.

A fejlődő országok javarészt az amerikai magánfogyasztáson, valamint a kínai beruházásokon keresztül kapcsolódnak be a világkereskedelembé. Itt elsősorban nyersanyagok és fogyasztási cikkek beszállításáról van szó, jellemzően alacsonyabb hozzáadott értékben.

Rendkívül fontos eredmény az úgynevezett válság-komponens megjelenése és integrálódása a növekedési pólusok közti kapcsolatokba. Ahogy már említettük, egy olyan komponensről van szó, amellyel a legtöbb GDP komponens negatívan korrelál (lásd 1.3. melléklet). Ez a tényező tehát elsősorban akkor jelenik meg, amikor az európai és amerikai fogyasztás és beruházás nagyon visszaesik, de más országok GDP komponensei is negatívan mozognak ennek hatására. Habár ez a komponens elsősorban kedvezőtlen tartalommal van megtöltve, mégis bizonyítékként szolgál arra, hogy az USA és az EU15 képes a legnagyobb hatást kifejteni a világra, mivel egy esetleg recesszió ezekben az országokban, azonnali lassulást és visszaesést okoz a multiplikatőr hatásokon keresztül a világ szinte összes országában.

1.1.5.) Fontosabb módszertani korlátok, további kutatási irányok

Mint minden statisztikai vizsgálatnak, jelen tanulmánynak is vannak korlátai, amelyeket szükséges megemlíteni.

Időbeliség: a lefuttatott vizsgálatok nem tartalmazzak időbeli késleltetést, vagyis csak az azonos időszakban bekövetkezett ok-okozati hatásokat lehetett vizsgálni, az elhúzódo következményeket nem. Bár nem jellemző, de előfordulhatnak olyan elhúzódo hatások, amelyek középtávon befolyásolják a GDP alakulását egy-egy országban, így a későbbiekben mindenféleképpen érdemes lehet megvizsgálni a késleltetett hatásokat is.

Az elemzés éves adatokon alapszik. Statisztikailag jóval robosztusabb eredményt kapnánk, ha negyedéves adatokon is elvégeznénk a vizsgálatot, bár végeredmény tekintetében túlságosan más következtetés levonása nem valószínű.

Eltérő GDP méretek (súlyozási korlát): A vizsgálatok alkalmával nem különböztettük meg az országokat aszerint, hogy gazdasági erejük mekkora, hanem ugyanakkorának feltételeztük őket. Bár léteznek olyan módszerek (például a WLS), amely figyelembe veszi a magyarázó változók „erejét”, a tanulmány azzal a feltételezéssel készült, hogy a kisebb országok nem gyakorolnak kimutatható hatást a nagyobbakra.

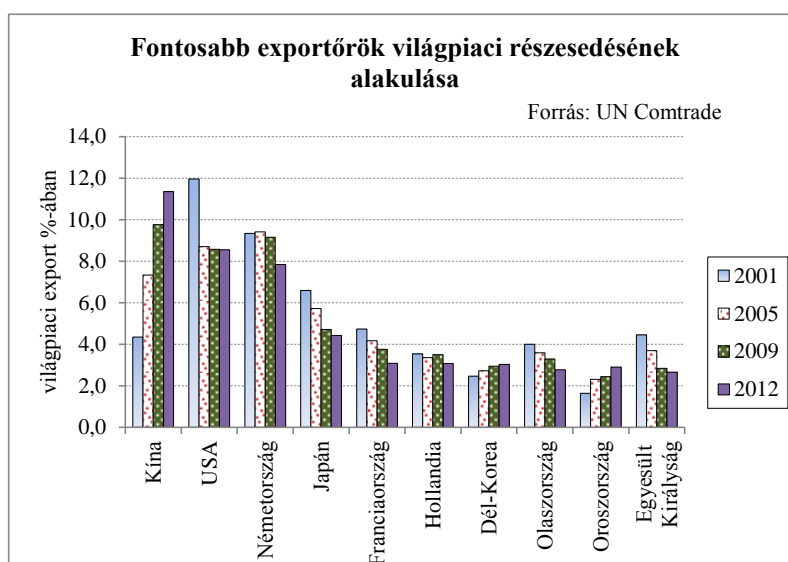
1.2.) A világgazdasági szereplői

A globális gazdasági erőviszonyokon belül történő átrendeződés fontos eleme a nemzetközi versenyképesség, az egyes jelentősebb országok vagy régiók világgazdasági pozíciójának alakulása. Ahogy az előbbi fejezetből is kiderült, a belső fogyasztás mellett az export alakulása is nagy jelentőséggel bír a növekedés szempontjából, különösen, hogy – a jelenlegi globális növekedést húzó – fejlett országok esetében az export GDP-hez viszonyított aránya általában jelentős. A jelen alfejezet keretében azt vizsgáljuk meg, hogy a nemzetközi exportpiaci pozíciókban milyen elmozdulások voltak megfigyelhetők 2001-2012 között, és ezek milyen hatással bírtak a nemzetközi működőtőke áramlás folyamataira. Ehhez kapcsolódóan külön témaként kerül vizsgálatra a főbb régiók vonatkozásában a nemzetközi fizetési pozíciók alakulása, illetve a nemzetközi pénzügyi áramlásokban betöltött szerepük változása.

1.2.1.) A világgazdasági piaci részesedések átalakulása

A világgazdasági exportból való részesedés alapján mért piaci pozíciók az elmúlt 12 évben némileg átalakultak. A legfontosabb változás Kína szerepének látványos emelkedése volt. Míg 2001-ben a kínai export világgazdasági súlya 4,3% volt, nagyjából az olasz piaci részesedéssel azonos értékű, s Kína a világ 6. legnagyobb exportörének számított, addig 2012-re az első helyre lépett, s piaci részesedésével (11,3%) megelőzte az USA-t és Németországot is. Míg a három export nagyhatalom (az USA, Németország és Japán) piaci részesedése az elmúlt évtizedben, ha kisebb ingadozásokkal is, de csökkent, addig Kínáé töretlenül emelkedett. 2012-ben Kína exportpiaci részesedése ugyanakkora volt, mint az USA-é 2001-ben. Kína előretörése a válság éveiben sem állt meg. (Lásd 1.3. ábra)

1.3. ábra: Exportpiaci pozíciók alakulása

Míg a 10 legnagyobb exportör piaci részesedése 2001-ben 53% volt²², ez 2012-re 49,7%-ra csökkent. A legnagyobb piaci veszteséget az USA szenvedte el (-3,4 százalékpont), még

²² Folyó dollár adatok alapján számolva.

akkor is, ha most is világ második legnagyobb exportőrének számít. A rangsorban a legnagyobbat az Egyesült Királyság esett vissza: a 2001. évi 5. helyről a 10.-re. Kína mellett Oroszország és Dél-Korea piaci pozíciója javult (1,27, illetve 0,57 százalékponttal), ugyanakkor az előbbi ország esetében a piaci pozíció javulása erősen és egyoldalúan függ az olaj- és gázárak, illetve az olaj- és gázkereslet alakulásától. (Lásd 1.4. ábra)

Miközben a piaci pozíciók átalakulásáról beszélünk, érdemes azt is megjegyezni, hogy 2001-2012 között a világgazdasági export folyóáron majdnem háromszorosára emelkedett. A kínai áruexport értéke 7,6-szorosára²³, az amerikaié 2,1-szeresére, a németé 2,5-szeresére nőtt.

1.4. ábra: Piaci pozíciók átrendeződése a 10 legnagyobb exportőr ország esetében

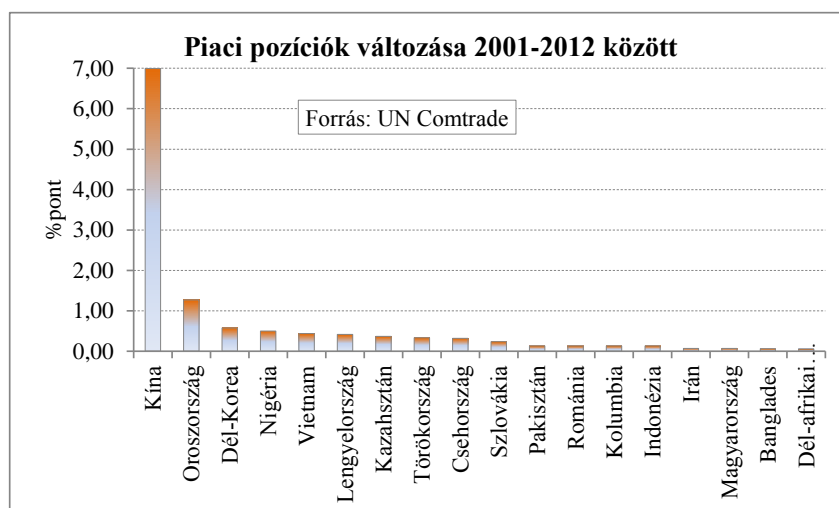

Megjegyzés: az országok a piaci részesedés nagyságának megfelelő sorrendben vannak felsorolva.

Az exportpiaci részarányok átrendeződésében a keleti, illetve a feltörekvő országok megerősödése egyértelműen látszik. (Lásd 1.5. ábra) Kiválasztottuk a 40 legnagyobb exportőr országot, amely lefedi a világgazdasági export több mint 80%-át. Kiválasztottuk azokat az országokat, amelyek 2001-2012 között exportpiaci részesedésüket növelni tudták. Az alábbi ábrán felsorolt országok együttesen 2001-ben a világgazdasági export 13,7%-át adták, míg 2012-ben 25,9%-át. A legnagyobb piaci pozíciójavulást Kína érte el (+7 százalékpont), kisebb növekedést – ahogy már említettük – Oroszország és Dél-Korea érték el. Nigéria 0,5 százalékponttal, Vietnám, Lengyelország, Kazahsztán 0,4 százalékponttal, Törökország és Csehország 0,3 százalékponttal javították piaci pozíciójukat. A többi ország esetében ennél kisebb (azaz 0,1-0,2 százalékpontos) javulás következett be.

²³ 2013-ra már 8,3-szorosára emelkedett.

1.5. ábra: Exportpiaci pozíciójukat növelni képes országok

A tíz legfontosabb exportőr ország kereskedelmi kapcsolatainak regionális jellemzőit elemezve nagyfokú összefonódottság mutatható ki. Kína legfontosabb kereskedelmi partnerei (USA, Hong-Kong, Japán, Dél-Korea, Németország, Hollandia, India, az Egyesült Királyság, Oroszország, Szingapúr) is döntően a világ legnagyobb exportőreiből tevődnek össze. Japán, Dél-Korea és Hong-Kong számára Kína áll az első helyen a kereskedelmi partnerek között, de minden nagy exportőr esetében is benne van az első tíz között. Az Európai Unió országok esetében az EU-n belüli kereskedelem döntő jelentőségű, ugyanakkor a Kína felé történő nyitás minden európai ország esetében jellemző.

1.2.2) A világkereskedelem struktúrájának változásáról 2001 és 2012 között

Tanulmányunk jelen fejezetében megvizsgáltuk, hogy miként változott a világkereskedelem (export és import) áruszerkezete és országok-koncentrációja. Az áruszerkezetet a HS2 nomenklatúra szerint vizsgáltuk, az elérhető legnagyobb aggregátumban. Kisebb bontásban ugyanis az árufogalom szerkezetváltozásában permanens, évről-évre jelentős hangsúlyeltolódások vannak az egyébként kis értékösszegű aggregátumokban. Ennek oka egyrészt a technológia haladás, másrészt a termelési szerkezet állandó változása.

Az áruforgalmi struktúra hasonlóságát és különbözőségét a strukturális távolság h'' indikátorának segítségével fejeztük ki²⁴. *Megállapítottuk, hogy 2001 és 2012 között nem ment végbe jelentős szerkezetváltozás az áruforgalomban. A h'' mutató értékhatára 0 és 1 között van, ahol az 1 teljes hasonlóságot, a 0 teljes különbözőséget fejezi ki. A következő táblázat (1.3. táblázat) a különböző évek hasonlóságát mutatja a 2001-es bázisévhez:*

²⁴ A mutatóról lásd bővebben: Frigyes Ervin [2000]: Struktúra-koncentráció-egyenlőtlenség. *In*: Statisztikai Szemle, LXXVIII évf. 8. sz. pp. 598-619.

$$h = \frac{x * y}{\|x\| * \|y\|}$$

Ahol,

x, y: a két összehasonlítandó év időszora

$\|\cdot\|$: a vektor hossza (euklideszi normája)

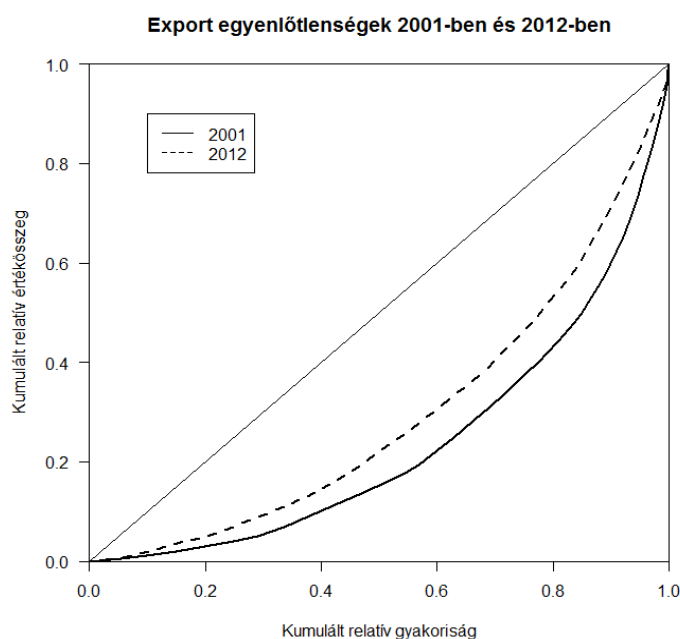
1.3. táblázat: A világkereskedelem áruszerkezetének strukturális változása a 2001-es bázisévhez képest

	Export	Import
2001	1	1
2002	0,999412	0,999326
2003	0,99888	0,998919
2004	0,9964	0,995954
2005	0,985761	0,987277
2006	0,977962	0,980946
2007	0,97938	0,982515
2008	0,943833	0,942935
2009	0,971209	0,971574
2010	0,962543	0,963664
2011	0,93254	0,935733
2012	0,926839	0,938397

Forrás: ENSZ adatok alapján, Kopint-Tárki számítás

Az áruszerkezettel szemben a világkereskedelem országok szerinti polarizációja sokat változott. A korábbi legnagyobb exportőr Egyesült Államok (2001-ben a világexport 11%-át adta, míg 2012-ben már csak 8,6%-át), a második helyre csúszott vissza Kína mögé. Kína részesedése a világexportból közel megháromszorozódott (4,3%-ról 11,3%-ra). További jelentős exportőrök még 2012-ben Németország (7,8%), Japán (4,4%), Franciaország (3,1%), Hollandia (3%) és Dél-Korea (3%). A világ teljes exportjának 81,5%-át a közel 150 országból mintegy 37 adja; jelentős tehát az kereskedelem koncentrációja. Az adatok azt mutatják, hogy Kína kivételével alig akadt néhány olyan ország, amely az elmúlt 11 év során kiviteli részesedését növelni tudta volna. Ezt szemlélteti az alábbi ábra is, amely az egyenlőtlenségeket hivatott megjeleníteni:

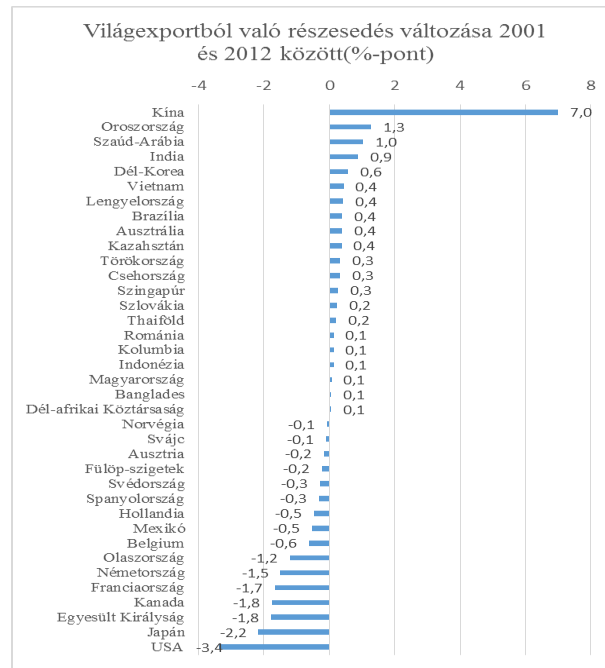
1.6. ábra:

Forrás: ENSZ adatok alapján Kopint-Tárki számítás

Az ábra értelmezése a következő: amennyiben a világ exportja egyenlő arányban oszlana meg a világ országai között (hipotetikus feltételezés), úgy az értékösszeg és a relatív gyakoriság egybevágná, és az ábrán szereplő átlót kellene eredményül kapnunk. Amennyiben ez nem így van, úgy a görbe egyre távolabb esik az átlótól. Vagyis minél messzebb van a görbe az átlótól, annál egyenlőtlenebb a világexport megoszlása. A következő ábrán az elmúlt egy évtized során bekövetkezett részesedés változásokat mutatjuk be:

1.7. ábra: A koncentráció változása világexportban

A két ábráról leolvasható, hogy a világexport koncentrációja az elmúlt 11 évben relatíve sokat változott, vagyis kevésbé koncentrált, mint korábban volt. Kínát kivéve, nem a nagyobb országok erősítették meg korábbi pozíciójukat, hanem éppen a kisebbek, és jellemzően a fejletlenebbek exportrészesedése emelkedett, ugyanakkor a 40 ország összetétele nem változott. Ezt azonban nem lehet csak a felzárkózó országok versenyképesség-javulásaként értékelni, habár kétség kívül komoly szerepe van ennek is, de legalább ugyanakkora, ha nem nagyobb a beszállítói láncok jelentősége is. Ez utóbbi jelenség azonban nem jelenti egyértelműen az exportáló ország nemzetközi versenyképességének javulását.

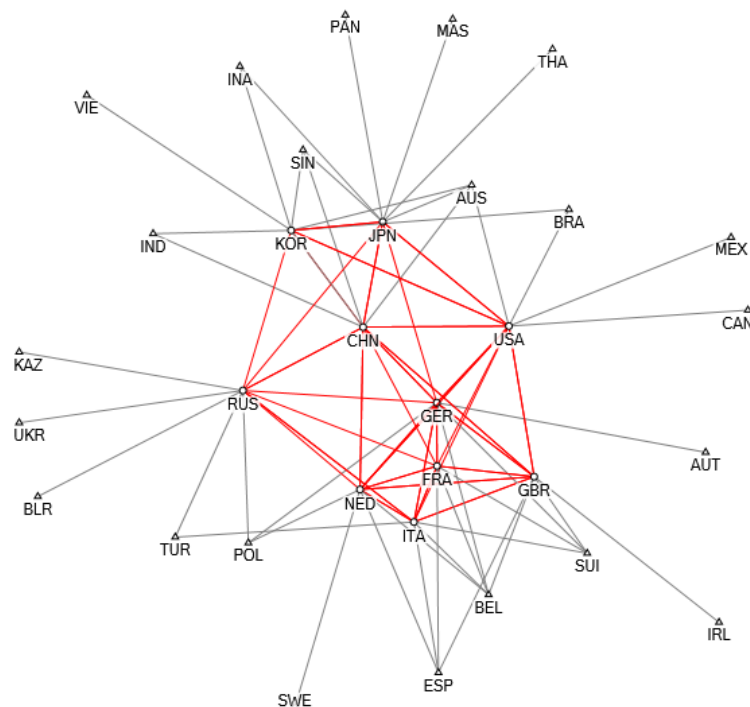
1.2.2.1.) A világexport hálózatosodása

Tanulmányunkban kísérletet teszünk arra, hogy vizualizáljuk a 10 legnagyobb exportőr (2013-as adatok alapján) között létrejövő hálózatot. Arra a feltételezésre építünk, hogy a világkereskedelem elsősorban e 10 legnagyobb exportőr között zajlik, és csupán néhány országnak van lehetősége ebbe a hálózatba bekapcsolódni. Hasonló vizsgálatot készített az indonéziai Bandung Intézet (2012)²⁵, ám a tanulmány világ összes országa közötti kapcsolatot térképezte fel, ami miatt az elkészült térkép áttekinthetetlen (a térkép az 1.8. mellékletben megtalálható).

²⁵ Bandung Fe Institute [2012]: Market and Product Diversification within the World Export Network: Zooming in Indonesia and countries in Latin America. WP-3-2012.

Miután a világ exportjának 50%-án mindössze tíz ország osztozik, úgy véljük, hogy ennek a tíz országnak a vizsgálata több információt nyújt, mint közel 150 állam elemzése, ami nagyon bonyolulttá tenné az eredmények értékelését²⁶. A hálózatosodás vizsgálatát a tíz legnagyobb exportőr és tíz legnagyobb partnerén keresztül folytatjuk le. Az országok a gráf csúcspontjai, az élek pedig az export-kapcsolatot jelenítik meg. Két ország között tehát akkor létezik él, ha az egyik a másiknak legalább a tizedik legnagyobb exportpartnerre. Az éleket a 2012-es export értékével súlyoztuk. A kapcsolatrendszer vizualizálva a következő:

1.8. ábra: A világ tíz legnagyobb exportőrének hálózatosodása a tíz legnagyobb kereskedelmi partnerével

Forrás: ENSZ adatok alapján, Kopint-Tárki számítás

Megjegyzés: a piros élek a tíz legnagyobb közötti kapcsolatot jelölik

A tíz legnagyobb exportőr egyenkénti 10 legnagyobb kereskedelmi partnere között az átfedések miatt mindössze 32 országot találunk (az elméleti maximum 100 helyett). A 32 ország összesen 100 élen keresztül kapcsolódik egymáshoz, kölcsönös kapcsolódásból (azaz mikor mindkét ország a másik állam 10 legnagyobb partnere között van) 52 darab van, és 48 olyan eset van, hogy a kapcsolat egyoldalú, azaz a partnerország kevésbé van integrálódva (az ábrán ezek az országok a gráf szélein helyezkednek el). Az ábra alsó szélén jól láthatóan elkülönülnek az európai országok, míg jobb oldalon az USA, bal oldalon Oroszország, fent pedig Japán és Dél-Korea látható, a hozzájuk tartozó szatellit-országokkal.

Egy-egy csúcst (országot) a szerint értékelhetünk, hogy milyen a hálózatban betöltött szerepe, funkcionalitása, mennyire központi. Ezek a vizsgálatok általában azon alapulnak,

²⁶ Ha minden ország minden országba exportál, akkor 150 ország esetén pontosan 10.725 kapcsolat létezik.

hogy hány kapcsolata van adott országnak, illetve mekkora jelentőségűek ezek a kapcsolatok²⁷. Az országokat most kettő mérőszám alapján értékeljük.

Az első értékelési szempont a kapcsolatok száma, azaz, hogy hány más országhoz kapcsolódik még az adott ország. Ebből arra lehet következtetni, hogy mennyire integrált a vizsgált ország, mennyire játszik központi szerepet a világkereskedelemben.

1.4. táblázat: A tíz legnagyobb exportőr ország kapcsolatainak száma

Ország	Kapcsolatok száma
Németország	12
Oroszország	12
USA	12
Kína	11
Japán	11
Hollandia	11
Franciaország	10
Olaszország	10
Dél-Korea	10
Nagy-Britannia	10

Forrás: ENSZ adatok alapján, Kopint-Tárki számítás

A fenti táblázatból azok az eredmények érdekesek, ahol a kapcsolatok száma 10 feletti, ami azt jelenti, hogy ezek az országok valamelyest jelentősebbek a világkereskedelemben, mint azok, amelyeknek csak 10 vagy kevesebb kapcsolata van. Mivel csak a 10 legnagyobb partnert vizsgáltuk, 11 és 12 kapcsolat csak akkor alakulhatott ki, ha az adott ország a 10 legnagyobb partnere közé tartozik egy olyan országnak, amely az adott országnak viszont nem tartozik a legnagyobb partnerei közé. Az USA például partnere Kanadának és Mexikónak is, ezen országok azonban nem tartoznak a világ legnagyobb exportőrei közé (később ez egyébként fontos lesz, mivel például Mexikó számára az USA a legjelentősebb kapcsolódási pont).

A másik vizsgálat a centralitást méri, vagyis azt, hogy az adott ország milyen jelentőségű más országokkal van kapcsolatban. Ebben az esetben azok az államok kapják a legmagasabb pontszámot, amelyek a legjobban vannak integrálva a világkereskedelemben és központi szerepet játszanak, mivel olyan országokkal vannak kapcsolatban, amelyek szintén jelentős csomópontok²⁸. Ez alapján csomópontosodási mutatónak is nevezhetnénk az indexet, amelyet a következő táblázat foglal össze:

²⁷ A kapcsolatok jelentőségét rendszerint abban mérik, hogy az adott kapcsolat mennyire tárja ki a hálózatot a kapcsolódó csúcstól, azaz a kapcsolaton keresztül milyen további egyéb kapcsolódási pontok nyílnak meg. Illusztrációs példaként említhető a jól ismert Erdős-szám, amely a matematikusok körében elterjedt, publikációs tevékenységet minősítő módszer, és amely Erdős Tibor magyar matematikusra vezethető vissza. A módszer lényege, hogy Erdős Tibor Erdős-száma 1. Aki valaha publikált vele annak száma kettő. Aki publikált olyannal, aki publikált Erdőssel, annak a száma 3 és így tovább. Annál értékesebb tehát egy matematikus publikációs tevékenysége, minél közelebb van Erdős Tiborhoz (a módszer egyébként arra a meglátásra épül, hogy Erdős Tibor korunk egyik legnagyobb matematikusa volt).

²⁸ A centralitás mutató a kapcsolatok számából indul ki. Annál magasabb pontszám jár egy kapcsolatért, minél magasabb kapcsolatszámú országgal áll egy ország összeköttetésben. A végső pontszám a kapcsolatokért járó

1.5. táblázat: A 10 legnagyobb exportőr ország centralitási mutatója

Ország	Centralitási pontszám
Németország	0,080
Hollandia	0,075
Franciaország	0,074
USA	0,072
Kína	0,071
Olaszország	0,069
Nagy-Britannia	0,068
Oroszország	0,064
Japán	0,049
Belgium	0,044
Dél-Korea	0,042
Svájc	0,035
Spanyolország	0,035
Ausztrália	0,029
Lengyelország	0,027
Szingapúr	0,020

Forrás: ENSZ adatok alapján, Kopint-Tárki számítás

Az eredmények azt mutatják, hogy a világkereskedelem (vagy legalábbis annak 50%-a) központjában Németország áll, mivel az ő kapcsolati hálója a legerősebb. Meglepő módon jó pár olyan ország is magas pontszámmal rendelkezik, amelyek egyébként nem tartoznak a legnagyobb exportőrök közé. Belgium még Dél-Koreát is megelőzi, de rajta van a listán Svájc és Lengyelország is. Ezek az országok tehát igen integráltak a világkereskedelemben elsősorban az import révén, mivel kis méretük miatt relatív exportnagyságuk elmarad a legnagyobb országokétól.

pontszámok összege. Például egy német és egy amerikai kapcsolat éri a legtöbb pontot, mivel mindkettőn 12 kapcsolattal rendelkeznek.

1.2.3.) A működőtőke export főbb jellemzői az elmúlt években

A működőtőke export és import alakulására a globális válság nagyon erőteljes hatással volt. Míg a válság előtt a fejlődő, feltörekvő országok, piacok jelentős mértékben profitáltak a bő likviditásból, illetve a befektetők kockázati hajlandóságából, úgy a válságot követően a bizalomhiány, a kockázati kedv csökkenése visszafogta a működőtőke áramlást is. 2009-ben a működőtőke befektetések értéke 33%-kal zuhant 2008-hoz képest, 2011-ben némi emelkedés volt tapasztalható, amit 2012-ben újabb 18%-os visszaesés követett.²⁹ Az előrejelzések 2013-ra még nagyjából változatlan FDI áramlással számoltak (véglegesebb adatok ez év júliusában várhatók), és a befektetések élénkülésére először 2014-ben számítanak. A 2012. évnek külön érdekessége, hogy ez volt az első olyan alkalom, amikor a fejlődő országok több működőtőkét szívtak fel, mint a fejlett országok. (1.9. ábra)

Az alábbi táblázat, illetve ábra adatai jelzik, hogy 2001-2012 között a fejlett országokba áramló működőtőke nemcsak arányában, hanem értékében is csökkent (-7%). Ugyanebben az időszakban a fejlődő országokba áramló működőtőke értékben több mint háromszorosára emelkedett és arányaiban is duplájára nőtt. Ez a folyamat szorosan összefügg a termelési láncok terjedésével, illetve a termelés – költség és egyéb szempontok miatti – kitelepítésével.

1.6. táblázat: A működőtőke export és import regionális megoszlása (%)

	FDI outflow 2001 (%)	FDI outflow 2010 (%)	FDI outflow 2012 (%)	FDI inflow 2001 (%)	FDI inflow 2010 (%)	FDI inflow 2012 (%)
Világ	100	100	100	100	100	100
Fejlett országok	74,6	68,4	65,3	71,5	49,4	41,5
Fejlődő országok	18,3	27,4	30,6	25,4	45,2	52,0
Afrika	1,3	0,6	1,0	2,3	3,1	3,7
Ázsia	5,8	18,9	22,1	13,0	28,5	30,1
Kelet- és Délkelet Ázsia	5,2	16,9	19,8	9,0	22,2	24,1
Dél-Ázsia	0,1	1,1	0,6	0,2	2,0	2,5
Nyugat Ázsia	0,4	0,9	1,7	0,4	4,2	3,5
Latin-Amerika és Karib térség	11,0	7,9	7,4	2,3	13,5	18,1
Transzformációs országok*	3,0	4,1	4,0	3,0	5,3	6,4

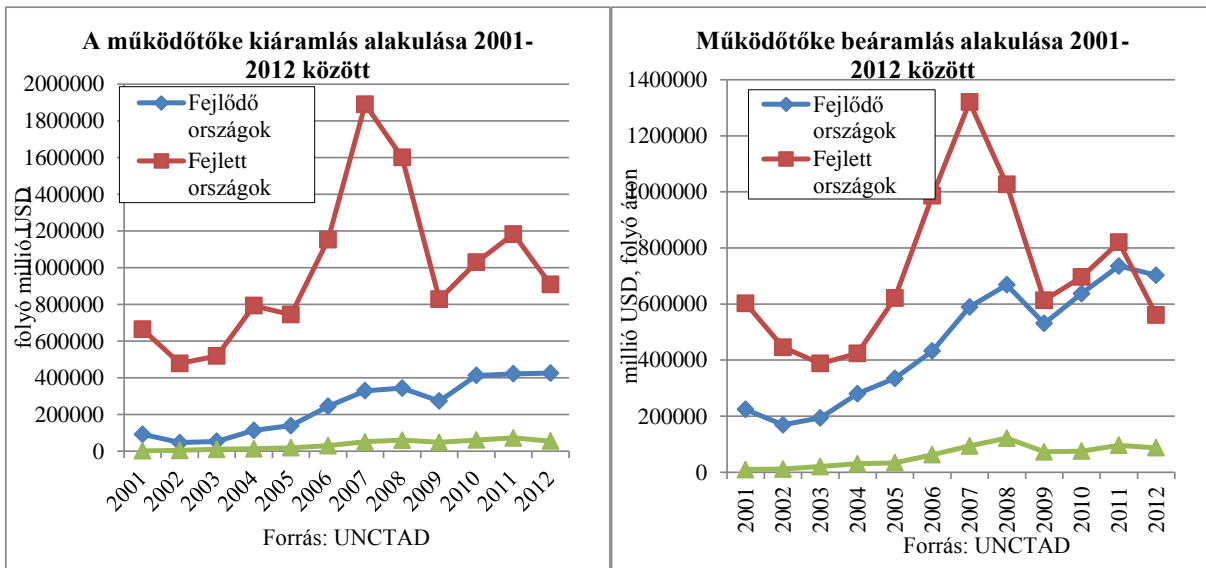
Forrás: UNCTAD World Investment Report 2013 és 2003

Megjegyzés: Az FDI (közvetlen külföldi tőkebefektetés) a külföldi működőtőke befektetések egyik típusa. Egy gazdaság szempontjából az outflow, vagy más néven kiáramlás az országból kifelé irányuló befektetések, valamint a külföldön jelenlévő FDI állományából kivont működőtőke különbsége. Az inflow, vagy beáramlás ezzel szemben a hazai gazdaságba történő külföldi befektetések, illetve a befektető országok által egy időszakban kivont tőke különbsége."

* Albánia, Örményország, Azerbajdzsán, Belorusz, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Grúzia, Kazahsztán, Kirgizisztán, Montenegró, Moldávia, Orosz Föderáció, Szerbia, Tádzsikisztán, Macedónia, Türkmenisztán, Ukrajna, Üzbegisztán.

²⁹ UNCTAD: World Investment Report 2013, Global Value Chains: Investment and Trade for Development

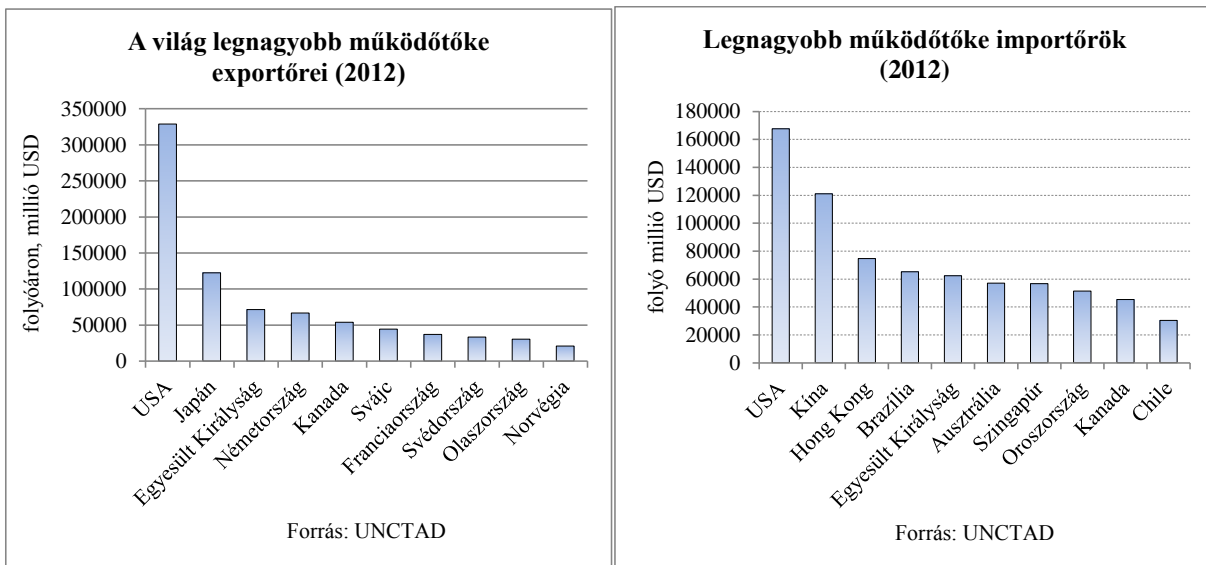
1.9. ábra: A működőtőke áramlás regionális jellemzői

A világ legnagyobb működőtőke exportőreinek nagy része (USA, Németország, Franciaország, Olaszország, Egyesült Királyság) a legnagyobb exportőrök közé is tartozik. A világ működőtőke exportjának 23,6%-át az USA adja. A tíz legnagyobb működőtőke exportőr a világ működőtőke exportjának több, mint felét, 58,2%-át fedik le. (1.10. ábra)

Az USA a legnagyobb működőtőke importőr is egyben, a második helyen – nem meglepő módon – Kína áll. A működőtőke import is meglehetősen koncentrált: a tíz legnagyobb importőr ország szívja fel a teljes működőtőke import 54,1%-át.

1.10. ábra: A világ legnagyobb működőtőke exportőrei és importőrei a 2012. évi flow adatok alapján

1.3.) Nemzetközi fizetésimérleg-pozíciók elemzése

A nemzetközi kereskedelembe való bekapcsolódás alapvető fontosságú egy technológiailag diverzifikált, modern, növekedés-orientált gazdaság számára. Számos közgazdasági elmélet és empirikus kutatás foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy hogyan hatnak a határokon átnyúló reálgazdasági tranzakciók és a hozzájuk kapcsolódó pénzáramok a gazdasági teljesítményre, illetve hogy hogyan értelmezhetők az egyes országok nemzetközi versenyképessége és gazdasági fejlődési kilátásai ezek tükrében.³⁰

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy az egyes országok és ország-csoportok milyen szerepet töltek be a reálgazdasági tranzakciókhoz kötődő nemzetközi tőkeáramokban a kétezres évek első felétől kezdődően, különös tekintettel a 2008-2009-ben kitört globális pénzügyi válság hatásaira. Az elemzés alapját a folyófizetési- és tőke-mérleg tranzakciók összegeként azonosított nemzetközi hitelezési pozíciók alakulása jelenti, amire vonatkozóan az IMF fizetésimérleg-statisztikáiban állnak rendelkezésre nemzetközileg jól összevethető adatok. Ezek alapján megállapítható, hogy egy-egy ország vagy ország-csoport nettó hitelezői vagy hitelfeltevő pozícióval zárt-e egy adott időszakot, vagyis hogy esetében a hazai megtakarítások fedezték-e a hazai beruházásokat. A fejlődő és a fejlett országok különbségeinek vizsgálata után a legfontosabb gazdaságok fizetési mérleg pozícióit hasonlítjuk össze, majd röviden áttekintjük az Európán és az Európai Unión belüli mérlegpozíciókat.

Fejlett és fejlődő országok

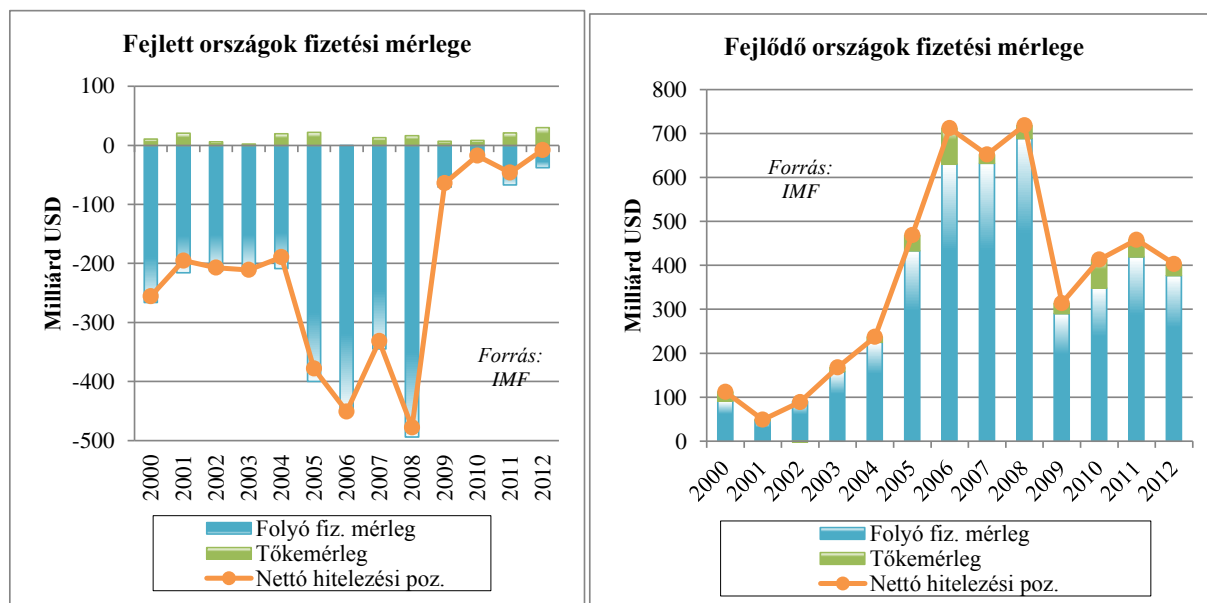
A fejlődő és a fejlett országok³¹ fizetési mérleg pozíciójában jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. Azt a várákozást, hogy a fejlődő országok termelésében az exportszektor kiemelt szerepet játszik, a fizetési mérleg alakulása is alátámasztja, ugyanis 2000-2012 között minden évben jelentős folyó fizetési mérleg többlettel zárt ez az ország-csoport. Ezzel szemben a fejlett országok csoportja összességében nettó hitelfeltevő volt, amit alapvetően a 2008-ig kiugró mértékű folyó fizetésimérleg-hiány okozott.

A hitelezési pozíciók dinamikájában erősen kirajzolódik a 2008-ban kirobbant globális válság hatása. A fejlett országok esetében a 2008-ban összességében mintegy 480 milliárd dollárnyi hiány 2009-re jóval 100 milliárd dollár alá csökkent. Ez azt jelenti, hogy jelentősen szűkült a hazai bruttó megtakarítás és a beruházás közti rés, amit elsősorban az utóbbi visszaesése magyaráz. A fejlődő országok folyó fizetési többlete is több mint a felére esett vissza a válság hatására, és egyelőre nem látható arra utaló jel, hogy újra elérjék a 2008-as, nagyságrendileg 700 milliárd dolláros nettó hitelezői pozíciót.

³⁰ A problémakör rendkívül gazdag irodalmából lásd pl. Paul R. Krugman – Maurice Obstfeld: *Nemzetközi Gazdaságtan. Elmélet és gazdaságpolitika*. Budapest: Panem Könyvkiadó Kft., 2003; Oblath Gábor: „Magyarország >>feltárult<< nemzetközi versenyképessége közép-kelet-európai összehasonlításban”. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk): *Társadalmi Ríport*. Budapest: Tárki, 2010.; valamint Oblath Gábor: „Magyarország versenyképessége nemzetközi összehasonlításban – a makrogazdasági mutatók jelzései”. *Külgazdaság* 2010/9-10.

³¹ A csoportosítások az IMF besorolását követik. Lásd: IMF World Economic Outlook, April 2014, 159.o.

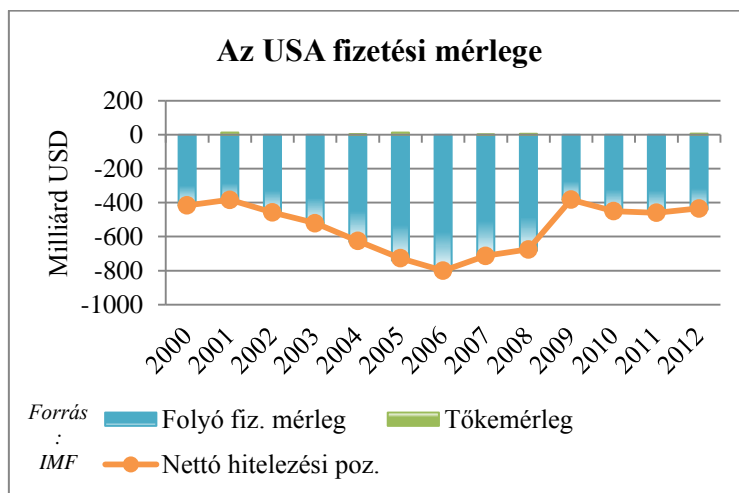
1.11. ábra: A fejlett és a fejlődő országok fizetési mérleg pozícióinak alakulása

USA, Európa, Kína, Japán és Afrika

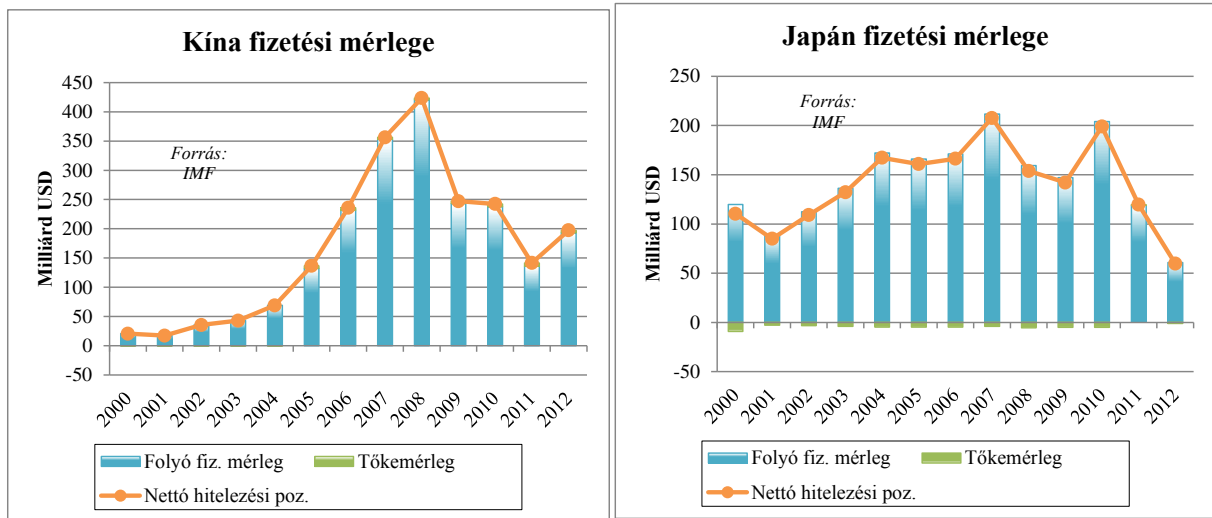
Az USA-ra a 2000-2012-es időszak egészében kiugró folyó fizetési mérleg hiány volt jellemző. A válság hatására ugyan csökkent ennek mértéke, nettó hitelfelvételi pozíciójának értéke azonban így is elérte a 430 milliárd dollárt 2012-ben.

1.12. ábra: Az amerikai fizetési mérleg pozíció változása

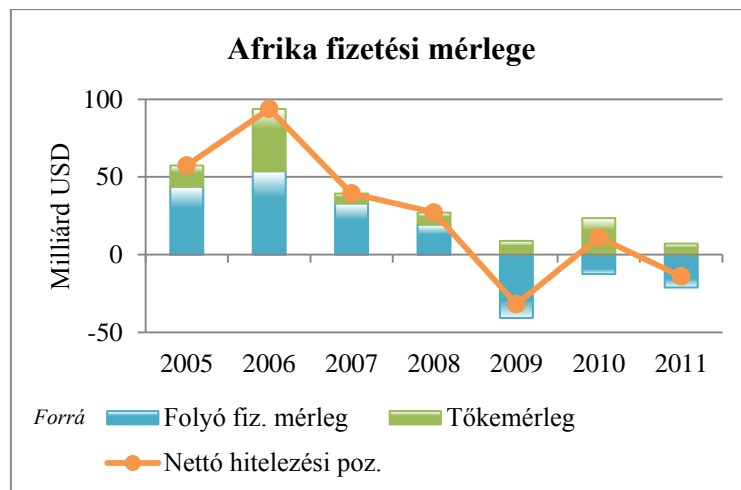
Az USA jelentős külkereskedelmi hiányával érdemes szembeállítani Kína fizetési mérlegének alakulását, az utóbbi ugyanis az időszak egészében komoly kereskedelmi többlettel rendelkezett, aminek jelentős részét éppen az USA-val folytatott kereskedelemben érte el. Japán szintén többlettel zárt minden évben, ami a válság közvetlen hatására nem változott, hanem csak 2011-ben indult csökkenésnek. A fejlődő ázsiai országok fizetési mérlegének alakulása gyakorlatilag teljesen együttmozgott Kína pozíciójával. Így, a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatokra való figyelemmel, azt mondhatjuk, hogy az amerikai folyó fizetésimérleg-hiányt jórészt a fejlődő ázsiai országok (valamint a fejlettek közé sorolható Japán) jelentős fizetésimérleg-többlete ellensúlyozta.

1.13. ábra: A kínai és a japán fizetési mérleg pozíció változása

Afrika országainak túlnyomó része az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező, fejlődő országok csoportjába tartozik. Összesített fizetésimérleg-pozíciójuk ezzel szemben eltér a fejlődő országokétól. Mint látható, a válság kirobbanása után az addigi folyó fizetésimérleg-többlet hiányba csapott át, így a nettó hitelezői pozícióból nettó hitelfeltevők lettek 2009-ben. A 2010-es évben a folyó hiányt a több mint 20 milliárd dolláros pozitív egyenleggel záró tőke mérleg tudta kompenzálni, így összességében fizetésimérleg-többlettel zártak az afrikai országok. Látható, hogy a kontinens nettó hitelezési pozíciójához jelentősen hozzájárul a tőke mérleg egyenlege, amiben fontos szerepet játszanak a nemzetközi segélyezési és felzárkóztatási célú támogatások.

1.14. ábra: Az afrikai kontinens fizetési mérleg pozíciójának változása

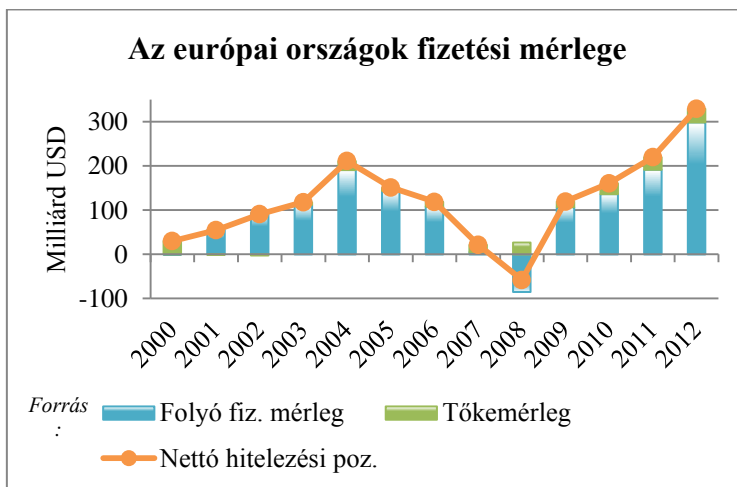

Európa és az Európai Unió

Az európai országok összesített fizetésimérleg-pozíciójának alakulása némileg különböző képet mutat. Mind a fejlett és fejlődő országok aggregátumánál, mind pedig az USA és Kína esetében azt láthattuk, hogy a többlet vagy a hiány csökkent a válság hatására, azóta pedig többé-kevésbé állandó szinten maradt. Európa esetében a válság kirobbanásának évében az addigi fizetési mérleg többlet komoly hiányba csapott át, azóta viszont folyamatos növekedést

láthatunk, aminek következtében a 2012-es évet már közel 330 milliárd dolláros többlettel zárta a kontinens.

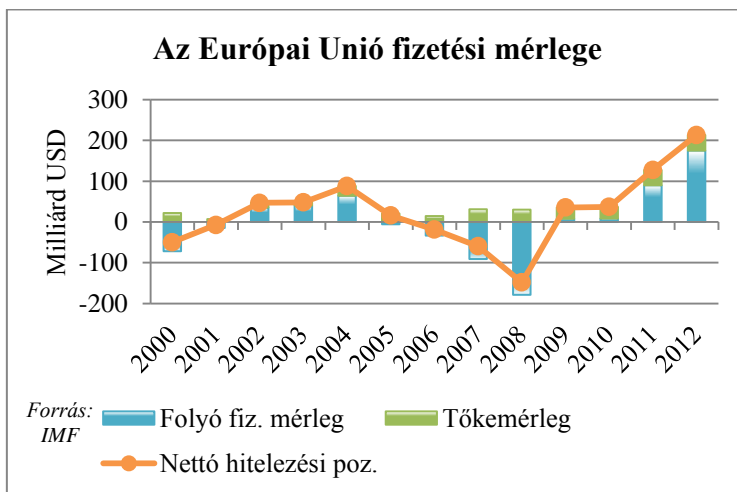
1.15. ábra: Az európai országok fizetési mérleg pozíciójának változása

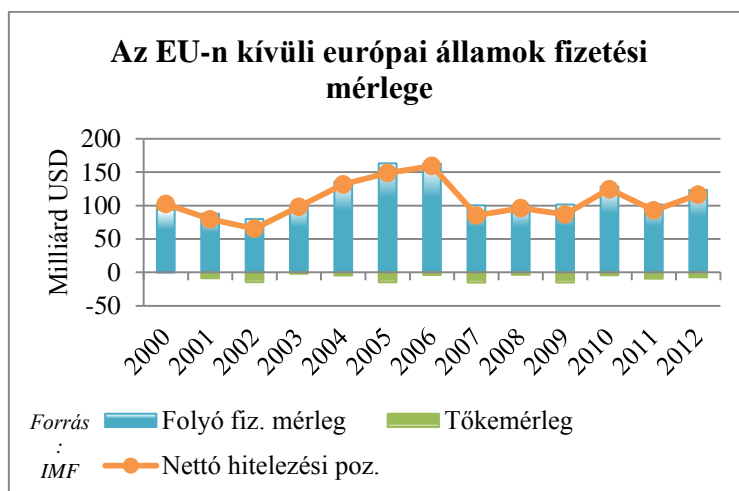
Az európai országok esetében érdemes megvizsgálni az EU tagállamainak és az EU-n kívüli országoknak az összesített pozícióját, ugyanis jelentősen eltérő dinamikát figyelhetünk meg. Az EU tagállamai a 2000-2012-es időszak során egyes periódusokban nettó hitelezői, máskor nettó hitelfelvevő pozíciót zártak. 2004-ig alapvetően növekvő többletet figyelhetünk meg, ezután azonban folyamatosan csökkent a folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg összesített aktívuma, 2008-ra 148 milliárd dolláros hiányba fordulva. Mint az EU-n belüli bontásnál látjuk majd, a 2004-es fordulópontra az újonnan csatlakozott országoknak köszönhető, akiknek fizetési mérlege merőben eltért a korábbi tagállamokétól. A válság kitörésével azonban megfordult az egyenleg romlásának trendje, azóta pedig az összeurópai folyamathoz hasonló, nagymértékű egyenleg-javulást figyelhetünk meg, aminek eredményeképpen 2012-ben több mint 210 milliárd dollárnyi nettó hitelezői pozícióval zárt az Unió.

Az EU-n kívüli európai államok az unióval ellentétben végig pozitív fizetésimérleg-egyenleggel rendelkeztek, vagyis nettó hitelezői voltak kereskedelmi partnereiknek. Fontos azonban megjegyezni, hogy az ország-csoportban jelentős szerepet játszik Oroszország, amely folyamatos külkereskedelmi többlettel nagymértékben hozzájárult ehhez.

1.16. ábra: Az Európai Unió fizetési mérleg pozíció változása

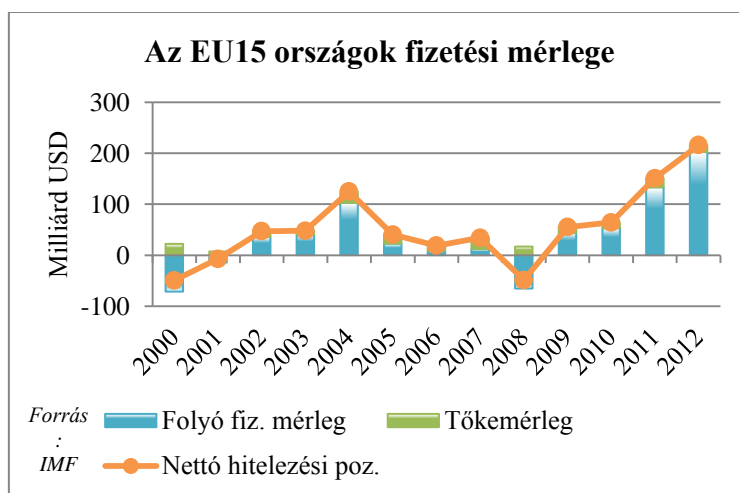
1.17. ábra: Az EU-n kívüli országok fizetési mérleg pozíciójának változása

Az EU-n belüli különbségek

Amennyiben az Európai Unió országai közti különbségeket vizsgáljuk, ismét csak jelentősen eltérő dinamikájú fizetésimérleg-pozíciókkal találkozunk. Mint azt az EU összesített mérlegénél láttuk, a 2004-ben és utána csatlakozott országok külkereskedelmi pozíciója jelentősen eltért a korábbi tagállamokétól. A 15 korábbi tagállam fizetésimérleg-egyenlege az időszak nagy részében pozitív volt; csak 2000-ben és 2008-ban zárt hiánnyal ez az ország-csoport. Az utóbbi évek javuló trendje az EU15 esetében is megfigyelhető: 2012-ben több mint 215 milliárd dolláros folyó fizetésimérleg-többlettel rendelkezett ez a „rég EU-tagokból” álló ország-csoport.

1.18. ábra: A régi EU tagországok fizetési mérleg pozíciójának változása

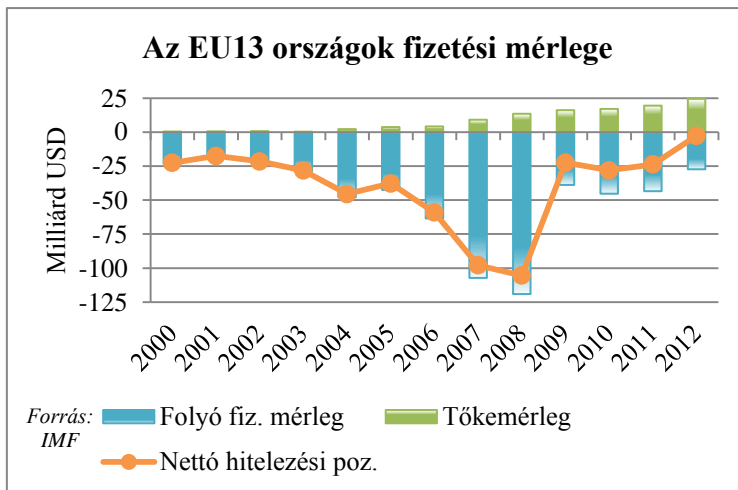

A 13 később csatlakozott kelet-közép-európai uniós tagállam esetében a teljes időszak során fizetésimérleg-hiányt látunk, ami 2008-ban érte el a mélypontot. A válság kirobbanása után a folyamat megfordult, és 2012-ben közel egyensúlyi fizetésimérleg-pozícióval zárt a 13 új tagország, 2013-ban pedig várhatóan³² többletet értek el. Jól látható, hogy 2004 után egyre inkább nőtt a tökemérleg szerepe, köszönhetően az Unió kohéziós és strukturális alapjaiból kapott támogatásoknak. Míg tehát a 15 régi tagállam alapvetően a folyó fizetésimérleg

³² Ciprus, Románia és Szlovákia esetében nincs még 2013-as adat.

többletének köszönheti a nettó hitelezői pozíciót, addig a kelet-közép-európai tagállamok esetében meghatározó szerepe van a tőkemérleg egyre növekvő aktívumának, miközben a folyó mérleg végig deficitet mutat.

1.19. ábra: Az újonnan csatlakozott EU-tagországok fizetési mérleg pozíciójának változása

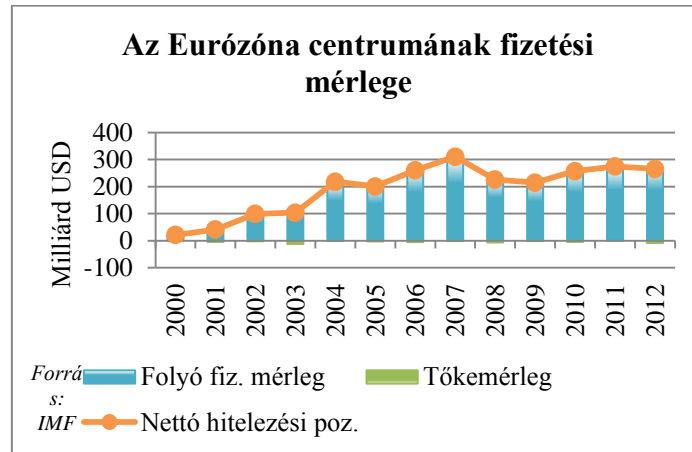
Az euró-övezet összesített fizetési mérlege alapvetően az EU15 tendenciáit követi, és nagy a hasonlóság az euró-övezeten kívüli országok és az EU13 fizetésimérleg-pozíciói között is. A válság tükrében azonban érdemes megnézni, hogy az euró-övezet periferiáján lévő országokban milyen folyamatok játszódtak le. Mint az elmúlt évek eseményei rávilágítottak, az euró-övezet korántsem alkot homogén ország-csoportot, a nagy strukturális különbségek pedig jelentős egyensúlytalanságokhoz vezettek, ami végső soron a teljes euró-övezet teljesítményére és fejlődési kilátásaira is kihat.

Az euró-övezet centrum országai az időszak egészében fizetésimérleg-többséggel rendelkeztek, ami a válság hatására sem csökkent számottevően. Egészen más a helyzet az öt periféria ország: Görögország, Írország, Olaszország, Portugália és Spanyolország esetében. Mint látható, az öt ország együttesen komoly fizetésimérleg-hiányt halmozott fel az időszak során, ami 2008-ban még meghaladta a 300 milliárd dollárt. A közelmúlt folyamatai arra engednek következtetni, hogy az uniós trendnek megfelelően ezekben az országokban is konszolidálódnak a fizetésimérleg-pozíciók. 2012-ben gyakorlatilag eltűnt az öt ország hiánya, 2013-ban pedig várhatóan³³ többletet értek el. Így összességében elmondható, hogy az euró-övezeten belül a centrum és a periféria országok között jelentősen eltérő fizetésimérleg-pozíciók kiegyenlítődni látszanak, amit nyilván jelentős részben magyaráz a válság sújtotta periféria visszaeső importkereslete.

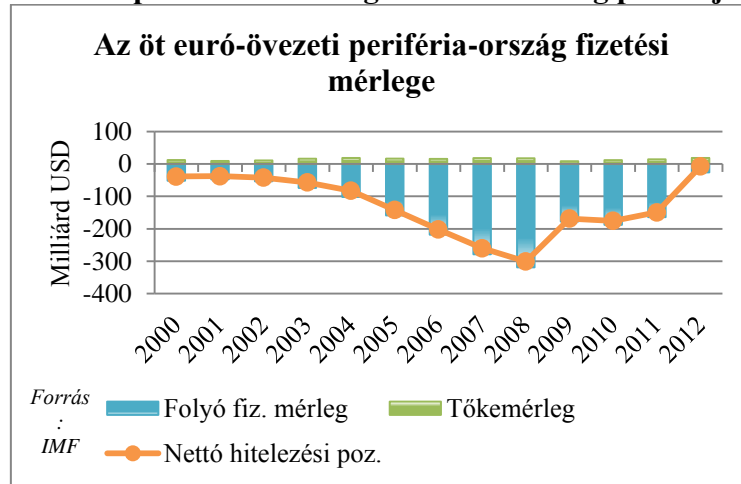
Figyelemreméltó, hogy az euró-övezeti periféria-országok fizetésimérleg-pozíciója gyakorlatilag ugyanazt a dinamikát mutatja, mint a 13 új tagállamé. Különbség a szintekben van, ugyanis az öt periféria-ország sokkal nagyobb hiányt halmozott fel a válságot megelőző, számukra a versenyképesség romlását és az importkereslet bővülését hozó években, mint a kelet-közép-európai tagállamok. A trendek azonban megegyeznek: a válság mindkét ország-csoport esetében az egyensúly felé kényszerítette a fizetésimérlegeket, amelyek hiánya mára lényegében eltűnt.

³³ Olaszországra még nincs 2013-as adat.

1.20. ábra: Az euróövezet centrumának fizetési mérleg pozíciójában bekövetkezett változások

1.21. ábra: Az euróövezet perifériális országai fizetési mérleg pozíciójának változása

Összegzés

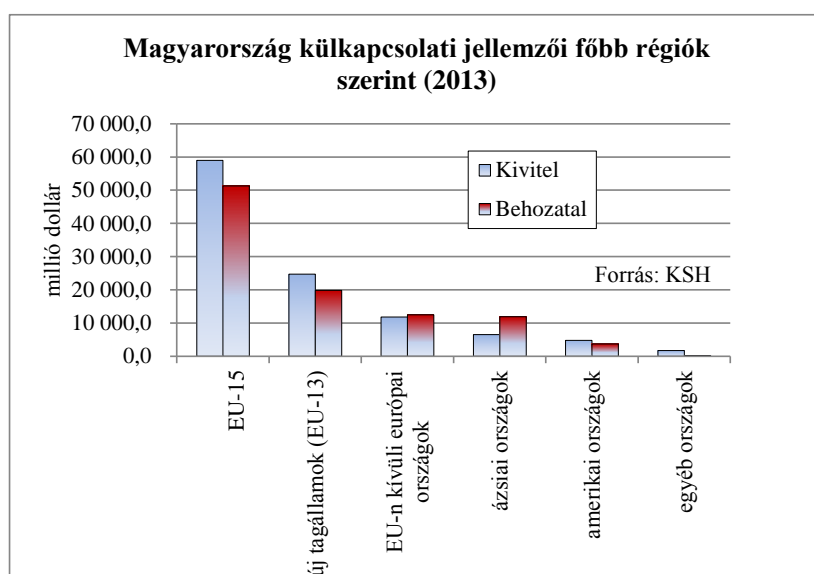
Mint látható az összehasonlításokból, az egyes országok és országcsoportok igen eltérő szerepet játszanak a reálgazdasági tranzakciókhoz kötődő nemzetközi pénzáramokban. Ezek a különbségek mind az egyes kontinensek között, mind a régiókon belül megfigyelhetők. A fejlett országok nagy fizetésimérleg-hiánya a válság hatására csökkent, a fejlődő országok pedig fizetésimérleg-többletük visszaesésével szembesültek. Az USA a vizsgált időszak egészében komoly fizetésimérleg-hiánnyal rendelkezik, amivel alapvetően az ázsiai országok – elsősorban Kína és Japán – többlete áll szemben. A válságot követően trendszerűen mindhárom országban az egyensúly felé mozdult a fizetési mérleg pozíciója.

Az Európai Unió némileg eltérő képet mutat a többi meghatározó gazdasági térséghez képest, ugyanis a válság utáni években látványos mérlegtöbblet-emelkedést figyelhettünk meg. Az EU ennek következtében mára számottevő nettó hitelezői pozícióval rendelkezik. Ugyanakkor a versenyképességi eltérések és az eltérő ciklikus pozíciók következtében komoly különbségek mutatkoznak az EU magját alkotó centrum-országok, a kelet-közép-európai új tagállamok és az euróövezeti periféria országainak fizetésimérleg-pozíciói között. Ez volt a 2008-2009-ben kitört pénzügyi válság egyik legfontosabb következménye az EU-ban. Az egyensúlyi folyamatok következtében azonban 2013-ra a centrumon kívüli tagállamok mérlegdeficitje lényegében eltűnt, ami az unió egészének működőképességére utal, ha nem is annyira egy egységes gazdasági koordináció alatt álló térség, hanem inkább egy „többsebességű EU” formájában.

2.) A magyar kivitel számára jelenleg vagy potenciálisan kiemelten fontos szubrégiók és országok gazdasági helyzete és kilátásai

A tanulmány 2. fejezete áttekinti a magyar kivitel számára jelenleg vagy potenciálisan kiemelten fontos szubrégiók és országok gazdasági helyzetét és kilátásait. A világgazdaság globális mozgásai következtében a regionális növekedési pólusok egyfajta átrendeződése figyelhető meg. A világgazdasági folyamatok alakulásának erőteljesen kitett magyar gazdaság számára sem közömbös, hogy melyek a világ potenciálisan dinamikusabban fejlődő régiói. A rendszerváltást követően a magyar export gyors reorientációja eredményeképpen az Európai Unió országainak súlya a magyar külgazdasági kapcsolatok számára meghatározóvá vált. Ez a helyzet most is jellemző, azonban a 2000-es években megindult egyfajta újabb, noha lassúbb átrendeződés, aminek következtében egyes Európán kívüli régiók szerepe is erősödni látszik. Ezért a tanulmány jelen fejezetében – egységes szerkezetben – tekintjük át a különböző – a globális fejlődés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bíró – szubrégiók növekedési kilátásait, Magyarország számára betöltött szerepét, illetve a nemzetközi kereskedelemben változó súlyát. Ezzel együtt nyilvánvaló, hogy földrajzi, gazdasági beágyazottsága következtében Európa Magyarország számára meghatározó marad. Tavaly a behozatal 84%-a az európai országokból származott, a kivitel 88%-a ide irányult.

2.1. ábra: Főbb régiók szerepe a magyar külkereskedelemben

2.1.) Európai Unió és euróövezet

Az Európai Unióban zajló gazdasági folyamatok, növekedési kilátások meghatározóak Magyarország számára. Az euróövezet elhúzódó válsága és ebből következően a lassú német növekedés jelentős mértékben befolyásolta a magyar külpiaci lehetőségeket, és közvetve a hazai beruházások alakulását. Az elkövetkező időszakra várt kedvezőbb piaci feltételek, javuló kilátások a magyar kivitelnek is jelentős lökést adnak, ugyanakkor egyben jelzik a magyar gazdaság függőségét az európai folyamatoktól.

2.1.1.) Az Európai Unió szerepe Magyarország számára

Az Európai Unió Magyarország számára a legfontosabb kereskedelmi partner: a magyar export $\frac{3}{4}$ -e ide irányul, s az import több, mint 70%-a innen származik. Az EU-18 súlya a magyar exportban és importban egyaránt 55% körül mozog. Mind az EU-28, mind az EU-18 súlya a magyar exportban az elmúlt 15 évben mintegy 15 százalékpontnyit csökkent, tükrözve a magyar kivitel orientációjában végbemenő változásokat (keleti nyitás). Az import vonatkozásában ez a tendencia nem jellemző, az arányok az elmúlt másfél évtizedben csak kisebb mértékben változtak.

Magyarország kis piacnak számít az Európai Unió egésze, vagy az euróövezet számára, ugyanakkor saját piaci pozícióját az európai piacon javítani tudta, amiben nagy szerepet játszott a külföldi működőtőke segítségével megvalósuló export, illetve a bekapcsolódás a nemzetközi termelői láncokba – jelentős részben – az itt letelepedett multik révén.

2.1. táblázat: Adatok a Magyarország és az Európai Unió közötti külkereskedelemről

	Az EU-28 aránya a magyar exportban %	Az EU-28 aránya a magyar importban %	Magyarország súlya az EU exportban %	Magyarország súlya az EU importban %	Magyar külkereskedelmi mérleg-egyenleg milliárd USD
2001	84,53	66,10	0,92	1,08	3,52
2002	85,34	65,21	0,95	1,17	4,78
2003	85,14	64,66	1,00	1,22	5,78
2004	84,50	73,70	1,20	1,28	2,47
2005	82,22	70,12	1,16	1,27	4,98
2006	80,67	70,78	1,21	1,28	5,26
2007	80,67	70,33	1,27	1,42	9,74
2008	79,88	68,67	1,28	1,43	11,74
2009	80,38	69,10	1,19	1,46	12,97
2010	78,64	68,16	1,18	1,45	14,92
2011	77,61	69,82	1,20	1,45	15,54
2012	77,53	70,71	1,17	1,41	13,21
2013	77,22	71,74	n.a.	n.a.	9,34

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>

2.2. táblázat: Adatok a Magyarország és az Euróövezet közötti külkereskedelemről

	Az EU-18 aránya a magyar exportban %	Az EU-18 aránya a magyar importban %	Magyarország súlya az EU-18 exportban %	Magyarország súlya az EU-18 importban %	Magyar külkereskedelmi mérleg-egyenleg milliárd USD
2001	71,19	55,69	0,99	1,18	2,95
2002	68,06	54,13	1,01	1,22	3,01
2003	68,21	53,30	1,05	1,27	3,92
2004	64,45	61,06	1,27	1,28	-1,04
2005	62,61	57,08	1,22	1,27	1,36
2006	60,76	56,14	1,24	1,28	1,78
2007	59,82	55,40	1,28	1,38	4,15
2008	57,83	54,68	1,32	1,36	3,09
2009	59,07	55,20	1,22	1,40	6,12

	Az EU-18 aránya a magyar exportban %	Az EU-18 aránya a magyar importban %	Magyarország súlya az EU-18 exportban %	Magyarország súlya az EU-18 importban %	Magyar külkereskedelmi mérleg-egyenleg milliárd USD
2010	57,27	52,86	1,18	1,39	8,05
2011	55,82	54,04	1,21	1,37	7,30
2012	55,85	55,29	1,19	1,35	5,41
2013	55,58	55,22	n.a.	n.a.	4,82

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>

Áruszerkezetét tekintve az EU-ból származó import jelentős része (44,6%-a; 2013) gépek és szállítóeszközökből áll. Hasonlóan nagy fajsúlyú (40%) csoportot jelentenek az egyéb feldolgozott termékek (SITC 5,6,8,9), amelyek esetében az EU-28 országaiból származó behozatal a teljes behozatal 85%-át lefedi.

Az EU-28-ba irányuló kivitel esetében is a gépek és szállítóeszközök jelentik az EU-28-ba irányuló export több mint a felét (51%-t), a mi szorosan összekapcsolódik az idetelepült autógyártó cégek tevékenységével. Az egyéb feldolgozott termékek (SITC 5,6,8,9) súlya az EU-val folytatott kereskedelemben 32%. Szerkezetét tekintve tehát az export és az import igen nagy hasonlóságot mutat.

Az európai működőtőke szerepe jelentős Magyarország számára, hiszen az összes külföldi irányítású, hazánkban működő nem pénzügyi vállalkozás (2011: 18581 db, KSH) 69,8%-a tulajdonosa az EU országaiból származik. A legjelentősebb európai befektetők Németország, Ausztria, Franciaország, Nagy-Britannia, Hollandia és Olaszország. Ezen országok befektetői által létesített vállalatok állítják elő a külföldi irányítású vállalatok által megtermelt hozzáadott érték 56%-át. A befektetések döntő része a feldolgozóiparba koncentrálódik, ezen túlmenően a kereskedelem, a gépjárműjavítás, információ, kommunikáció, szakmai, tudományos, műszaki tevékenység, szállítás, raktározás, illetve építőipar a fontosabb befektetési célterületek.

2.1.2.) Növekedési kilátások az Európai Unióban

A globális pénzügyi válság kirobbanása az Európai Unió egészét, de különösen egyes, elsősorban az eurózónán belüli perifériális országokat súlyosan érintette. A válság hatására mind az Európai Unió euró övezeten kívüli országai, mind az euró övezet esetében a növekedés lelassult, az államháztartási egyensúlyhiány megnövekedett és a munkaerő-piaci feszültségek jelentősen felerősödtek. Az euró övezet heterogenitása következtében a gazdasági növekedés már a válság előtti időszakban is lassúbb volt, mint az euró övezeten kívüli országok többsége esetében. Az eurózóna egészét megrengető adósságválság nyomai a következő években is éreztetni fogják hatásukat. A válság első hatásaira reagálva 2010-ben az európai országok többsége erőteljes fiskális expanzió segítségével próbálta a gazdasági növekedést ösztönözni, aminek hatására az államháztartási egyensúly megbomlott és az államháztartás adósságállománya – sok ország esetében – drámai módon emelkedni kezdett. Az ezt követően megindult fiskális restriktív azóta is fémjelzi a gazdaságpolitikát: hatására azonban a növekedés nem indult meg, a belső kereslet, de különösen a beruházások drámai módon visszaestek, s így a gazdasági növekedés is lelassult, s 2012-2013-ban az eurózóna recesszióba került. Az eurózónán kívüli régi EU-tagországok esetében hasonló folyamatok mentek végbe, de a növekedésslowsulás nem volt olyan mértékű, mint az euró övezet esetében.

Az új EU tagországok esetében vegyes a kép, egyes országok (pl. Csehország, Magyarország, Horvátország, Ciprus) máig sem heverték ki a recesszió következményeit, míg azok az országok (pl. Lengyelország), amelyek egészséges gazdaságszerkezettel mentek a válságba, ellenállóbbak voltak a következményekkel szemben. A fiskális megszorítások az Európai Unió egészében rendkívül expanzív monetáris politikával párosultak, az irányadó kamatok mind az euró övezeten belül, mind azon kívül történelmi mélypontra zuhantak, s jelenleg is nagyon alacsonyak, sőt esetenként tovább csökkennek. Ez a tendencia az elkövetkező két esztendőben biztosan fennmarad. Jelentős belső strukturális feszültségekre utal, hogy az évek óta fennálló laza monetáris politika ellenére a hitelkereslet nem élénkül. A hitelezési tevékenység élénkítése érdekében az EKB idén májusban tovább mérsékelte az irányadó kamatot, 0,15%-ra, negatív szinten (-0,1%-ban) rögzítette az egynapos betéti kamatokat, további eszközvásárlási programot hirdetett meg, továbbá szeptemberre beígérte egy „funding for lending” jellegű hitelprogram elindítását, amelynek célja, hogy a bankok hajlandóak legyenek növelni a magánszektor hitelállományát. Ezen új intézkedések magyarázata elsősorban a továbbra is lanyha keresletben van, ami arra utal, hogy a bizalom hiánya még mindig jellemző mind a hitelt felvevők, mind pedig a hitelnyújtók oldaláról. Azokban az országokban is, ahol a válság hatására nem annyira romlott, vagy már javulóban van, vagy kifejezetten jó (pl. Németország) a megtakarítási hajlandóság még mindig magas, s a biztonságra való törekvés, vagy az adósságtörlesztési kényszer miatt a gazdasági szereplők a fogyasztást visszafogják, vagy késleltetik.

Az Európai Unóban, és ezen belül az euró övezetben a hangulatindikátorok felfelé mutatnak, s minden jel arra utal, hogy a növekedés a prognózisidőszakban gyorsulni fog. A növekedési különbségek az egyes országok között továbbra is jelentősek. Az eurózónán kívüli régi tagországok *GDP bővülése* is gyorsabb ütemű, mint az eurózóna átlaga. Előrejelzésünk szerint az EU-18 GDP-je az idén 1,1%-kal, jövőre 1,5%-kal bővül, míg az EU 28 esetében 1,5 és 1,7% a várt növekedési ráta. A prognózisidőszakban a növekedés az EU-18 országaiban egyre inkább támaszkodhat a belső kereslet bővülésére, különösen a beruházások élénkülése lesz erőteljes, ami azonban jelentős részben az elmúlt időszak negatív rátáinak kompenzálását jelenti. Az eurózóna átlagában a nettó export csak kismértékben támogatja a növekedést, tekintve, hogy az élénkülő belső kereslet hatására az import nagyjából ugyanolyan ütemben bővül, mint az export.

Az Európai Bizottság tavaszi jelentése³⁴ a vártnál optimistább képet fest: a növekedés folyamatos erősödését jelzik előre 2015-ig, s a növekedés alapjául a belső fogyasztás megerősödését jelzik előre mind az EU28 mind pedig az euróövezet esetében. Különösen a magánfogyasztás bővülését tekinti a növekedés legerősebb felhajtóerejének, amit az alacsony infláció következtében emelkedő reálbérek és a – ha lassan is, de – javuló munkaerő-piaci helyzet támasztanak alá.

Az infláció továbbra is nyomott marad, sőt az utóbbi időben egyre többet beszélnek a defláció veszélyéről is. Tekintettel arra, hogy a maginfláció továbbra is stabilan 1% körüli, bár a tavaszi hónapokban itt is esés volt tapasztalható, az áresés elsősorban az energiaárak csökkenésének hatásait tükrözi, a kereslet bővülése pedig a prognózisidőszakban árfelhajtó hatású lehet, továbbá több országban a bérek emelkedése várható, nem tartjuk valószínűnek, hogy komoly defláció kialakuljon. Az viszont valószínű, hogy az inflációs ráta az elkövetkező két évben az EKB által kívánatos 2%-os célérték alatt fog mozogni.

³⁴ European Commission (2014)

Az euró övezet országaiban az államháztartási hiány a következő években tovább mérséklődhet, és ezzel párhuzamosan az adósságállomány növekedése is megállhat, sőt egyes országokban még valamelyest csökkenhet is. Költségvetési többlet egyedül Németország esetében várható. Ennek ellenére úgy gondoljuk, hogy egyes országok esetében az államháztartási helyzetből adódó kockázatok továbbra is jelentősek: a prognózisidőszakban várható javulás elsősorban konjunkturális hatásoknak tudható be, miközben a strukturális feszültségek az országok többségében megmaradnak.

A folyó fizetésimérleg-helyzet az utóbbi egy-két évben jelentősen javult az Európai Unió egészében. 2007-ben az euróövezet számos országában³⁵ még 5% feletti GDP-arányos folyó fizetési mérleghiányt mértek. 2013-ra nem egy közülük már többletet produkált. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy ez a rendkívül erőteljes kiigazítás alapvetően a kereskedelmi mérleg javulásával függött össze: ezekben az országokban – a válságra reagálva – erőteljes belső leérdeklődés zajlott le (bérszintcsökkentés formájában), ami az árverseny-képesség javulásán keresztül az exportot támogatta, a belső fogyasztás visszaesése következtében pedig az import is jelentős mértékben csökkent.

Mind az EU18, mind az EU28 esetében a munkaerő-piaci helyzet, a várt javulások ellenére számos országban nagyon feszült marad. Az EU-18 átlagában, az elkövetkező két évben 11,6-12%-os munkanélküliségi rátára számítunk: s 9 ország esetében kétszámjegyű munkanélküliség jellemző.

Németországban – tavalyi 0,4%-os GDP-bővülés után – 2014-2015-ben a gazdasági növekedés gyorsulása várható (2014: 1,5%, 2015: 2%). A növekedés hajtóereje egyre inkább a beruházási tevékenység és a magánfogyasztás lesz, annak ellenére, hogy az export is dinamikusabban bővül. A legfrissebb német inflációs adatok (májusban 0,3%-kal csökkent a fogyasztói árindex hó/hó alapon és az éves mutató is 0,6%-ra süllyedt) arra utalnak, hogy a keresleti élénkítés jelenleg nem elég erős, és a deflációs nyomás nem lebecsülendő. A kilátások szempontjából elsősorban a külső kockázatok jelentősek. Az egyik ilyen kockázatot az euró övezet adósságproblémáinak újbóli kiéleződése formájában jelentkezhet. A másik kockázatot az ukrán helyzet eszkalálódása, illetve az oroszokkal való viszony további romlása jelentheti. Nem szabad elfelejteni, hogy 2013-ban Oroszország Németország 11. legfontosabb kereskedelmi partnere volt, s a német földgáz- és kőolajimport 31%-a származik Oroszországból.

2.3. táblázat: Főbb makrogazdasági mutatószámok (EU 28) (Százalékos változás az előző évhez képest, illetve a GDP %-ában)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
GDP volumenváltozás	-4,5	2,0	1,6	-0,4	0,1	1,5	1,7
Fogyasztói árindex	1,0	2,1	3,1	2,6	1,5	1,2	1,5
Áru- és szolgáltatásimport volumen %	-11,5	9,8	4,4	-0,3	0,5	4,0	5,6
Áru- és szolgáltatásexport volumen %	-11,7	11,0	6,5	2,3	1,4	4,1	6,5
Államháztartási egyenleg/GDP %	-6,9	-6,5	-4,4	-3,9	-3,3	-2,7	-2,7
Bruttó államadósság/GDP %	74,3	79,9	82,4	85,2	87,1	89,7	89,5
Folyó fizetési mérlegegyenleg/GDP %	-0,3	-0,1	0,2	0,9	1,7	1,7	1,7
Nettó külföldi működőtőke export (flow) md USD (EU 27)	55,1	87,5	191,4	80,7	49,6	n.a.	n.a.

Megjegyzés:* prognózis

³⁵ Lettország, Észtország, Görögország, Ciprus, Málta, Portugália, Spanyolország, Írország, Szlovákia, Szlovénia.

Forrás: IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázisa, OECD, KOPINT-TÁRKI prognózis, UN International Merchandise Trade Statistics, Eurostat

2.4. táblázat: Főbb makrogazdasági mutatószámok (EU 18)
(Százalékos változás az előző évhez képest, illetve a GDP %-ában)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
GDP volumenváltozás	-4,5	1,9	1,6	-0,7	-0,4	1,1	1,5
Fogyasztói árindex	0,3	1,6	2,7	2,5	1,4	1,1	1,3
Áru- és szolgáltatásimport volumen %	-11,0	10,0	4,5	-0,9	0,2	4,1	5,9
Áru- és szolgáltatásexport volumen %	-12,4	11,6	6,5	2,5	1,3	4,2	5,7
Államháztartási egyenleg/GDP %	-6,9	-6,2	-4,1	-3,7	-3,0	-2,5	-2,1
Bruttó államadósság/GDP %	80	85,5	87,4	90,7	92,6	95,9	95,6
Folyó fizetési mérlegegyenleg/GDP %				1,3	2,4	2,4	2,1
Nettó külföldi működőtőke export (flow) md USD (EU 17)	88,2	99,6	143,5	93,6	34,3	n.a.	n.a.

Megjegyzés:* prognózis

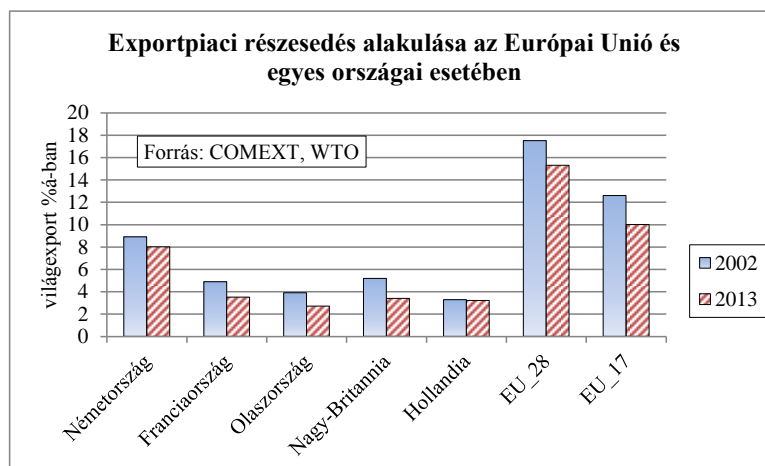
Forrás: IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázisa, OECD, KOPINT-TÁRKI prognózis, UN International Merchandise Trade Statistics, Deutsche Bank, Eurostat

2.1.3.) Az Európai Unió országainak szerepe a nemzetközi kereskedelemben

Az EU28 világexportban elfoglalt részesedése (csak az EU-n kívülre irányuló exportot figyelembe véve) a 2002. évi 17,5%-ról 2013-ra 15,3%-ra (WTO) csökkent. A világimportra vonatkozóan a megfelelő adatok 18,2%, illetve 14,8%. Az euróövezet esetében (EU17-re vonatkozó adatok) a világexportban elfoglalt piaci részesedés tekintetében 2002-ben 12,6%, 2012-ben 10,%. A világimport vonatkozásában a megfelelő adatok 12,1% és 10,8%.

Az EU-intra kereskedelmet is figyelembe véve 2013-ban az EU28 a világexport 30,9%-át, az EU18 pedig 26%-át adta.

2.2. ábra: Az Európai Unió egyes országainak súlya a világexport százalékában

Az Európai Unió országai közül a legnagyobb exportőr Németország, amelynek piaci súlya a 2000-es években kismértékben változott (2001: 8,5%, 2004: 9,3%, 2013: 8%), de a válságot követő években valamelyest csökkent. A viszonylag nagy exportőrök közé tartozik még Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia és Olaszország. Hollandia kivételével, a másik

három ország esetében az exportpiaci részesedés már a válság előtti években is valamelyest csökkent, utána azonban ez a trend erősebbé vált.

2.2.) Az euróövezeten kívüli kelet-közép-európai országok

A közép-kelet európai térséget alapvetően három részre oszthatjuk: Visegrádi országokra Szlovéniával kiegészítve, Balti államokra valamint Romániára, Bulgáriára és Horvátországra. Ez a besorolás a gazdasági szerkezet szempontjából jól elkülöníti egymástól az országokat. A Visegrádi országok jelenleg az új EU tagállamok legfejlettebb csoportját alkotják, azonban a világgazdasági válságot követően egyre több belső strukturális probléma lassítja a négy ország növekedését. Elsősorban külső és belső egyensúlyproblémákról beszélhetünk; a V4 országok közül mind a négy érintve volt az EU túlzott deficit eljárása által (Magyarország ellen 2013-ban lezárult az eljárás, Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Szlovénia jelenleg is érintett), a válság óta pedig magas szinten tetőznek a GDP arányos államadósságok. Lengyelország és Csehország folyó fizetési mérlege erősen deficites, annak ellenére, hogy az említett országok – és az összes Visegrádi ország Szlovéniával együtt – a németországi gép- és járműipari exportra épül (a többi állam többszörrel rendelkezik).

A világgazdasági válság komoly károkat okozott egész Kelet-Európában; Lengyelország kivételével minden tagállamban recesszió volt, amely csak részben volt reálgazdasági eredetű. A bankrendszerben keletkező tőkésítési problémák még 2008-ban jelentkeztek, és bár egy vizsgált országban sem volt szükség állami bankmentő akcióra, a hitelezés kvázi lefagyása komoly nyomot hagyott a gazdaságon, aminek következtében 2009-ben a beruházások – hasonlóan a többi uniós tagállamhoz – jóval 10% felett estek vissza.

A Balti államok a Visegrádi országokhoz képest súlyosabb recessziót éltek át 2009-ben. Jelentős devizahitel-kockázata miatt Lettországot (amelyben a GDP 17,7%-kal esett vissza) például az egész EU egyik leginstabilabb tagállamának bélyegezték meg³⁶. A Baltikum azonban képes volt végrehajtani egy rendkívül szigorú fiskális kiigazítást (közalkalmazotti bérek és a minimálbér befagyasztása, válság-alap létrehozása, egyéb költségvetési kiadások lefaragása), aminek következtében mindhárom ország képes volt visszaállni a növekedési pályára. Ugyanakkor a munkanélküliségi ráták a Baltikumban rendre magasabbak, mint más közép-kelet európai országban, és a lakosság 10%-a távozott külföldre az elmúlt évek során. Mindezek ellenére, a kiszámítható és prudens gazdaságpolitikának, valamint a svéd és a finn szolgáltatásexportnak köszönhetően mindhárom Balti állam az egész Európai Unió növekedési éllovasává vált az elmúlt években. Egyre gyakrabban merül fel azonban a kérdés, hogy vajon mennyire fenntartható az a növekedési pálya, amin ezek az országok jelenleg mozognak? Észtország már most a lassulás jeleit mutatja (ebben nagy szerepe van a finn recesszióknak is), Lettország és Litvánia pedig továbbra is küzd a munkaerő-piaci problémákkal (a balti államok termelékenysége jóval V4 átlaga alatt van).

Románia, Bulgária és Horvátország az Európai Unió legszegényebben tagállamai, ám a fejlődés az elmúlt években itt is látványos volt. Bulgária euróval szembeni rögzített árfolyamának köszönhetően stabil gazdasági környezetet teremtett, ám külső leértékelés hiányában a növekedés is jóval visszafogottabb, mint más tagállamokban (az inflációs nyomás csak mérsékelt a gazdaságban). Ezzel szemben a román kormány rendre hagyta leértékelődni a lejt az euróval szemben, ami kétség kívül növekedési szempontból eredményes volt, ám az infláció 10% körüli szinteket ütött meg, ami középtávon meghatározta az ország árstabilitását, hiszen a bázishatáson keresztül legalább 2-3 éven

³⁶ Lásd pl.: Krugman, Paul [2008]: Latvia is the new Argentina. On-line: <http://krugman.blogs.nytimes.com/2008/12/23/latvia-is-the-new-argentina-slightly-wonkish>

keresztül érződött a 2011-es drágulási hullám. Horvátország az EU legújabb tagállama, amely 8-10 éves csatlakozási tárgyalás után lépett be a közösségbe. Az országot nagyon sérülékeny gazdaság- és társadalomszerkezet mellett érte a világgazdasági válság, amelyből 2009 óta nem tud újra növekedési pályára állni. Hosszú távon a gondot még mindig a délszláv háború okozta károk jelentik; a felnőtt lakosság egy része áldozatul esett, míg a veteránok jó része állami támogatásra szoruló csökkent munkaképességű. A munkanélküliség 17%-os, Görögország és Spanyolország után a legmagasabb az Unióban, a recesszió miatt folyamatosan emelkedik az államadósság, és az uniós tagság is rögtön a túlzott deficit eljárás megindításával kezdődött. Horvátországnak sürgősen fiskális konszolidációt kell végrehajtania, és nem kerülheti el az adó- és a szociális támogatási rendszer megreformálását, féltő azonban, hogy ez hosszabb időt vesz majd igénybe, mint az Európai Bizottság által kiszabott 2016-os határidő.

A régió szerepe Magyarország számára

A Visegrádi országok szerepe a magyar külkereskedelemben igen jelentős méreteket ölt. A 3 ország (Lengyelország, Csehország és Szlovákia) együttes részesedése a magyar exportban 2013-ban 13% volt. Ez az arány folyamatosan növekszik, tekintve, hogy 2002-ben még csupán 5,5%-ot tett ki. A teljes magyar export közel fele gép- és járműipari termék, ami vélhetően a nagy európai és távol-keleti autógyárak kelet-európai beszállítói közötti kereskedelmet takarja. Ezen kívül együttesen 30% a részesedése a vegyipari (ide értve a gyógyszeripart is) és egyéb feldolgozott termékeknek is. A V4 országokba irányuló exportnak csupán 10%-a élelmiszer.

2.5. táblázat: A Visegrádi országok részesedése a teljes magyar exportból

	Csehország	Lengyelország	Szlovákia	Együttesen
2002	1,89%	2,12%	1,44%	5,45%
2003	2,05%	2,27%	1,96%	6,29%
2004	2,37%	2,86%	1,93%	7,17%
2005	3,05%	3,24%	2,87%	9,16%
2006	3,39%	4,04%	3,87%	11,30%
2007	3,77%	4,17%	4,18%	12,12%
2008	3,98%	3,95%	4,73%	12,66%
2009	3,26%	3,73%	4,97%	11,96%
2010	3,45%	3,67%	5,33%	12,46%
2011	3,70%	3,84%	5,90%	13,44%
2012	3,86%	3,81%	5,94%	13,61%
2013	3,84%	3,93%	5,30%	13,08%

Forrás: Eurostat

Import tekintetében a részesedés és a szerkezet némileg hasonló az exporthoz. Jelentős eltérés, hogy a Visegrádi országokból származó importnak mindössze 38% gép- és járműipari termék, azonban ugyanúgy 30% a vegyipari (ide értve a gyógyszeripart is) és egyéb feldolgozott termékeknek súlya. Jelentős tovább a tüzelőanyagok és üzemanyagok behozatala is, ami a három országból származó import 8,7%-át teszi ki (ugyanezen termékcsoport exportrészesedése 2,6%).

2.6. táblázat: A Visegrádi országok részesedése a teljes magyar importból

	Csehország	Lengyelország	Szlovákia	Együttesen
2002	2,31%	2,52%	1,81%	6,64%
2003	2,41%	2,77%	1,95%	7,12%
2004	2,83%	3,22%	2,01%	8,06%

	Csehország	Lengyelország	Szlovákia	Együttesen
2005	2,85%	3,78%	2,25%	8,88%
2006	3,06%	4,23%	2,70%	10,00%
2007	3,53%	3,93%	3,02%	10,48%
2008	3,76%	3,94%	3,53%	11,23%
2009	3,37%	4,06%	4,19%	11,62%
2010	3,21%	5,22%	4,13%	12,57%
2011	3,40%	4,59%	5,37%	13,36%
2012	3,53%	4,62%	5,62%	13,77%
2013	4,11%	4,85%	5,72%	14,67%

Forrás: Eurostat

Növekedési kilátások a régióban

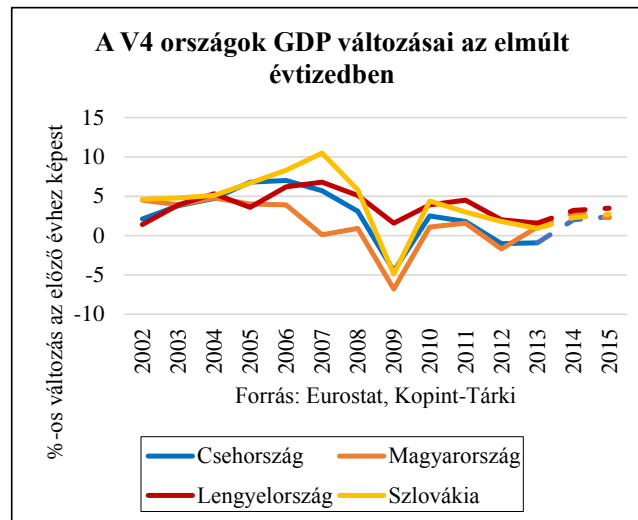
A közép-kelet európai régió középtávú növekedési kilátásai mérsékelten jók. A legfrissebb ipari és exportstatisztikák a válság óta a legdinamikusabban növekedést mutatják minden országban. A német járműipar 2012 után újra magára talált, elsősorban az amerikai exportnövekedésnek köszönhetően. A beszállítói hálózatokon keresztül a magyar, a cseh, a lengyel és a szlovák járműipar is kiemelkedő (Magyarországon és Csehországban 20% feletti) növekedést produkált. Ez, valamint az újra éledező magánfogyasztás felfelé húzza a 2014-es GDP-t, ám a beruházási kedv középtávon továbbra is nyomott marad, noha az alacsony kamatok és a mérsékelt infláció kedvező körülményeket teremtenek. Továbbra is kérdéses azonban a növekedés fenntarthatósága, a belföldi kereslet ugyanis, a relatíve szigorú fiskális politika mellett csak visszafogottan bővül, így továbbra is az export jelenti a fő húzóerőt.

A V4 országok a többi európai tagállamhoz képest mérsékelten kockázatosak. A hosszú távú hozamok, valamint a CDS felárak csökkenő pályán vannak, ám az országok közötti relatív különbség tartósan mutatkozik; befektetői szempontból továbbra is Csehország számít a legkevésbé kockázatosnak, amit Szlovákia, Lengyelország és Magyarország követ (a 10 éves állampapírhozamok alapján). Az euróval szembeni devizaárfolyamok mozgása azonban azt mutatja, hogy a régió változatlanul sérülékeny, a lengyel zlotyi és a magyar forint a V4 legvolatilisabb fizetőeszköze, amelyet nem csupán a hazai gazdasági-politikai események mozgatnak, hanem érzékenyen reagálnak minden eurózónát érintő hírre is.

Az export bővülése, valamint az erőteljesnek mutatózó növekedés mögött azonban nem csupán a német járműipar és az éledező magánfogyasztás áll, hanem a devizák elmúlt egy-két évben tapasztalt leértékelődése; 2011-hez képest 2013-ban a magyar forint 6%-kal, a cseh korona 5,6%-kal, a lengyel zlotyi 1,8%-kal lett gyengébb az euróval szemben. A cseh jegybank tavaly ősszel ráadásul szándékosan gyengítette a koronát a versenyképesség és az export erősítése érdekében (a beavatkozás végül sikerrel járt).

A növekedési kilátások tehát az idei évre, köszönhetően a külső leértékelődésnek, a külső környezetnek és a valamelyest javuló magánfogyasztásnak, meglehetősen pozitívak. Magyarországon az idei évre 2,9%-os, jövőre 2,3%-os növekedést várunk, míg Lengyelországban 3,2% és 3,5%, Csehországban 2% valamint 2,4% míg Szlovákiában 2,3% és 2,7%-os a bővülésre vonatkozó előrejelzésünk. A távolabbi jövőt illetően úgy véljük, hogy Magyarország és Csehország számára a 2-2,5%-os, Szlovákia 2,5-3%-os, míg Lengyelország a 3-3,5% növekedési pályát tartjuk a legvalószínűbbnek.

2.3. ábra: Konjunkturális trendek a V4 országokban

2.3.) Az EU-n kívüli európai országok, kiemelten a Nyugat-Balkán

A Nyugat-Balkán országai – Albánia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró és Szerbia – Magyarország szempontjából nem tekinthetők túl jelentős kereskedelmi partnereknek, bár a földrajzi közelség és az eltérő importkereslet és exportkínálat miatt adottak lennének a feltételek egy stratégiai kereskedelmi partnerség kialakítására. 2012-ben az említett országok Magyarország exportjának 2,06%-át adták. A vizsgált országok közül Szerbia a legjelentősebb kereskedelmi partner, a nyugat-balkáni térségbe irányuló magyarországi kivitelnek mintegy 75%-a 2012-ben Szerbiába áramlott. A térségből származó behozatal 75%-a szintén Szerbiából származik, azonban összességében ez a teljes magyarországi import mindössze 0,65%-ka. Szerbián kívül a másik három ország elenyésző jelentőségű kereskedelmi partner, statisztikailag nehezen kimutatható részesedéssel. 2001 és 2012 között Magyarország külkereskedelmében a vizsgált országok export-import részesedése – Szerbia kivételével – csökkent.³⁷

A termékösszetételt illetően a nyugat-balkáni országokból főként alapanyagokat (vas, acél és alumínium), feldolgozóipari termékeket (alumíniumból készült áruk) importál Magyarország, Albánia és Szerbia esetén még említésre méltó a mezőgazdasági termékek importja is (cukor, olajos magvak, gyümölcsök és zöldségek). A térségbe irányuló főbb exporttermékek az elektromos gépek és berendezések, az ásványi tüzelőanyagok és a gyógyszeripari termékek.

A külkereskedelmi mérleg mindegyik nyugat-balkáni ország viszonylatában szufficites, inkább exportpiacok és nem importforrások. A Nyugat-Balkán országonként szerény, de összességében 15 milliós piaca, továbbá a magyar termékek – egyelőre – széles termékskálán mérhető versenyképessége, illetve a térség európai átlaghoz hasonló gazdasági növekedése miatt érdemes már rövidtávon a kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokat elmélyíteni.

2.7. táblázat: A vizsgált országok részesedése Magyarország külkereskedelmében 2012-ben (%)

	Export	Import
Albánia	0,06	0,00
Bosznia-Hercegovina	0,36	0,10

³⁷ Montenegró és Szerbia esetén az adatok 2006-tól állnak rendelkezésre.

	Export	Import
Montenegró	0,09	0,07
Szerbia	1,55	0,48

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics

A nyugat-balkáni országok világgazdasági szerepe nem jelentős, a világexportból való részesedésük elenyésző, mivel egyik ország sem rendelkezik olyan erőforrással, amely komparatív előnyt jelentene a térségnek. A világexport megoszlása szerint Szerbia rendelkezik a legjelentősebb exporthánnyal (0,05-0,06%), míg Bosznia-Hercegovina 0,02-0,03%-os részesedéssel, Albánia és Montenegró összrészese pedig a 0,01% körül alakult a vizsgált időszakban.

A térségben a 2008-as világgazdasági válságot követően elindult a lassú gazdasági felépülés, amely azonban törekenynek bizonyult. 2012-ben ismét recesszióba süllyedt a régió, mivel még egyrészt a 2008-as válságból sem sikerült felépülnie, másrészt a kedvezőtlen időjárási feltételek nem kedveztek sem a feldolgozóipari³⁸, sem a mezőgazdasági termelésnek. A gyenge gazdasági teljesítmény a munkanélküliség emelkedéséhez vezetett a régióban, a munkanélküliségi ráta átlagosan 25% körül alakult. A gazdasági problémák ellenére a jövőre vonatkozó kilátások pozitívak, a régióban átlagosan 2%-os GDP növekedési ütemet várnak 2014-2015 során. A térség továbbra is vonzó a külföldi működőtőke befektetések számára, európai országok mellett Oroszország, Kína, Törökország és Azerbajdzsán is erősíti a jelenlétét a térségben.

2.3.1.) A Szerbiával folytatott kereskedelem aránya Magyarország kereskedelmében 2006-2012 között

Szerbia súlya a magyar kivitelben a vizsgált időszakban stabilnak tekinthető, a válságot követően néhány tized százalékot visszaesett, de nem volt számottevő a csökkenés. Szerbia aránya a magyar behozatalban emelkedő tendenciát mutat, ugyanakkor nem érte az 1%-ot sem 2012-ben.

Magyarország súlya a szerbiai behozatalban 2006 és 2012 között növekedett, 2012-ben már megközelített az 5%-ot. Ezzel szemben Magyarország kevésbé fontos célpontja a szerbiai exportnak, mindössze 3% körül mozog az ország aránya a teljes szerb kivitelben.

2006-2012 közötti időszak átlagában a Szerbiába exportált termékek 30%-át ásványi tüzelőanyagok és olajok tették ki, jelentősebb tételnek számított a járművek és alkatrészeik, valamint az elektromos gépek és berendezések. A Szerbiából importált termékek közel 30%-át alkották az ásványi tüzelőanyagok és olajok, számottevő volt a vizsgált időszakban cukor és az alumínium import is.

2.8. táblázat: Adatok Szerbia és Magyarország közötti külkereskedelemről

	Szerbia aránya a magyar exportban (%)	Szerbia aránya a magyar importban (%)	Magyarország arány a szerbiai exportban (%)	Magyarország arány a szerbiai importban (%)
2006	1,01	0,25	2,93	2,33
2007	1,25	0,27	2,82	3,88
2008	1,42	0,33	2,96	3,56
2009	1,17	0,42	3,06	4,03

³⁸ A szokatlanul hideg tél zavart okozott az energiaellátásban, aminek következtében akadozott a termelés és a szállítás a régióban.

	Szerbia aránya a magyar exportban (%)	Szerbia aránya a magyar importban (%)	Magyarország arány a szerbiai exportban (%)	Magyarország arány a szerbiai importban (%)
2010	1,22	0,42	3,10	4,83
2011	1,39	0,50	2,94	4,58
2012	1,55	0,48	2,90	4,93

Forrás: ITC

Növekedési kilátások Szerbiában

Szerbia gazdasága a 2000-es évek elején jelentős strukturális változásokon ment keresztül. Az ipari termelés drámaian visszaesett, ezzel szemben a szolgáltatások (telekommunikáció, szállítmányozás és pénzügyi szektor) GDP arányos részesedése emelkedett.

A 2008-as világgazdasági válság számottevő gazdasági visszaesést okozott, a recesszióból 2010-ben ugyan úgy tűnt, hogy sikerül kilábalnia (szufficites kereskedelmi mérleg, 1% körüli gazdasági növekedés, emelkedő bérek), de a gazdasági fellendülés törékenynek bizonyult. 2012-ben az ország ismét recesszióba süllyedt, ami elsősorban a keresletcsökkenéssel (alacsony belső kereslet és exportkereslet visszaesése), valamint a mezőgazdasági és feldolgozóipari termelésnek nem kedvező szigorú téli időjárással magyarázható. A rövidtávú gazdasági kilátások ugyanakkor valamivel kedvezőbbek, az előrejelzések szerint Szerbia gazdaságát 1-2%-os növekedési ütem, csökkenő infláció, ugyanakkor növekvő államadósság fogja jellemezni. A gazdaság fő hajtómotorja továbbra is a gép- és feldolgozóipar (alumínium, réz és élelmiszer) lesz.

Fő növekedési kockázatokat Szerbia esetén a változó inflációs környezet, a korrupció, a deficités folyó fizetési mérleg és az államadósság-állomány növekedése jelenti. További kockázatot jelenthet a Közép-Kelet európai államokhoz képest volatilis nemzeti valuta.

Felkészülve az Európai Unió csatlakozására az országban számos gazdasági és társadalmi strukturális reformot hajtottak végre, cél a kiterjedt közszféra megreformálása. A jogharmonizáció elkezdődött a nemzetközi, valamint európai szabványok átvételével, s bár a folyamat még nem fejeződött be, ennek ellenére Szerbia 2012 márciusában hivatalosan is az Európai Unió tagjelöltjévé vált.

2.10. táblázat: Főbb makrogazdasági mutatószámok (Százalékos változás az előző évhez képest)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Beruházás	6,23	-25,38	2,00	16,63	14,4	-7,7	5,5	9,8
Import	6,46	-21,74	2,91	8,00	2,51	3,71	4,65	6,54
Fogyasztás	4,37	-2,98	-3,38	-0,80	na.	na.	na.	na.
Export	4,22	-8,82	16,83	3,65	4,22	12,01	9,96	8,17
GDP növekedési üteme	3,82	-3,51	1,01	1,57	-1,75	2,00	2,00	2,2
Bruttó államadósság/GDP %	33,39	38,07	46,49	49,50	61,77	66,63	71,25	74,32
Folyó fizetési mérleg/GDP %	-21,71	-6,61	-6,78	-9,13	-10,53	-7,53	-6,52	-7,79
Infláció	12,43	8,10	6,15	11,15	7,35	8,48	5,05	4,88

Forrás: IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázisa, a Világbank adatbázisa és az Európai Bizottság European Economic Forecast riportja

Szerbia szerepe a nemzetközi kereskedelemben

Szerbia részesedése a világexportból csekély, 0,05-0,06% között mozgott 2006 és 2012 között, s a válság hatására sem esett vissza. A főbb export- és importtermékeket tekintve az ország behozatalra szorul nyersanyagokból (olaj), gyógyszeripari termékekből, műanyagokból, valamint különböző gépekből és járművekből. A főbb exportcikkei a vizsgált időszakban pedig a rézből és alumíniumból készült termékek, különböző gépek valamint mezőgazdasági termékek (gabonafélék, gyümölcsök).

A főbb partnerek Európából kerülnek ki, a legnagyobb exportpartner Bosznia Hercegovina (11,56%), a legnagyobb importpartner pedig Oroszország (14,6 %). A vizsgált időszakban Magyarország inkább importpartnere – Kína után az 5. legjelentősebb –, mint a kiviteli célpontja volt Szerbiának.

Szerbia nyitott a külföldi működőtőke irányába, adókedvezményekkel és egyéb pénzügyi ösztönzőkkel igyekeznek az országba csábítani a külföldi beruházókat. A GDP-re vetített külföldi működőtőke beruházások 2012-re (69,24%) közel megduplázódtak 2008-hoz képest (39,57%). Az FDI beruházások főként a pénzügyi szektorba és a feldolgozóiparba áramlottak. Bár a legnagyobb beruházók továbbra is az európai államok (Olaszország, Ausztria és Norvégia), azonban Oroszország (energia) és India (telekommunikáció) szerepe is nő a feltüntetett szektorokban.

2.3.2.) Törökország

Törökország szerepe Magyarország számára

Törökország mind az export, mind az import területén növekvő szerepet játszik Magyarország áruforgalmában. A bilaterális kereskedelem 2004-től csaknem folyamatosan növekvő többletet mutat. Míg ez az aktívum például 2004-ben 274 millió dollárra volt tehető, addig az évtized végére az 1 milliárd dolláros érték fölé emelkedett. A magyar áruexport legfontosabb termékei a gépek és szállítóberendezések, a telekommunikációs és egyéb elektronikai cikkek, azok tartozékai, a kemikáliák, illetve az alapvető élelmiszerek és élőállatok. Törökország jelentősebb exportcikkei Magyarország számára a gépek és szállítóberendezések, a ruházati és textilárúk, járművek, valamint a villamos berendezések.

Magyarország exportjában Törökország részesedése 2001-ben 0,53% ért el, ami 2005-re már 1,5% körül mozgott, s nagyjából jelenleg is ezen a szinten van. Az import vonatkozásában Törökország súlya mindvégig 0,5-0,6% környékén maradt, s a magyar árukereskedelmi többlet is abból adódik, hogy a Törökországból érkező import nem követte le az oda irányuló export bővülését.

Törökország számára Magyarország kis jelentőségű export piac: 2001-2002 közötti 0,55% körüli, egyébként sem túlzottan magas arány 2012-re 0,34%-ra esett vissza. A török behozatalban valamivel nagyobb Magyarország súlya: 2001-es 0,45%-ról 2006-ra 0,92% emelkedett, azóta ugyanakkor visszaesés tapasztalható (2012: 0,5%)

Gazdasági kilátások Törökországban

Törökország gazdasági kilátásai meglehetősen vegyesek. Az elmúlt időszak jelentős makrogazdasági egyensúlyhiányai, illetve a jelenleg tapasztalható politikai feszültségek következtében a török növekedés 2013-ban jelentősen lelassult. A tőkepiaci feszültségek következtében a jegybank 2014 elején radikális kamatemelésre kényszerült, amelynek egyik célja az árfolyam védelme, a másik a menekülő tőke ott tartása volt. A továbbra is fennálló

belpolitikai feszültségek a tőkét menekülésre készítetik. Ez a folyamat valószínűleg idén is jellemző marad³⁹.

Az export jelentős (különösen az aranyeladások visszaesése miatti) csökkenése következtében a folyó fizetési mérleg hiánya tovább emelkedett. A magas (9-10% közötti) munkanélküliség és az idei évet jellemző 7-9,8% körüli infláció a magánfogyasztást erősen visszafogja. A beruházások alakulására pedig a befektetői környezet rosszabbodása hat negatívan. Így összességében arra lehet számítani, hogy a gazdasági növekedés nyomott marad, és a korábbi évek 8-9%-os növekedése helyett 2-4%-os GDP bővülés várható. A további kilátásokat jelentősen meghatározza, hogy a kormánynak mennyire sikerül majd úrrá lennie a belpolitikai feszültségeken és mennyire sikerül a tőke bizalmát visszaszereznie, és ezáltal a tőkemenekülést megfékeznie.

Törökország nemzetközi kereskedelemben betöltött szerepe

Törökország exportpiaci pozíciója 2002 és 2012 között 0,3 százalékponttal emelkedett, 0,83%-ra. Az ország főbb kereskedelmi partnerei az Európai Unió (2012-ben 37,8%), Oroszország (8,6%), Kína (ennek tetemes része kizárólag import, 6,2%), Irán (5,6%), valamint az Egyesült Államok (5,1%).

Törökország legfontosabb exportcikkei a gépek, szállító-berendezések, érc (vas, acél), drágakövek és arany, ruházati és textilárúk, alapvető élelmiszerek. Az ország importjában meghatározó szerepet kapnak a fentiekén kívül az ásványi olajok és származékai, a járművek, a műanyagárúk, villamos berendezések, és egyéb ipari gépek.

A Törökországba áramló közvetlen külföldi működőtőke a kétezres években óriási ütemben gyarapodott, a 2001. évi 3,4 milliárd dollár beáramlás 2007-re 19,1 milliárdra nőtt. A válság éveit követően ugyan erőteljes hullámvész figyelhető meg az FDI beáramlásban, viszont így is éves szinten 2009 óta 6-16 milliárd dollárnyi közvetlen tőkebefektetés érkezik az országba. Ez a tőke legfőképpen Európából, azon belül is az Európai Unió irányából áramlik Törökországba (2012-ben 72,9%-os részesedés), de nem elhanyagolható Szaúd-Arábia (4,2%), az Egyesült Államok (4,2%) és Azerbajdzsán (3,2%) szerepe sem. A működőtőke export elmarad a beáramlástól, a kétezres évtized második felétől évente körülbelül 2-4 milliárd dollár török tőke kerül külföldön befektetésre. Ennek célállomása szintén nagyrészt az EU (75,9%), a FÁK államai (14,3%), valamint egyes környező és közel-keleti országok, mint például Algéria, Bahrein, vagy Irak.

2.4.) Volt szovjet köztársaságok

Azerbajdzsán, Belorusz, Grúzia, Kazahsztán, Oroszország és Ukrajna a Szovjetunió utódállama. Korábban ezek az országok a Független Államok Közösségének (FÁK) a tagjai voltak. Grúzia 2009 augusztusában kilépett a FÁK-ból, Ukrajna 2014 márciusában jelentette be kilépési szándékát.

2012-ben a szovjet utódállamokba irányult a magyar kivitel 5,7%-a, és onnan származott a bevétel 10,5%-a. Elhanyagolható, statisztikailag alig kimutatható nagyságrendet képviselt az Azerbajdzsánnal, a Belorusszal, a Grúziával és a Kazahsztánnal⁴⁰ folytatott külkereskedelem.

³⁹ OECD Economic Outlook, 2014 May

⁴⁰ Rövid áttekintést a fenti országok kilátásairól lásd a 3. sz. Mellékletben.

Ebből következően a szovjet utódállamokkal lebonyolított külkereskedelem döntő hányada Oroszországra és Ukrajnára jutott. E két ország kivételével a szovjet utódállamok külkereskedelmében is marginális volt a magyar részesedés. A magyar külkereskedelem deficitese volt Oroszország viszonylatában, Ukrajnával szemben jelentősebb, a többi országgal szemben kisebb mértékű volt a magyar külkereskedelmi mérleg többlete.

Oroszország Magyarország számára importforrásként lényeges, a behozatal döntő hányada nyers- és fűtőanyag. Ukrajnából Magyarország gépek mellett alapanyagokat és energiahordozókat importál. A szovjet utódállamok közül Magyarország számára csak az Oroszországba és Ukrajnába irányuló kivitel volumene jelentős, de e két viszonylat volumenhordozó szerepe is közepesnek tekinthető. A szovjet utódállamokba Magyarország tipikusan elektromos és nem elektromos gépipari, járműipari és gyógyszeripari termékeket exportál.

A 2001 és 2012 közötti időszakban Oroszország és Ukrajna részesedése nőtt a magyar kivitelben, a többi szovjet utódállam aránya hullámzó volt, összességében enyhén emelkedett. A relatív súlyok változásai alapján az Oroszország és Ukrajna nélkül vett ország csoport exportdinamika-hordozó szerepet nem töltött be.

A világgazdasági jelentőséget tekintve a szovjet utódállamok közül Oroszország súlya jelentős a világ GDP-jében. Egyes szegmensekben Ukrajna (gabona) és Kazahsztán (érccek, szénhidrogének) is említést érdemel. Az ukrán gabonatermés volumenének ingadozásai a nemzetközi tőzsdei árak alakulását is befolyásolják. A világexportban elfoglalt részesedés alapján Oroszország képvisel jelentősebb nagyságrendet.

A 2001 és 2012 közötti időszakban Grúzia és Azerbajdzsán kivételével mindegyik szovjet utódállam részesedése nőtt a világexportban, azaz időbeli visszatekintésben az ország csoport kivitele összességében a világtárgyalást meghaladó ütemben emelkedett, tehát a világkereskedelem dinamikus szegmense volt. A kereskedelempolitikai feltételrendszert jellemzi, hogy Azerbajdzsán, Belorusz és Kazahsztán előrehaladott tárgyalásokat folytat a WTO-ba történő belépésről, a többi szovjet utódállam tagja a WTO-nak.

A gazdasági kilátásokat a várható GDP-dinamika és a negatív növekedési kockázatok együttes mérlegelése alapján célszerű értékelni. Dinamikusan növekvő GDP és import jellemzi Azerbajdzsánt, Kazahsztánt és Grúziát a prognózisidőszakban. A szénhidrogénszektor kiemelkedő súlya miatt az azeri és kazah gazdasági növekedés negatív kockázata az energiahordozók globális ártrendjeihez kötődnek: a világpiaci árak számottevő csökkenése visszafoghatja a gazdasági növekedés ütemét és felszínre hozhatja, illetve felerősítheti a gazdaságban meglévő egyensúlyhiányokat és feszültségeket (korrupció, rossz hitelek, az államháztartás finanszírozása stb.). A grúz gazdasági növekedés negatív kockázata a folyó fizetési mérleg hiányával és az export alacsony hozzáadott érték tartalmával kapcsolatosak.

Ukrajnában az állam gyakorlatilag szétesett, a gazdaság dezorganizálódott, a negatív politikai és gazdasági kockázatok erősödése mellett a GDP-növekedés helyett a visszaesés mértéke a kérdés. Az Ukrajnával szembeni, katonai nyomásgyakorláson is alapuló fellépés, valamint a nemzetközi elszigetelődés következményei miatt Oroszországban is recesszió fenyeget, negatív politikai kockázatok mellett. Mindez hat az Oroszországgal és Ukrajnával való gazdasági kapcsolatokra ráutalt Belorusz gazdasági növekedésére is, amit a természeti erőforrás-igényes belorusz exporttermékek iránti külső kereslet, mérséklődése, e termékek kedvezőtlen világpiaci áralakulása és az Oroszországból származó energiahordozó-importra vonatkozó árszubszidió csökkentése is visszafoghat.

A várható gazdasági növekedési irányzatoktól korántsem függetlenül a világtárlagnál kedvezőbb importdinamika prognosztizálható Azerbajdzsánban, Grúziában és Kazahsztánban. Értelemszerűen Oroszország, Ukrajna és Belorusz esetében az import lassabban nő vagy a politikai tényezők által kiváltott recesszió következtében csökkenhet. Mindezek alapján a magyar kivitelnek *Azerbajdzsán, Grúzia és Kazahsztán* dinamikusan bővülő exportpiaca lehet, főleg a műszaki szempontból korszerű gépipari ágazatok és a gyógyszeripar számára, de nagyságrendi és logisztikai okok miatt (nagy távolság, a globális piacoktól való viszonylagos elszigeteltség) volumenhordozó szerepet nem tudnak betölteni.

Oroszország és Ukrajna jelenlegi helyzete, *Belorusz* pedig várható jövőbeli helyzete alapján nem lehet a magyar áruk dinamikusan bővülő felvevőpiaca annak ellenére, hogy Oroszország, illetve kisebb mértékben Ukrajna volumenhordozó reláció. A magyar külgazdasági politika célja itt az energiahordozó-import biztosítása, illetve a kármentés, a meglévő jelentősebb magyar pozíciók lehetőség szerinti védelme lehet.

2.4.1.) Oroszország

2.4.1.1.) Oroszország szerepe Magyarország számára

Oroszország részesedése a magyar exportban a 2001. évi 1,5%-ról 3,1%-ra nőtt, a 10. legnagyobb *exportpiaca* volt Magyarországnak. Az importban elfoglalt orosz részesedés ugyanebben az időintervallumban 7%-ról 8,5%-ra emelkedett. A bilaterális külkereskedelem magyar szempontból hagyományosan deficitese, a hiány 2001 és 2013 között 1,9-ről 5,2 milliárd dollárra nőtt.⁴¹

A bilaterális *külkereskedelem* aszimmetriájára utal, hogy ezzel szemben 2011 és 2012 között Magyarország aránya 1% és 1,7% között mozgott az orosz exportban, míg 2,4%-ról 1,6%-ra csökkent az orosz importban.

Az Oroszországba irányuló magyar kivitel áruszerkezete műszaki szempontból korszerű ágazatokra koncentrálódik. 2012-ben a magyar kivitel 25,3%-a jutott elektromos gépekre és berendezésekre, 22,7%-a gyógyszerekre, 15,5%-a gépekre és 8,3%-a járművekre. Ez a négy árucsoport adta a magyar export 71,8%-át. Az Oroszországból származó magyar importnak 2012-ben 90,2%-a volt energiahordozó.

2.11. táblázat: Adatok a Magyarország és Oroszország közötti külkereskedelemlről

	Oroszország aránya a magyar exportban %	Oroszország aránya a magyar importban %	Magyarország aránya az orosz exportban %	Magyarország aránya az orosz importban %	Magyar külkereskedelmi mérleg-egyenleg milliárd USD
2001	1,5	7,0	1,1	2,4	-1,9
2002	1,3	6,1	1,0	2,1	-1,8
2003	1,5	6,2	1,1	2,2	-2,3
2004	1,6	5,6	1,2	1,9	-2,5
2005	1,9	7,4	1,2	2,0	-3,6
2006	2,7	8,0	1,5	2,1	-4,2
2007	3,1	6,9	1,5	1,8	-3,5
2008	3,6	9,3	1,5	2,2	-6,3

⁴¹ International Trade Centre Trade Statistics <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>

	Oroszország aránya a magyar exportban %	Oroszország aránya a magyar importban %	Magyarország aránya az orosz exportban %	Magyarország aránya az orosz importban %	Magyar külkereskedelmi mérleg-egyenleg milliárd USD
2009	3,6	7,4	1,7	1,9	-2,7
2010	3,6	7,8	1,5	1,7	-3,5
2011	3,2	8,8	1,2	1,7	-5,3
2012	3,2	8,8	1,0	1,6	-5,0
2013	3,1	8,6	n.a.	n.a.	-5,2

Megjegyzés: n.a.: nincs adat

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> KSH adatbázis

2.4.1.2.) Növekedési kilátások Oroszországban

A 2005 és 2008 közötti időszakban Oroszország GDP-je éves átlagban 7,1%-kal bővült. A globális pénzügyi és gazdasági válság hatására 2009-ben a GDP 7,8%-kal esett vissza. Az ezt követő fellendülés nyomán 2010 és 2012 között a GDP növekedési üteme éves átlagban 4,1%-ra rúgott. Már ebben az időszakban is megfigyelhető volt a gazdasági növekedés ütemének lassulása, ami különösen erőteljesen domborodott ki 2013-ban, amikor az orosz GDP mindössze 1,5%-kal emelkedett.

Tavaly ősszel az IMF 2014-ben 3%-os, 2015-ben 3,5%-os GDP-dinamikát prognosztizált⁴². A Világbank ezzel szemben 1,8%-ra mérsékelte 2014-re vonatkozó előrejelzését amiatt, hogy az orosz gazdaság növekedése nagymértékben lassult 2013 második felében⁴³. Ennek elsősorban ciklikus okai voltak. Ilyen a hazai kereslet dinamikájának visszaesése a beruházások és a magánfogyasztás lanyhulása miatt. A nagy állami projektek (téli olimpia, északi áramlat földgázvezeték) befejeződésével a beruházások lényeges hajtóereje szűnik meg ráadásul olyan időszakban, amikor az üzleti bizalom gyengül. A kőolaj- és földgázexportra való nagyfokú ráutaltság nyomán a GDP-dinamikát nagymértékben befolyásolja a világszerte nyers- és fűtőanyagárak ingadozása. Erőteljesebb gazdasági növekedés magasabb világszerte kőolajárak mellett lenne lehetséges, ennek egyelőre nincs jele⁴⁴.

Az utóbbi időszakban egyre inkább előtérbe kerültek az orosz gazdaság szerkezeti problémái. Ezek közül a leglényegesebb a gazdaság szénhidrogén-kitermelésen kívüli részének gyenge versenyképessége. Emiatt és más tényezők alapján (magas kapacitáskihasználtság, kedvező munkaerő-piac, alacsony munkanélküliség stb.) az orosz gazdaság potenciális növekedési üteme is alacsonyabb a korábban feltételezettnél, 2-2,5% körüli értékre becsülhető. Ennél magasabb növekedési ütem a külső keresleti és ártrendek javulása esetén lehetséges.

Az orosz gazdasági növekedés negatív kockázatai között említhető a külső konjunktúra lanyhulása. Az amerikai jegybank mennyiségi lazításának a visszafogása nyomán mérséklődhetnek a világszerte kőolajárak, nehezedhetnek Oroszország számára a külső pénzforrásokhoz való hozzájárulás feltételei. Belgazdasági jellegű negatív kockázat a bankrendszer hitelfortfóliójának minőségromlása, ami rendszerint az erőteljes hitelkiáramlás velejárója.

⁴² IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázis:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/weosegr.aspx>

⁴³ Világbank adatbázis: <http://www.worldbank.org/en/country/russia/overview>

⁴⁴ EBRD Transition Report 2012, 2013: <http://tr.ebrd.com/tr13/en/country-assessments/3/russia#main-macroeconomic-indicators>

A GDP-arányos költségvetési egyenleg kedvező, a bruttó államadósság alacsony, a folyó fizetési mérleg többletet mutat, bár abszolút mértéke és a GDP-hez viszonyított aránya 2011 óta folyamatosan csökken. A költségvetés és a folyó fizetési mérleg egyenlege nagymértékben függ a világgpiaci energiaáraktól. A külső adósság 2013-ban megegyezett a devizatartalékkal (530 milliárd dollár, a GDP 25,6%-a). A külső környezeti feltételek romlásának a hatásait ellensúlyozhatják az olajjödelmek egy részéből képzett tartalékalapok. Ugyanakkor folyamatos a tőke kiáramlása Oroszországból. Ennek nagyságrendje 2011-ben 81 milliárd dollár, 2012-ben 54 milliárd dollár (a GDP 3%-a), 2013-ban 63 milliárd dollár volt. Ez részben az orosz vállalatok növekvő külföldi befektetéseinek az eredménye, részben pedig tőkemenekülést jelez.

Az ukrajnai válság és az arra történt orosz reagálás, beleértve a Krím-félsziget annektálását és Ukrajna szuverenitásának fenyegetését gyökeresen megváltoztatta a gazdasági kilátásokat, fokozta a ciklikus és szerkezeti okok miatt egyébként is indokolt lefelé irányuló növekedési kockázatokat. Az USA és az EU által eddig foganatosított szankciók (meghatározott személyi körben vízumtilalom, bankszámlák zárolása stb.) meglehetősen enyhék voltak. Ennek ellenére felgyorsult a tőke kiáramlása Oroszországból (a Capital Economics becslése szerint ez 2014 első negyedében 70 milliárd dollár volt, nagyobb, mint a tavalyi éves adat)⁴⁵. Az orosz jegybank nyílt piaci intervenciókkal (márciusban több mint 25 milliárd dollár összegben) és irányadó kamatlábának 5,5-ről 7%-ra történt emelésével támogatta a rubel dollárral szembeni árfolyamát, mérsékelt sikerrel.

Az ukrajnai fejlemények és gazdasági következményei alapján a nemzetközi intézmények és az elemzők folyamatosan csökkentik az orosz GDP növekedési ütemére adott prognózisait. Az IMF legutóbbi előrejelzése 0,2%-ra mérsékelt a 2014. évi orosz GDP-dinamikát, és nem zárta ki azt, hogy a válság mélyülésével további korrekciókra kerülhet sor.⁴⁶ Egyes elemzők szerint recesszió lesz Oroszországban, 2015-ben pedig jó esetben 1%-os GDP-dinamikával lehet számolni. A pontosabb előrejelzést az gátolja, hogy nem lehet prognosztizálni a politikai fejlemények kimenetelét és gazdasági következményeit. Feltételezzük a békés megoldást, de ebben az esetben is nagy a prognózis bizonytalansága.

2.12. táblázat: Főbb makrogazdasági mutatószámok
(Százalékos változás az előző évhez képest, illetve a GDP %-ában)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
GDP-dinamika	-7,8	4,5	4,3	3,4	1,5	0,0	1,0
Infláció	11,7	6,9	8,4	5,1	6,7	8,0	7,0
Import volumen	-31,4	27,3	16,2	8,8	3,4	2,0	3,0
Export volumen	-12,7	5,6	6,7	4,1	2,0	2,5	3,0
Költségvetési egyenleg/GDP %	-6,3	-3,4	1,5	0,4	-0,7	-1,0	-2,5
Bruttó államadósság/GDP %	11,0	11,0	11,7	12,5	14,1	15,0	17,0
Folyó fizetési mérlegegyenleg/GDP %	4,1	4,4	5,1	3,7	2,9	1,8	1,0
Nettó külföldi működőtőke milliárd USD	-8,1	-8,6	-14,3	-9,0	-7,2	-8,0	-9,0

Megjegyzés:* prognózis

Forrás: IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázisa; EBRD Transition Report, 2013 a nettó külföldi működőtőke esetében, 2014-2015: KOPINT-TÁRKI előrejelzés

⁴⁵ Oroszország „veszélyesen közel” van a recesszióhoz London szerint. 2014. március 19. http://hvg.hu/gazdasag/20140319_Oroszorszag_veszelyesen_kozel_van_a_reces

⁴⁶ Ukrán válság – IMF: az orosz gazdaság még inkább megszenvedheti a válságot. MTI 2014. május 13. http://www.galamuscsoport.hu/tartalom/cikk/380681_ukran_valsg_imf_az_orosz_gazdasag_meg_inkabb_a

Feltételezhető, hogy a háztartások a bizonytalan helyzetben inkább megtakarítanak, azaz a magánfogyasztás nem nő. A nyugati országok megkísérelhetik szénhidrogén-importjuk elterelését Oroszország felől, ami a kőolaj-és földgázexportból származó bevételeket csökkenti. A Fitch és a Standard & Poor's negatívra változtatta az orosz államadósság besorolását, aminek nyomán romlanak a külföldi forrásbevonás feltételei. Az is megalapozottan feltételezhető, hogy a krími katonai intervenció és az ukrán határ melletti csapatösszevonás költségei miatt romlik a költségvetés egyenlege. A lanyha belföldi kereslet miatt mérséklődik az import növekedési üteme.

2.4.1.3.) Oroszország szerepe a nemzetközi kereskedelemben

Oroszország 2012 augusztusában csatlakozott a WTO-hoz. Belorusszal és Kazahsztánnal 2010-ben vámuniót alapított, amelyhez később Örményország is csatlakozott. 2012 januárjában döntöttek az integráció következő fokozatának, az eurázsiai gazdasági közösség létrehozásáról, ami egy gazdasági unióknak feleltethető meg.

Ami a világgazdasági pozíciókat illeti, Oroszország részesedése a világexportban a 2009. évi 1,6%-ról 2012-ben 2,9%-ra emelkedett. Ezen belül az orosz relatív súly 8,7%-ról 11,1%-ra nőtt a világ energiahordozó-exportban. Oroszország a világ legnagyobb kőolajtermelője és földgáz-exportőre. Kőolajkészleteivel a nemzetközi rangsor 8. helyén áll.

Az orosz kivitel döntően nyers- és fűtőanyagokból, valamint természeti erőforrás-igényes termékekből áll. 2012-ben az orosz kivitel 58%-át alkották energiahordozók, 3,8%-át vas- és acél, 2,7%-át drágakövek. A kivitel 15,5%-át a máshol nem specifikált termékcsoportba sorolták. A fennmaradó hányad nagyszámú, döntően alacsony feldolgozottsági fokú termék volt. 2012-ben az orosz export 17,8%-a nem specifikált országokba irányult. Hollandia részesedése 14,4%, Kínáé 6,4%, Olaszorszáé 5,3%, Németorszáé 4,4% volt.⁴⁷

Az orosz import áruszerkezete mérsékelt koncentrációt mutat. 2012. évi állapot szerint a gépek aránya 18,1%, az elektromos gépeké 11,4%, a járművéké 12,6%, a gyógyszereké 4,6% és a műanyagé 3,6% volt. A fennmaradó mintegy 60% nagyszámú, egyenként kis relatív súlyú termékcsoport és termék között oszlott meg.⁴⁸

Oroszország működőtőke-forgalmi mérlege negatív, 2009-2010-ben 8 milliárd, 2011-ben 14 milliárd, 2012-ben 9 milliárd, 2013-ban 7 milliárd dollárral több tőke ment ki az országból, mint amennyi bement. A nettó működőtőke-kiáramlás várhatóan fokozódik 2014-ben és 2015-ben, és egyre inkább tőkemenekülés jellegét ölti. Becslések szerint az orosz gazdaságba investált magyar befektetések volumene jelenleg mintegy 1 milliárd dollárt tesz ki. A magyar gazdaságba investált orosz befektetések volumene szintén az 1 milliárd dolláros szinten alakul.

2.4.2.) Ukrajna

2.4.2.1.) Ukrajna szerepe Magyarország számára

Ukrajna aránya a 2001. évi 0,7%-ról 2013-ban 2,4%-ra nőtt a magyar exportban és 0,9%-ról 1,7%-ra a magyar importban. Magyarország részesedése az ukrán exportban a 2001. évi 1,3%-ról 2012-ben 2,3%-ra, az ukrán importban 1,3%-ról 2,7%-ra emelkedett. A bilaterális

⁴⁷ Russian Federation <http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?y=2012>

⁴⁸ Russian Federation <http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?y=2012>

külkereskedelem 2001 és 2005 között enyhe magyar deficitet mutatott, ezt követően viszont jelentős magyar többlet keletkezett. Nagyságrendje 2005-ben 282,3 millió dollárt, 2010-ben 1,1 milliárd dollárt, 2012-ben és 2013-ban több mint 700 millió dollárt tett ki.

Az Ukrajnába irányuló magyar kivitel áruszerkezete meglehetősen koncentrált, az első három árucsoport részesedése 59% volt 2012-ben. A főbb termékeket és termékcsoportokat tekintve az elektromos és elektronikai gépek és berendezések aránya 29%, a járművéké 17%, a gyógyszereké 13,4%, a gépeké 5,5% volt.

Az Ukrajnából származó magyar import áruszerkezete is koncentrált. 2012-ben az elektromos gépekre és berendezésekre jutott az import 41,2%-a, a vas és acél árucsoportra 19,2%-a és az energiahordozókra 17,7%-a. Ez a három árucsoport adta az Ukrajnából származó magyar bevétel 78,1%-át. Emellett megemlíthető még az ércek 6,9%-os és a fa 2,6%-os relatív súlya.⁴⁹

2.13. táblázat: Adatok a Magyarország és Ukrajna közötti külkereskedelemlről

	Ukrajna aránya a magyar exportban %	Ukrajna aránya a magyar importban %	Magyarország aránya az ukrán exportban %	Magyarország aránya az ukrán importban %	Magyar külkeres- kedelmi mérleg- egyenleg millió USD
2001	0,7	0,9	1,8	1,3	-85,9
2002	0,8	1,2	2,6	1,6	-183,2
2003	1,0	1,2	2,6	1,9	-148,1
2004	1,1	1,1	2,0	2,1	-31,2
2005	1,3	0,8	1,6	2,3	282,3
2006	1,7	1,1	2,2	2,9	451,3
2007	1,9	1,3	2,6	3,0	565,2
2008	2,0	1,4	2,3	2,5	603,6
2009	1,5	0,9	1,8	2,8	556,7
2010	2,0	1,0	1,7	3,2	1051,2
2011	2,0	1,4	2,0	2,7	899,0
2012	2,2	1,7	2,3	2,7	713,5
2013	2,4	1,7			725,0

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>

2.4.2.2.) Növekedési kilátások Ukrajnában

Az ukrán gazdaság 2006-ban 7,4%-kal, 2007-ben 7,6%-kal bővült. A GDP-dinamika 2008-ban 2,3%-ra lassult, majd a globális pénzügyi és gazdasági válság hatására 2009-ben az ukrán GDP 14,8%-kal zuhant. Az ezt követő, 2010-ben 4,1%-os, 2011-ben 5,2%-os fellendülés a visszaesés mintegy 60%-ának a ledolgozására volt elegendő. 2012-2013-ban az ukrán GDP minimális mértékben nőtt az alacsony statisztikai bázis és a 2013. évi kedvező mezőgazdasági termelés ellenére.⁵⁰ Az utóbbi két év stagnáláshoz közeli dinamikája nem elhanyagolható mértékben volt visszavezethető a gazdasági szereplők kormánnyal és állami intézményekkel szembeni bizalmatlanságára, ami mögött a bizonytalan, majd politikai válságba torkollt

⁴⁹ International Trade Centre Trade Statistics <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>

⁵⁰ IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázis: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/weosegr.aspx>

belpolitikai helyzet is meghúzódott. A képet valamelyest árnyalja a kiterjedt feketegazdaság és korrupció.

A nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó agrárpotenciál kihasználását a földtulajdonnal és a tulajdon földhivatali bejegyzésével kapcsolatos jogi bizonytalanság és a termőföld transzparens piacának hiánya gátolja. Ukrajna a világ egyik legkevésbé energiahatékony országa. Az energiaszolgáltatás biztonsága, megbízhatósága és minősége igen alacsony színvonalú, nemcsak a fenntartható gazdasági növekedést veszélyezteti, hanem a környezetet is nagymértékben terheli. A földgáz-elosztás reformját 2012 márciusában elkezdte az ukrán kormány. Az Oroszországból származó, politikai szempontok miatt a világpiaconál jóval alacsonyabb árszínvonalú energiahordozó-importhoz tartósította az energiaigényes ágazatok túlsúlyát az iparban, a rossz energiahatékonyságot az üzleti szférában és a pazarlást a háztartásokban. Hasonló problémák figyelhetők meg az ivóvíz-ellátásban és a szennyvízkezelésben.⁵¹

A jelenlegi bizonytalan helyzetben, a Krím-félsziget elfoglalását követően állandósult orosz fenyegetés árnyékában nem lehet előre jelezni Ukrajna jövőbeli státuszát. E prognózis azzal a feltételezéssel él, hogy Ukrajna fennmarad jelenlegi (Krím-félsziget nélküli) földrajzi és állami keretei között. Ami a belpolitikai viszonyokat illeti, a május 25-i elnökválasztás után nagymértékben tisztul a kép.

A gazdasági folyamatok alakulása nagymértékben függ a külső forrásbevonástól. (A külső adósság az EBRD adatai szerint a GDP 76,6%-a volt 2012-ben.)⁵² Ukrajnának mintegy 28 milliárd dollár külső forrásra van szüksége, amivel szemben 15 milliárd dollár devizatartalék áll (a tavalyi év elején regisztrált 34,6 milliárd dollárral szemben). A jelek szerint a külső forrásigény biztosítható, mert az ukrán kormány a Nemzetközi Valutaalappal kötendő készenléti hitel-megállapodás alapján 14-18 milliárd dollárhoz juthat, amit további hivatalos nemzetközi támogatások egészítenek ki 27 milliárd dollárra. Ebben az esetben 2014-ben az ukrán GDP 3%-os visszaesése valószínűsíthető, külső forrásbevonás nélkül mintegy 10%-os zuhanással és államcsöddel kell számolni. 2015-ben a GDP további 4%-os visszaesését prognosztizáljuk. Ilyen feltételek mellett az import dinamikáját sem lehet előre jelezni. A GDP várható visszaesése és a külső egyensúly javításával kapcsolatos kényszerek miatt az import jelentős csökkenésével indokolt számolni 2014-ben és 2015-ben.

Ennek az előrejelzésnek további negatív kockázata is vannak. Így például az Oroszországból importált földgáz ára 2014. április 1-jén közel duplájára, ezer köbméterenként 480 dollárra emelkedik, mert az orosz fél visszavonta az Ukrajnának korábban adott árengedményeket. A helyzetet súlyosbíthatja az energiahordozók világpiaci árának csökkenése, mert ennek nyomán Ukrajna veszteséggel fogja tudni értékesíteni energiaigényes termékeit a külső piacokon. További negatív kockázat, hogy az IMF-hitel feltétele a makrogazdasági stabilizáció és nagyszámú szerkezeti reform, ami szükségképpen a belföldi keresletet szűkítő megszorításokkal, ezáltal a GDP további csökkenésével jár. (Így például elkerülhetetlen a háztartási energia árának nagymértékű emelése.) Nagy a valószínűsége annak, hogy a következő egy-két évben nem sikerül javítani a fogyasztói és az üzleti bizalmon. Ukrajna a nemzetközi pénz- és tőkepiacokra sem tud belátható időn belül kilépni. A hrvnyva az utóbbi

⁵¹ EBRD Transition Report 2012, 2013

<http://tr.ebrd.com/tr13/en/country-assessments/3/ukraine#main-macroeconomic-indicators>

⁵² EBRD Transition Report 2012, 2013 <http://tr.ebrd.com/tr13/en/country-assessments/3/ukraine#main-macroeconomic-indicators>

hetekben 20-25%-kal leértékelődött a dollárral szemben, a politikai feszültségek fennmaradása, illetve éleződése esetén további leértékelődésre kerülhet sor.

2.14. táblázat: Főbb makrogazdasági mutatószámok
(Százalékos változás az előző évhez képest, illetve a GDP %-ában)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
GDP-dinamika	-14,8	4,1	5,2	0,2	0,4	-3,0	-4,0
Infláció	15,9	9,4	8,0	0,6	0,0	13,0	14,0
Import volumen	-41,6	17,4	20,1	2,0	-6,4	-5,0	-7,0
Export volumen	-24,2	9,3	7,1	-1,0	-2,6	-6,0	-8,0
Költségvetési egyenleg/GDP %	-6,3	-5,8	-2,8	-4,5	-4,3	-6,0	-4,0
Bruttó államadósság/GDP %	35,4	40,5	36,8	37,4	42,8	55,0	59,0
Folyó fizetési mérlegegyenleg/GDP %	-1,5	-2,2	-6,3	-8,4	-7,3	-9,0	-8,0
Nettó külföldi működőtőke millió USD	4654	5759	7015	6627	4500	500	700

Megjegyzés: * prognózis

Forrás: IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázisa; EBRD Transition Report, 2013 a nettó külföldi működőtőke esetében, 2014-2015: KOPINT-TÁRKI előrejelzés

2.4.2.3.) Ukrajna szerepe a nemzetközi kereskedelemben

Ukrajna 2008 májusától a WTO tagja. Oroszországgal, Belorusszal és Örményországgal vámuniót alkot. Az EU és Ukrajna képviselői 2014. március 21-én aláírták az Ukrajna és az EU közötti társulási megállapodás politikai fejezetét. A gazdasági fejezet aláírására a május 15-i ukrajnai elnökválasztás után kerül sor.

Az ukrán kivitel gerincét természeti erőforrás-igényes termékek alkotják. 2012-ben a vas és acél részesedése 22,3%, a gabonáé 10,1%, az állati és növényi olajoké és zsíroké 6,1%, az olajtermékeké 5,3%, az ércéé 4,8% volt. Ugyanebben az évben a kivitel 25,5%-a irányult Oroszországba, míg a rangsorban utána következő Törökország részesedése 5,4%, Egyiptomé 4,2% és Lengyelországé 3,7% volt. Az ukrán importnak 2012-ben 30,9%-át alkották energiahordozók, 8,5%-át gépek, 7-7%-át elektromos gépek és berendezések, illetve járművek, továbbá 4%-át műanyagok.⁵³

Ukrajna világexportban elfoglalt részesedése a 2001. évi 0,27%-ról 2008-ban 0,42%-ra emelkedett, 2012-ben 0,38%-ot tett ki. Ukrajna a világ hatodik legnagyobb búza- és harmadik kukorica-exportőre. Az időjárás mellett az ukrán válság nem csekély szerepet játszott abban, hogy a búza és a kukorica világpiaci ára 2014 márciusában növekedésnek indult.

A nettó külföldi működőtőke-beáramlás a 2011. évi 7 milliárd dollárról 2013-ban 4,5 milliárd dollárra csökkent, a politikai és gazdasági válság miatt 2014-ben és 2015-ben további erőteljes visszaesés várható.⁵⁴ Az Ukrajnában befektetett külföldi működőtőke-állomány jelentős része orosz. Az orosz befektetők a politikai és a gazdasági helyzet normalizálása után térnek vissza Ukrajnába.

⁵³ Ukraine <http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?y=2012>

⁵⁴ Világbank adatbázis: <http://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>

2.5.) Ázsia

Ázsia szerepe Magyarország számára elsősorban az importban jelentős. 2013-ban a magyar import 12%-a származott az ázsiai kontinensről, ennek fele pedig Kínából. Kínán kívül Japán (1,35%) és Dél-Korea (1,54%) jelentősebb import partner, Hongkong, Tajvan, Szingapúr, India⁵⁵ esetében az arányok 1,5% alatt mozognak. Az export vonatkozásában némileg szerényebbek a piaci részesedések: a teljes export 6%-a ment Ázsia különböző országaiba, ahol Kína, Japán és az Arab Emírségek voltak a legfontosabb piacok.

2.5.1.) Kína

2.5.1.1.) Magyarország és Kína bilaterális kereskedelmi kapcsolatai

Kína pozíciója a magyar külkereskedelemben szállító országgént sokkal jelentősebb, mint felvevő piacként. 2013-ban 6,8%-kal részesedett a magyar importból, amivel Németország és Oroszország mögött a harmadik legfontosabb partner volt, míg a magyar exportban 1,7%-os részesedéssel a 15. helyet foglalta el. Az elmúlt 10 évben – 2003 és 2013 között – pozíciója a magyar importban lényegében nem változott, a magyar exportban viszont erősödött (2003-ban még csak a 28. felvevőpiac volt).

Magyarország jelentősége Kína számára felvevőpiacként és szállítóként is csekély, bár a tendenciát tekintve utóbbiként valamelyest emelkedett (a magyar részesedés a kínai importban most 0,1% szemben a tíz évvel ezelőtti 0,04%-kal), miközben a magyar piac részaránya Kína exportjában csökkent (a kínai összes export bővülése meghaladta a Magyarországra irányulóét). 2013-ban a kínai kivitelben Magyarország az 51., a behozatalban a 65. helyezett volt. (Az importáló-országok rangsorában a visegrádiak közül előttünk van Lengyelország és Csehország, az exportálóknál Szlovákia.)

2.15. táblázat: Adatok Magyarország és Kína bilaterális termékgazdálkodásáról

Évek	Kína aránya a magyar exportban %	Kína aránya a magyar importban %	Magyarország aránya Kína exportjában %	Magyarország aránya Kína importjában %	Magyar kereskedelmi egyenleg milliárd USD
2001	0,37	3,96	0,50	0,05	-1,221
2002	0,45	5,54	0,64	0,05	-1,930
2003	0,41	6,92	0,75	0,04	-3,120
2004	0,70	4,77	0,48	0,07	-2,483
2005	0,65	5,44	0,47	0,06	-3,186
2006	1,03	5,01	0,40	0,10	-3,097
2007	1,07	5,42	0,42	0,11	-4,114
2008	1,03	5,63	0,43	0,10	-5,019
2009	1,47	6,40	0,41	0,12	-3,734
2010	1,61	7,06	0,39	0,11	-4,644
2011	1,52	6,00	0,32	0,10	-4,392
2012	1,76	5,74	0,26	0,10	-3,597
2013	1,72	6,80	0,31	0,10	-4,945

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics (<http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>)

⁵⁵ Az egyéb feltörekvő ázsiai országokról részletesebben lásd az M2. Mellékletben.

2013-ban a Kínából származó magyar import rendkívül koncentrált volt, a vezető termékcsoporthoz, az elektromos és elektronikai eszközök (HS 85 árucsoport) 71%-kal, a második helyezett gépek, berendezések, kazánok (HS 84) 16%-kal részesedtek. A TOP-5-be tartozó HS árucsoportok az import 91%-át képviselték. (TOP10: 94,9%.)

A Kínába irányuló magyar export ugyancsak koncentrált, bár a vezető termékcsoporthoz túlsúlyosa kisebb. A domináns árucsoport a gépek, berendezések, kazánok (HS 84), amely 2013-ban 57%-kal részesedett, mögötte a HS 85-ös árucsoport (elektromos és elektronikai eszközök) részaránya 17% volt. A TOP-5 termékcsoporthoz a súlya az exportban megközelítette a 88%-ot. (TOP10: 93,7%.)

A magyar-kínai forgalomban, a forgalom emelkedésével párhuzamosan, évente hullámzó nagyságú, tendenciájában emelkedő nagyméretű passzívum halmozódott fel. A 2001-2003 közötti időszakban a legnagyobb éves kínai többlet 2008-ban (5,0 md USD) és 2013-ban (4,9 md USD) alakult ki, míg a legalacsonyabb 2001-ben volt (1,2 md USD). Hasonló nagyságrendű passzívum csak a magyar-orosz forgalomban halmozódik fel – hol az egyik, hol a másik ország kerül az első helyre, mint a bilaterálisan – negatív irányban – legkiegyensúlyozatlanabb forgalmú partner. (2013-ban az Oroszországgal lebonyolított forgalomban az egyenleg -5,2 md USD volt.)

A nem rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetés-állományában Kína szerepe – az MNB statisztikája szerint – elhanyagolható és még inkább az a rezidensek külföldi befektetéseiben.

A magyar kormány 2011-ben kialakított külgazdasági stratégiájában meghirdette az erőteljes keleti nyitást, amelynek egyik legfontosabb cél-országa Kína. A tervek szerint Magyarország nemcsak a Kínába irányuló exportját kívánja bővíteni, de ösztönözni akarja a kínai vállalkozások magyarországi beruházásait és erőfeszítéseket tesz, hogy a kínai áruk (részben) Magyarországról kerüljenek az EU többi országába. A verseny mindhárom területen – a kínai piacon, a kínai beruházásokért, a kínai áruk tranzitálásáért – óriási, eredmények (ha egyáltalán) legfeljebb hosszabb távon várhatóak.

2.5.1.2.) Növekedési kilátások Kínában

A „nyitás” politikájának 1978 évi kezdete óta Kína GDP-je több mint tízszeresére emelkedett. 2013-ban az első becslések alapján vásárlóerő-paritáson – az USA mögött – a világ második legnagyobb gazdasága volt. Az elmúlt évtizedekben szinte megszakítás nélkül, szédületes tempóban fejlődött. Recesszió nélkül élte túl az ázsiai válságot és gazdasági teljesítménye a 2008-as globális gazdasági válság legrosszabb évében is kiemelkedő volt. 2008-2010 között ellenállt a sokkhatásoknak és dinamikus fejlődött, miközben számos fejlett ország recesszióba süllyedt és a nemzetközi kereskedelem – a kínai termékek iránti kereslet is – drasztikusan visszaesett. A „hard landing” elkerülésére azért volt képes, mert belső és külső egyensúlyi helyzete (költségvetés, fizetési mérleg, tartalékok) kitűnő volt, így a hazai, részben lakossági kereslet felpörgetésével – amely egyébként már évek óta a célok között szerepelt – pótolni tudta, legalább részben, a kieső külső keresletet, fenntartva a magas foglalkoztatási szintet. 2008 novemberében a kínai vezetés tízpontos tervet hozott nyilvánosságra, amelyhez 581 milliárd dolláros gazdaságélénkítő keretet rendelt. Az óriási összeget két év alatt a belső kereslet-ösztönző célokra (infrastrukturális beruházások, egészségügy, oktatás, lakásépítés, környezetvédelem, technológiai innovációt segítő programok) költötték. Emellett adókönyvitéseket vezettek be, kamatot vágtak, csökkentették a tartalékrátát. A program és a kapcsolódó fiskális és monetáris intézkedések – a számok tükrében, számos negatív kísérőjelenség ellenére – sikeresek voltak:

2.16. táblázat: Főbb makrogazdasági mutatószámok
(Százalékos változás az előző évhez képest, illetve a GDP %-ában)

Mutató	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
GDP volumenváltozás	9,6	9,2	10,4	9,3	7,7	7,7	7,5	7,3
Fogyasztói árindex	5,9	-0,7	3,3	5,4	2,7	2,6	2,5	3,0
Áruimport, volumen	3,4	2,5	22,3	9,8	5,1	10,6	7,1	6,6
Áruexport, volumen	8,2	-10,7	28,4	9,4	5,7	8,6	6,8	7,0
Államháztartás egyenlege/GDP, %	-0,7	-3,1	-1,5	-1,3	-2,2	-1,9	-2,0	-1,6
Bruttó államadósság/GDP, %	17,0	17,7	33,5	28,7	26,1	22,4	20,2	18,7
Folyó fizetési mérleg egyenlege/GDP, %	9,3	4,9	4,0	1,9	2,3	2,1	2,2	2,4
Külföldi működőtőke beáramlás, md USD	171,5	131,1	243,7	280,0	253,4	---	---	---
Forex tartalék, md USD	2 390	2 453	2 914	3 256	3 388	3 952	---	---

* prognózis

Forrás: IMF World Economic Outlook 2014. áprilisi adatbázisa, World Bank, UNCTAD

Az erőteljes és eredményes állami gazdaságélénkítést követően, részben annak hatására is, erősödtek azok a problémák, amelyekkel a kínai gazdaság korábban is küzdött. Növekedett a nem-teljesítő hitelek aránya, emelkedett a helyi kormányzatok és az állami vállalatok adóssága, felesleges kapacitások jöttek létre, a tőkét esetenként gyenge hatékonysággalallokálták, az ingatlanárak szárnyaltak, ingatlanpiaci buborék-képződése fenyegetett. A problémákra – monetáris és fiskális eszközök bevetésén túlmenően – a kínai vezetés a gazdasági reformok előtérbe állításával kereste és keresi a megoldást. A reformlépések, ahogyan a korábbiak is, várhatóan megfontoltak és pragmatikusak lesznek.

Közmegegyezés van abban, hogy a kínai gazdaság fenntartható növekedési pályára csak abban az esetben kerülhet, ha a beruházásokra és az exportra alapozott növekedés helyébe a fogyasztásra alapozott növekedés lép. A hivatalos Kína szerint a jól megtervezett reformcsomag révén, amelyet 2013 őszén összeállítottak, a növekedés a korábnál jobb minőségű, átfogóbb és hosszútávon fenntartható lesz, de mielőtt a reformok a növekedést stabilizálják, vagy újra gyorsítják, további lassuláshoz vezethetnek.

Kína a válságot megelőző 5 évben (2003-2007) átlagosan 10,8%-kal növekedett, 2010 után azonban ezt az ütemet már egyetlen évben sem érte el. 2013-ban a GDP 7,7%-kal, emelkedett. Szerkezete – akár a termelési, akár a felhasználási oldalt nézzük – jelentősen különbözött a fejlett országokétól. Termelési oldalon – előzetes adatok szerint – a szolgáltatások aránya (46,1%) alig haladta meg az iparét (43,9%), felhasználási oldalon pedig a beruházásoké (46%) alig maradt el fogyasztásétól (háztartások és kormányzat együtt 50%). [Az USA esetében a szolgáltatások 79,4%-kal, a beruházások 15,3%-kal részesedtek...]

2014-re a kormányzat 7,5%-os növekedést vár. Elérése érdekében a kormányzat a következő időszakban növeli a költségvetési ráfordításokat az infrastruktúra-fejlesztésre, a lakhatási lehetőségek bővítésére, a tisztább energia előállítására, a környezetvédelemre, de szerepel a preferált területek között az egészségügy, az oktatás, a kultúra és a szociális ellátás is. Ilyen célokra a helyi kormányzatok adósság-növelését is támogatja, holott egyébként irányukba hitelszűkítő intézkedéseket tesz. Jelentős lépések történtek a pénzügyi szférában is: kiszélesítették a renminbi ingadozási sávját, magánbank-alapítást tettek lehetővé, a piaci fegyelem fokozása érdekében egyedi vállalati és vállalati kötvénypiaci csődöket engedtek – ez utóbbi lépések nem veszélytelenek (nyomukban a hitelszűkülés mellett a fertőzés veszélye is fennáll.) Összességében a fő gazdasági kihívás a kormányzat számára a közeljövőben, hogy olyan gazdaságpolitikai intézkedéseket tegyen, amelyek lassítják ugyan a beruházások növekedését, de biztosítják az önkormányzatok és állami vállalatok megfelelő szintű

finanszírozását és egyúttal a bankrendszer stabilitását, anélkül, hogy drasztikusan megtörnék a gazdasági növekedés lendületét. A helyzet kezelése összehangolt monetáris, fiskális és árfolyam-politikát igényel.

A rövid- és középtávú növekedési kilátásokat illetően 2014 tavaszán elbizonytalanodás, pesszimista hangulat kezdett terjedni elemzői körökben. Kétségtelen, hogy a hitelbőségre alapozott, megtérülési szempontokat háttérbe szorító növekedés megreformálása (fokozatos) lassulással járhat. Ugyanakkor a belső felhasználást emelő költségvetési ráfordítások növelése támogathatja a növekedést. Emellett a nemzetközi piacokon is élénkülés tapasztalható, ami felfele húzhatja a kivitelt. Az első negyedévi 7,4%-os növekedés és számos nehezen kezelhető, akut probléma (nem teljesítő hitelek, árnyékbanksi tevékenység, ingatlanpiaci anomáliák) ellenére éves szinten idénre a 7,5%-os, jövőre a néhány tizeddel alacsonyabb GDP növekedést elérhetőnek tartjuk, bár a prognózis lefele irányuló kockázataai jelentősek.

2.5.1.3.) Kína a nemzetközi kereskedelemben

A kínai külkereskedelem – folyó US \$-ben mérve – 1990 és 2010 között fantasztikus tempóban, évente átlagosan 17% felett bővült. Az időszak elején a kínai export a világexport csupán 1,3%-át tette ki, 2013-ban viszont 11,8%-át, és vezette a világ termék-exportőreinek ranglistáját, megelőzve az Egyesült Államokat (8,4%) és Németországot (7,7%). Az importot tekintve az USA részesedése (12,4%) 2013-ban még magasabb volt Kínáénál (10,3%), a különbség azonban csökkenő. A teljes világkereskedelmet tekintve Kína 2013-ban, megelőzve az Egyesült Államokat, a legnagyobb kereskedő országgá vált – részesedése a világkereskedelemből 11%, míg az USA-é 10,4% volt.

Kína exportjának áruszerkezete fokozatosan átalakult. Az egyszerű, munka-intenzív termékek mellett egyre nagyobb arányban vannak jelen a kivitelben a fejlett technikát és technológiát képviselő termékek. Az ezredfordulót követően az elektromos és elektronikus eszközök (HS 85), valamint a gépek és berendezések súlya (HS 84) – a hagyományos könnyűiparba tartozó termékek rovására – erőteljesen növekedett, egyúttal jelentősen emelkedett részesedésük a világexportból. 2013-ban Kína exportjában éppúgy a HS 84 és HS 85 a legnagyobb értékű termékcsoporthoz tartozó, mint – a kőolaj és olajszármazékok nélküli – világexport egészében. (A világexportból a nyersolaj és olajtermékek – HS 27 – 2012-ben 18,5%-kal, a HS 85 11,9%-kal, a HS84 árucsoport 11,3%-kal részesedett.) Világpiaci részarányt tekintve a kínai exportban 2012-ben is a legkülönbözőbb könnyűipari termékek állnak az élen: az esernyők, sétatálcák, botok (HS 66), a toll-, helyi-termékek, művirágok (HS 67) és a fonásanyagokból készült áruk (HS 46) például több mint 70%-kal részesednek az árucsoport világexportjából. Az exportban legnagyobb értékű termékcsoporthoz tartozó a világexportból való részesedés alapján készített kínai rangsorban csak a 26. (HS 85), illetve a 34. (HS 84) helyet foglalják el. A nem könnyűipari termékek közül a sínhez kötött járművek (HS 86, 17. hely) és a hajók, úszószerkezetek (HS 89, 24. hely) állnak a legelőkelőbb helyen az árucsoportjuk világexportjából való részesedése alapján.

2.17. táblázat: Kína exportjának vezető árucsoportjai (HS2) és részesedésük az árucsoport világexportjából

Rang szám	HS2 kód	HS2 árucsoportok (rövidített) megnevezése	A vezető árucsoportok az exportban 2013-ban		Kínai export az árucsoportok világexportjában 2012-ben*	
			Részesedés, %	Részesedés változása 2001-hez, %-pont	Részesedés %	Részesedés változása 2001-hez, %-pont
1	85	Elektromos és elektronikus eszközök	25,4	6,1	22,7	16,8
2	84	Gépek, berendezések, kazánok, reaktorok	17,3	4,7	18,3	14,6
3	61	Kötött és hurkolt ruházati cikkek	4,4	-0,7	41,0	24,9

Rang szám	HS2 kód	HS2 árucsoportok (rövidített) megnevezése	A vezető árucsoportok az exportban 2013-ban		Kínai export az árucsoportok világegyesportjában 2012-ben*	
			Részesedés, %	Részesedés változása 2001-hez, %-pont	Részesedés %	Részesedés változása 2001-hez, %-pont
4	94	Bútorok, világító felszerelések, előregyártott épület	3,9	1,1	37,0	27,2
5	90	Optikai, fényképezési, precíziós, orvosi stb. műszerek és készülékek	3,4	1,0	13,2	9,9
6	62	Ruházati cikkek és tartozékok textilanyagból (nem kötött)	3,1	-4,0	31,7	13,3
7	39	Műanyagok és ezekből készült áruk	2,8	0,3	9,9	6,3
8	87	Közúti járművek és ezek alkatrészei	2,7	0,9	4,3	3,4
9	73	Vas- és acélárak	2,6	0,3	18,6	11,9
10	64	Lábbeli, lábszárvédő és részeik	2,3	-1,5	39,4	18,1

* A 2013. évi világegyesport áruszerkezetéről 2014. május végéig még nem publikáltak adatokat a nemzetközi szervezetek

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics (<http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>)

A kínai termékek legfontosabb felvevőpiaca 2013-ban Hong-Kong, a második helyen az USA áll (2012-ben még első volt), majd két ázsiai partner következik (Japán, Koreai Köztársaság), az ötödik, első európaiként Németország. (6-10. helyen az export értéke alapján csökkenő sorrendben: Hollandia, Egyesült Királyság, Oroszország, Vietnam, India.)

2.18. táblázat: Kína importjának vezető árucsoportjai (HS2) és részesedésük az árucsoport világegyesportjából

Rang szám	HS2 kód	HS2 árucsoportok (rövidített) megnevezése	A vezető árucsoportok az importban 2013-ban		Kínai import az egyes árucsoportok világegyesportjában 2012-ben*	
			Részesedés, %	Részesedés változása 2001-hez, %-pont	Részesedés %	Részesedés változása 2001-hez, %-pont
1	85	Elektromos és elektronikus eszközök	22,5	-0,4	16,3	10,2
2	27	Kőolaj és desztillátumai	16,1	8,9	9,1	6,4
3	84	Gépek, berendezések, kazánok, reaktorok	8,8	-7,9	8,7	4,2
4	26	Ércek, salakok és hamuk	7,6	5,9	50,1	36,8
5	90	Optikai, fényképezési, precíziós, orvosi stb. műszerek és készülékek	5,5	1,5	19,8	14,8
6	87	Közúti járművek és ezek alkatrészei	3,8	1,9	5,5	4,7
7	39	Műanyagok és ezekből készült áruk	3,7	-2,6	12,3	4,4
8	29	Szerves vegyi anyagok	3,4	-0,3	13,0	7,8
9	74	Réz és ebből készült áruk	2,6	0,6	31,3	18,0
10	12	Olajos magvak	2,2	0,8	39,1	24,3

* A 2013. évi világegyesport áruszerkezetéről 2014. május végéig még nem publikáltak adatokat a nemzetközi szervezetek.

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics (<http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>)

A kínai import földrajzi szerkezete számottevően különbözik az exporttól: a legfontosabb négy partner ázsiai (Korea, Japán, Hong-Kong, Tajvan), az ötödik helyen az USA, majd Ausztrália következik. A hetedik Németország, majd Malajzia, Svájc és Brazília a sorrend. 11-13. helyen három nyersanyagszállító áll: Szaúd-Arábia, Dél-Afrika, Oroszország.

Az árucsoportok közül a 2013. évi importban éppúgy a HS 85 (elektromos és elektronikai termékek) részesedése a legmagasabb (22,5%), mint az exportban, a második helyen azonban a kőolaj és származékai (HS 27) szerepelnek (16,1%) és a harmadik helyen következik a HS 84 (gépek, berendezések, kazánok, 8,8%). A legnagyobb értékben importált árucsoportok esetében Kína részesedése a világegyesportból különösen magas az ércek (HS 26), az olajos

magvak (HS 12), valamint a réz és réztermékek (HS 74) árucsoportokban. A világimportban legalább 20%-os Kína részesedése – a már említett ércek, réz és olajos magvak mellett – a következő árucsoportokból: papíripari rostanyagok (HS 47), gyapot (HS 52), gyapjú és egyéb állati szőr (HS 51), nyersbőr (HS 41), optikai és fotótermékek, precíziós és orvosi műszerek és részeik (HS 90). A lista jól mutatja Kína rendkívül erős piacbefolyásoló szerepét számos nyersanyag piacán.

2.6.) Amerikai kontinens

Az amerikai kontinens jelentősége Magyarország számára viszonylag szerény, s a 2000-es években csökkenő tendenciát mutatott. Az elmúlt két évben azonban az amerikai kontinens súlya Magyarország exportjában és importjában egyaránt megemelkedett. Különösen az USA-val és Brazíliával folytatott kereskedelem bővült. 2013-ban az amerikai kontinensre irányult a magyar áruexport 4,4%-a, és onnan származott az import 3,7%-a (KSH). A legjelentősebb partner az Egyesült Államok, míg Brazília, Mexikó⁵⁶ vagy Kanada súlya 1% alatt mozog.

2.6.1.) Az Amerikai Egyesült Államok szerepe Magyarország számára

Az USA Magyarország 10. legfontosabb importpartnere volt 2013-ban. Az USA-ból származó import a teljes magyar import valamivel több, mint 2%-a volt. Az export tekintetében a 11. helyet foglalta el, mintegy 3% körüli súllyal. Az USA súlya a 2000-es évek elejéhez képest valamelyest mérséklődött, ami elsősorban az EU28 országok kereskedelmi súlyának emelkedésével függött össze. Magyarország szerény partner az USA szempontjából, de ezzel együtt a Magyarországra irányuló amerikai export a 2000-es években 2,5-szeresére emelkedett.

2.19. táblázat: Adatok a Magyarország és Amerikai Egyesült Államok közötti külkereskedelemről

	Az USA aránya a magyar exportban %	Az USA aránya a magyar importban %	Magyarország aránya az USA exportban %	Magyarország aránya az USA importban %	Magyar külkereskedelmi mérleg-egyenleg milliárd USD
2001	5,001	4,229	0,099	0,255	0,10
2002	3,493	3,667	0,129	0,224	-0,18
2003	3,137	3,210	0,094	0,211	-0,18
2004	2,978	1,643	0,140	0,173	0,66
2005	3,045	1,686	0,113	0,152	0,79
2006	2,736	1,680	0,115	0,138	0,73
2007	2,333	1,614	0,111	0,142	0,68
2008	2,290	1,804	0,110	0,147	0,52
2009	2,251	1,971	0,117	0,142	0,34
2010	2,028	1,803	0,101	0,129	0,35
2011	2,040	1,923	0,100	0,133	0,32
2012	2,382	2,006	0,101	0,141	0,56
2013	3,025	2,129	0,110	0,165	1,17

Forrás: International Trade Centre Trade Statistics <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>

⁵⁶ Lásd még a 3. sz. Mellékletet.

Áruszerkezetét tekintve az USA-ból származó import meglehetősen koncentrált, 4 termékcsoport (gépek (HS 84), elektromos- és elektronikai berendezések (HS 85), közúti járművek (HS 87), optikai berendezések (HS 90) adják a behozatal 77,6%-át [2013]. A kapcsolatok súlyát azonban jól érzékelteti, hogy e termékcsoportokban is csupán 1,3-5,7%-os piaci részesedése van az Egyesült Államoknak. Jelentősebb (10% fölötti) importpiaci részesedése az USA-nak Magyarországon csupán az egyéb termékek (HS 99) és a nikkell és nikkeltermékek (HS 75) esetében van, amelyek a magyar import szempontjából kisebb jelentőségűek.

Az amerikai működőtőke szerepe jelentős Magyarország számára, hiszen az USA a negyedik legnagyobb működőtőke befektető hazánkban. Az MNB adatai szerint 2011-12-ben a nem rezidensek magyarországi közvetlen tőkebefektetés állományának 7-9%-a az USA-ra jutott⁵⁷. Az amerikai cégek közvetlen tőkebefektetésének állománya 2012-ben mintegy 11 milliárd dollárt tett ki. 2011-ben 1744 amerikai irányítású külföldi leányvállalat működött hazánkban, az összes külföldi leányvállalat 9,4%-a. Ezek adták a külföldi tulajdonú leányvállalatok összes árbevételének 14,9%-át és rájuk jutott az itt foglalkoztatottak 13%-a.

Növekedési kilátások az Amerikai Egyesült Államokban

A globális pénzügyi válság kirobbanása lényegében az amerikai ingatlanpiaci buborék kipukkadásához és a Lehman Brothers 2007. októberi bedöntéséhez kapcsolható. Ezekben a folyamatokban jelentős szerepet játszott az amerikai jegybank, a FED kamatpolitikája. A 2000-es évek első felének alacsony kamatkörnyezetében a háztartások jelentős lakásépítési tevékenységbe kezdtek, amelynek hitelterheit a kamatok 2005-től meginduló emelkedését követően már nem tudták viselni, és a bedőlő hitelek jelentős csődhullámot idéztek elő, megrengetve az amerikai bankokat. Ez a folyamat párosult – a különböző fertőzött banki termékek elterjedéséből fakadó – pénzpiaci válsággal, amelynek reálgazdasági hatásai 2008-ra mindenütt, így az USA-ban is érezhetővé váltak. A többi fejlett országhoz képest az amerikai gazdaság viszonylag hamar (két év alatt) túljutott a recesszió, és 2010-ben – jórészt különböző gazdaságélénkítő állami programok hatására már 2,5%-os növekedést produkált szemben az előző évi -2,8%-kal. Ennek a növekedésnek azonban jelentős ára is volt: az USA GDP-arányos államháztartási adóssága a 2008. évi 72,6%-ról 2013-ra 104,1%-ra emelkedett, s tavaly – törvényi okok miatt – az államháztartás átmenetileg csak jelentős korlátozásokkal volt finanszírozható. A törekeny lábakon álló növekedés következtében a monetáris lazítás extrém formákat öltött: az alapkamat 2008 decembere óta a 0-0,25% sávban stagnál, s a FED a mennyiségi lazítás különböző, nem szokványos formáit vetette be, amelynek egy fontos eleme volt az eszközvásárlási program meghirdetése. (Ez utóbbi óvatos kivezetése megindult, de – a várakozások szerint – még hosszú időt vesz igénybe. Az USA gazdaságának erősödése és a munkaerő-piaci helyzet javulása elvileg az eszközvásárlási program gyorsabb ütemű kivezetését is lehetővé tenné, de a nemzetközi pénzpiacokat ez a lehetőség – szemmel láthatólag – félelemben tartja. Ezért volt fontos üzenet a piacok számára, hogy a FED módosított korábbi kommunikációs stratégiáján, s a továbbiakban a Nyíltpiaci Bizottság (FOMC) márciusi döntésének megfelelően elvetik a 6,5%-os munkanélküliségi ráta eléréséhez kötött kamatemelési megfontolást.)

A GDP felhasználási komponenseit tekintve – még ha meglehetősen vegyes is kép – 2010 óta jelentős javulás figyelhető meg. A gyakorlatilag összeomlott ingatlanpiac konszolidálódott, a

⁵⁷ Forrás: MNB FDI állományok bontása forintban (SCV-ekkel), 2012. www.mnb.hu

magánháztartások pénzügyi helyzete stabilizálódott, a hiteltörlesztési folyamat – amely jelentősen fékezte a magánfogyasztást – lezáródott. A beruházási tevékenység, amely a válság éveiben mély recesszióba került, 2010 után lassan, de élénkülni kezdett, s napjainkra a lakásépítés már kétszámjegyű dinamikával bővül, míg a vállalati beruházási tevékenység csak lassabban kap erőre. A feszített államháztartási helyzetben az állami kiadások enyhe zsugorodása évek óta tart, s ez a folyamat a következő időszakban is jellemző marad. A válság egy másik következménye a munkanélküliség jelentős megugrása volt. A foglalkoztatottak száma a válság éveiben jelentősen visszaesett, 2011 óta szerény ütemben, de újra bővül. A 2005-2007 évek viszonylag alacsony (4-5% körüli) munkanélküliségi rátája 2009-2010-re majdnem 10%-ra emelkedett. Azóta megindult egy enyhe csökkenés, de a munkanélküliség még így is jóval a kormány és a jegybank által célul kitűzött 6,5%-os szint fölött mozog. Az export dinamikája jelentős mértékben függ a világkereskedelmi folyamatok alakulásától, így az elmúlt években (a 2010. évi erőteljes korrekciót követően) csak szerényebb bővülés volt tapasztalható, s várhatóan ez lesz jellemző a következő két esztendőben is. A belső kereslet élénkülésével párhuzamosan az import is dinamikusabbá vált, így a nettó export hozzájárulása az általános gazdasági növekedéshez csekély maradt.

Az USA-ban 2014 eleje óta a különböző hangulatindikátorok meglehetősen vegyes képet mutatnak. Ennek egyik oka a szokatlanul kemény tél, amelynek hatására az elő negyedévi adatok a vártnál kedvezőtlenebbül alakultak. Így várhatóan az év további részében erősödő dinamikával számolhatunk. A magánháztartások pénzügyi helyzete folyamatosan javul, ami a hitelkereslet és ezáltal a magánfogyasztás, illetve a lakásépítés élénkülését hozhatja magával. A munkanélküliség ugyan tavaly még magas volt (7,4%), de egyre több jel utal arra, hogy a foglalkoztatottsági helyzet a következő két évben javulni fog. A növekedés legdinamikusabb komponense a beruházási tevékenység, ami a válság ideje alatt jelentős visszaesést mutatott. Az export alakulása sérülékenyebb, jelentős mértékben függve a nemzetközi bizonytalanságoktól. A keresletélénkülés az infláció mérsékelt erősödését hozza majd magával, de jelentős inflációs nyomásra az elkövetkező két évben, akár a többi fejlett országban, az USA esetében sem számítunk. A monetáris politika – a tervezett lépésekkel, t.i. az eszközvásárlási program lassú kivezetésével együtt is – alapvetően expanzív marad, és az alacsony kamatszint a prognózisidőszak egészére jellemző marad, korrekció legfeljebb 2015 második felében várható. Az állami fogyasztás – csökkenő mértékben, de – tovább zsugorodik, ezzel együtt a fiskális politika összességében konjunktúrabarát, támogató marad. Előrejelzésünk szerint az amerikai GDP az idén 2,9%-kal bővül, s ha marad a kedvező külső és belső környezet, úgy jövőre 3,5% körüli értékkel tovább gyorsulhat.

2.20. táblázat: Főbb makrogazdasági mutatószámok
(Százalékos változás az előző évhez képest, illetve a GDP %-ában)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
GDP volumenváltozás	-2,8	2,5	1,8	2,8	1,9	2,9	3,4
Fogyasztói árindex	-0,3	1,6	3,1	2,1	1,7	1,5	2,0
Áruimport volumen	-15,8	15,1	5,2	2,1	1,1	3,4	4,5
Áruexport volumen	-12,0	14,3	7,1	3,7	1,8	4,0	4,2
Államháztartási egyenleg/GDP %	-12,8	-12,2	-10,7	-9,3	-6,5	-5,8	-4,6
Bruttó államadósság/GDP %	85,8	94,6	98,8	102,1	104,1	106,3	106,5
Folyó fizetési mérlegegyenleg/GDP %	-2,7	-3,0	-3,1	-2,7	-2,7	-2,8	-2,9
Nettó külföldi működőtőke export (flow) md USD	159,9	95,2	178,8	221,9	166,2	168,0	169,0

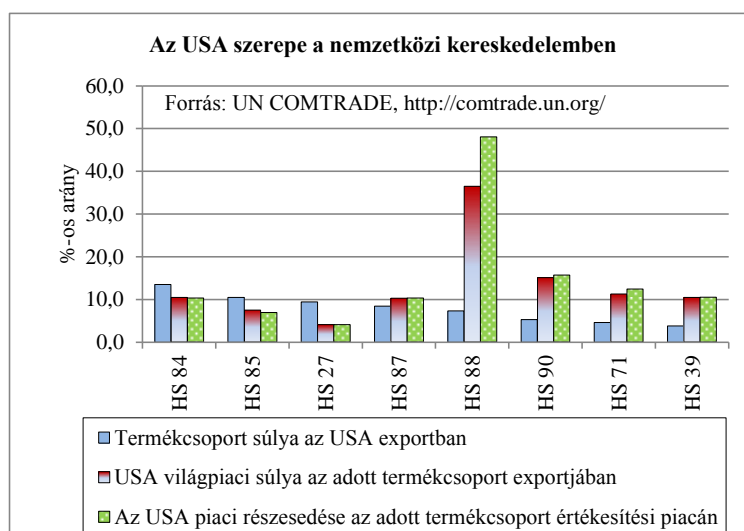
Megjegyzés:* prognózis

Forrás: IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázisa, OECD, KOPINT-TÁRKI prognózis, UN International Merchandise Trade Statistics

Az Amerikai Egyesült Államok szerepe a nemzetközi kereskedelemben

Az USA világexportban elfoglalt részesedése a 2000. évi 12,3%-ról 2012-ben 8,3%-ra csökkent. Ez a csökkenés szorosan összefügg a kínai gazdaság növekvő világpiaci jelentőségével, valamint a globális válság hatásaival. Az amerikai export 63%-át 8 termékcsoport adja. A legnagyobb súlyuk a HS 84 (gépek, berendezések, az összes export 13,5%-a), HS 85 (elektromos és elektronikai berendezések, az összes export 10,4%-a), HS 27 (kőolaj- és termékei, az összes export 9,4%-a), HS 87 (közúti járművek, az összes export 8,4%-a) és HS 88 (repülőgépek és alkatrészek, az összes export 7,3%-a) termékcsoportoknak van. Ezen termékcsoportok jó részében az USA világpiaci pozíciója is jelentős, különösen a HS 88 (repülőgépek és alkatrészek) tekintetében, ahol a világexport 36,5%-át az USA adja, és piaci részesedése 48%-kal domináns. A többi, az USA exportja szempontjából jelentős termékcsoport esetében is az amerikai piaci részesedés 10% körüli.

2.4. ábra: Az USA szerepe a nemzetközi kereskedelemben, az amerikai export szempontjából fontosabb termékcsoportok piacán (2012)

2.7.) Afrika feltörekvő országai

Az afrikai kontinens vizsgált országai – Kenya, Nigéria⁵⁸ és Dél-afrikai Köztársaság – Magyarország szempontjából elhanyagolható kereskedelmi partnerek. A magyar import elenyésző százaléka származik az afrikai kontinensről. A fenti országok aránya a magyar exportban fontosabb, azonban a nagyságrendet érzékelteti, hogy az exportnak is csupán a 0,88%-át adták 2012-ben. Dél-Afrika a vizsgált országok közül a legjelentősebb kereskedelmi partner, az ország csoportba irányuló kivitel 85%-a Dél-Afrikába áramlott 2012-ben. A magyar importban azonban már Dél-Afrika szerepe is marginális, kenyai és nigériai áruk aránya pedig statisztikailag nehezen kimutatható. Az export és import termékösszetételét tekintve Magyarország főként elektromos és mechanikus gépeket exportál Afrikába, míg Afrikából főként mezőgazdasági termékeket – fa, tea, fűszer, kávé – importál, kivéve Dél-Afrikát, ahonnan a magyar import több mint felét elektromos és mechanikus gépek teszik ki.

⁵⁸ Lásd részletesebben a 3 sz. Mellékletben

Bár a külkereskedelmi mérleg szufficites mindhárom ország irányában – inkább exportpiacok, mint importforrások –, azonban az országcsoportba exportált áruk súlya így is marginális a magyar kivitelben, s ez valószínűleg középtávon is így marad. A magyar gazdaság exportteljesítményének további bővítése céljából azonban hosszabb távon stratégiai partnernek is tekinthetők az említett országok, figyelembe véve a piacméretüket és az európai átlagot meghaladó gazdasági növekedési ütemüket.

A nemzetközi kereskedelemben összességében nincs jelentős szerepe a vizsgált afrikai országoknak, 2012-ben 1,2% körül alakult az összes részesedésük a világexportból. Egyes termékkategóriákból azonban a világ vezető exportőrei közé tartoznak, például Nigéria jelentős olajtartalékokkal rendelkezik, Afrika legnagyobb és a világ tízedik legjelentősebb olaj exportőre. Dél-Afrikában – bár a gazdaságában alapvetően fontos szerepet játszik a feldolgozóipar – a kivitel szempontjából a bányászati kitermelés továbbra is meghatározó, a világ harmadik szén exportőre, valamint jelentős drágakőexportőr is.

A világgazdasági kilátásokat illetően a vizsgált országok GDP növekedési üteme 2014-2015ben feltehetően meghaladhatja az európai átlagot. A kenyai GDP elérheti a válság előtti szintet 2014-ben, várható növekedési üteme 5%. A kenyai gazdasági szerkezetben a közeljövőben tovább erősödhet a terciér szektor, bár a nemzetközi piacokon továbbra is a mezőgazdasági termékei lesznek számottevők.

A nigériai gazdaság a 2008-as világgazdasági válság során nem rendült meg, az előrejelzések szerint a közeljövőben a GDP növekedési üteme elérheti a 7%-ot. A kedvező kilátásokat befolyásolhatja a földgáz és olaj iránti nemzetközi kereslet alakulása, mivel az export több mint 70%-át az ásványi tüzelőanyagok kivitele adja. Amennyiben visszaesik a kereslet az említett nyersanyagok iránt, felerősödhetnek az aszimmetrikus gazdaságszerkezeti problémák.

A Dél-afrikai Köztársaság gazdaságát a 2008-as világgazdasági válság érzékenyen érintette, a recesszióból azonban lassan sikerül kilábalnia, 2014-2015-ben a gazdasági növekedés 3-3,5% körül várható. Tényezők, amelyek leginkább befolyásolhatják a növekedési kilátásokat a nemzetközi környezet gazdasági kilátásai, a folyófizetési mérleg hiánya és a nyersanyagok iránti kereslet visszaesése.

3.) A magyar külkereskedelmi kapcsolatok regionális jellemzői – régi és új tendenciák 2007-2012 között

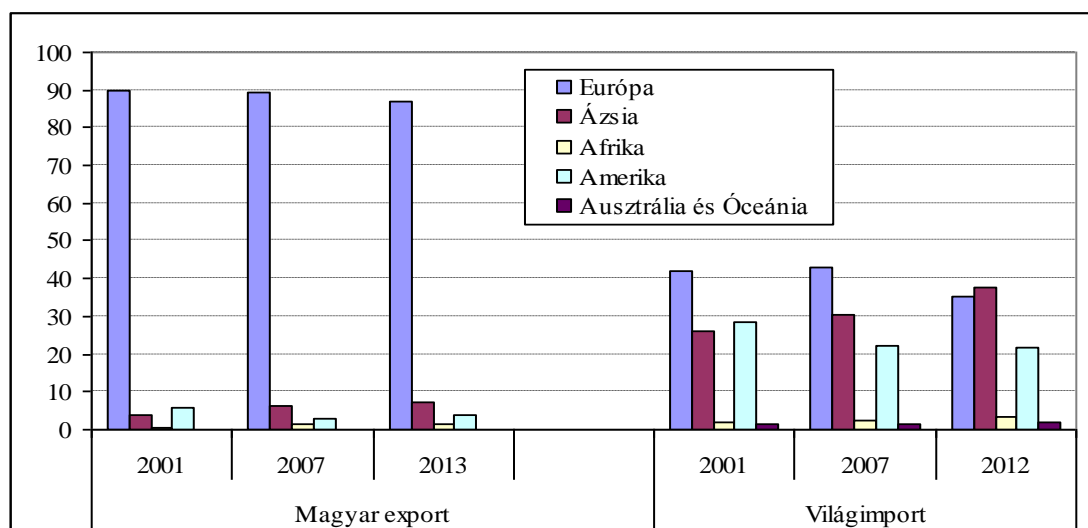
A tanulmány harmadik blokkja áttekinti a magyar export és import regionális átrendeződését, megvizsgálja a magyar export és felvevőpiacainak tendenciáit, a magyar piaci részarányok változását a főbb piacokon. A magyar külkereskedelmet, a világgazdaságra és világkereskedelemre vonatkozó elemzéssel való összhang érdekében, USD adatok alapján, nemzetközi adatbázisokat használva elemezzük.

3.1.) A magyar export regionális szerkezete, földrajzi koncentráltasága, különös tekintettel a növekedési pólusokra

A magyar export értéke (folyó) USD-ben 2001 és 2008 között folyamatosan és meredeken emelkedett. 2009-ben a globális válság hatására visszaesett, majd 2010-ben és 2011-ben – az alacsony bázison – újra lendületesen bővült. 2012-ben és 2013-ban – hasonlóan a világimporthoz – a növekedés lefulladt, illetve alacsony volt. 2013-ban a magyar export értéke USD-ben ugyanannyi volt, mint 2008-ban (108 md USD). (A számokat részletesen lásd a 3.3. pontnál a 3.22. táblázatban.)

Az ezredforduló óta eltelt csaknem másfél évtized alatt nemcsak az export értéke többszöröződött, de regionális szerkezete is változott. (A regionális szerkezet több tényező együttes hatására formálódik: befolyásolja az ország földrajzi elhelyezkedése, gazdaságának – és a vállalkozásainak – mérete és szerkezete, a multinacionális vállalati hálóba való illeszkedés, a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok hagyományai – és nem utolsósorban a felvevőpiacok bővülése/szűkülése. Ez utóbbi a rövid- és középtávú regionális változások legfontosabb mozgatója.)

3.1. ábra: A magyar export és a világimport értékének szerkezete földrészek szerint
Összes magyar export és világimport USD-ben=100%

Forrás: 3.1. táblázat

A magyar export szerkezetét földrészek szerint elsősorban az determinálja, hogy az ország tengeri kijárat nélküli, kicsi és kisméretű gazdasággal rendelkezik. Kivételének zöme – az évezred elején éppúgy, mint 2012-2013-ban – Európába irányult. Az egyes földrészek

részaránya az exportban 2001 és 2013 között változott: Európa és Amerika súlya csökkent (az előbbi 3%-ponttal, az utóbbi 1,9%-ponttal), míg Ázsiáé és Afrikáé növekedett (az előbbi 3,4%-ponttal, az utóbbi 0,9%-ponttal).

A földrészek közötti elmozdulások a magyar export szerkezetében tükrözik a globális gazdaság növekedésében és világkereskedelemben bekövetkező változásokat, mértékük azonban jóval szerényebb annál, mint amilyen mértékű eltolódás a világ importjában következett be elsősorban Ázsia, másodsorban Afrika javára, illetve Európa és Amerika rovására. (Lásd: 3.1. ábra és 3.1. táblázat.)

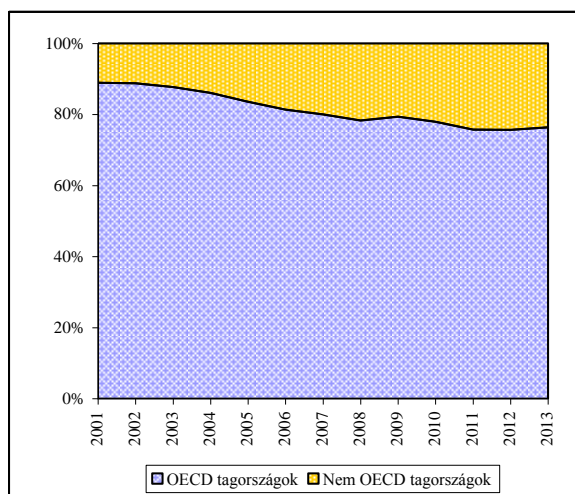
3.1. táblázat: A magyar export és a világimport megoszlása földrészek szerint, 2001-2013, %

Földrészek	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Magyar export													
Európa	89,8	90,4	90,9	90,5	88,8	88,2	89,2	89,5	89,0	87,6	86,2	86,6	86,8
Ázsia	4,0	4,6	4,6	5,3	6,3	6,8	6,3	6,4	6,8	8,1	9,1	7,9	7,4
Afrika	0,4	0,5	0,6	0,6	1,1	1,4	1,4	1,0	0,8	1,0	1,4	1,6	1,3
Amerika	5,7	4,2	3,7	3,6	3,7	3,4	3,0	3,0	3,0	3,0	2,9	3,7	3,8
Ausztrália és Óceánia	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2
Nem specifikált partner	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,4
Világimport													
Európa	42,0	42,3	43,4	43,4	41,9	42,4	43,2	41,9	40,7	37,9	37,4	35,5	*
Ázsia	26,2	26,8	27,6	28,7	30,0	29,7	30,4	31,7	33,1	35,6	36,6	37,6	*
Afrika	1,7	1,9	2,0	1,9	2,0	2,3	2,5	3,1	3,3	3,3	3,3	3,2	*
Amerika	28,7	27,5	25,4	24,4	24,5	24,1	22,4	21,6	21,1	21,4	20,9	21,7	*
Ausztrália és Óceánia	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,5	1,7	1,6	1,7	1,7	*
Nem specifikált partner	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	*

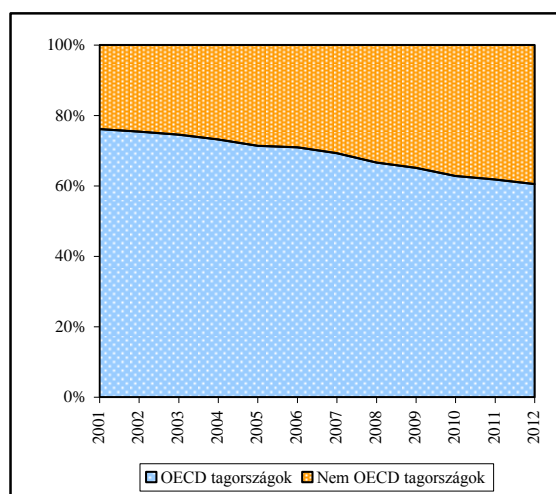
Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített számítás

A különböző földrészekre irányuló magyar export bővülésének ütemkülönbségei, a fejlett és a feltörekvő országok gazdasági és kereskedelmi teljesítményének változásából, importkeresletük dinamikájának különbözőségéből következik. A következő ábra mutatja, hogyan oszlik meg a magyar export, valamint a világimport USD értéke a fejlett országok (OECD tagállamok) és a többi ország között 2001-2013-ban:

3.2a. ábra: Az OECD tagországok és a többi ország részesedése a magyar exportból

3.2b. ábra: Az OECD tagországok és a többi ország részesedése a világimportból

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

Mint a 3.2. ábrák és a következő táblázat mutatják, a világ legfejlettebb országait tömörítő OECD-ben tagsággal rendelkező államok 2001-2013 között fokozatosan vesztek súlyukból a magyar export felvevőpiacaiként és ugyanez játszódott le a globálisan a világimportban:

3.2. táblázat: Az OECD tag és nem tag országok aránya a magyar exportban és a világimportban, %

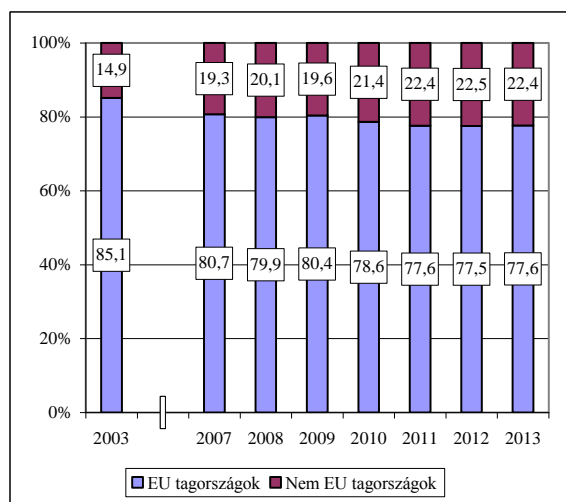
Ország-csoport	Magyar export			Világimport		
	2001	2007	2013	2001	2007	2012
OECD tagországok	89,0	80,0	76,4	76,1	69,3	60,5
Nem OECD tagországok	11,0	20,0	23,6	23,9	30,7	39,5

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített számítás

Az OECD tagországok részaránya a válság előtt a magyar exportban gyorsabban csökkent, mint utána (8,9, illetve 3,6%-pont), a világimportban éppen fordítva – a vizsgált időszak második felében volt a csökkenés nagyobb mértékű (6,9%-pont és 8,7%-pont).

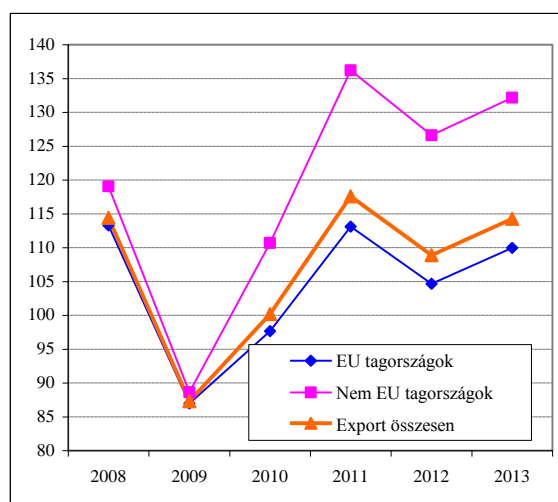
A magyar export földrészek és a felvevő országok fejlettség szerinti (alap) megoszlása alapján fel lehet tételezni, hogy az EU-n belüli és EU-n kívüli exportforgalom összevetésében a vizsgált években az utóbbi hányada növekedett. Ezt a feltételezett tendenciát igazolja a következő két ábra (3.3a. és 3.3b. ábrák), amely az arányokat és a változás ütemét mutatja.

3.3a. ábra: A magyar export USD-értékének megoszlása az EU tagországi, valamint a nem tagországok között (összes export=100%)

3.3b. ábra: A export USD-értékének változása a 2007 évi export bázisán

(folyó ár, 2007. évi export=100%)

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

Magyarország EU csatlakozása előtti utolsó teljes évben a (jelenleg!) EU-n kívüli országokba irányuló magyar export a teljes exportnak mintegy 15%-át tette ki. Ez az arány a válság okozta 2009. évi exportzuhanás előtt elérte a 20%-ot. A válságot követő években a „kifele” irányuló export újra lendületet vett és aránya 2011-re 22,4%-ra emelkedett, majd az elmúlt két évben ez a részarány stabilizálódott.

Az exportban egyetlen ország (Németország) pozíciója ugyan számottevően erősebb a többiekénél, az export 66-78% közötti hányada azonban 2001 és 2013 között 10 országba került, így túlzott koncentrációról nem beszélhetünk. (Mexikó exportjának 78%-a, Kanada exportjának 74,5%-a ment 2012-ben az USA-ba.)

3.3. táblázat: A magyar exportban legnagyobb részaránnyal rendelkező egy, három, öt és 10 ország részesedése az összes exportból, %

Országok száma*	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TOP1	35,6	35,4	33,9	31,6	30,1	29,5	28,4	26,7	25,6	25,1	24,8	25,0	25,9
TOP3	49,8	48,3	47,9	44,4	41,2	39,8	38,7	37,3	36,7	36,1	36,7	36,9	37,1
TOP5	60,7	58,7	58,2	55,5	51,4	49,0	47,7	47,0	47,3	46,9	47,3	47,3	47,2
TOP10	77,5	75,8	74,0	71,0	68,5	67,8	67,5	67,9	67,8	67,5	67,3	66,9	66,5

*Évente változó ország-összetétel lehet.

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

3.1.1.) A régi és az új EU tagállamokba⁵⁹ kiszállított (intra-export) export ország-struktúrája, piaci részarányok

A magyar export több mint háromnegyede 2013-ban az Európai Unió tagországaiban talált piacot: a 108,1 milliárd USD-t kitevő összes exportból 83,9 milliárd (77,6%) került az EU tagországaiba (3.4. táblázat). Európai országba indított magyar exportból 89,5% volt "uniós" export 2013-ban.

3.4. táblázat: Az EU új és régi tagországaiba irányuló magyar export értéke Milliárd USD

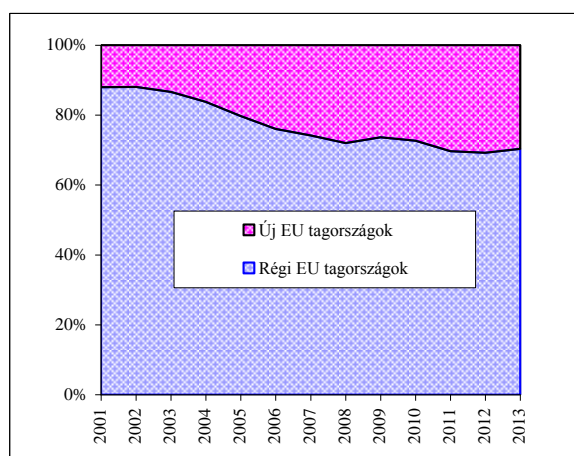
Ország-csoportok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Új EU tagországok	3,1	3,5	4,9	7,6	10,4	14,3	19,7	24,2	17,5	20,4	26,2	24,6	24,9
Régi EU tagországok	22,7	25,8	31,7	39,3	40,8	45,4	56,6	62,2	48,9	54,1	60,1	55,2	59,0
EU tagországok összesen	25,8	29,3	36,6	46,9	51,2	59,7	76,3	86,4	66,4	74,5	86,3	79,9	83,9
Export összesen	30,5	34,3	43,0	55,5	62,3	74,1	94,6	108,2	82,6	94,7	111,2	103,0	108,1

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján számított értékek

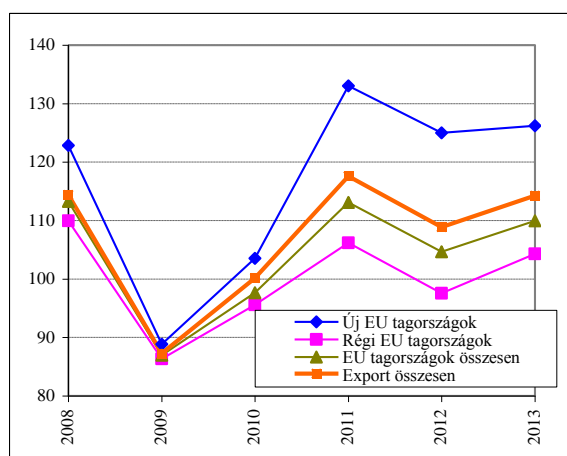
A magyar exportból 2001-ben – a 2014-ben EU tag országokkal számolva – régi tagországba (EU15) 88% került, az újakba (EU13 – 2004-ben, vagy később csatlakozottak, Magyarországgal együtt) 12%. 2008-ra az arányok 72%-28%-ra, majd 2013-ra 70%-30%-ra változtak. Ezek az arányszámok – és a 3.4. és 3.5. táblázat idősora, valamint a 3.4. ábrák – tükrözik, hogy az EU egységes belső piacába való integrálódás erőteljesen megnövelte az újonnan csatlakozott országok szerepét a magyar exportáló vállalkozások számára.

⁵⁹ A fejezetben a korábbi évekre vonatkozóan is a jelenlegi 28 EU tagországgal, illetve Magyarországgal 27 EU tag kereskedelmi partnerével számolunk. (15 régi EU tag partnerország és 12 új tag partnerország.)

3.4a. ábra: Az EU-ba irányuló magyar export megoszlása a régi és az új tagállamok között
Összes EU-ba irányuló export=100%

3.4b. ábra: A régi és az új EU tag-országokba irányuló magyar export USD értékének változása, 2007. évi export=100%

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

3.5. táblázat: Az export megoszlása régi és új EU tagállamok között

Export összesen=100%

Ország-csoportok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Régi EU tagországok	88,0	88,1	86,6	83,8	79,7	76,0	74,2	72,0	73,6	72,6	69,6	69,1	70,3
Új EU tagországok	12,0	11,9	13,4	16,2	20,3	24,0	25,8	28,0	26,4	27,4	30,4	30,8	29,7

Forrás: 3.4. táblázat

Az egyes tagállamok pozíciója a magyar exportban (makroszinten) nagyon különböző és az évek során – nem drasztikusan ugyan, de – átrendeződött. A tekintetben nincs változás, hogy a magyar export kiemelkedően legfontosabb piaca Németország, felvevőpiaci pozíciója azonban számottevően gyengült (2003-ban részesedése a magyar intra-exportból 40% volt, 2013-ban 33%).

3.6. táblázat: A 10 legfontosabb EU tagország a magyar kiszállítás (intra-export) számára

Országok a részesedés csökkenő sorrendjében; részesedés a magyar intra-exportból, %-ban

	2003	%	2007	%	2011	%	2012	%	2013	%	%*
1	Németország	39,9	Németország	35,2	Németország	31,9	Németország	32,2	Németország	33,4	25,9
2	Ausztria	9,5	Olaszország	6,9	Románia	7,8	Románia	7,8	Románia	7,3	5,7
3	Olaszország	6,8	Franciaország	5,9	Szlovákia	7,5	Szlovákia	7,6	Ausztria	7,2	5,6
4	Franciaország	6,8	Ausztria	5,6	Ausztria	7,3	Ausztria	7,5	Szlovákia	6,8	5,3
5	Egyesült Királyság	5,4	Egyesült Királyság	5,6	Olaszország	6,4	Olaszország	6,0	Olaszország	6,2	4,8
6	Hollandia	4,8	Románia	5,5	Franciaország	6,0	Franciaország	6,0	Franciaország	5,8	4,5
7	Svédország	3,8	Szlovákia	5,2	Egyesült Királyság	5,9	Egyesült Királyság	5,4	Egyesült Királyság	5,1	4,0
8	Spanyolország	3,2	Lengyelország	5,2	Lengyelország	5,0	Csehország	5,0	Lengyelország	5,0	3,9
9	Románia	3,0	Csehország	4,7	Csehország	4,8	Lengyelország	4,9	Csehország	4,9	3,8
10	Belgium	2,7	Spanyolország	3,9	Spanyolország	3,4	Hollandia	3,5	Hollandia	3,7	2,8
	TOP10 összesen	85,9		83,6		86,0		85,8		85,3	66,3

* Részesedés az összes magyar exportból

Megjegyzés: színes alapon azok az országok szerepelnek, amelyek a táblázatban szereplő 5 év mindegyikében a TOP10-ben voltak az intra-exportban.

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

A TOP10-be tartozó országok változó összetétele tükrözi a már korábban mondottakat: a régi tagországok rovására erősödtek az új tagállamok pozíciói, nevezetesen:

- 2003-ban, az EU bővítés előtti évben a 27 ország közül kilenc régi tagország szerepelt a TOP10-ben, 2007-től már csak hat,
- 2011-től a TOP10 második helyén már Románia szerepel (2003-ban a kilencedik, 2007-ben a hatodik volt), Szlovákia a harmadik helyért „vív” Ausztriával, az Olaszország – Franciaország – Egyesült Királyság trió az 5-7. helyekre csúszott vissza,
- 2007-től Lengyelország és Csehország is stabilan TOP10-es ország, azaz Románia és a három visegrádi ország stabil TOP10-es felvevőpiaccá vált a magyar export számára.

Az elmúlt három évet tekintve a szomszéd-országok kitüntetett szerepéről is beszélhetünk – Németország mögött a rangsorban a 2-4. helyen Románia, Szlovákia és Ausztria szerepelnek.

Ha a magyar intra-export értékének megoszlását vizsgáljuk a tagországok között, az országokat – Németország kiemelése után – három csoportba sorolhatjuk:

3.7. táblázat: A magyar intra-kivitel megoszlása az EU tagországok között

Összes intra-kivitel=100%; az országok a 2013. évi részarány szerint csökkenő sorrendben

Rang-Szám	Rang-Szám*	Országok	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	1	Németország	39,9	35,2	33,4	31,8	31,9	31,9	32,2	33,4
2	2	Románia	3,0	5,5	6,6	6,5	6,8	7,8	7,8	7,3
3	3	Ausztria	9,5	5,6	6,1	5,7	6,2	7,3	7,5	7,2
4	4	Szlovákia	2,3	5,2	5,9	6,2	6,8	7,5	7,6	6,8
5	5	Olaszország	6,8	6,9	6,7	7,1	7,0	6,4	6,0	6,2
6	6	Franciaország	6,8	5,9	5,9	6,8	6,4	6,0	6,0	5,8
7	7	Egyesült Királyság	5,4	5,6	5,8	6,6	6,9	5,9	5,4	5,1
8	8	Lengyelország	2,7	5,2	5,0	4,6	4,7	5,0	4,9	5,0
9	9	Csehország	2,4	4,7	5,0	4,1	4,4	4,8	5,0	4,9
10	11	Hollandia	4,8	3,6	3,6	4,6	4,0	3,2	3,5	3,7
11	13	Spanyolország	3,2	3,9	3,5	4,2	4,0	3,4	3,0	3,3
12	18	Belgium	2,7	1,9	2,1	2,2	1,9	1,8	1,9	2,0
13	19	Horvátország	1,2	1,8	2,0	1,8	1,5	1,9	2,0	1,9
14	20	Szlovénia	1,0	1,4	1,5	1,4	1,3	1,4	1,5	1,5
15	21	Svédország	3,8	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3
16	23	Bulgária	0,4	1,1	1,3	1,1	1,0	1,2	1,2	1,2
17	25	Dánia	0,9	0,9	0,9	1,0	0,8	0,9	0,9	1,0
18	31	Finnország	1,0	0,6	0,6	0,4	0,4	0,3	0,3	0,5
19	32	Görögország	0,5	1,0	0,8	0,7	0,5	0,5	0,4	0,5
20	36	Portugália	0,7	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,3
21	40	Litvánia	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
22	43	Észtország	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3
23	44	Írország	0,4	0,7	0,5	0,5	0,3	0,2	0,2	0,3
24	48	Lettország	0,1	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
25	60	Ciprus	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
26	61	Luxemburg	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
27	91	Málta	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

* Ez a rangszám a 2013. évi teljes magyar export összes felvevőpiacának - a magyar export értéke szerint csökkenő - rangsorában elért helyezést jelöli.

Megjegyzés: Bold betűformában az új EU tagállamok szerepelnek. A sorok színezésével az export szempontjából különböző fontosságú ország-csoportokat jelöltük.

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

A három csoport közül:

- Az első csoportba tartozó országok (fehér sorok tömbje, 10 ország) a magyar intra-export jelentős felvevőpiacai, részarányuk 2007-2013 között a 3-8%-os sávban mozgott. A többség stabilan TOP10-es felvevőpiac az intra-exportot tekintve.
- A második csoportba azok az országok tartoznak, amelyek kicsi, de nem jelentéktelen piacnak tekinthetők (8 ország). Részesedésük az intra-exportból 0,5% és 2% között mozgott 2007-2013-ban. Külön figyelmet Svédország és Belgium érdemel, amely 2003-ban a (számolt) intra-exportot tekintve TOP10-es ország volt.
- A harmadik csoportba azok az EU tagországok kerültek, amelyek nagyon kicsi, esetenként jelentéktelen piacnak tekinthetők (8 ország). Részesedésük a magyar intra-exportból 2011-2013 között egyik évben sem érte el a fél százalékot. Az ide tartozó országok – általánosságban – kisméretűek, távoliak, nincsenek velük hagyományos kapcsolatok. Közülük Portugália (nemcsak mérete miatt) érdemel figyelmet, mivel a válság előtt pozíciója valamelyest kedvezőbb volt a felvevőpiacok között.

A magyar export piaci részesedése alapján – a magyar kiszállítások súlyát a partnerország összes importjához viszonyítva – képzett rangsor első öt helyén EU-tag szomszédos ország szerepel. A magyar termékek piaci súlya különösen magas Romániában, Horvátországban és Szlovákiában (7-9% közötti piaci részesedés), magas Szlovéniában és Ausztriában (3-4% közötti részesedés).

3.8. táblázat: A magyar kiszállítások (intra-export) az EU tagországok összes importjában, %

Rang-Szám	Rang-Szám*	Országok	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	Románia	4,65	6,02	6,92	7,99	8,22	8,85	8,82	8,35
2	13	Horvátország	3,00	5,42	5,55	5,67	5,74	7,07	7,74	7,59
3	4	Szlovákia	3,75	6,73	7,03	7,49	7,88	8,49	7,79	7,02
4	14	Szlovénia	2,55	3,56	3,69	3,75	3,76	3,95	4,20	3,81
5	3	Ausztria	3,81	2,63	3,03	2,75	3,08	3,45	3,51	3,30
6	16	Bulgária	1,46	2,71	3,00	3,14	3,09	3,07	3,00	2,96
7	9	Csehország	1,72	3,06	3,04	2,58	2,61	2,74	2,85	2,89
8	1	Németország	2,43	2,53	2,40	2,25	2,23	2,19	2,19	2,36
9	8	Lengyelország	1,45	2,40	2,04	2,05	2,01	2,04	2,05	2,06
10	25	Ciprus	0,32	0,88	0,56	0,59	0,48	0,74	1,05	1,66
11	22	Észtország	0,59	0,83	0,83	0,62	0,65	1,08	0,93	1,17
12	5	Olaszország	0,84	1,03	1,03	1,14	1,08	0,99	0,98	1,09
13	24	Lettország	0,75	1,63	1,15	1,39	1,48	1,15	1,10	1,07
14	17	Dánia	0,59	0,70	0,71	0,78	0,74	0,76	0,80	0,87
15	11	Spanyolország	0,56	0,76	0,72	0,97	0,96	0,81	0,73	0,82
16	6	Franciaország	0,68	0,73	0,73	0,83	0,79	0,74	0,72	0,71
17	21	Litvánia	0,79	1,05	0,92	1,03	0,92	0,76	0,77	0,70
18	15	Svédország	1,66	0,69	0,65	0,73	0,64	0,62	0,68	0,67
19	7	Egyesült Királyság	0,50	0,68	0,80	0,91	0,92	0,80	0,62	0,66
20	19	Görögország	0,40	1,02	0,74	0,67	0,63	0,66	0,54	0,62
21	10	Hollandia	0,75	0,66	0,62	0,80	0,68	0,56	0,56	0,52
22	18	Finnország	0,84	0,55	0,60	0,48	0,48	0,33	0,33	0,50
23	26	Luxemburg	0,29	0,36	0,40	0,45	0,43	0,36	0,42	0,42
24	20	Portugália	0,56	0,84	0,63	0,58	0,54	0,43	0,42	0,37
25	12	Belgium	0,42	0,36	0,39	0,41	0,37	0,34	0,34	0,36
26	23	Írország	0,28	0,65	0,52	0,55	0,43	0,29	0,29	0,33
27	27	Málta	0,13	0,25	0,17	0,23	0,34	0,20	0,12	0,20

* Ez a rangszám azt jelöli, hogy az ország hányadik volt a 2013. évi magyar intra-exportban (a legmagasabb részesedés=1).

Megjegyzés: Bold betűformában az új EU tagállamok szerepelnek. A sorok színezésével az export szempontjából különböző fontosságú ország-csoportokat (felvevőpiacokat) jelöltük.

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

A második csoportba (8 ország) tartozó országokban a magyar szállítások az összes behozatalból jellemzően 1-3% között részesedtek az elmúlt években. Bulgáriában és Csehországban a részesedés 3% körül ingadozik, Lengyelországban 2% körül. Ebbe a csoportba tartozik Németország is, ahol a magyar export súlya a válságot követően 2,2-2,4% közötti sávban szerepel – a válság előtt kevéssel e sáv fölött volt a részesedés (a versenytársak exportjának dinamizmusa az utóbbi néhány évben a német piacon meghaladta a magyar exportét).

Az országok többsége a harmadik csoportba tartozik, amelyben a magyar export részaránya az utóbbi években az összes importból nem haladta meg az 1%-ot. Itt található több nagy kereskedő ország (Franciaország, Egyesült Királyság, Spanyolország, Hollandia), valamint a gazdaság méretét tekintve több kisebb EU tagország, amellyel Magyarország kapcsolata a kereskedelemben is szerény.

3.1.2.) Az EU-n kívülre irányuló export (extra-export) regionális szerkezete, piaci részarányok

A magyar kivitel viszonylag kicsi, de növekvő hányada kerül az Európai Unión kívülre: az EU csatlakozás előtti utolsó teljes évben az export 14,9%-a, 2009-ben, a válság mélypontján 19,6%-a, 2013-ban 22,4%-a.

3.9. táblázat: Az EU-n kívülre irányuló export értéke és részaránya az összes exportban

Mutató neve	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Az export értéke, millió USD	6 392	18 282	21 767	16201	20 237	24 899	23 147	24 162
Részesedés az összes exportból, %	14,9	19,3	20,1	19,6	21,4	22,4	22,5	22,4

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

Az EU-n kívüli exportpartnerek listáján sok ország, különböző jogállású terület szerepel – 2001 és 2013 között összesen csaknem 190. Az extra-export tehát a felvevőpiacok számát tekintve kifejezetten diverzifikált. A számos partner közül azonban viszonylag kevésnek van a magyar export számára felvevőpiacként számottevő szerepe.

Mint az alábbi táblázat mutatja, 2003 és 2013 között (a kiemelt években) az EU-n kívülre irányuló magyar exportnak több mint 70%-át 10 országban értékesítették. A forgalom nem koncentrált: az elmúlt három évben Oroszország, mint az ország-csoport vezető piaca 14-14.3% között részesedett Magyarország EU-n kívüli exportjából.

3.10. táblázat: Az extra-exportban legnagyobb részaránnyal rendelkező országok %-os részesedése

Országok száma	2003	2007	2011	2012	2013
TOP3	40,0	38,3	32,6	34,7	36,8
TOP5	54,2	52,3	47,9	49,4	52,2
TOP10	72,4	70,8	71,6	71,3	72,0

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

3.11. táblázat: A 10 legfontosabb partnerország az EU-n kívülre irányuló magyar export számára

Országok a részesedés csökkenő sorrendjében; részesedés a magyar extra-exportból %-ban

	2003	%	2007	%	2011	%	2012	%	2013	%	%*
1	USA	21,1	Oroszország	16,2	Oroszország	14,3	Oroszország	14,2	Oroszország	14,0	3,1
2	Oroszország	10,2	USA	12,1	USA	9,1	USA	10,6	USA	11,7	2,6
3	Svájc	8,7	Ukrajna	10,0	Ukrajna	9,1	Ukrajna	9,9	Ukrajna	11,1	2,4
4	EA Emírátságok	7,2	Törökország	7,5	EA Emírátságok	7,8	Kína	7,8	Kína	7,9	1,7
5	Ukrajna	6,9	Szerbia	6,4	Törökország	7,5	Szerbia	6,9	Törökország	7,6	1,7
6	Japán	4,7	Svájc	5,8	Kína	6,8	Törökország	6,7	Szerbia	7,0	1,5
7	Törökország	4,5	Kína	5,5	Szerbia	6,2	EA Emírátságok	5,1	EA Emírátságok	4,3	0,9
8	Bosznia-Hercegovina	4,5	EA Emírátságok	2,9	Svájc	4,0	Svájc	4,2	Svájc	4,2	0,9
9	Kína	2,8	Japán	2,2	Dél-Afrika	3,4	Dél-Afrika	3,4	Mexikó	2,2	0,5
10	Norvégia	1,7	Dél-Afrika	2,2	Szingapúr	3,4	Japán	2,5	Japán	2,1	0,5
	TOP10	72,4		70,8		71,6		71,3		72,0	15,8

*: részesedés a teljes magyar exportból 2013-ban

Megjegyzés: színes alapon azok az országok szerepelnek, amelyek a táblázatban szereplő 5 év mindegyikében a TOP10-ben voltak.

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

A TOP10-ben hét olyan ország szerepel, amely 2003-ban és 2007-2013 között is folyamatosan TOP10-es volt, azaz az ország-struktúra a fontos piacokat tekintve stabilnak tekinthető.

A 2007-2013 közötti időszakban – válság előtt, alatt és után – a legfontosabb EU-n kívüli felvevőpiac a magyar exporttermékek számára Oroszország. Mögötte, 2-3 százalékponttal lemaradva, az USA és Ukrajna következik. (Ukrajna, ha helyzete nem vált volna a közelmúltban instabillá, 2014-ben akár közelebb is kerülhetett volna az USA-hoz.)

Kína egyre komolyabb felvevőpiac a magyar termékek számára: a 2003. évi kilencedik helyről (2,8%-os részesedés az extra-exportból) 2012-re a negyedik helyre került (7,8%), amelyet 2013-ban is megtartott.

Kínával szemben Svájc nem őrizte meg válság előtti pozícióját a felvevőpiacok sorában, 2011-2013-ban a rangsorban Törökország, Szerbia és az EA Emírségek mögé csúszott.

Az EU-n kívüli TOP10 ország-lista is tükrözi, hogy a magyar exportáló vállalkozások az elmúlt években törekedtek exportjukat a gyorsan fejlődő és/vagy olaj-gazdag országokban növelni (Kína, Törökország, Dél-Afrika, Mexikó, Egyesült Arab Emírségek).

A 2013-ban TOP10-ben szereplő országok után még nyolc olyan felvevőpiac következik, amely 1% felett részesedik az extra-exportból (a teljes importból már fél százalék alatt). Ezek az országok: Dél-Afrika, Bosznia-Hercegovina, Brazília, Izrael, Koreai Köztársaság, Kanada, Hong-Kong, Szingapúr. (Közülük a TOP10 táblázatban a kiemelt évek valamelyikében szerepelt: Dél-Afrika, Bosznia-Hercegovina és Szingapúr.)

A 2007-2013-as időszakban a magyar export számára relatíve fontos EU-n kívüli felvevőpiacokon a magyar jelenlét – súly a termékimportban – nagyon különböző, függően elsősorban a felvevőpiac méretétől. A következő két táblázat közül az első a magyar export pozícióját – az egyes országok összes importjából való részesedését – azokban az országokban mutatja, amelyek 2013-ban az extra-exportból való részesedésük alapján az első húszban szerepeltek. A második táblázatban azon az országok rangsora látható, amelyekben a magyar export részaránya (importjukban) elérte legalább a 0,5%-ot. (A két tábla között értelemszerűen átfedések vannak.)

3.12. táblázat: A magyar export részesedése a legfontosabb EU-n kívüli felvevőpiacok összes importjában, %

(a magyar exportból való 2013. évi részesedés alapján az első húsz nem EU tag ország)

A*	B**	Országok	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	8	Oroszország	1,14	1,48	1,45	1,72	1,47	1,17	1,04	1,05
2	55	Amerikai Egyesült Államok	0,10	0,11	0,11	0,12	0,10	0,10	0,11	0,12
3	4	Ukrajna	1,92	3,02	2,53	2,76	3,16	2,74	2,70	n.a.
4	58	Kína	0,04	0,11	0,10	0,12	0,11	0,10	0,10	0,10
5	11	Törökország	0,42	0,81	0,67	0,77	0,86	0,77	0,66	0,71
6	1	Szerbia	-	6,35	6,73	6,02	6,92	7,79	8,39	8,03
7	14	Egyesült Arab Emírátsok	-	0,42	0,36	0,51	0,57	1,01	0,58	n.a.
8	16	Svájc	0,55	0,66	0,74	0,60	0,53	0,48	0,50	0,50
9	48	Mexikó	0,04	0,08	0,10	0,10	0,10	0,11	0,13	0,14
10	75	Japán	0,08	0,06	0,06	0,09	0,09	0,07	0,07	0,06
11	9	Dél-Afrika	0,28	0,49	0,33	0,31	0,56	0,84	0,76	0,43
12	3	Bosznia-Hercegovina	5,90	3,75	4,75	4,06	3,82	3,24	3,66	3,99
13	46	Brazília	0,13	0,07	0,07	0,08	0,09	0,12	0,15	0,16
14	17	Izrael	0,29	0,45	0,52	0,68	0,60	0,61	0,48	0,49
15	89	Koreai Köztársaság	0,02	0,07	0,08	0,06	0,07	0,07	0,05	0,06
16	77	Kanada	0,03	0,05	0,05	0,07	0,06	0,05	0,06	0,06
17	83	Hong Kong, Kína	0,02	0,05	0,06	0,05	0,06	0,06	0,05	n.a.
18	54	Szingapúr	0,03	0,07	0,07	0,08	0,19	0,23	0,11	0,07
19	80	India	0,05	0,05	0,05	0,07	0,10	0,11	0,06	n.a.
20	29	Norvégia	0,28	0,32	0,28	0,33	0,27	0,24	0,27	0,24

* Rangszám a magyar extra-exportból való részesedés alapján 2013-ban (a legmagasabb exportrészesedés=1)

** A magyar exportnak az adott ország importjából való részesedése alapján elfoglalt hely a nem EU tagországok között 2012-ben (a legmagasabb részarány=1)

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

3.13. táblázat: Nem EU tag partnerországok, amelyek importjában a magyar export részesedése 2012-ben a legmagasabb volt, % (a táblázatban szereplő országokban az arány legalább 0,5%)

A*	B**	Országok	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	6	Szerbia	-	6,35	6,73	6,02	6,92	7,79	8,39	8,03
2	36	Montenegró	-	0,88	1,87	1,66	2,00	1,87	4,02	3,27
3	12	Bosznia and Hercegovina	5,90	3,75	4,75	4,06	3,82	3,24	3,66	3,99
4	3	Ukrajna	1,92	3,02	2,53	2,76	3,16	2,74	2,70	n.a.
5	26	Macedonia, FYR	2,18	2,89		2,90	2,50	2,08	2,36	n.a.
6	29	Moldova	1,61	1,87	1,99	1,98	2,10	2,18	2,03	n.a.
7	35	Albánia	0,64	1,29	1,72	1,59	1,74	1,39	1,26	n.a.
8	1	Oroszország	1,14	1,48	1,45	1,72	1,47	1,17	1,04	1,05
9	11	Dél-Afrika	0,28	0,49	0,33	0,31	0,56	0,84	0,76	0,43
10	75	Seychelles	1,87		0,07	0,02	0,02	0,03	0,68	n.a.
11	5	Törökország	0,42	0,81	0,67	0,77	0,86	0,77	0,66	0,71
12	42	Grúzia	0,67	0,61	0,58	0,62	0,63	0,46	0,63	0,78
13	37	Üzbegisztán	0,39	0,35	0,35	0,40	0,48	0,51	0,62	n.a.
14	7	Egyesült Arab Emírátsok	-	0,42	0,36	0,51	0,57	1,01	0,58	n.a.
15	38	Azerbajdzsán	0,21	0,80	1,20	1,40	1,18	0,77	0,51	n.a.
16	8	Svájc	0,55	0,66	0,74	0,60	0,53	0,48	0,50	0,50
17	14	Izrael	0,29	0,45	0,52	0,68	0,60	0,61	0,48	0,49
18	58	Örményország	0,21	0,38	0,48	0,40	0,51	0,45	0,41	0,49

* A magyar exportnak az adott ország importjából való részesedése alapján elfoglalt hely a nem EU tagországok között 2012-ben (a legmagasabb részarány=1)

** Rangszám a magyar extra-exportból való részesedés alapján 2013-ban (a legmagasabb exportrészesedés=1)

Megjegyzés: sárga alapszínű sorokban azok az országok szerepelnek, amelyek a hús legfontosabb EU-n kívüli felvevőpiac között is szerepelnek.

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

A 2007-2013 között a legfontosabb EU-n kívüli felvevőpiac Oroszország összes importjában a magyar export súlya 1,0% (2012) és 1,7% (2009) között ingadozott, azaz nem volt (makroszinten) teljesen jelentéktelen szállító. Ugyanez már nem mondható el az export szempontjából fontosnak tekintett partnerek egész soráról. A magyar exportból való részesedés alapján rendezett listán szereplő hús országból 2012-ben (amikorra az arányszám valamennyi partnerre rendelkezésre áll) kilenc ország importjában 0,1% volt a magyar részesedés, kettőben 0,2%, ötben 0,5% és 1% közötti. A húsból mindössze négy országban haladta meg a magyar export importbeli aránya az 1%-ot: a már említett Oroszország (1,04%), Ukrajna (2,7%), Bosznia-Hercegovina (3,66%) és Szerbia (8,39%) esetében. (3.12. táblázat.) Az utóbbi két délszláv államhoz csatlakozik a 20-as listára nem felférő országok közül az ugyancsak ex-jugoszláv Montenegró (4,02%), Macedónia, FYR (2,36%), valamint Moldávia (2,03%) és Albánia (1,26%) (3.13. táblázat).

A magyar extra-export piaci részesedésére vonatkozó mutatószámok is alátámasztják, hogy elsősorban a szomszédos (ex-szomszédos), többé-kevésbé hasonló méretű és kultúrájú, évtizedek alatt kölcsönösen kiépített (esetenként időlegesen megszakadt) kapcsolatokkal rendelkező partnereknél létezik a magyar exportnak számottevő piaci súlya. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az óriási felvevőpiaccal rendelkező országokban meglévő csekély részarány gyakran nem nagyobb jelentőségű, de általában élesebb versenyfeltételek közepette, kifinomultabb kereskedelmi eszközök alkalmazásával (nagyobb ráfordítással) növelhető.

3.2.) A magyar import regionális szerkezete, földrajzi koncentrálttsága

A magyar import értéke USD-ben 2001 és 2013 között megháromszorozódott – 2001. évi bázison 297%-ra, 34 md USD-ről 100 md USD-re emelkedett – és ugyanezt tette a világexport is: 295%-ra, 6100 md USD-ről 18 100 md USD-re bővült.

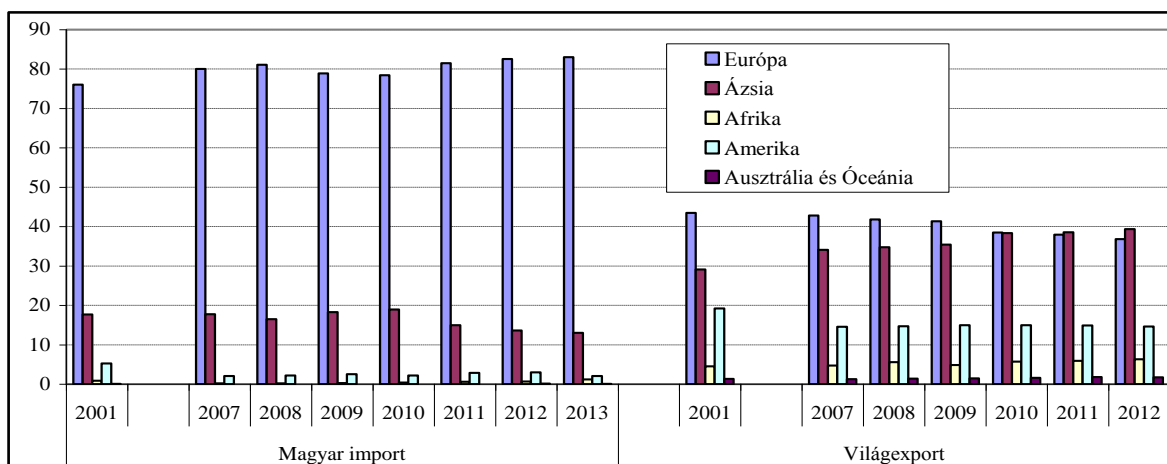
3.14. táblázat: A magyar import és a világexport értéke, milliárd USD

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Magyar import	33,7	37,6	47,7	60,2	65,9	77,0	94,7	108,8	77,3	87,4	101,4	94,3	100,1
Világ-export	6 118,9	6 420,0	7 470,8	9 101,2	10 389,1	12 042,9	13 849,3	15 973,7	12 320,9	15 048,4	18 001,4	18 058,0	

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

Az átlagos dinamikában ugyan nem volt 2011-2013 között számottevő különbség a magyar import és a világexport között, a regionális szerkezet azonban jelentősen különbözik és időben változott.

3. 5. ábra: A magyar import és a világexport szerkezete földrészek szerint
USD értékadat megoszlása, %

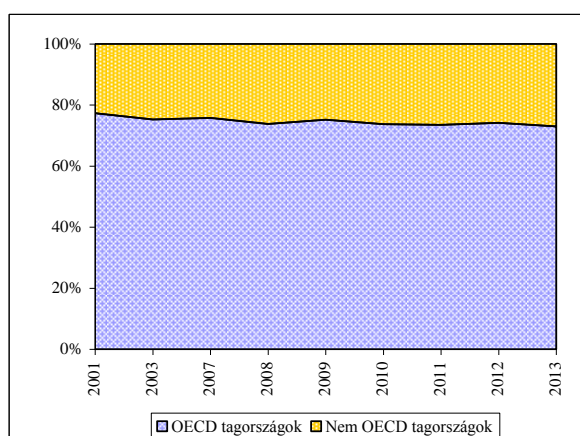

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

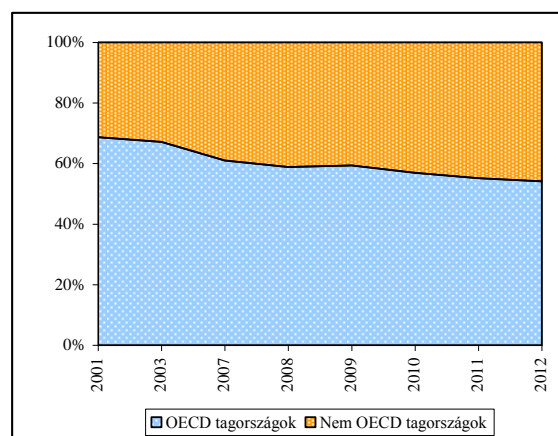
A világexport földrészek szerinti struktúrája 2001 és 2013 között jelentős mértékben változott, míg a magyar importban csak szerény eltolódások történtek. A világexportban Európa és kisebb mértékben Amerika rovására Ázsia országainak exportja tört előre, a magyar importban viszont Európa pozíciója erősödött és Ázsiáé gyengült. Ez utóbbi elsősorban a magyar feldolgozóipar termelési (és beruházási) célú importjának jellemzően európai eredetével, illetve a fogyasztási célú kereslet elmúlt évekbeli gyengeségével magyarázható.

Miután a magyar import zömének Európa a forrása, a fejlett (OECD) országok súlya az importban magas, illetve alig csökkenő, szemben a világexporttal, amelyben a feltörekvő/fejlődő országok folyamatosan erőteljesebben növelik részarányukat.

3.6a. ábra: Az OECD tagországok és a többi ország részesedése a magyar importból

3.6b. ábra: Az OECD tagországok és a többi ország részesedése a világexportból

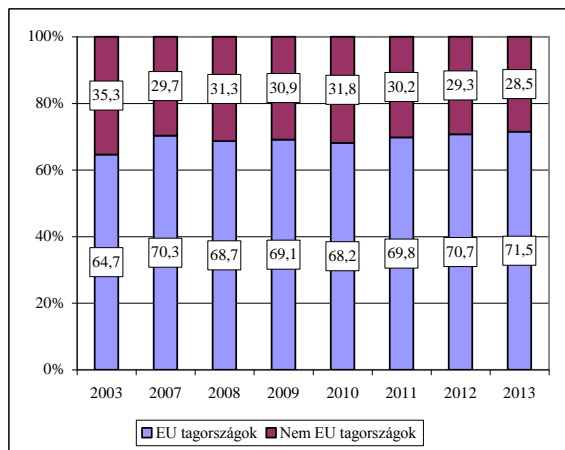

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

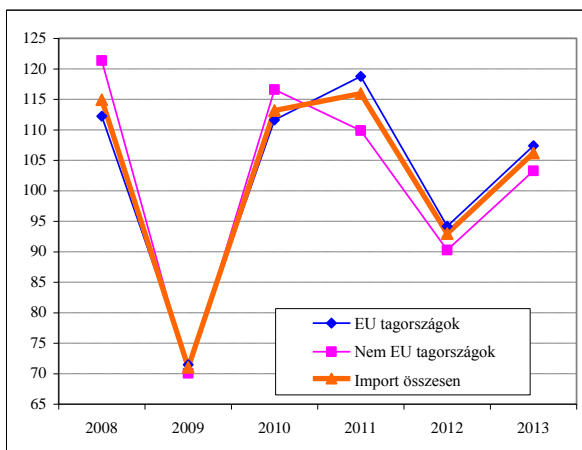
Az EU-n belülről és kívülről származó import tekintetében az intra-import térnyerése figyelhető meg: az EU belépés előtthöz képest 2007-re az aránynövekedés

relatíve nagy (+5,6%-pont), az utóbbi években azonban csak kismértékű (2007. évi és a 2013. évi intra-import arányának különbsége az utóbbi javára 1,2%-pont).⁶⁰

3.7a. ábra: A magyar import megoszlása EU tagországok és nem tagországok között
(összes import folyó USD-ben=100%)

3.7b. ábra: Az import értékének változása a 2007. évi import bázisán
(2007. évi import folyó USD-ben=100%)

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

3.2.1.) A régi és az új EU tagállamokból érkező import (intra-import) ország- struktúrája

Az intra-importban látványos az új tagállamok (Magyarország nélkül 12 ország) előretörése: a régi tagállamokból származó USD import megkétszereződött 2003 és 2013 között, míg az új tagállamokból beérkező áru több mint négyszeresére emelkedett. (3.15. táblázat és 3.8. ábra.)

3.15. táblázat: Az EU új és régi tagországaiból érkező magyar import értéke
Milliárd USD

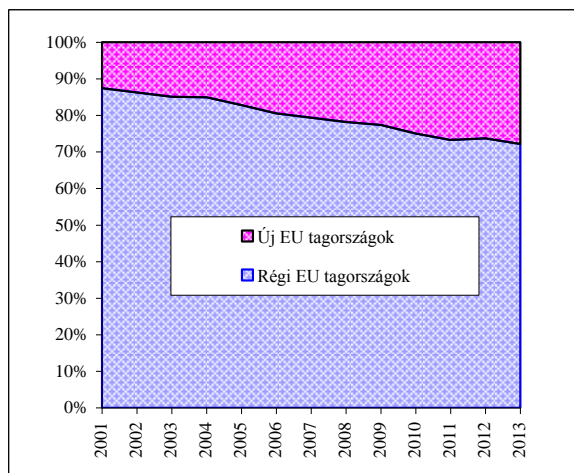
Ország-csoportok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Régi EU tagországok	19,5	21,2	26,2	37,7	38,3	43,9	52,9	58,4	41,3	44,7	51,8	49,1	51,6
Új EU tagországok	2,8	3,4	4,6	6,7	8,0	10,6	13,7	16,3	12,1	14,9	18,9	17,5	19,9
EU tagországok összesen	22,3	24,5	30,8	44,4	46,2	54,5	66,6	74,7	53,4	59,6	70,8	66,7	71,6
Import összesen	33,7	37,6	47,7	60,2	65,9	77,0	94,7	108,8	77,3	87,4	101,4	94,3	100,1

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján számított értékek

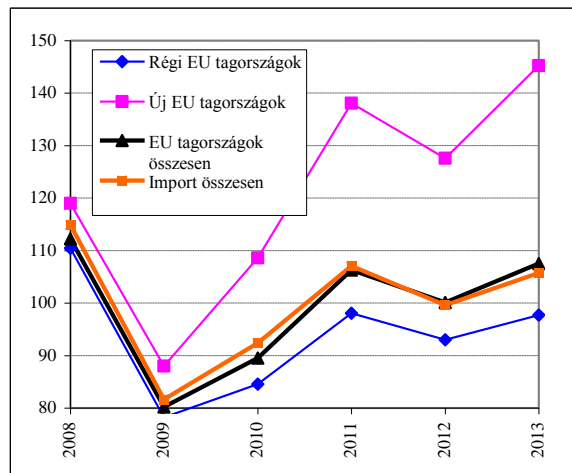
⁶⁰ Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az Eurostat (és a többi nemzetközi szervezet) az import regionális (országok közötti) megosztásánál az import indító/feladó országát és nem a termék (gyakran nehezen meghatározható) származási országát veszi figyelembe. (Az intra-import hivatalosan: beérkezés)

3.8a. ábra: Az EU-ból érkező magyar import megoszlása a régi és az új tagállamok között

Összes EU-ba irányuló export=100%

3.8b. ábra: A régi és az új EU tagországokból érkező magyar import USD-értékének változása a 2007. évi import bázisán, %

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

Az eltérő ütemű bővülés eredményeképpen a régi tagállamok súlya az intra-importban a 2003. évi 85%-ról és a 2007. évi 79%-ról 2013-ra 72%-ra csökkent, miközben az újaké 15%-ról 28%-ra emelkedett. A két „tömb” között a különbség a bővülés ütemében a globális válság előtt és után is jellemző volt, okai nem elsősorban konjunkturálisak, hanem szerkezetiek.

3.16. táblázat: A magyar intra-import (beérkezés) megoszlása régi és új EU tagállamok között

Import összesen=100%

Ország-csoportok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Régi EU tagországok	87,4	86,3	85,1	84,9	82,8	80,6	79,4	78,1	77,4	75,0	73,2	73,7	72,2
Új EU tagországok	12,6	13,7	14,9	15,1	17,2	19,4	20,6	21,9	22,6	25,0	26,8	26,3	27,8

Forrás: 3.14. táblázat

A régi tagállamok valamelyes súlyvesztése ellenére Németország kiemelkedő pozíciója – némileg ingadozott ugyan, de – gyakorlatilag nem változott, a teljes magyar import mintegy negyede, az intra-importnak kicsivel több, mint harmada Németországból érkezik. (3.17. és 3.18. táblázat.)

3.17. táblázat: A TOP10 EU-tagország az összes magyar importban

Országok a részesedés csökkenő sorrendjében; részesedés a teljes magyar importból, %

	2003		2007		2013		
	Ország	%	Ország	%	Ország	%	%*
1	Németország	24,5	Németország	26,8	Németország	24,9	34,9
2	Olaszország	7,1	Ausztria	6,1	Ausztria	6,7	9,3
3	Ausztria	6,3	Olaszország	4,5	Szlovákia	5,7	8,0
4	Franciaország	4,8	Franciaország	4,4	Lengyelország	4,8	6,8
5	Lengyelország	2,8	Hollandia	4,3	Olaszország	4,3	6,0
6	Egyesült Királyság	2,7	Lengyelország	4,0	Csehország	3,9	5,7
7	Csehország	2,4	Csehország	3,6	Hollandia	3,5	5,4
8	Hollandia	2,2	Szlovákia	3,0	Franciaország	4,1	4,9
9	Szlovákia	1,9	Egyesült Királyság	2,5	Románia	2,8	3,9
10	Spanyolország	1,9	Románia	2,2	Belgium	2,2	3,0
	TOP10 összesen	56,6	TOP10 összesen	61,4	TOP10 összesen	62,9	88,0

* Részesedések az intra-importból

Megjegyzés: Kövér betűtípussal az új tagállamokat jelöltük.

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

A TOP10 országok köre igen stabil, csak Spanyolország és Belgium szerepel egyszer-egyszer a kiemelt három évben (2003, 2007, 2013) és az Egyesült Királyság és Románia kétszer-kétszer (az előbbi lefele, az utóbbi felfele halad a TOP-listán). Nyolc ország – a három visegrádi, a tradicionális partner Németország, Ausztria, Olaszország, a nagyméretű gazdasággal rendelkező Franciaország és az európai közvetítő kereskedőként (is) kiemelkedő Hollandia – mindhárom kiemelt évben a TOP-10-be tartozott. Szembetűnő a pozíció-változást tekintve Szlovákia, Lengyelország és Csehország felfele, Olaszország (és Franciaország) lefele lépése a listán. (3.17. táblázat.)

A TOP10 után következő országok közül 2013-ban négy országnak még az intra- és a teljes importból is 1% felett volt a részesedése (Egyesült Királyság, Spanyolország, Szlovénia, Svédország) és részesedtek az összes importból 5,4%-kal (az intrából 7,5%-kal), ami alapján még számottevő szállítónak tekinthetők. A „maradék” 13 ország együtt az intra-importból 4,4%-kal, az összesből 3,2%-kal részesedik, közülük mindössze három ország részesedése (Dánia, Horvátország, Írország) ért el legalább 0,5%-ot az összes importból. (3.18. táblázat.)

3.18. táblázat: A magyar intra-behozatal megoszlása a feladó országok között
Összes intra-beérkezés=100%; az országok a 2013. évi részarány szerint csökkenő sorrendben

Rang-Szám	Rang-Szám*	Országok	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013**
1	1	Németország	37,9	38,1	37,2	36,0	35,2	34,2	35,0	34,9	24,9
2	4	Ausztria	9,7	8,7	9,0	9,4	9,1	9,4	9,7	9,3	6,7
3	5	Szlovákia	3,0	4,3	5,1	6,1	6,1	7,7	7,8	8,0	5,7
4	6	Lengyelország	4,3	5,7	5,8	5,9	7,7	6,6	6,7	6,8	4,8
5	7	Olaszország	10,9	6,4	6,2	6,0	6,3	6,4	6,3	6,0	4,3
6	8	Csehország	3,7	5,1	5,5	4,9	4,8	4,9	4,9	5,7	4,1
7	9	Hollandia	3,3	6,2	6,6	6,9	6,6	6,0	5,8	5,4	3,9
8	10	Franciaország	7,4	6,2	6,3	6,3	5,4	5,2	5,1	4,9	3,5
9	11	Románia	1,9	3,1	3,1	3,4	3,8	4,6	4,0	3,9	2,8
10	12	Belgium	2,7	2,8	3,4	3,5	3,2	3,0	3,0	3,0	2,2
11	13	Egyesült Királyság	4,2	3,6	2,8	2,8	2,8	2,9	2,7	2,6	1,9
12	16	Spanyolország	3,0	2,2	2,1	2,2	1,8	1,7	1,6	1,8	1,3
13	17	Szlovénia	0,9	1,3	1,3	1,3	1,4	1,6	1,5	1,7	1,2
14	20	Svédország	1,8	2,0	1,3	1,2	1,3	1,6	1,5	1,4	1,0
15	26	Dánia	1,0	0,9	1,0	1,0	1,1	0,9	0,8	0,9	0,7
16	27	Horvátország	0,3	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7	0,8	0,6
17	28	Írország	0,7	0,6	0,6	0,7	0,8	0,7	0,8	0,7	0,5
18	32	Bulgária	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3
19	33	Finnország	1,5	1,1	1,1	0,8	0,7	0,7	0,8	0,4	0,3
20	36	Portugália	0,5	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,4	0,3
21	38	Litvánia	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2
22	45	Görögország	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
23	46	Luxemburg	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
24	51	Ciprus	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
25	53	Észtország	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
26	54	Lettország	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
27	59	Málta	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

*Ez a rangszám a 2013. évi teljes magyar export összes felvevőpiacának - a magyar export értéke szerint csökkenő - rangsorában elért helyezést jelöli.

**Részeseadás az összes magyar importból.

Megjegyzés: Bold betűformában az új EU tagállamok szerepelnek. A sorok színezésével az export szempontjából különböző fontosságú ország-csoportokat jelöltük.

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

3.2.2.) Az EU-n kívülről érkező import (extra-import) regionális szerkezete

A behozatal mintegy 30%-a érkezik az Európai Unión kívülről. Az EU csatlakozás előtti utolsó teljes évben az importnak még 35%-a, 2007-ben már csak 30%-a, 2009-ben, a válság

mélypontján 31%-a, 2013-ban 28%-a volt extra-import. (2007 és 2013 között a részesedés minimum és maximum közötti különbség 2,5%-pont.)

3.19. táblázat: Az EU-n kívülről származó import értéke és részesedése az összes importból

Mutató neve	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Az import értéke, millió USD	16 848	28 086	34 081	23 875	27 838	30 588	27 614	28 518
Részesedés az összes importból, %	35,3	29,7	31,3	30,9	31,8	30,2	29,3	28,5

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

Az EU-n kívüli importpartnerek listáján sok ország, különböző jogállású terület szerepel, a többség jelentéktelen értéket képviselő értékkel, azaz az extra import kifejezetten diverzifikált, a számos partner közül azonban viszonylag kevésnek van a magyar behozatalban számottevő súlya. A 3.20. táblázat mutatja, hogy az elmúlt években a TOP10-be tartozó országokból érkezett az extra-import 82-85%-a, és a TOP három ország több mint felét adta – az utóbbiak súlya 2007 és 2013 között 9%-ponttal emelkedett.

3.20. táblázat: Az extra-importban legnagyobb részaránnyal rendelkező három, öt és tíz ország részesedése, %

Országok száma	2003	2007	2011	2012	2013
TOP3	49,1	50,8	55,8	56,4	59,8
TOP5	64,2	65,0	67,3	67,4	69,7
TOP10	82,4	81,9	83,8	83,1	85,2

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

Az import zöme a TOP3 országok közül folyamatosan két országból, Oroszországból és Kínából érkezett (lásd a 3.21. táblázatot). Mellettük a többi, az extra-importban TOP10-es ország részesedése viszonylag szerény az importtermékek magyar piacán: az extra importból 2013-ban 2,5% és 6,1% között részesedtek, a teljes magyar importból azonban csak 0,7% és 1,7% között.

3.21. táblázat: A 10 legfontosabb partnerország az EU-n kívülről származó magyar importban Országok a részesedés csökkenő sorrendjében; részesedés az összes extra-importból %-ban

	2003	%	2007	%	2011	%	2012	%	2013	%	%*
1	Kína	19,6	Oroszország	23,1	Oroszország	29,0	Oroszország	30,0	Oroszország	29,8	8,5
2	Oroszország	17,6	Kína	18,3	Kína	19,9	Kína	19,6	Kína	23,9	6,8
3	Japán	12,0	Japán	9,4	Koreai K.	6,9	USA	6,8	USA	6,1	1,7
4	USA	9,1	Korea,i K.	7,4	USA	6,4	Ukrajna	5,7	Ukrajna	5,7	1,6
5	Korea	6,0	Tajvan	6,8	Japán	5,2	Korea,i K.	5,3	Japán	4,3	1,2
6	Tajvan	4,4	USA	5,4	Ukrajna	4,5	Japán	4,6	Mexikó	3,7	1,1
7	Malaysia	4,2	Ukrajna	4,5	Tajvan	4,3	Tajvan	4,3	Tajvan	3,3	0,9
8	Svájc	3,9	Svájc	2,7	Szingapúr	2,8	Kanada	2,5	Koreai K.	3,2	0,9
9	Ukrajna	3,5	Szingapúr	2,4	Svájc	2,5	Svájc	2,3	Törökország	2,8	0,8
10	Törökország	2,2	Törökország	1,9	Kanada	2,4	Szingapúr	2,1	Szerbia	2,5	0,7
	TOP10 összesen	82,4		81,9		83,8		83,1		85,2	24,3

%*: részesedés a teljes magyar importból 2013-ban

Megjegyzés: színes alapon azok az országok szerepelnek, amelyek a táblázatban szereplő 5 év mindegyikében a TOP10-ben voltak.

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábra

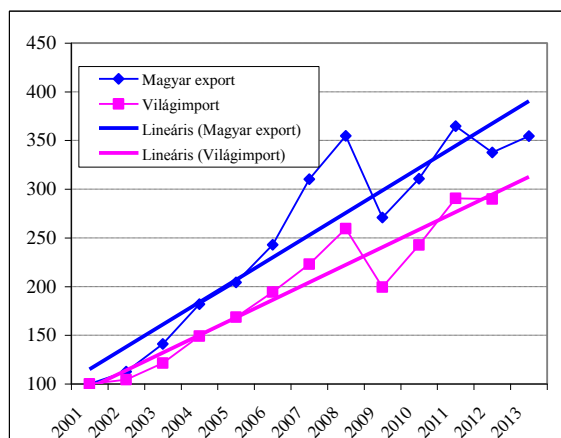
A TOP10 után következő és 2013-ban legalább 100 millió euró értékben szállító országok regionálisan rendkívül színes képet alkotnak, bár sem afrikai, sem ausztrál-óceániai nincs közöttük. Ezek az országok – részesedésük alapján csökkenő sorrendben – a következők:

Thaiföld, Svájc, India, Szingapúr, Malajzia, Irak, Fülöp-szigetek, Izrael, Bosznia-Hercegovina, Kanada, Brazília, Indonézia. (A teljes magyar importból 0,5% és 0,1% között részesedtek 2013-ban.)

3.3.) A magyar export illeszkedése a világgazdasági átrendeződésekhez

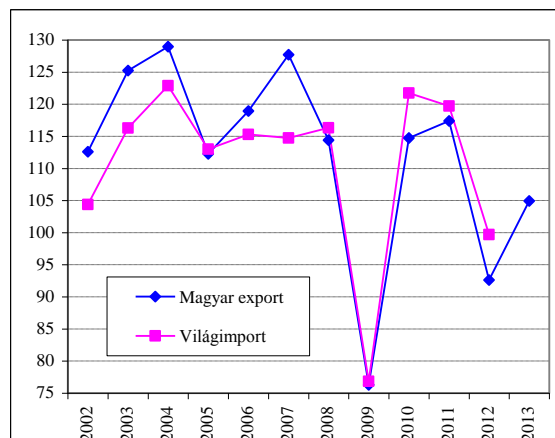
A magyar regionális export-pozíciók alakulását, illetve illeszkedését a nemzetközi folyamatokhoz többféle metszetben vizsgáljuk. Először a globális piacon (világimport), majd a legdinamikusabb földrészen/földrészeken, aztán a leggyorsabban bővülő jelentős országokban, végül, de nem utolsósorban a szomszéd országok alkotta térségben.

3.9a. ábra: A magyar export és a világimport tendenciája (USD értékadatok 2001. évi bázison)

Forrás: 3.22. táblázat

3.9b. ábra: A magyar export és a világimport növekedési üteme (USD értékadatok, év/év)

A magyar export tendenciáját a világimport tendenciájával összevetve (USD alapon) jelentős különbséget nem látunk. A bázisindexek (2001=100) időszora és lineáris trendje a magyar exportot hosszabb távon a világimportnál dinamikusabbnak láttatja (3.9a. ábra), a válság alatt és után azonban a magyar export a világimporthoz mérve gyengébben teljesített (3.9b. ábra).

3.22. táblázat: Összefoglaló táblázat a magyar export és a világimport alapszámairól

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Érték, milliárd USD													
Magyar export	30,5	34,3	43,0	55,5	62,3	74,1	94,6	108,2	82,6	94,7	111,2	103,0	108,1
Világimport*	6312,9	6589,9	7663,7	9417,8	10642,4	12270,2	14080,1	16377,6	12588,0	15325,0	18349,1	18293,0	...
Dinamika, előző év=100%													
Magyar export		112,6	125,2	129,0	112,3	118,9	127,7	114,4	76,3	114,7	117,4	92,6	104,9
Világimport		104,4	116,3	122,9	113,0	115,3	114,8	116,3	76,9	121,7	119,7	99,7	...
Tendencia, 2001=100%													
Magyar export	100	112,6	141,0	181,9	204,2	242,8	310,2	354,8	270,7	310,7	364,7	337,7	354,4
Világimport	100	104,4	121,4	149,2	168,6	194,4	223,0	259,4	199,4	242,8	290,7	289,8	...
Tendencia, 2007=100%													
Magyar export								114,4	87,3	100,2	117,6	108,9	114,3
Világimport								116,3	89,4	108,8	130,3	129,9	...
Résarány, %													
(HÜex/WORLDIm)*100	0,48	0,52	0,56	0,59	0,59	0,60	0,67	0,66	0,66	0,62	0,61	0,56	...
Magyar egyenleg (EX-IM)													

*A 2013-as világimport értéke – az általunk használt forrásból – még nem áll rendelkezésre (2014.05.31.)

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

A viláгимportból a magyar export részesedése csekély és a 2007. évi csúcs (0,67%) után egyetlen évben sem emelkedett, azaz *a magyar pozíció a globális piacon folytatott versenyben 2007-2012 között – szemben a 2001-2007 közötti periódussal – nem erősödött.*

A 2001-2013. évek teljesítménye alapján az *importját legdinamikusabban növelő földrész* – köszönhetően az alacsony bázisnak – *Afrika* volt, a második helyezett – Amerikát két „földrészre” osztva – *Dél- és Közép-Amerika*. Afrika importja a válság előtti években rendkívül lendületesen bővült, a válság alatt és után azonban veszített lendületéből, dinamizmusa elmaradt Dél- és Közép-Amerikáé mögött. *A magyar export mindkét földrészre dinamikusan, a földrész importnövekedését jelentősen meghaladva bővült az elmúlt évtized első felében, 2007-2013 között azonban ez már csak Dél- és Közép-Amerikára igaz, az Afrikába irányuló magyar export növekedése elmaradt a kontinens importnövekedésétől.*

3.23. táblázat: Afrika és Dél- és Közép-Amerika importja

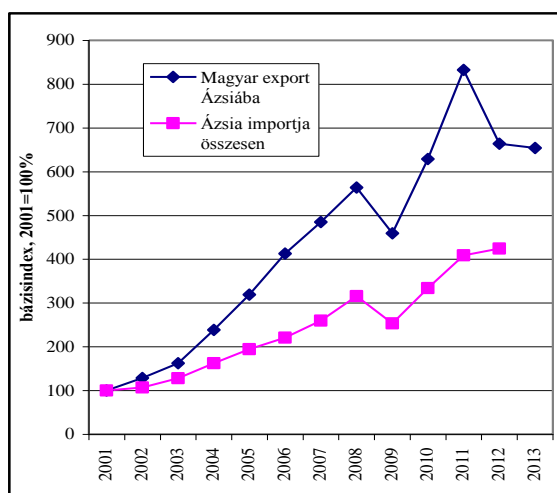
Földrészek	Bázisindexek, USD alapon, %				
	Összes import, 2012		Magyar export, 2012		
	2001-es bázis	2007-es bázis	2001-es bázis	2007-es bázis	
Afrika	560,5	171,2	1436,1	125,6	
Dél- és Közép-Amerika	395,5	192,3	659,5	302,8	
Viláгимport	295,4	131,9	337,7	108,9	

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

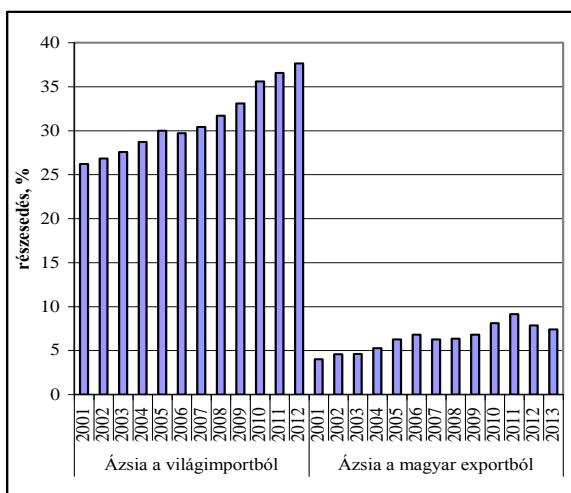
A kiemelkedő dinamizmus ellenére, tekintettel az alacsony bázisra, *a két „kontinens” felvevőpiacként jelenleg is kis súlyú* mind a világkereskedelemben (2012-ben Afrika 3,2%, Dél- és Közép-Amerika 4,3%), mind a magyar külkereskedelemben – ez utóbbiban különösen (Afrika része az exportból 1,3%, Dél- és Közép-Amerikáé 0,53%).

A valódi húzóerőt 2001 és 2012 között is Ázsia jelentette, amelynek importja 2001-ben a viláгимport 26%-át, 2007-ben 30%-át, 2012-ben 38%-át képviselte. (3.10. ábrák.)

3.10a. ábra: Ázsia importja és a magyar export (USD alapon, 2001=100%)

3.10b. ábra: Ázsia részesedése a viláгимportból és a magyar exportból, %

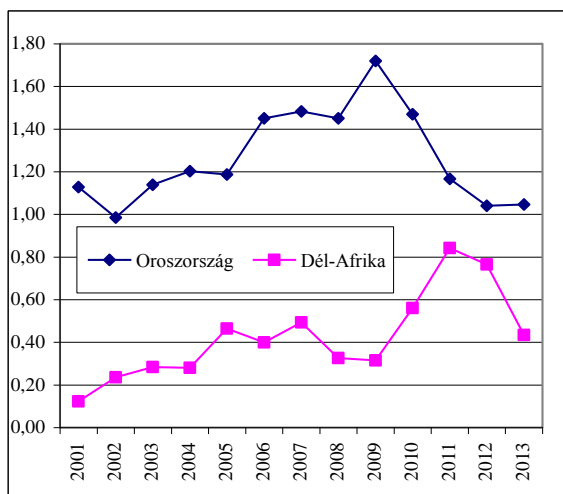

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábrák

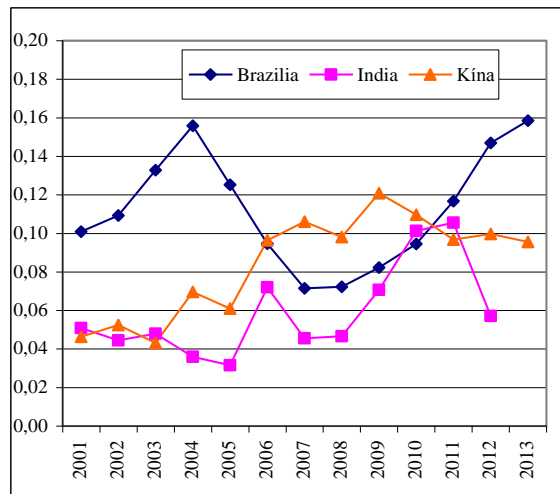
Az ázsiai importkereslet rohamos erősödését a magyar exportálók kihasználták, dinamikusan – az import bővülését meghaladó mértékben – növelték eladásait, aminek köszönhetően a földrész súlya az összes exportban jelentősen emelkedett (2011-ben a csúcsot jelentő 9,1%-ra a 2001. évi 4%-ról). 2012-ben (és 2013-ban) azonban az Ázsiába irányuló magyar szállítások visszaestek, holott Ázsia importja 2012-ben emelkedett (2013-ra még nincs adat.)

A globális gazdaságban *néhány ország* méreténél és a növekedési üteménél fogva egyaránt *a fejlődés (hol erősebb, hol gyengébb) motorja* volt. Ebbe a körbe tartoznak a BRICS akronimmal csoportként emlegetett, különböző földrészekben (de nem Európában és Észak-Amerikában) található országok: Brazília, Oroszország, India, Kína és Dél-Afrika. Az öt ország közül a magyar termékek importpiaci-részesedése Oroszországban 2007 és 2013 között 1,04% és 1,72% között, Dél-Afrikában 0,34% és 0,84% között szóródott. A másik három „óriás-országban” 0,05% és 0,16% közöttiek a magyar részesedések – 2007 óta egyetlen évben sem és egyik országban sem érték el a 0,2%-ot, azaz nézőpontjukból, makroszinten a magyar export marginális.

3.11a. ábra: A magyar export részesedése Oroszország és Dél-Afrika importjából, %

3.11b. ábra: A magyar export részesedése Brazília, India és Kína importjából, %

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábrák

A magyar export pozíciója a BRICS országokban 2001 és 2009 között inkább erősödött, utána viszont – Oroszországban és Kínában 2009-től, Dél-Afrikában 2010-től, Indiában 2011-től – inkább gyengült. (3.10. ábrák.) Ebbe a sémába Brazília nem illeszkedik: a magyar export piaci részesedése 2004-2006-ban csökkent, 2007 óta viszont folyamatosan emelkedik (0,07%-ról 0,16%-ra, de így is jelentéktelen súlyú).

A magyar export felvevőpiacai között kiemelkedő szerepük van a szomszédos országoknak, legyenek azok az EU régi, vagy új tagállamai, vagy éppen „kivüliek”. Szomszéd országaink zöme a relatíve gyors növekedésű, erősödő gazdaságú, bővülő import-fogyasztású térségbe tartozik – ezért is megérdemlik a fokozott figyelmet.

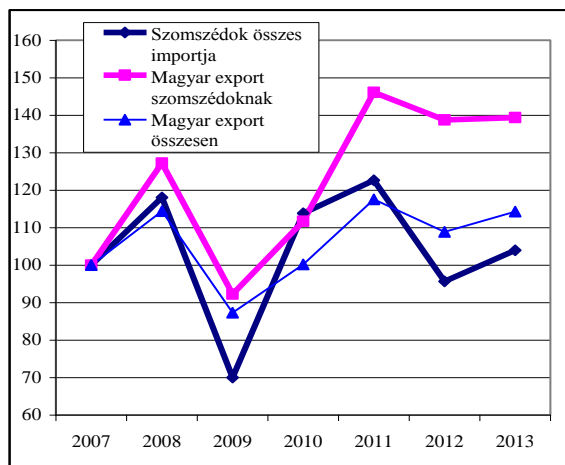
3.24. táblázat: A szomszédos országokba irányuló magyar export értéke és részaránya

Szomszédok	Magyar export értéke, milliárd USD								Részesedés az összes magyar exportból, %						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Ausztria	4,29	5,30	3,76	4,63	6,28	5,95	6,01	4,5	4,9	4,5	4,9	5,7	5,8	5,6	
Szlovákia	3,98	5,10	4,13	5,07	6,51	6,05	5,72	4,2	4,7	5,0	5,4	5,9	5,9	5,3	
Szlovénia	1,05	1,26	0,90	1,00	1,23	1,19	1,28	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	
Ukrajna (UA)	1,83	2,17	1,25	1,92	2,27	2,28	2,62	1,9	2,0	1,5	2,0	2,0	2,2	2,4	
Szerbia*	1,18	1,54	0,97	1,16	1,55	1,60	1,65	1,2	1,4	1,2	1,2	1,4	1,5	1,5	
Románia	4,21	5,74	4,34	5,10	6,76	6,19	6,13	4,5	5,3	5,3	5,4	6,1	6,0	5,7	
Horvátország	1,40	1,71	1,20	1,15	1,61	1,61	1,59	1,5	1,6	1,5	1,2	1,4	1,6	1,5	
Szomszédok összesen	17,94	22,82	16,55	20,04	26,21	24,88	24,99	19,0	21,1	20,0	21,1	23,6	24,2	23,1	
Szomszédok UA nélkül	16,11	20,65	15,29	18,12	23,94	22,60	22,37	17,0	19,1	18,5	19,1	21,5	21,9	20,7	

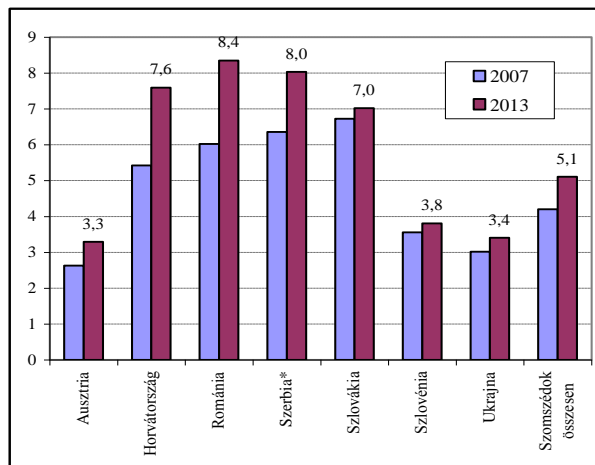
Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

2013-ban a hét szomszédos ország 23,1%-kal részesedett a magyar exportból. A „szomszédok” ezzel a részarányal nem sokkal maradnak el – a messze legfontosabb német – piac mögött.

3.12a. ábra: A magyar export a szomszédos országokba és összesen, valamint a szomszédok összes importja, 2007=100%

3.12b. ábra: A magyar export részesedése a szomszédos országok USD importjából, %

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített ábrák

A szomszédos országokba irányuló magyar export dinamikája magasabb volt 2007 után is az összes exporténál, és jellemzően felette volt az ország-csoport import-növekedésének (3.12a.) A kedvező dinamika eredményeképpen 2007-hez képest minden szomszédos országban erősödött a magyar export pozíciója. (3.12b. ábra, 3.25. táblázat.)

3.25. táblázat: A magyar export részesedése a szomszédos országok importjából, %

Szomszédos országok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ausztria	3,4	3,3	3,8	3,6	2,9	2,7	2,6	3,0	2,8	3,1	3,4	3,5	3,3
Szlovákia	2,8	3,0	3,7	3,6	5,2	6,4	6,7	7,0	7,5	7,9	8,5	7,8	7,0
Szlovénia	3,0	2,8	2,5	3,2	3,7	3,4	3,6	3,7	3,8	3,8	3,9	4,2	3,8
Ukrajna (UA)	1,3	1,6	1,9	2,1	2,3	2,9	3,0	2,5	2,8	3,2	2,7	2,7	3,4
Szerbia*	4,0	3,6	3,6	4,5	6,0	5,7	6,4	6,7	6,0	6,9	7,8	8,4	8,0
Románia	4,9	4,4	4,6	5,4	5,8	5,8	6,0	6,9	8,0	8,2	8,9	8,8	8,4
Horvátország	2,5	2,9	3,0	4,2	4,9	5,2	5,4	5,6	5,7	5,7	7,1	7,7	7,6
Szomszédok összesen	3,2	3,2	3,5	3,7	3,8	4,0	4,2	4,5	4,7	5,0	5,3	5,3	5,1
Szomszédok UA nélkül	3,5	3,4	3,7	3,9	4,0	4,2	4,4	4,9	5,0	5,3	5,9	5,9	5,4

Forrás: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján készített táblázat

Az elmúlt egy-két év kivételével a magyar export tendenciái megegyeznek a globális kereskedelemével. Ez nem jelenti a tradicionális – földrajzi, természeti és gazdaság-szerkezeti adottságokból következő – Európa-centrikus regionális exportstruktúra alapvető jellemzőinek drasztikus változását, a szerkezeti eltolódások azonban a felvevőpiaci tendenciákkal összhangban vannak, pozitívnak tekinthetők.

A magyar gazdaság jelenlegi fejlettségi szintje, tevékenységi és vállalati szerkezete – az ún. „keleti” és „déli” nyitás mellett is – ésszerűvé és célszerűvé teszi, hogy a szomszédos (országok kapjanak kiemelt figyelmet makro- és mikro-szinten egyaránt. A vállalkozások, főképpen a kis- és középvállalkozások számára ezek az országok jelentik a hazai piac kiterjesztését, természetes folytatását, ahol nemcsak a tranzakciós költségek lehetnek alacsonyabbak, de a sikeres üzlethez nélkülözhetetlen piacismeret (termék/üzlet iránti igények, körülmények, kultúra, szokások, nyelv) sem teljesen idegen. És ezekben az országokban a magyar exportálók jelen vannak – az ösvényeket már kitaposták.

4.) A magyar export és import áruszerkezete – változó súlypontok 2007 és 2013 között

A negyedik fejezet a magyar külkereskedelem áruszerkezetét vizsgálja, különös tekintettel a magyar exportban és a felvevőpiacok importjában elfoglalt pozíciókra.⁶¹ Először a teljes forgalomra, majd a kiemelt relációkra (intra- és extra-forgalom, legnagyobb öt felvevőpiac) mutatja be

- az áruszerkezetben legnagyobb részarányt képviselő árucsoportokat,
- az egyes relációk súlyát az árucsoportok teljes kivitelében és behozatalában,
- az export esetében a felvevőpiaci pozíciókat, illetve azok változását.⁶²

4.1.) A magyar export árustruktúrája

A magyar exportból – az EU csatlakozás előtt és után, a globális válság alatt és lecsengése idején – ugyanaz a három árucsoport rendelkezett a legnagyobb részaránnyal, amelyet (tradicionális összefoglaló megnevezéssel) gépipari termékek alkotnak, nevezetesen:

- 1.) Elektromos gépek, berendezések, elektronikus készülékek és alkatrészeik (HS 85)
- 2.) Gépek és mechanikus berendezések és részeik, kazánok, nukleáris reaktorok (HS 84)
- 3.) Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével (HS 87).

A három legnagyobb árucsoport kiemelkedő pozíciója 2003 és 2013 között a magyar exportban változatlan maradt ugyan, részesedésük azonban számottevően változott. Egyrészt a gépek és mechanikus berendezések, valamint az elektromos gépek és elektronikus készülékek részaránya a válság előtt és után is csökkent, míg a járművek és alkatrészeiké növekedett (4.1. táblázat). Másrészt a válság előtti időszakban a TOP3-ba tartozó árucsoportok részesedés-változása – az árucsoportok „nézőpontjából” – kedvezőbb volt (kisebb, vagy ugyanakkora csökkenés, vagy nagyobb növekedés), mint a válság alatt-után.

4.1. táblázat: A 2013-ban legfontosabb árucsoportok részesedése az összes exportból

Összes kivitel=100%, sorrend: a 2013. évi arányok szerint csökkenő

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Részesedés					Változás	
		2003	2007	2011	2012	2013	(2007)- (2003)	(2013)- (2007)
		%					% -pont	
1	85 Elektromos gépek, elektronikus készülékek és alkatrészeik	29,22	25,67	28,83	24,37	22,16	-3,55	-3,51
2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	23,09	21,33	17,85	18,67	18,59	-1,76	-2,74
3	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	8,20	10,98	9,41	9,96	12,36	2,78	1,37

⁶¹ Az elemzés alapjául szolgáló adatok a részletes táblázatokban a Harmonizált Kódrendszer (HS) két számjegyes bontásában (HS2) szerepelnek, az értékeléshez azonban használjuk a SITC és a TEÁOR osztályozási rendszereket is. A HS a külkereskedelmi adatgyűjtések eredeti kódrendszere és a legrészletesebb (globálisan) harmonizált rendszer, amellyel a külpiazi forgalomba kerülő termékek országok közötti áramlását nyilván tartják. A részletes árubontás vizsgálatához a HS rendszert alkalmaztuk, mert a legfrissebb adatok (2013) áruszerkezeti bontása a nemzetközi adatbázisban (a globális összehasonlításhoz) ebben a rendszerben állt rendelkezésre és a termékáramlás meghatározó tendenciái ebben a rendszerben is jól nyomon követhetőek.

⁶² A fejezet importra vonatkozó főbb megállapításait lásd a 4. sz. mellékletben.

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Részesezés					Változás	
		2003	2007	2011	2012	2013	(2007)- (2003)	(2013)- (2007)
		%					% -pont	
	TOP3 árucsoport	60,51	57,99	56,09	53,01	53,11	-2,53	-4,88
4	30 Gyógyszeripari termékek	1,58	2,53	4,21	4,59	4,61	0,94	2,09
5	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,02	3,49	3,62	3,63	3,83	0,47	0,34
	TOP5 árucsoport	65,12	64,00	63,92	61,23	61,56	-1,12	-2,45
6	90 Optikai, fényképezési, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	2,31	2,50	3,51	3,85	3,70	0,19	1,20
7	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	1,63	2,79	3,63	3,96	3,62	1,17	0,82
8	40 Gumi és ebből készült áruk	1,03	1,18	2,22	2,48	2,51	0,14	1,34
9	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	2,35	1,55	1,53	1,65	1,76	-0,81	0,22
10	10 Gabonafélék	0,93	1,72	1,70	1,91	1,61	0,79	-0,11
	TOP10 árucsoport	73,37	73,74	76,51	75,09	74,76	0,37	1,02
11	72 Vas és acél	1,09	1,43	1,71	1,71	1,55	0,34	0,11
12	73 Vas- és acélárak	1,46	1,38	1,39	1,49	1,54	-0,07	0,15
13	29 Szerves vegyi anyagok	1,58	0,90	1,37	1,51	1,53	-0,68	0,64
14	76 Alumínium és ebből készült áruk	1,72	1,51	1,47	1,38	1,29	-0,20	-0,22
15	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	1,42	0,88	1,22	1,24	1,19	-0,54	0,31
	TOP15 árucsoport	80,64	79,85	83,68	82,41	81,87	-0,79	2,02

* Az árucsoport helye a 2013. évi összes exportban való részesezés alapján képzett rangsorban. Legfontosabb termékcsoporthoz rangszáma=1.

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

Az elektromos gépek és elektronikus eszközök árucsoport részesezésének csökkenése az exportban elsősorban az utóbbiak, a híradástechnikai, szórakoztató-elektronikai eszközök magyarországi termelésének drasztikus visszaesése miatt következett be. (Pozíció-átrendeződések a multinacionális termelők körében, áttelepülések az olcsóbb bérű, elsősorban ázsiai országokba.)

Nemcsak a két meghatározó árucsoport (gépek, mechanikus berendezések; elektromos gépek és elektronikus eszközök, alkatrészek) bővülése maradt el az export átlagos bővülésétől, de a kevésbé jelentős termékcsoporthoz között is szerepel három olyan, amelynek exportrészesezésa mindkét periódusban (válság előtt/után) is csökkent (4.2. táblázat). Ezek: nem kötött/hurkolt ruházati termékek, alumínium és alumíniumtermékek, valamint a papírárak.

4.2. táblázat: A 2007 és 2013 között legnagyobb negatív irányú részesezés-változással jellemezhető árucsoportok az összes exportban

Összes kivétel=100%

*	Árucsoport kódja és megnevezése	Részesezés					Változás	
		2003	2007	2011	2012	2013	(2007)- (2003)	(2013)- (2007)
		%					% -pont	
16	48 Papír és karton, papíripari rostanyagból, papírból kész. áruk	1,30	1,02	1,22	0,93	0,90	-0,27	-0,12
14	76 Alumínium és ebből készült áruk	1,72	1,51	1,47	1,38	1,29	-0,20	-0,22
38	62 Ruházati cikkek, kellékek és tartozékok, nem kötött és hurkolt	1,80	0,70	0,41	0,36	0,36	-1,11	-0,33
2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	23,09	21,33	17,85	18,67	18,59	-1,76	-2,74
1	85 Elektromos gépek, elektronikus készülékek és alkatrészek	29,22	25,67	28,83	24,37	22,16	-3,55	-3,51

* Az árucsoport helye a 2013. évi összes exportban való részesezés alapján képzett rangsorban, amelyben a legkisebb részesezés rangszáma=97 (nem specifikált termékek árucsoportjával együtt).

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

2003 és 2013 között a magyar exportban az átlagosnál dinamikusabban bővülő árucsoportok közé – a TOP3-as járműgyártás mellett – a gyógyszeripari termékek, a gumitermékek, az optikai, orvosi stb. műszerek, az ásványi tüzelőanyagok, valamint a szerves vegyi anyagok tartoztak. Az utóbbi árucsoport kivételével (2007 előtt az átlagos exportbővüléstől elmaradt a dinamizmusa), a másik öt árucsoport kivitele 2003-2007 és 2007-2013 között is átlag felett bővült. (4.3. táblázat.)

4.3. táblázat: A 2007 és 2013 között legnagyobb pozitív irányú részesedés-változással jellemezhető árucsoportok az összes exportban

Összes kivitel=100%

* Árucsoport kódja és rövid megnevezése	Részesedés					Változás	
	2003	2007	2011	2012	2013	2007-2003	2013-2007
	%					%-pont	
4 30 Gyógyszeripari termékek	1,58	2,53	4,21	4,59	4,61	0,94	2,09
3 87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	8,20	10,98	9,41	9,96	12,36	2,78	1,37
8 40 Gumi és ebből készült áruk	1,03	1,18	2,22	2,48	2,51	0,14	1,34
6 90 Optikai, fényképészeti, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	2,31	2,50	3,51	3,85	3,70	0,19	1,20
7 27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	1,63	2,79	3,63	3,96	3,62	1,17	0,82
13 29 Szerves vegyi anyagok	1,58	0,90	1,37	1,51	1,53	-0,68	0,64

* Az árucsoport helye a 2013. évi összes exportban való részesedés alapján képzett rangsorban, amelyben a legkisebb részesedés rangszáma=97 (nem specifikált termékek árucsoportjával együtt).

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

Az árucsoportok szintjén a kivitel viszonylag koncentrált: a TOP3 árucsoport súlya 2003 óta folyamatosan 50%, a TOP5-é 60% felett volt, a TOP10-be tartozó árucsoportok pedig lefedik az összes export háromnegyedét (4.1. táblázat). Szembetűnő ugyanakkor, hogy a koncentráció a TOP3 (helyesebb volna TOP2-ről beszélni) árucsoportot tekintve csökken, míg a TOP10 és TOP15 szinten stabilizálódik – izmosodnak a „feltörekvő árucsoportok” a magyar exportban (is). Miután az export koncentrációja jelzi, hogy az ország kivitele mennyire kiszolgáltatott bizonyos árupiacoknak, mennyire kitett (konjunkturális és egyéb) piaci hullámzásoknak, a koncentráció csökkenése önmagában nem negatív fejlemény. (A diverzifikáltabb export „ütésállóbb”).

4.1.1.) Az Európai Unióba és az EU-n kívülre irányuló magyar kivitel áruszerkezete

A magyar export meghatározó része az Európai Unió tagállamaiba (EU28) irányul – 2013-ban 77%-a –, így az intra-export áruszerkezete nem különbözik számottevően az összes exportétól. Az intra- és az összes kivitelben az első 15 helyen azonos árucsoportok szerepelnek, fontossági sorrendjükben sincsenek jelentős különbségek. (A következő táblázatban szürke alapon kövér betűformátummal jelöltük, ha a rangszám nem azonos.)

4.4. táblázat: A legfontosabb árucsoportok az összes és az intra-exportban 2013-ban

Összes, illetve intra-export=100%

Összes export	%	*	**	Intra-export	%
2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belseg	1,14	15	15	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belseg	1,19
10 Gabonafélék	1,85	10	10	10 Gabonafélék	1,61
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	3,45	7	7	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	3,62
29 Szerves vegyi anyagok	1,54	13	14	29 Szerves vegyi anyagok	1,29
30 Gyógyszeripari termékek	3,98	4	6	30 Gyógyszeripari termékek	3,70

Összes export	%	*	**	Intra-export	%
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,93	5	4	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	4,61
40 Gumi és ebből készült áruk	2,63	8	8	40 Gumi és ebből készült áruk	2,51
72 Vas és acél	1,84	11	11	72 Vas és acél	1,55
73 Vas- és acélárúk	1,70	12	12	73 Vas- és acélárúk	1,54
76 Alumínium és ebből készült áruk	1,30	14	13	76 Alumínium és ebből készült áruk	1,53
84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	18,10	2	2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	18,59
85 Elektromos gépek, elektronikus készülékek és alkatrészeik	21,16	1	1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	22,16
87 Járművek és alkatrészeik, sinhez kötött kivételével	12,24	3	3	87 Járművek és alkatrészeik, sinhez kötött kivételével	12,36
90 Optikai, fényképészeti, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	3,51	6	5	90 Optikai, fényképészeti, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	3,83
94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	2,01	9	9	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	1,76
TOP15 részaránya összesen	80,38			TOP15 részaránya összesen	81,87

*2013. évi összes export értéke szerinti rangszámot jelöli, legmagasabb exportérték=1.

**a 2013.évi intra-export értéke szerinti rangszámot jelöli, legmagasabb exportérték=1.

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

Áruszerkezeti különbségeket az intra- és extra-export, valamint az EU régi és új tagállamaiba irányuló kivitel között inkább várhatunk. A következőkben először az EU-ba és az EU-n kívülre irányuló, majd a régi és az új tagállamokba kiszállított export áruszerkezetének alapszámait – árucsoportok szerinti megoszlást, reláció arányát az árucsoport összes kivitelében, az árucsoportok exportjának részesedését a felvevőpiac importjából – tekintjük át.

A TOP3 árucsoport az intra- és az extra-exportban azonos (Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik; mechanikus gépek, kazánok és részek; járművek és alkatrészeik), még a sorrendet tekintve is. Az exportból való részesedése viszont mindhárom árucsoportnak magasabb az extra-kivitelből – a háromé együtt 7 százalékponttal van intrabeli részesedésük felett. A tendenciát tekintve a mértékben van jelentős különbség: az extra-kivitelben az elektromos/elektronikus gépek/eszközök aránya a válság alatt sokkal nagyobb mértékben csökkent (-11,1%-pont), mint az intra-exportban (-1,9%-pont). A közúti járművek árucsoportjának részesedése ugyanakkor az extra-exportban a 2007. évi 6,2%-ról 12,7%-ra emelkedett, míg az intrában változatlan maradt (12%). (Ez utóbbi a multinacionális járműgyártók magyarországi termelésének célpiacaiban jelenthet változást/bővülést.)

A TOP10 árucsoport az extra-exportból 2013-ban 83%-kal, az intra-exportból 73%-kal részesedett, azaz az előbbi koncentráltabb. (2007-ben az arányszámok hasonlóak voltak.)

4.5. táblázat: A legfontosabb árucsoportok az intra- és az extra-exportban 2013-ban

Összes magyar export=100%; 2013. évi export szerint csökkenő sorrend

Intra-export				**	Extra-export			
Árucsoportok	2007	2013	V*		Árucsoportok	2007	2013	V*
85 Elektromos gépek, elektronikus készülékek és alkatrészeik	23,03	21,16	-1,87	1	85 Elektromos gépek, elektronikus készülékek és alkatrészeik	36,68	25,54	-11,14
84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezés és részek	21,12	18,10	-3,02	2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	22,20	20,23	-1,97
87 Járművek és alkatrészeik, sinhez kötött kivételével	12,13	12,24	0,12	3	87 Járművek és alkatrészeik, sinhez kötött kivételével	6,21	12,74	6,53
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,47	3,98	0,51	4	30 Gyógyszeripari termékek	5,45	8,35	2,9
90 Optikai, fényképészeti, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	2,77	3,93	1,15	5	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	3,71	4,17	0,46
30 Gyógyszeripari termékek	1,83	3,51	1,68	6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,55	3,34	-0,21
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek	2,57	3,45	0,88	7	90 Optikai, fényképészeti, ellenőrző,	1,36	2,96	1,6

Intra-export				**	Extra-export			
Árucsoportok	2007	2013	V*		Árucsoportok	2007	2013	V*
desztillált termék, bitumen, viasz					precíziós, orvosi stb. műszerek			
40 Gumi és ebből készült áruk	1,25	2,63	1,38	8	29 Szerves vegyi anyagok	1,57	2,31	0,74
94 Bútor, világítóeszköz, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	1,76	2,01	0,25	9	40 Gumi és ebből készült áruk	0,88	2,13	1,25
10 Gabonafélék	1,89	1,85	-0,04	10	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	0,86	1,38	0,52
72 Vas és acél	1,69	1,84	0,14	11	96 Különböző (előállított) áruk	0,04	1,18	1,14
73 Vas- és acélárúk	1,45	1,70	0,25	12	73 Vas- és acélárúk	1,10	0,97	-0,13
76 Alumínium és ebből készült áruk	1,72	1,54	-0,19	13	94 Bútor, világítóeszköz, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	0,63	0,91	0,28
29 Szerves vegyi anyagok	0,74	1,30	0,56	14	10 Gabonafélék	1,02	0,79	-0,23
2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	0,88	1,14	0,25	15	72 Vas és acél	0,35	0,58	0,23

V*Változás, a 2013. évi és a 2007. évi arányszámok különbsége, %-pont

**Rangszámok az export 2013. évi értékének csökkenő sorrendjében.

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

A 2013-ban legfontosabb árucsoportok közül az EU-n kívüli országokba irányuló szállítások jelentősége két árucsoportban, a gyógyszeripari termékeknél (41,4%) és a szerves vegyi anyagoknál (34,5%) volt az átlagos részesedést jelentős mértékben meghaladó az árucsoport összes exportjából, a 15. helyen szereplő vas és acél kivétel esetében viszont az extra-piacok a teljes kivitelből csak 8,6%-kal részesedtek. (4.6. táblázat.)

Az intra-export aránya 90% körüli a vezető árucsoportok közül az alumínium és ebből készült áruk; a vas és acél; a gabonafélék; valamint a bútor és lakberendezés árucsoportok összes exportjában. Ezekben az árucsoportokban az EU-n kívüli értékesítések az intra-szállítások mellett kiegészítő jellegűnek tekinthetők.

4.6. táblázat: Az intra- és az extra-export részesedése az összes exportból 2013-ban árucsoportok szerint

Összes magyar export=100%, intra + extra-export azonos árucsoportban=100%; 2013. évi export szerint csökkenő sorrend

Intra-export					Extra-export			
Árucsoportok	2007	2013	V*		Árucsoportok	2007	2013	V*
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	72,4	73,6	1,23	1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	27,62	26,39	-1,23
84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berend. és részeik	79,9	75,1	-4,80	2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berend. és részeik	20,11	24,92	4,80
87 Járművek és alkatrészeik, sinhez kötött kivételével	89,1	76,4	-	3	87 Járművek és alkatrészeik, sinhez kötött kivételével	10,92	23,60	12,68
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	80,3	80,0	-0,28	4	30 Gyógyszeripari termékek	41,70	41,41	-0,29
90 Optikai, fényképezési, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	89,5	81,7	-7,78	5	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztill. term., bitumen, viasz	25,68	26,40	0,72
30 Gyógyszeripari termékek	58,3	58,6	0,29	6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	19,68	19,96	0,28
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztill. term., bitumen, viasz	74,3	73,6	-0,72	7	90 Optikai, fényképezési, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	10,48	18,26	7,78
40 Gumi és ebből készült áruk	85,6	80,6	-5,01	8	29 Szerves vegyi anyagok	33,67	34,49	0,82
94 Bútor, világító eszköz, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	92,1	88,2	-3,90	9	40 Gumi és ebből készült áruk	14,40	19,40	5,01
10 Gabonafélék	88,6	88,7	0,17	10	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási mellékterm. és belsőség	18,96	26,42	7,47
72 Vas és acél	95,3	91,4	-3,89	11	96 Különböző (előállított) áruk	20,49	54,20	33,71
73 Vas- és acélárúk	84,6	85,5	0,92	12	73 Vas- és acélárúk	15,41	14,49	-0,92
76 Alumínium és ebből készült áruk	91,9	91,6	-0,23	13	94 Bútor, világító eszköz, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	7,92	11,82	3,90

Intra-export				Extra-export				
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*	
29 Szerves vegyi anyagok	66,3	65,5	-0,82	14	10 Gabonafélék	11,42	11,26	-0,17
2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási mellékterm. és belseg	81,0	73,6	-7,47	15	72 Vas és acél	4,73	8,62	3,89

V*: a 2013. évi és a 2007. évi arányszám különbsége, %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

A magyar intra-export részesedése (csatlakozás előtti évekre is számolva) az EU28 összes importjából 2001-től folyamatosan emelkedett, 2013-ban 1,4%-ot tett ki (4.7. táblázat). A 15 legfontosabb termékcsoporthoz 2013-ban messze a legmagasabb piaci részesedéssel a gabonafélék rendelkeztek (6,1%), bár 2007-ben ennél is jobb volt a piaci pozíciójuk (7,5%). Mögöttük a relatíve magas részesedéssel rendelkező árucsoportok mutatója a 2-3,2% közötti sávban szóródott (6 árucsoport), a leggyengébb (átlag alatti) részesedéssel az ásványi tüzelőanyagok; a vas és acél; valamint a szerves vegyi anyagok árucsoportok rendelkeztek.

Az EU28 vonatkozásában a 15 árucsoport közül piaci pozíciója leginkább a gumi és gumitermékek, a járművek és alkatrészek, valamint a gyógyszeripari termékek árucsoportoknak javult 2007 és 2013 között.

Az EU-n kívüli országok importjában a magyar extra-export súlya 2013-ban mindössze 0,16%. (2001 óta a legmagasabb arány 0,17, a legalacsonyabb 0,10 volt.) A 15 legfontosabb árucsoport közül relatíve jelentős piaci pozícióval rendelkezőnek tekintjük az importból legalább az átlag duplájával részesedő árucsoportokat. Közéjük tartoztak 2013-ban a gyógyszeripari termékek (0,62%), az élelmezési célra alkalmas húsok (0,45%), a járművek és alkatrészek (0,34%), valamint a gumi és gumitermékek (0,33%). (A különféle árukat magába foglaló feldolgozott termékek csoportjától eltekintettünk.) A piaci pozíció javulását tekintve is ez a négy árucsoport volt az élen 2007-2013 között (járművek, gumiárúk, gyógyszerek, húsok sorrendben).

4.7. táblázat: A magyar intra-export részesedése az EU28 importjából és a magyar extra-export részesedése az EU-n kívüli országok importjából a 2013-ban legfontosabb árucsoportokban, %

Árucsoportok a 2013. évi export részaránya szerint csökkenő sorrendben

Intra-export az EU28 importjában				Extra-export az EU-n kívüli országok importjában				
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*	
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	3,22	3,17	-0,05	1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	0,41	0,28	-0,13
84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	2,36	2,31	-0,05	2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	0,30	0,29	-0,01
87 Járművek és alkatrészek, sínhez kötött kivételével	1,63	2,13	0,50	3	87 Járművek és alkatrészek, sínhez kötött kivételével	0,16	0,34	0,18
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	1,37	1,51	0,14	4	30 Gyógyszeripari termékek	0,50	0,62	0,12
90 Optikai, fényképezési, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	1,61	2,04	0,43	5	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	0,04	0,03	0,00
30 Gyógyszeripari termékek	0,70	1,18	0,48	6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	0,22	0,20	-0,03
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	0,30	0,29	-0,02	7	90 Optikai, fényképezési, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	0,07	0,15	0,08
40 Gumi és ebből készült áruk	1,55	2,96	1,41	8	29 Szerves vegyi anyagok	0,11	0,16	0,05
94 Bútor, világító eszköz, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	1,76	2,20	0,44	9	40 Gumi és ebből készült áruk	0,16	0,33	0,17
10 Gabonafélék	7,48	6,17	-1,31	10	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belseg	0,35	0,45	0,10
72 Vas és acél	0,64	1,04	0,40	11	96 Különböző (előállított) áruk	0,04	0,87	0,83

Intra-export az EU28 importjában				Extra-export az EU-n kívüli országok importjában			
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*
73 Vas- és acélárúk	1,07	1,42	0,36	12 73 Vas- és acélárúk	0,11	0,10	-0,01
76 Alumínium és ebből készült áruk	1,79	1,87	0,08	13 94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előre-gyártott épület	0,09	0,14	0,04
29 Szerves vegyi anyagok	0,35	0,60	0,25	14 10 Gabonafélék	0,27	0,18	-0,09
2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermékek és belsőség	1,75	1,95	0,20	15 72 Vas és acél	0,02	0,05	0,03

V*: a 2013. évi és a 2007. évi arányszám különbsége, %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

4.1.2.) A régi és az új EU tagállamokba irányuló magyar kivitel áruszerkezete

A régi és az új tagállamokba irányuló kivitelben 2013-ban a két legfontosabb termékcsoport azonos volt (elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik, illetve kazánok, gépek, mechanikus berendezések és alkatrészeik), a harmadik helyen viszont a járművek helyett az ásványi tüzelőanyagok és desztillált termékek szerepelnek, amelyek a régi tagországokban csak a 12. helyen találhatóak.

A TOP3-ba tartozó árucsoportok a régi tagállamokhoz irányuló exportban 58%-ot, az új tagállamokhoz szállított exportban 38%-ot képviselnek az összes exportból. A koncentrációban mutatkozó jelentős különbség az árucsoportok számának emelésével csökken ugyan, de a TOP15 árucsoportot figyelembe véve is 9%-pont.

A rangsorban a TOP3 után következő árucsoportok közül a régi tagországokba menő exportból még 5% -ot képviselnek az optikai, orvosi stb. műszerek, az új tagországokba menő exportban viszont 5% felett vannak a járművek és alkatrészeik (7,2%), a gyógyszeripari termékek (6,4%) és a műanyagok és műanyagárúk (5,8%). Az új tagállamokba irányuló magyar export nagyobb diverzifikáltságára utal az is, hogy a rangsor 15. helyéhez a régi tagországokba irányuló exportban 1%-os, az újaknál 1,4%-os részarány kellett 2013-ban.

2007 és 2013 között a legnagyobb mértékben a járművek és alkatrészeik árucsoport részaránya emelkedett a régi tagállamokba irányuló exportban és a gyógyszeripari termékeké az új tagállamokba szállított exportban, azaz e két árucsoport volt ebben az időszakban és a jelzett relációban a legdinamikusabb.

4.8. táblázat: A legfontosabb árucsoportok a régi és az új EU tagországokba irányuló magyar exportban 2013-ban

Összes magyar export=100%; 2013. évi export szerint csökkenő sorrend

Régi EU tagállamok				Új EU tagállamok			
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	24,86	21,81	-3,06	1 85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	17,77	19,62	1,85
84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berend. és részeik	23,75	21,50	-2,24	2 84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berend. és részeik	13,58	10,01	-3,57
87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	11,91	14,35	2,44	3 27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztill. term., bitumen, viasz	5,78	8,43	2,65
90 Optikai, fényképészeti, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	3,28	5,00	1,72	4 87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	12,76	7,24	-5,52
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	2,70	3,23	0,53	5 30 Gyógyszeripari termékek	3,24	6,42	3,18
40 Gumi és ebből készült áruk	1,09	2,81	1,72	6 39 Műanyagok és ezekből készült áruk	5,70	5,76	0,06
94 Bútor, világító eszk, m n.e. lakberendezési cikk, előregyártott épület	2,06	2,29	0,23	7 72 Vas és acél	3,04	3,13	0,09
30 Gyógyszeripari termékek	1,34	2,28	0,95	8 40 Gumi és ebből készült áruk	1,69	2,18	0,49
73 Vas- és acélárúk	1,49	1,80	0,30	9 10 Gabonafélék	2,47	2,17	-0,30

Régi EU tagállamok				Új EU tagállamok			
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*
10 Gabonafélék	1,69	1,72	0,03	10 29 Szerves vegyi anyagok	0,67	1,68	1,01
76 Alumínium és ebből készült áruk	1,81	1,61	-0,20	11 48 Papír és karton, papírip. rostanyagból, papírból kész. áruk	1,99	1,56	-0,42
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztill. term., bitumen, viasz	1,46	1,36	-0,10	12 2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási mellékterm. és belsőség	0,86	1,56	0,70
72 Vas és acél	1,23	1,29	0,07	13 73 Vas- és acélárak	1,33	1,48	0,16
29 Szerves vegyi anyagok	0,76	1,15	0,38	14 23 Az élelmiszerip. melléktermékei, készített állati takarmány	0,86	1,47	0,61
2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási mellékterm. és belsőség	0,89	0,96	0,07	15 90 Optikai, fényképezési, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	1,33	1,38	0,06
	80,33	83,16			73,05	74,09	1,04

V*: a 2013. évi és a 2007. évi arányszám különbsége, %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

2013-ban a teljes magyar exportból a régi EU tagországok 54%-kal, az új tagországok 23%-kal részesedtek. (Az intra-export 70:30 arányban oszlott meg a régi és új tagországok között.)

A 15 legfontosabb árucsoport tekintetében 2013-ban a régi EU tagországok részesedése az árucsoport összes kiviteléből különösen magas volt – meghaladta a kétharmadot – az optikai, precíziós, orvosi műszerek; a bútor és lakberendezési termékek; valamint az alumínium és az ebből készült termékek árucsoportban. Az új tagállamok, mint felvevőpiacok a legmagasabb részesedéssel az ásványi tüzelőanyagok (53%), a vas és acél (46%), az élelmiszeripari melléktermékek, ipari takarmányok (37%), valamint a műanyagok és műanyagtermékek (34%) árucsoportok magyar exportjában rendelkeztek.

A legfontosabb 15 árucsoport összes magyar exportjában 2007 és 2013 között a régi tagországok, mint felvevőpiacok részesedése, egy kivétellel, csökkent. A kivételt a gumi és gumiárak jelentették. (4.9. táblázat, V* oszlop.) Szemben ezzel, az új EU tagállamok felvevőpiaci súlya 2007 óta a legfontosabb 15 árucsoportból 9-ben emelkedett és csak 6-ban csökkent, ami tükrözi, hogy az új tagállamok pozíciója az export egészében erősödött.

4.9. táblázat: A régi és az új EU tagállamokba irányuló export részesedése az összes magyar exportból 2013-ban árucsoportok szerint

Összes magyar export=100%; 2013. évi export szerint csökkenő sorrend

Régi EU tagállamok				Új EU tagállamok			
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	57,96	53,41	-4,55	1 85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	14,42	20,20	5,78
84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések	66,62	62,79	-3,83	2 84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezés és részeik	13,26	12,29	-0,97
87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	64,88	63,04	-1,84	3 27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	43,08	53,19	10,11
90 Optikai, fényképezési, precíziós, orvosi stb. műszerek	78,46	73,21	-5,25	4 87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	24,20	13,37	-10,83
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	46,28	45,75	-0,52	5 30 Gyógyszeripari termékek	26,69	31,74	5,05
40 Gumi és ebből készült áruk	55,65	60,76	5,11	6 39 Műanyagok és ezekből készült áruk	34,04	34,29	0,25
94 Bútor, világító eszköz, m.n.e. lakberendezési cikk	79,85	70,53	-9,32	7 72 Vas és acél	44,16	46,11	1,94
30 Gyógyszeripari termékek	31,61	26,85	-4,76	8 40 Gumi és ebből készült áruk	29,95	19,84	-10,12
73 Vas- és acélárak	64,58	63,47	-1,11	9 10 Gabonafélék	29,89	30,72	0,84
10 Gabonafélék	58,69	58,02	-0,67	10 29 Szerves vegyi anyagok	15,42	24,98	9,55
76 Alumínium és ebből készült áruk	71,63	67,70	-3,93	11 48 Papír és karton papíripari rostanyagból, papírból készült áruk	40,40	39,56	-0,84
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és	31,24	20,41	-10,83	12 2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási	20,28	29,87	9,59

Régi EU tagállamok				Új EU tagállamok			
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*
ezek desztillált termékei, bitumen				melléktermék és belsőség			
72 Vas és acél	51,11	45,27	-5,83	13 73 Vas- és acélárúk	20,01	22,04	2,03
29 Szerves vegyi anyagok	50,91	40,53	-10,38	14 23 Az élelmiszeripar melléktermékei, készített állati takarmány	39,84	37,40	-2,44
2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	60,76	43,70	-17,06	15 90 Optikai, fényképezési, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	11,06	8,53	-2,53

V*: a 2013. évi és a 2007. évi arányszám különbsége, %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

A régi tagállamok összes importjából az oda irányuló magyar kivitel 2013-ban 1,14%-kal (2007-ben 1,17%-kal) részesedett. Az új tagországok importjából a magyar export részesedése 2013-ban 3,23% (2007-ben 2,99%) volt.

A 15 legfontosabb termék közül a gabonafélék exportjának részesedése a legmagasabb a régi tagországok importjából, de a vezető termékcsoportok (1-4. hely a rangsorban) is 2% felett (és 3% alatt) részesedtek 2013-ban. 2007-2013 között piaci pozíciója leginkább a gyógyszeripari termékek, a járművek és alkatrészeik, valamint a műanyagok és műanyagtermékek árucsoportoknak emelkedett a régi tagországokban. (4.10. táblázat.)

Az új tagországokban különösen erős piaci pozícióval rendelkeztek 2013-ban a gabonafélék (26,9%-os részesedés az összes importjából), az élelmiszeripari melléktermékek és ipari takarmányok (7,2%), valamint a gyógyszeripari termékek (6,6%). A piaci pozíció erősítésében az új tagállamokban különösen sikeresek a gyógyszeripari termékek és a szerves vegyi anyagok szállítói voltak 2007-2013 között. (4.10. táblázat.)

4.10. táblázat: A magyar export részesedése a régi és az új tagállamok importjából a 2013-ban legfontosabb árucsoportokban, %

Árucsoportok a 2013. évi export részaránya szerint csökkenő sorrendben

Magyar export a régi EU tagországok importjában				Magyar export az új EU tagországok importjában			
Árucsoportok	2007	2013	V*	Árucsoportok	2007	2013	V*
85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	3,10	2,85	-0,25	1 85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	3,82	4,50	0,68
84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	2,27	2,27	-0,01	2 84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	2,91	2,53	-0,37
87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	1,36	2,02	0,66	3 27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	1,60	1,98	0,38
39 Műanyagok és ezekből készült áruk	1,57	2,03	0,47	4 87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	3,54	2,86	-0,68
90 Optikai, fényképezési, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	0,94	1,05	0,11	5 30 Gyógyszeripari termékek	3,77	6,55	2,79
30 Gyógyszeripari termékek	1,20	2,73	1,53	6 39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,68	3,76	0,08
27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékek, bitumen, viasz	1,73	1,99	0,26	7 72 Vas és acél	2,07	2,97	0,90
40 Gumi és ebből készült áruk	0,42	0,60	0,18	8 40 Gumi és ebből készült áruk	3,37	3,97	0,60
94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk	1,00	1,31	0,31	9 10 Gabonafélék	25,51	26,86	1,35
10 Gabonafélék	5,50	4,39	-1,11	10 29 Szerves vegyi anyagok	1,63	3,97	2,35
72 Vas és acél	1,63	1,65	0,02	11 48 Papír és karton, papíripari rostanyagból, papírból kész. áruk	3,34	3,01	-0,33
73 Vas- és acélárúk	0,14	0,09	-0,06	12 2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	4,57	5,90	1,33
76 Alumínium és ebből készült áruk	0,40	0,62	0,22	13 73 Vas- és acélárúk	1,35	1,91	0,56
29 Szerves vegyi anyagok	0,28	0,39	0,11	14 23 Az élelmiszeripar melléktermékei, készített állati takarmány	5,55	7,22	1,67
2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	1,45	1,34	-0,11	15 90 Optikai, fényképezési, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	2,03	2,14	0,10

V*: a 2013. évi és a 2007. évi arányszám különbsége, %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

4.1.3.) A magyar export árustruktúrája az öt legfontosabb felvevőpiacon

A magyar export számára 2013-ban az öt legfontosabb felvevőpiac Németország, Románia, Ausztria, Szlovákia és Olaszország volt, ezekbe az országokba irányult a magyar export 47%-a. Az egyes országokba kivitt termékek összetételét országonként vizsgáljuk, de kiemelünk néhány közös sajátosságot.

a.) Németország

A magyar export kiemelkedően legfontosabb felvevőpiacán 2013-ban – éppúgy, mint 2007-ben – három, a gépipar által kibocsátott termékeket magába foglaló árucsoport dominált, bár a TOP3 együttes súlya a Németországba irányuló kivitelben az elmúlt években csökkent: 2007-ben a három árucsoport részesedése 65% volt, 2013-ban 63%. A TOP5 árucsoport részaránya is csökkent kismértékben (0,6%-pontos csökkenés 2007-2013 között), viszont a TOP10, és még inkább a TOP15 árucsoport részesedése emelkedett (az utóbbi 3,3%-ponttal), azaz a vezető árucsoportok dominanciája az exportban kismértékben csökkent. (4.11. táblázat.)

A TOP3 árucsoportból a közúti járművek és alkatrészeik súlya a magyar exportban – és a magyar exportjuk súlya a német importban – emelkedett, annak ellenére, hogy az árucsoport kiszállításaiban a német reláció súlya csökkent. A német kiszállítások részesedése az egyes árucsoportok összes exportjából a 15 legfontosabb árucsoportból csak ötben növekedett (összhangban a német reláció súlyának csökkenésével), közülük viszont kettőben jelentős mértékben (üvegárak, olajos magvak.)

A német piacon a TOP5-be tartozó árucsoportok pozíciója – a járművek kivételével – gyengült (alacsonyabb a részarányuk az árucsoport német importjából 2013-ban, mint 2007-ben volt). A vezető árucsoport (gépek, mechanikus berendezések) visszaesését elsősorban az energiafejlesztő gépek kivételének jelentős visszaesése okozta. Erdemben javult ugyanakkor a legfontosabb árucsoportok közül a gumiból készült áruk, az üvegárak és gyógyszeripari termékek német piaci pozíciója.

4.11. táblázat: A Németországba (DE-be) irányuló magyar export 2013-ban legfontosabb 15 árucsoportjának néhány jellemzője

Árucsoportok a 2013. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Árucsoport részesedése az DE-be menő összes magyar exportból			Az DE-be menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesedés az árucsoport összes német importjából, %		
		2007	2013	**	2007	2013	**	2007	2013	**
		%			%			%		
1	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	30,21	26,30	-3,91	40,17	36,43	-3,74	6,10	5,12	-0,98
2	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	20,52	20,53	0,00	22,67	23,84	1,17	4,89	4,47	-0,42
3	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	14,70	16,34	1,64	37,95	34,04	-3,91	4,51	4,69	0,18
4	90 Optikai, fényképezési, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	5,40	6,54	1,13	61,29	45,43	-15,85	5,38	4,98	-0,40
5	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előregyártott épület	2,77	3,33	0,56	50,83	48,67	-2,16	5,42	4,90	-0,52
6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	2,02	2,69	0,67	16,43	18,10	1,67	1,67	1,76	0,08
7	40 Gumi és ebből készült áruk	1,25	2,44	1,18	30,22	24,99	-5,23	2,67	3,86	1,19
8	73 Vas- és acélárak	1,64	1,97	0,33	33,61	32,91	-0,70	2,38	2,45	0,07

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Árucsoport részesedése az DE-be menő összes magyar exportból			Az DE-be menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesezés az árucsoport összes német importjából, %		
		2007	2013	**	2007	2013	**	2007	2013	**
		%			%			%		
9	76 Alumínium és ebből készült áruk	1,69	1,52	-0,17	31,68	30,29	-1,39	2,71	2,45	-0,26
10	30 Gyógyszeripari termékek	0,78	1,50	0,72	8,75	8,38	-0,37	0,54	0,93	0,39
11	70 Üveg és üvegáruk	0,56	1,21	0,65	30,31	43,91	13,60	3,24	5,97	2,73
12	72 Vas és acél	1,05	0,84	-0,21	20,74	14,02	-6,72	0,79	0,79	0,00
13	12 Olajos magvak és gyümölcs, különféle mag, gyümölcs, ipari és gyógynövények	0,35	0,71	0,36	23,08	29,88	6,80	3,02	2,96	-0,06
14	10 Gabonafélék	0,47	0,70	0,23	7,76	11,12	3,36	6,30	5,85	-0,45
15	64 Lábbeli, lábszárvédő és hasonló áruk, ezek részei	0,64	0,70	0,05	43,36	39,27	-4,09	2,70	2,01	-0,68
	TOP15 összesen	84,06	87,31	3,25	-	-	-	-	-	-
	Összes magyar export Németországba	100	100	-	28,36	25,75	-2,61	2,53	2,33	-0,20

* Az árucsoport 2013. évi értékének megfelelő rangszám – legnagyobb érték=1.

** Időbeni változás a mutatóban: (2013. évi mutatószám) – (2007. évi mutatószám), %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

b.) Románia

A Romániába irányuló magyar exportot bemutató 4.12. táblázatban a (**-gal jelölt) mutatószám-változás oszlopokban sok pozitív és kevés negatív szám látható, ami jelzi, hogy az exportban fontos, különféle termékcsoportokat exportáló magyar termelők/kereskedők az utóbbi években a korábbinál sikeresebbek Romániában.

A magyar export három vezető árucsoportja három különböző iparágat, nevezetesen a gépipart (elektromos és elektronikus gépek, eszközök), az olajipart, és a gyógyszeripart képviseli. A 2013-ban TOP3-ba tartozó termékcsoportok részesedése a magyar exportból a 2007. évi 21%-ról 42%-ra emelkedett (+21%-pont), különösen az olajipar súlya növekedett. Visszazuhant viszont – 2013-ban csak a hetedik a rangsorban – a közúti járművek és alkatrészeik részesedése a Romániába irányuló exportban (13%-ról 4%-ra).

Az árucsoportok összes kiviteléből különösen két területen magas a romániai export részesedése: az olajipari termékekből (2013-ban a magyar kivitel negyede) és nyers és feldolgozott mezőgazdasági termékekből (gabona, hús, élőállat, tejtermék) – ez utóbbiak esetében a részarányok 10-20% között mozognak.

A román importban a magyar export a gabonafélék (60% feletti részesedés a román importból 2007-ben és 2013-ban is), az élőállatok (44%-os részesedés), a húsok, valamint az ipari takarmányok árucsoportok esetében (20% feletti piaci részesedések) meghatározónak tekinthető. Mellettük még négy árucsoportban volt 10% felett a piaci részesedés. (4.12. táblázat.)

A magas piaci részesedések mellett pozitív az is, hogy a magyar export piaci pozíciója a 15 vezető árucsoportból csak ötben romlott (csökkent a részesedése a román importból).

4.12. táblázat: A Romániába (RO-ba) irányuló magyar export 2013-ban legfontosabb 15 árucsoportjának néhány jellemzője

Árucsoportok a 2013. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Árucsoport részesedése az RO-ba menő összes magyar exportból			Az RO-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesezés az árucsoport összes román importjából, %		
		2007	2013	**	2007	2013	**	2007	2013	**
		%			%			%		
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	12,29	17,89	5,60	2,13	4,56	2,43	6,87	9,78	2,92
2	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei, bitumen, viasz	3,95	15,78	11,84	6,29	24,66	18,37	2,21	13,33	11,12
3	30 Gyógyszeripari termékek	4,70	7,92	3,22	8,28	9,70	1,42	10,12	13,71	3,60
4	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	7,08	6,06	-1,03	9,04	8,93	-0,11	9,85	9,64	-0,21
5	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	5,15	5,55	0,40	1,08	1,69	0,61	2,29	3,77	1,48
6	10 Gabonafélék	5,61	4,38	-1,23	14,51	15,35	0,84	65,30	61,61	-3,69
7	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	13,47	4,04	-9,43	5,46	1,85	-3,61	6,33	4,62	-1,71
8	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	2,17	2,56	0,38	11,00	12,12	1,12	12,36	24,06	11,70
9	23 Az élelmiszeripari melléktermékei, készített állati takarmány	1,73	2,33	0,61	17,15	14,73	-2,43	33,76	28,49	-5,26
10	76 Alumínium és ebből készült áruk	0,71	1,94	1,23	2,09	8,48	6,39	4,53	13,45	8,92
11	40 Gumi és ebből készült áruk	1,64	1,70	0,06	6,19	3,82	-2,37	6,34	6,93	0,59
12	48 Papír és karton, papírripari rostanyagból, papírból kész. áruk	1,52	1,62	0,09	6,62	10,11	3,49	6,60	8,98	2,39
13	1 Élő állatok	0,64	1,56	0,92	11,78	21,17	9,39	44,11	43,65	-0,46
14	4 Tejtermékek, madártojás, term. méz, m.n.e. állati eredetű élelmiszer	0,82	1,49	0,68	12,73	16,74	4,01	16,90	22,93	6,02
15	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előregyártott épület	1,67	1,24	-0,43	4,81	3,96	-0,85	8,13	10,48	2,35
	TOP15 összesen	63,15	76,05	12,9	-	-	-	-	-	
	Teljes export Romániába	100,0	100,0	-	4,45	5,65	1,20	6,02	8,33	2,31

* Az árucsoport 2013. évi értékének megfelelő rangszám – legnagyobb érték=1.

** Időbeni változás a mutatóban: (2013. évi mutatószám) – (2007. évi mutatószám), %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

c.) Ausztria

Az összes magyar exportból Ausztria részesedése 2007-2013 között 1 százalékponttal emelkedett, és fél százalékponttal sikerült növelni az osztrák importból való részesedést is.

Az Ausztriába irányuló magyar kivitelben 2013-ban a TOP3-ban kizárólag a gépeket és járműipari termékeket gyűjtő árucsoportok szerepeltek. (4.13. táblázat.) Részesedésük nem különbözött számottevően, mindháromé a 10-15%-os sávban volt. Ez a viszonylag alacsony súly (TOP3 2013-ban 35%) azt is jelenti, hogy a magyar kiszállítások Ausztriába sokkal kevésbé koncentráltak a vezető 3-5 árucsoportba, mint a másik négy vizsgált ország esetében. (Például a Németországba irányuló magyar kivitelben a 15. legnagyobb árucsoport 2013-ban 0,7%-kal részesedett az összes magyar kivitelből, míg ugyanez az arányszám Ausztria esetében 1,85% volt.)

A teljes magyar kivitelből – a 15 legnagyobb árucsoportot tekintve – az osztrák reláció 2013-ban két árucsoport esetében részesedett 20% felett (fa- és faipari termékek 24%, lábbeli 23%), öt árucsoportban 10% felett (olajos magvak 17%, vas- és acélárak 15%, ásványi tüzelőanyag

és termékei 14%, gabonafélék 11%, vas és acél 10%) és az alumínium és alumíniumtermékek árucsoportból csaknem 10%-kal (9,3%). Mint a felsorolás mutatja, Ausztria, mint felvevőpiac számos termelő ágazat számára igen fontos. A TOP3 árucsoportjai számára viszont az osztrák piac kevésbé jelentős, Ausztria részesedése az árucsoportok összes exportjából 2,5-5% között volt 2013-ban.

Az osztrák importban a magyar szállításoknak két agrár-árucsoportban volt 2013-ban nagy súlya: a gabonafélék 31%-a, az olajos és egyéb ipari magvak 22%-a Magyarországról került Ausztriába. Ugyanez az (élelmezési célra alkalmas) húsok és a gumiárak 11, illetve 10%-áról állítható. A TOP3-ba tartozó árucsoportok részesedése az osztrák importból 3% és 4% között volt 2013-ban. A gépek, mechanikus berendezések, valamint a járművek és alkatrészeik piaci pozíciója 2007 és 2013 között erősödött (az előbbi import-piaci részesedése 1,7%-ról 3,6%-ra, az utóbbi 2,4%-ról 3,8%-ra), míg az elektromos gépeké és elektronikus eszközöké csökkent (3,7%-ról 3,1%-ra, köszönhetően a híradástechnikai és szórakoztató-elektronikai termékek magyar exportjára jellemző csökkenésnek).

4.13. táblázat: Az Ausztriába (AT-be) irányuló magyar export 2013-ban legfontosabb 15 árucsoportjának néhány jellemzője

Árucsoportok a 2013. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Árucsoport részesedése az AT-be menő összes magyar exportból			Az AT-be menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesedés az árucsoport összes osztrák importjából, %		
		2007	2013	**	2007	2013	**	2007	2013	**
		%			%			%		
1	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	9,03	13,75	4,72	1,92	4,07	2,15	1,70	3,57	1,87
2	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	9,47	10,97	1,51	3,91	4,89	0,98	2,39	3,76	1,37
3	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	13,28	10,28	-2,99	2,34	2,55	0,21	3,72	3,08	-0,64
4	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei, bitumen, viasz	11,38	9,39	-1,98	18,45	14,30	-4,15	3,21	2,86	-0,35
5	73 Vas- és acélárak	4,87	4,21	-0,66	15,95	15,07	-0,89	4,44	5,04	0,60
6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	4,52	3,41	-1,11	5,87	4,89	-0,97	2,99	2,58	-0,41
7	44 Fa és faipari termékek, faszén	2,76	3,16	0,40	16,39	23,97	7,58	4,29	5,97	1,68
8	10 Gabonafélék	2,19	3,10	0,91	5,77	10,60	4,83	36,97	30,77	-6,21
9	40 Gumi és ebből készült áruk	1,54	3,07	1,53	5,94	6,73	0,79	3,67	10,04	6,37
10	72 Vas és acél	4,10	2,89	-1,21	12,95	10,28	-2,67	3,25	4,14	0,88
11	76 Alumínium és ebből készült áruk	2,66	2,19	-0,47	7,96	9,34	1,38	3,35	3,84	0,48
12	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előregyártott épület	3,21	2,12	-1,09	9,41	6,63	-2,77	4,10	3,21	-0,89
13	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	1,59	2,08	0,49	8,20	9,61	1,41	8,38	10,62	2,24
14	64 Lábbeli, lábszárvédő és hasonló áruk, ezek részei	2,16	1,91	-0,25	23,32	23,06	-0,26	7,21	6,57	-0,64
15	12 Olajos magvak és gyümölcs, különféle mag, gyümölcs, ipari és gyógynövények.	1,78	1,85	0,06	18,89	16,60	-2,28	25,25	21,80	-3,45
	TOP15 összesen	74,54	74,40	-0,14	-	-	-	-	-	-
	Teljes export Ausztriába				4,53	5,51	0,98	2,75	3,27	0,53

* Az árucsoport 2013. évi értékének megfelelő rangszám – legnagyobb érték=1.

** Időbeni változás a mutatóban: (2013. évi mutatószám) – (2007. évi mutatószám), %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

d.) Szlovákia

A teljes magyar kivitelből a Szlovákiába szállított áruk 2007-ben 4,2%-kal, 2013-ban 5,2%-kal részesedtek, míg részarányuk a szlovák importban 6,7%, illetve 7% volt.

A magyar exportban meghatározó szerepe a gépipari termékeket gyűjtő három árucsoportnak, közülük is elsősorban az elektromos és elektronikus gépeknek, eszközöknek, alkatrészeknek van. Ez utóbbiak a magyar kivitelből 2013-ban csaknem 25%-kal részesedtek, míg a mechanikus gépek, berendezések, kazánok 15%-kal, a járművek és alkatrészeik 8%-kal. (4.14. táblázat.)

A TOP3 árucsoport (és a TOP5 árucsoport, köszönhetően az ásványi tüzelőanyag szállítások erős csökkenésének is) súlya a Szlovákiába irányuló magyar exportban 2007-hez képest 2013-ban alacsonyabb volt ugyan, a TOP5 után következő árucsoportok azonban kiegyensúlyozták a csökkenést, a rangsorban ugyanis a 6-15. helyen szereplő minden árucsoport részesedése emelkedett a Szlovákiába irányuló magyar exportból.

Szlovákia, mint felvevőpiac a magyar export árucsoportjai közül kiemelkedően fontos a cukor és cukorárúk (!) számára (24%-a az árucsoport kivitelének szlovák értékesítés), valamint fontos a vas és acélszállítások (14%) és a papíripari termék (10%) számára. A legnagyobb 15 árucsoportból a maradék 11 esetében a Szlovákiába menő export részesedése az árucsoport összes exportjából 2,7% és 6,3% között mozgott 2013-ban.

Az árucsoportok szlovák importjában 2013-ban két árucsoport magyar exportjának részesedése emelkedett ki: a cukor és cukorárúk 47,5%-kal, a szerves vegyi termékek 20,6%-kal részesedtek az árucsoport összes importjából. Mellettük még erős importpiaci pozíciója volt az élelmezésre alkalmas húsoknak (14,9% a szlovák importból) és a papíripari áruknak (11,4%), az összes többi árucsoport esetében a részesedés 10% alatti volt, a 2,3% és 9,1% közötti viszonylag széles intervallumban mozgott (8 árucsoport 5% felett, 3 alatta).

4.14. táblázat: A Szlovákiába (SK-ba) irányuló magyar export 2013-ban legfontosabb 15 árucsoportjának néhány jellemzője

Árucsoportok a 2013. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Árucsoport részesedése az SK-ba menő összes magyar exportból			Az SK-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesedés az árucsoport összes szlovák importjából, %		
		2007	2013	**	2007	2013	**	2007	2013	**
		%			%			%		
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	23,85	24,60	0,75	3,91	5,81	1,90	8,97	9,08	0,11
2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	18,34	14,62	-3,72	3,62	4,12	0,50	10,10	8,92	-1,17
3	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	8,40	8,07	-0,33	3,22	3,42	0,20	4,06	4,61	0,55
4	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei, bitumen, viasz	9,62	4,27	-5,35	14,50	6,19	-8,31	5,99	2,28	-3,71
5	72 Vas és acél	4,47	4,25	-0,22	13,11	14,36	1,26	7,22	9,11	1,90
6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	3,45	3,69	0,24	4,16	5,04	0,88	5,73	6,56	0,83
7	30 Gyógyszeripari termékek	1,29	2,87	1,58	2,15	3,25	1,10	3,29	8,07	4,78
8	17 Cukor és cukorárúk	0,86	2,04	1,19	18,95	24,28	5,33	25,71	47,45	21,75
9	73 Vas- és acélárúk	1,05	1,92	0,86	3,21	6,53	3,32	2,34	5,27	2,94
10	90 Optikai, fényképészeti, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	1,10	1,90	0,80	1,86	2,69	0,83	2,15	3,21	1,06

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Árucsoport részesedése az SK-ba menő összes magyar exportból			Az SK-ba menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesedés az árucsoport összes szlovák importjából, %		
		2007	2013	**	2007	2013	**	2007	2013	**
		%			%			%		
11	48 Papír és karton, papíripari rostanyagból, papírból kész. áruk	1,75	1,88	0,13	7,20	10,90	3,70	8,27	11,36	3,08
12	29 Szerves vegyi anyagok	0,23	1,83	1,60	1,07	6,23	5,16	1,63	20,60	18,97
13	40 Gumi és ebből készült áruk	1,20	1,80	0,60	4,29	3,76	-0,53	4,65	6,64	1,99
14	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előregyártott épület	0,33	1,47	1,14	0,91	4,37	3,46	1,26	6,79	5,53
15	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	0,48	1,43	0,95	2,29	6,27	3,98	7,54	14,90	7,37
	TOP15 összesen	76,42	76,64	0,22	-	-	-	-	-	-
	Teljes export Szlovákiába	100	100	-	4,21	5,24	1,03	6,73	6,96	0,23

*Az árucsoport 2013. évi értékének megfelelő rangszám – legnagyobb érték=1.

**Időbeni változás a mutatóban: (2013. évi mutatószám) – (2007. évi mutatószám), %-pont

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

e.) Olaszország

Olaszország részesedése a magyar importból 2011-ben 5% alá csúszott, addig – az ezredfordulótól kezdve – mindig 5% felett volt, sőt, kezdetben 6% felett. A magyar export részesedése az olasz importban igen alacsony, 2001 óta folyamatosan 0,8-1,1% között mozgott.

Olasz exportunkban a TOP3 árucsoport éppúgy a gépipari termékkört tartalmazó árucsoportokból áll, mint a vizsgált öt legfontosabb partnerországból háromban (Németország, Ausztria, Szlovákia). A TOP3 és a TOP5 árucsoportokat tekintve a koncentrátság alig változott a válság előtti és a 2013. évi állapotot összevetve, viszont a ranglistán a 6-15. hely között szereplő árucsoportok részesedése a magyar exportból erősödött. (4.15. táblázat.)

Az egyes árucsoportok összes magyar exportjából az Olaszországba irányuló kivitel részesedése 2013-ban öt esetben haladta meg a 10%-ot, az ötből kettőben a 20%-ot. Ez utóbbiakból az egyik a gabonafélék (24%), a másik a tejtermékek (22%). A három 10% feletti részesedéssel rendelkező árucsoport a fa és faipari termékek, a vas és acél, valamint a szerves vegyi anyagok. Fontosnak tekinthető még az olasz piac – 5% feletti részesedéssel – az élelmezési célú hús, valamint az alumínium és alumíniumtermékek exportálói számára.

Az olasz importpiacon 2013-ban a magyar exportot tekintve egyetlen árucsoportban volt 10% felett a piaci részesedés, mégpedig a gabonafélékből, amelyek szállítása 2007 óta folyamatosan „őrzi” a 10% feletti importpiaci részesedést. Egyébként az egyes árucsoportok magyar kivitelének részesedése az adott árucsoport összes olasz importjából – összhangban a teljes exportra vonatkozó nagyon alacsony aránnyal – a 15 legfontosabb árucsoport tekintetében – eltekintve a gabonaféléktől – 0,9%-os minimum (optikai, orvosi stb. műszerek) és a 3,2%-os maximum (elektromos/elektronikus gépek, eszközök és alkatrészek) között szóródik.

4.15. táblázat: Az Olaszországba (IT-be) irányuló magyar export 2013-ban legfontosabb 15 árucsoportjának néhány jellemzője
 Árucsoportok a 2013. évi export értéke szerint csökkenő sorrendben

*	Árucsoportok kódja és (rövidített) megnevezése (HS2)	Árucsoport részesedése az IT-be menő összes magyar exportból			Az IT-be menő export részesedése az árucsoport összes magyar exportjából			Részesezés az árucsoport összes olasz importjából, %		
		2007	2013	**	2007	2013	**	2007	2013	**
		%			%			%		
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészeik	17,33	19,70	2,37	3,76	4,25	0,49	2,48	3,17	0,69
2	87 Járművek és alkatrészeik, sínhez kötött kivételével	12,31	12,56	0,25	6,25	4,86	-1,39	1,15	2,00	0,85
3	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részeik	10,71	8,34	-2,37	2,80	2,15	-0,65	1,12	1,08	-0,04
4	10 Gabonafélék	6,92	8,00	1,08	22,42	23,74	1,32	12,44	11,37	-1,07
5	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	6,88	6,45	-0,43	10,99	8,05	-2,94	1,77	1,65	-0,11
6	72 Vas és acél	3,56	5,21	1,65	13,83	16,09	2,26	0,64	1,47	0,83
7	30 Gyógyszeripari termékek	0,43	3,54	3,11	0,95	3,67	2,72	0,15	0,87	0,72
8	29 Szerves vegyi anyagok	2,27	3,30	1,03	14,07	10,28	-3,79	0,70	0,91	0,21
9	40 Gumi és ebből készült áruk	0,81	3,11	2,31	3,82	5,93	2,11	0,81	2,98	2,17
10	44 Fa és faipari termékek, faszén	2,85	2,51	-0,33	20,81	16,54	-4,27	2,21	2,80	0,59
11	4 Tejtermékek, madártojás, term. méz, m.n.e. állati eredetű élelmiszer	1,41	2,29	0,88	27,60	21,72	-5,88	1,66	2,22	0,56
12	2 Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék. és belsőség	1,50	2,10	0,60	9,50	8,40	-1,10	1,37	1,78	0,41
13	90 Optikai, fényképezési, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	1,19	2,04	0,85	2,66	2,63	-0,03	0,57	0,92	0,35
14	76 Alumínium és ebből készült áruk	2,11	1,77	-0,34	7,78	6,53	-1,25	1,45	1,60	0,15
15	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előregyártott épület	1,19	1,53	0,34	4,29	4,14	-0,14	1,56	2,34	0,78
	TOP15 összesen	71,46	82,45	-	-	-	-	-	-	-
	Összes magyar export Olaszországba	100	100	-	5,57	4,78	-	1,03	1,08	-

*Az árucsoport 2013. évi értékének megfelelő rangszám – legnagyobb érték=1.

**Időbeni változás a mutatóban: (2013. évi mutatószám) – (2007. évi mutatószám, %-pont

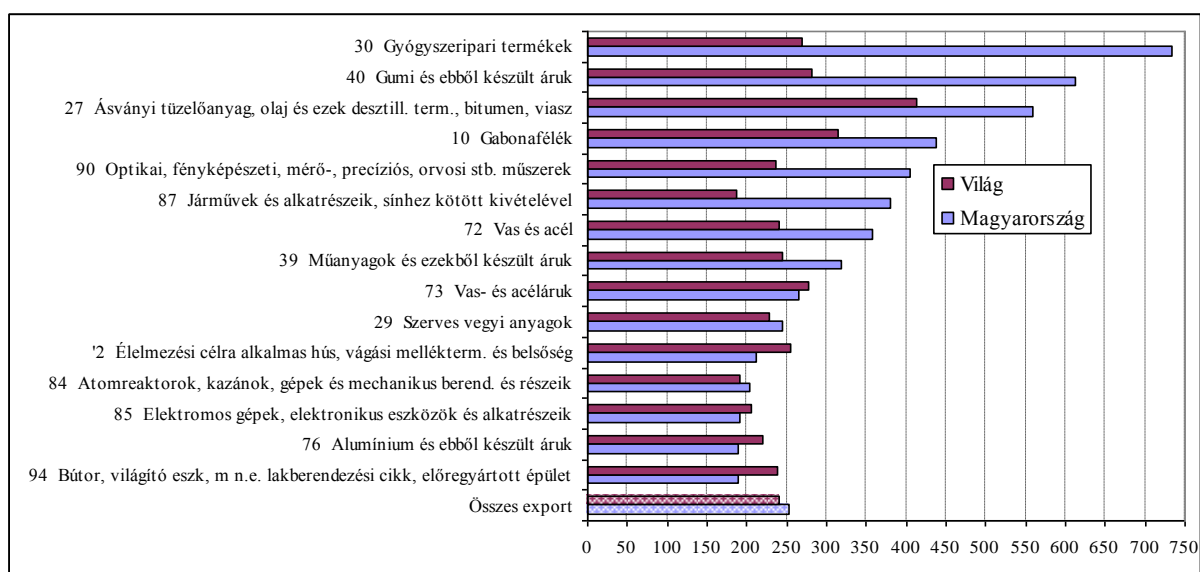
Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

4.2.) A magyar exportban legdinamikusabb (szállító) ágazatok és a legdinamikusabb termékcsoportok

A külkereskedelmi statisztika alapján a korábbiakban megvizsgáltuk, hogy az évek során melyek voltak a kivitel legfontosabb árucsoportjai. A következő ábrák a magyar exportban legfontosabb árucsoportok értékének változását a világexport változásával vetik össze a 2003-2013 és 2007-2013 közötti időszakokra vonatkozóan.

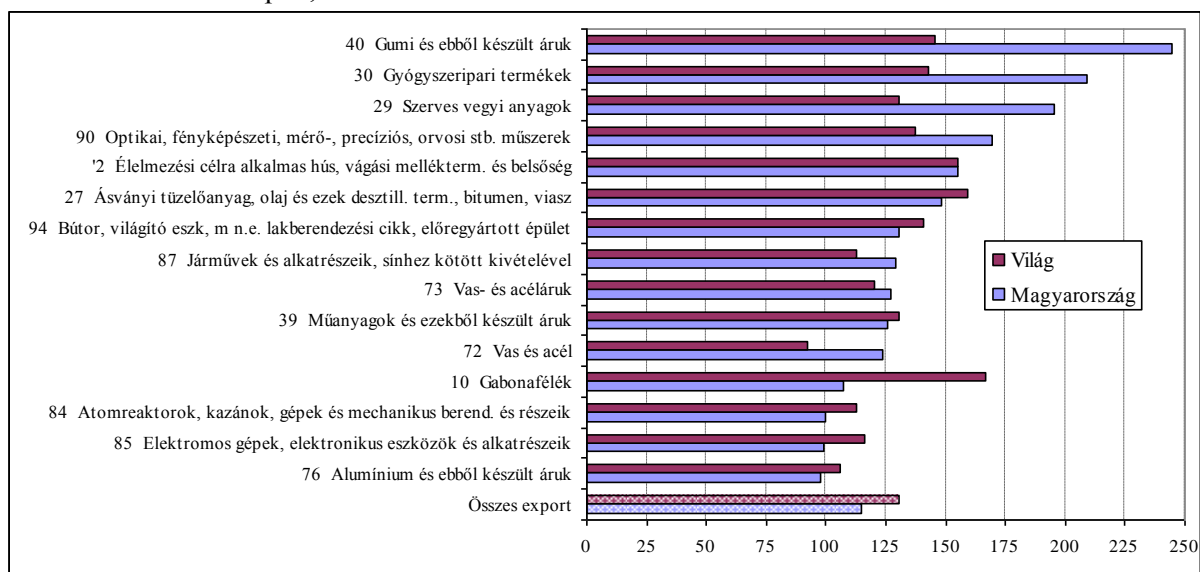
4.1. ábra: A magyar exportban 2013-ban legfontosabb 15 árucsoport magyar és világexportja

Értékindekszek USD alapon, 2003=100

4.2. ábra: A magyar exportban 2013-ban legfontosabb 15 árucsoport magyar és világexportja

Értékindekszek USD alapon, 2007=100

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

Az árucsoportok értékindeksi alapján a gumiipar, a gyógyszeripar, a szerves vegyipar, a műszergyártás, a közúti járművek gyártása, és (határesetként) az élelmiszeripar (pontosabban a húsipar) az export húzó ágazatai közé tartható a következő években is. Ezekben az árucsoportokban a növekedés 2007-2013 között nemcsak a magyar átlagot haladta meg, de magasabb volt az árucsoport világexportjának növekedésénél is.

A HS árucsoportok exportértékének változása alapján kiemelt ágazatok a SITC besorolás alapján is a legdinamikusabbak közé tartoztak a 2003 és 2012 közti időszakban*:

4.16. táblázat: A magyar export legfontosabb 20 árucsoportja 2012-ben SITC árucsoportok szerint

Értékindek a 2003. évi és a 2007. évi USD export bázisán

**	Árucsoportok	Bázisindexek, 2012		Átlagtól eltérés, %-pont	
		a) 2003=100%	b) 2007=100%	a)	b)
1	76 Híradástechnikai-, hangrögzítő- és hangvisszaadó készülék	188,4	78,6	-44,6	-33,0
2	77 Villamos gép, -készülék és -műszer ; ezek elektromos része	227,1	126,8	-5,9	15,2
3	78 Közúti jármű	270,2	94,8	37,2	-16,8
4	71 Energiafejlesztő gép és berendezés	182,1	101,3	-50,9	-10,3
5	74 Általános rendeltetésű ipari gép és berendezés; gépalkatrész	327,5	121,9	94,5	10,3
6	54 Gyógyszer és gyógyszerészeti termék	557,2	185,6	324,2	74,0
7	75 Irodagép és gépi adatfeldolgozó berendezés	128,5	76,1	-104,5	-35,5
8	87 Szakmai-, tudományos-, ellenőrző műszer és készülék	493,4	154,4	260,4	42,8
9	33 Kőolaj, kőolajtermék és hasonló anyag	422,5	150,3	189,5	38,7
10	89 Különféle feldolgozott termék	314,6	144,7	81,6	33,1
11	69 Fémtermék	230,5	108,7	-2,5	-2,8
12	4 Gabona és gabonakészítmény	412,3	113,9	179,3	2,3
13	62 Gumigyártmány	524,3	206,7	291,3	95,1
14	57 Műanyag alapanyag	291,8	98,3	58,8	-13,3
15	51 Szerves vegyi termék	158,2	146,8	-74,8	35,2
16	72 Speciális szakipari gép	229,2	101,1	-3,8	-10,5
17	1 Hús és húskészítmény	205,6	146,0	-27,4	34,4
18	67 Vas és acél	299,1	98,8	66,1	-12,8
19	64 Papír, karton; papírpépből, papírból és kartonból készült termék	239,0	140,3	6,0	28,7
20	66 Nem fémes ásványból készült termék	251,0	132,7	18,0	21,1
	Átlag (összes export)	233,2	111,6		

* SITC két számjegyes bontás május végéig sem nemzetközi, sem hazai forrásból nem állt rendelkezésre.

** Sorrend a 2012. évi export értéke szerint.

Megjegyzés: Kék számok azokhoz az ágazatokhoz tartoznak, amelyek esetében mindkét időszakban átlag feletti növekedés volt, piros számok azokhoz, amelyekben csak az egyik időszakban.

Forrás: UNCTADstat

A SITC termékbontás alapján az export legdinamikusabb ágazatai között helye lehet – a már említett gumi, gyógyszer, műszer-, szerves vegyipar, húsipar és közúti járműgyártás mellett – az általános rendeltetésű és a villamosgép-gyártásnak, valamint az olajiparnak. A lista bővíthető, ha az exportban relatíve alacsony részesedéssel rendelkező ágazatokat is kiemeljük.

A legdinamikusabb ágazatokat valójában az exportált termékek termelő ágazatokba sorolása alapján, hosszú/hosszabb idősort használva volna leginkább célszerű kiválasztani.⁶³ (Ilyen adat-összeállítás 2012-re és 2013-ra hozzáférhető, publikált hosszabb idősor jelenleg nem áll rendelkezésre.⁶⁴)

A 2013. évi export (termék) adatok a TEÁOR 89 ágazata közül 50 ágazatban szerepelnek (49 ágazatban nincs exportérték). Az alábbi (4.17. számú) táblázatban összesen 24 ágazat szerepel és egyetlen soron az a 16 ágazat, amelynél az export részesedése az összes exportból nem érte el a 0,5%-ot 2013-ban. A 16 ágazat együtt a kivitelből 2012-ben 1,02%-kal, 2013-ban 1,12%-kal részesedett.

⁶³ Ehhez kapcsolatot kell létesíteni a külkereskedelmi nomenklatúra (az eredeti HS, vagy a másodlagos SITC) és a tevékenységi osztályozási rendszer (TEÁOR) között.)

⁶⁴ A termékadatok az exportáló/importáló vállalkozás ágazata szerint 2008-tól évente hozzáférhetőek, de ebben a rendezésben a kereskedő cégek aránya a feldolgozóipari termékek esetében kifejezetten magas.

4.17. táblázat: A magyar export termékei TEÁOR'08 szerint
Az ágazatok sorrendje a 2013. évi export szerint csökkenő

Sor- szám	Ágazatok TEÁOR kódja és megnevezése	Az export				növekedése % év/év
		értéke, millió USD		megoszlása, %		
		2012	2013	2012	2013	
1	29 Közúti jármű gyártása	17 611	21 368	17,13	19,68	121,3
2	26 Számítógép, elektronikai, optikai termék gy.	21 604	19 885	21,01	18,31	92,0
3	27 Villamos berendezés gyártása	10 072	10 861	9,80	10,00	107,8
4	28 Gép, gépi berendezés gyártása	8 632	8 913	8,39	8,21	103,3
5	20 Vegyi anyag, termék gyártása	5 671	6 552	5,51	6,03	115,5
6	10 Élelmiszergyártás	5 821	6 384	5,66	5,88	109,7
7	22 Gumi-, műanyag termék gyártása	4 571	4 967	4,45	4,57	108,7
8	21 Gyógyszergyártás	4 682	4 917	4,55	4,53	105,0
9	01 Növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolg.	3 848	3 444	3,74	3,17	89,5
10	24 Fémalapanyag gyártása	2 607	2 611	2,53	2,40	100,2
11	19 Kokszyártás, kőolaj-feldolgozás	2 770	2 587	2,69	2,38	93,4
12	25 Fémfeldolgozási termék gyártása	2 405	2 586	2,34	2,38	107,5
13	23 Nemfém ásványi termék gyártása	1 609	1 737	1,56	1,60	108,0
14	17 Papír, papírtermék gyártása	1 463	1 543	1,42	1,42	105,4
15	31 Bútorgyártás	1 271	1 392	1,24	1,28	109,5
16	32 Egyéb feldolgozóipari tevékenység	1 177	1 327	1,14	1,22	112,8
17	38 Hulladékgazdálkodás	1 101	954	1,07	0,88	86,7
18	13 Textília gyártása	758	868	0,74	0,80	114,4
19	14 Ruházati termék gyártása	742	849	0,72	0,78	114,4
20	30 Egyéb jármű gyártása	635	845	0,62	0,78	133,1
21	15 Bőr, bőrtermék, lábbeli gyártása	738	808	0,72	0,74	109,4
22	35 Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légek.	1 054	698	1,03	0,64	66,2
23	16 Fafeldolgozás (kivéve: bútor), fonottáru gy.	635	693	0,62	0,64	109,1
24	06 Kőolaj-, földgáztermelés	301	588	0,29	0,54	195,3
	<i>Exporttal rendelkező, de a táblázatban nevesítve nem szereplő ágazatok összesen*</i>	1 053	1 202	1,02	1,11	114,2
	Összes export	102 830	108 579	100	100	105,6

* 16 ágazat, amelynek az exportja az összes export 0,5%-át nem érte el

Megjegyzés: a „növekedés” oszlopban kék színnel azok az indexek szerepelnek, amelyek magasabbak az összes export növekedését mutató (jobb alsó sarokban olvasható) indexnél.

Forrás: KSH, Tájékoztatási adatbázis alapján

Az ágazatokba sorolt exportált termékek 2013. évi növekedése alapján, figyelembe véve a HS, és SITC alapján készített idősoros táblázatok információit is, rövid és középtávon a következő, már 2013-ban (is) az átlagnál dinamikusabb, ugyanakkor magas exportértékkel rendelkező ágazatok húzhatják elsősorban az exportot:

- a közúti járműgyártás (TEÁOR29),
- a villamos berendezés gyártása (TEÁOR 27),
- a vegyi anyag, termék gyártása (TEÁOR 20),
- élelmiszergyártás (TEÁOR10),
- gumi-, műanyag termék gyártása (TEÁOR 22) és a
- gyógyszergyártás (TEÁOR 21).

A gyógyszeripar nem felelt ugyan meg annak a kritériumnak, hogy exportértékének növekedése 2013-ban átlag feletti legyen (attól kevéssel elmaradt), viszont exportbeli súlya, külpiazi tradíciói és kiemelkedő korábbi bővülése alapján mindenképpen a magyar export húzó ágazatai közé tartozik. Ezekben az ágazatokon kívül, évek között hullámzóan, de jelentős exporttal rendelkezhet az olajipar és a gabonaszektor. A fontosságban és dinamikában is kiemelkedő ágazatokhoz, ha pusztán a dinamikát nézzük, számos kisebb ágazat csatlakozhat (ha „húzó” pozícióba nem is kerülhet).

A dinamizáló ágazatok összetétele a felvevőpiacok típusát tekintve viszonylag kedvező. Az élelmiszeripari és gyógyszeripari termékek részben ipari továbbfelhasználásra, részben közvetlen fogyasztásra kerülnek, de végső soron keresletük a lakossági kereslet kevéssé konjunktúra-érzékeny szegmense. A népesség, az átlagos életkor és az életszínvonal emelkedése következtében mindkét ágazat termékei iránt töretlen keresletnövekedés várható – és ennek megfelelően a verseny óriási a kínálati oldalon a fizetőképes keresletért. Vállalatóriások harcolnak mindkét ágazatban a „jó” piacokért, az élelmiszerek esetében azonban számos „betömendő” rés akad. A folyamatosan erősödő magyar külpiazi pozíciók ismeretében mindkét ágazatban viszonylag dinamikus exportbővülés várható.

A közúti járműgyártás végtermékei beruházási cikknek tekinthetők részben a lakosság, részben a termelő szektor számára. Mint a közelmúltban (is) megtapasztalhattuk, a közúti járműipar termékeinek kereslete mindkét szektorban nagymértékben konjunktúra-érzékeny, gazdasági recesszió/stagnálás idején a rendelés-visszaesések gyorsan jelentkeznek és végigfutnak a beszállítók láncolatán. A globális multinacionális vállalatok uralta piacon a küzdelem nemcsak a végtermékek értékesítésében éles, de a többszintes beszállítói hierarchia minden szintjén erős. (Mint számos elemzés leírta, autóipari beszállítónak válni és annak maradni komoly felkészültséget és elszánást igényel.) A magyarországi gyárak eddig megismert tervei alapján az export meghatározó ágazata rövid- és középtávon is bizonyosan az autóipar lesz.

A gumiipari termékek magyarországi termelése és exportja, amely a közelmúltban rendkívül dinamikus volt, szorosan kötődik a világ közúti járműgyártásához, ennek megfelelően konjunktúra-kitettsége nagymértékű. A termékek exportját a közeljövőben több, a magyar termelést érintő változás befolyásolja: erőteljesen bővülni fog a Hankook termelése (jelentős kapacitásbővítés révén), ugyanakkor bezárja budapesti teherabroncs üzemét a Michelin (Taurus), emellett (újra) indiai autóabroncs-gyár betelepüléséről szólnak (a meg nem erősített) hírek. Élénkülő nemzetközi (autóipai) konjunktúrára számítva, bízni lehet a gumiipar további dinamikus exportnövelésében.

A vegyi anyag, termék gyártása ágazat a termelő szektor számára, tovább-feldolgozási célra szolgáló termékeket (pl. szerves és szervetlen alapanyagok, műanyag alapanyagok) és fogyasztási cikkeket (pl. festék és bevonó-anyag, tisztító és tisztálkodási szerek) egyaránt gyárt. Mindkét terület konjunktúra-érzékeny, így a felvevőpiacokon várható termelői és lakossági kereslet bővülésével párhuzamosan növekedhet a diverzifikált kínálattal rendelkező ágazat exportja.

A villamos berendezés-gyártás ágazat beruházói és lakossági piacra egyaránt értékesít, gyárt ugyanis villamos energiát fejlesztő vagy elosztó berendezéseket, villamos világító eszközöket, jelzőberendezéseket és elektromos háztartási eszközöket. Ez utóbbiak, mint tartós fogyasztási cikkek, amelyeknek kereslete halasztható, igen konjunktúra-érzékenyek, és az áramfejlesztő beruházások sem jellemzőek visszaesés idején. Az ágazat exportja – a kedvező nemzetközi konjunkturális kilátások erősödésével számolva – a következő években az átlagot meghaladóan bővílhet.

A válság az exportot dinamizáló ágazatok közül kirostálta az elektronikus híradástechnikai, szórakoztató elektronikai eszközök, alkatrészek gyártását, amelyek a válság elmélyülése előtt

a magyar export dinamikusan bővülő termékkörét jelentették. Az elmúlt években nagymértékben visszaesett a mobiltelefonok és alkatrészeik, a TV készülékek és alkatrészeik exportja, és a negatív tendencia minden bizonnyal folytatódik – a Samsung például további komoly leépítésre készül Magyarországon (is). Az elektronikus eszközök, készülékek gyártásának kitelepülése Magyarországról (főképpen Ázsia olcsó bérű országaiba) feltartóztatathatatlannak, az iparág termelésének és exportjának bővülésére rövid- és középtávon nem lehet számítani.

4. 18. táblázat: A 2013-ban legfontosabb 15 árucsoport magyar és világapportja
Bázisindexek (2003. évi export USD értéke=100%) és a 2013. évi export értéke milliárd USD-ben

* #	Árucsoportok (rövid megnevezése (sorrend kódszám szerint növekvő))	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013 md USD
	Összes magyar export	129,0	144,8	172,2	220,0	251,6	192,0	220,3	258,6	239,5	251,8	108,3
15	'2 Élelmiszeri célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	116,4	115,5	108,3	136,4	172,3	153,0	180,3	223,2	208,5	211,5	1,3
10	10 Gabonafélék	114,0	146,5	200,5	408,6	469,8	320,4	366,9	475,1	493,7	438,1	1,7
7	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei, bitumen, viasz	148,8	238,7	257,8	377,7	571,9	300,3	380,1	576,8	583,6	559,8	3,9
13	29 Szerves vegyi anyagok	137,8	165,0	201,4	125,0	218,6	164,5	192,7	223,7	228,9	244,4	1,7
4	30 Gyógyszeripari termékek	152,6	199,6	266,1	351,1	486,2	468,0	542,5	687,6	694,4	733,8	5,0
5	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	133,5	172,0	217,4	254,0	283,9	207,8	251,8	309,5	287,7	319,5	4,2
8	40 Gumi és ebből készült áruk	140,4	172,8	193,3	250,6	346,2	303,0	391,4	555,5	575,8	612,6	2,7
11	72 Vas és acél	166,9	202,8	263,9	288,6	488,3	199,6	290,7	405,1	375,1	356,6	1,7
12	73 Vas- és acélárak	133,0	142,3	181,9	208,7	257,2	180,7	187,5	247,4	244,4	265,5	1,7
14	76 Alumínium és ebből készült áruk	120,6	139,9	173,0	193,8	192,9	129,9	178,0	221,7	191,9	189,6	1,4
2	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	128,4	150,9	179,5	203,2	217,3	153,5	167,2	199,9	193,7	202,7	20,1
1	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	137,1	143,9	167,9	193,3	249,3	212,0	248,0	255,2	199,8	191,0	24,0
3	87 Járművek és alkatrészek, sínhez kötött kivételével	124,8	152,4	205,5	294,6	350,8	215,0	251,8	296,7	291,0	379,5	13,4
6	90 Optikai, fényképezési, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	128,6	144,9	204,7	238,1	313,4	284,1	332,1	392,7	399,4	403,9	4,0
9	94 Bútor, világító eszközök, m.n.e. lakberendezési cikk, előre gyártott épület	116,9	120,5	125,8	144,5	163,3	126,3	134,2	168,6	168,4	188,5	1,9
	Világapport	121,9	138,9	160,6	185,2	214,0	166,0	202,7	243,7	242,5	241,1	17994,5
26	'2 Élelmiszeri célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belsőség	117,1	133,8	141,7	164,6	205,1	186,5	205,1	245,1	245,5	255,1	121,9
27	10 Gabonafélék	116,0	115,3	129,7	188,1	271,0	201,0	218,3	303,1	310,1	313,6	121,0
1	27 Ásványi tüzelőanyag, olaj és ezek desztillált termékei, bitumen, viasz	135,9	189,9	235,9	259,6	375,8	236,7	311,6	436,1	442,2	413,9	3111,1
9	29 Szerves vegyi anyagok	123,5	138,3	151,5	175,1	186,9	157,3	189,3	226,9	224,9	228,9	450,5
8	30 Gyógyszeripari termékek	123,2	136,8	158,4	188,1	219,3	231,2	244,2	257,2	255,7	268,2	487,7
6	39 Műanyagok és ezekből készült áruk	124,0	142,7	161,6	187,4	200,7	164,0	203,9	237,2	235,6	244,0	581,6
18	40 Gumi és ebből készült áruk	122,9	140,4	165,4	194,1	217,5	173,8	235,7	322,9	304,5	281,9	202,9
10	72 Vas és acél	153,5	173,8	202,1	260,4	318,4	170,1	238,7	294,6	262,8	240,9	392,7
12	73 Vas- és acélárak	129,1	154,6	188,1	230,7	276,2	205,1	222,8	270,6	274,4	277,0	308,0
21	76 Alumínium és ebből készült áruk	121,6	137,5	181,6	207,4	215,7	151,4	198,2	235,0	216,8	219,2	166,2
3	84 Atomreaktorok, kazánok, gépek és mechanikus berendezések és részek	120,1	132,8	149,9	170,4	185,1	145,2	172,4	197,4	196,7	192,1	2018,8
2	85 Elektromos gépek, elektronikus eszközök és alkatrészek	122,9	137,0	160,2	177,2	188,0	159,0	194,6	211,2	212,9	205,8	2098,6
4	87 Járművek és alkatrészek, sínhez kötött kivételével	117,8	128,2	141,6	166,3	174,2	119,4	152,6	178,9	182,1	187,9	1336,7
7	90 Optikai, fényképezési, mérő-, ellenőrző, precíziós, orvosi stb. műszerek	124,7	140,9	160,6	171,4	189,7	171,9	206,4	229,1	238,4	235,6	545,8
15	94 Bútor, világító eszk, m.n.e. lakberendezési cikk, előregyártott épület	117,9	129,3	143,4	169,0	184,5	153,0	175,1	199,4	219,0	237,8	228,1

* Rangsorszám az érték alapján képzett rangsorban a magyar, illetve a világapportban (árucsoport a legnagyobb exportértékkel=1).

Forrás: számítás a <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/> adatai alapján

5.) A külkereskedelmi teljesítmény hatása a magyar gazdaság növekedésére és a költségvetés helyzetére

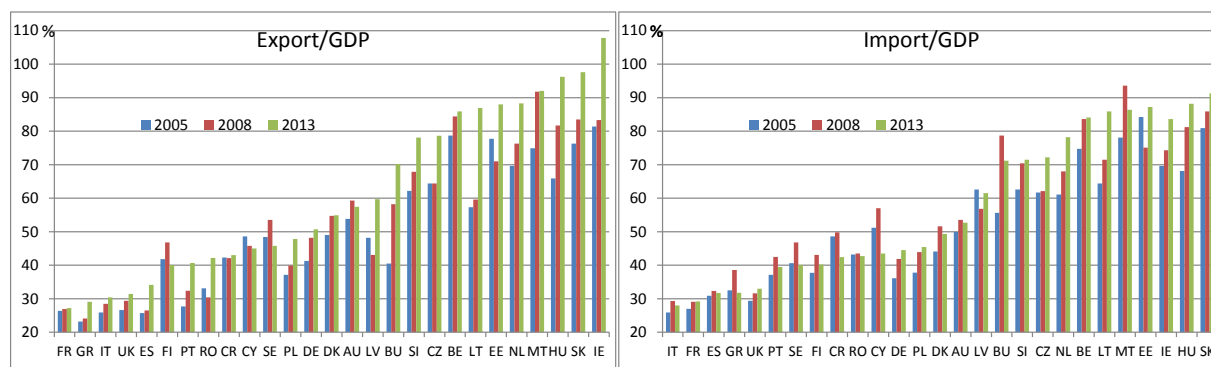
5.1.) A külkereskedelem (áru és szolgáltatások), illetve a nettó export növekvő szerepe a GDP-ben

Az elmúlt években Magyarországon az áru- és szolgáltatás- külkereskedelem (a továbbiakban: külkereskedelem) nemzetgazdasági súlya és a külkereskedelmi egyenlegnek a gazdaság összteljesítményéhez való hozzájárulása egyaránt számottevően emelkedett. Elemzésünk **első lépésében** nemzetközi összehasonlításban, *folyó áron* mutatjuk be a kivitel, a behozatal, valamint egyenlegük – az úgy nevezett nettó export – nemzetgazdasági súlyának alakulását. A folyó áron mért GDP-arányos kivitel és behozatal az ország gazdasági nyitottságáról ad képet, a nettó exportnak a GDP-hez mért aránya pedig – egyebek mellett – annak vizsgálatához ad támpontot, hogy a forgalom egyenlege miként viszonyul az ország gazdasági fejlettségéhez, illetve hogyan befolyásolja az ország külső egyensúlyát, ezáltal nettó külső kötelezettségeinek/adósságának alakulását. (Az utóbbi két kérdésre a következő pontban térünk vissza.) A **második lépésben** *változatlan áron* vizsgáljuk a nettó export alakulását az elmúlt években. Ez a megközelítés teszi lehetővé a külkereskedelmi egyenleg változásának a gazdasági növekedésre gyakorolt hatása vizsgálatát.

A GDP-arányos export, import és a nettó export – folyó áron

Az 5.1. ábra tanúsága szerint 2013-ban az összehasonlításban szereplő 27 EU-tagország között Magyarország mind a kivitel, mind pedig a behozatal GDP-hez viszonyított (96, illetve 88 százalékos arányával) Írországgal és Szlovákiával együtt az élen állt: országunk Európa szerkezetileg legnyitottabb gazdaságai közé tartozik. Az ábrán a 2005. és 2008. évi arányok is láthatók, amelyekből kitűnik, hogy Magyarország nyitottsága a 2000-es évek közepe óta rendkívül gyorsan emelkedett: a dinamikát tekintve is kimagaslunk más országok közül.

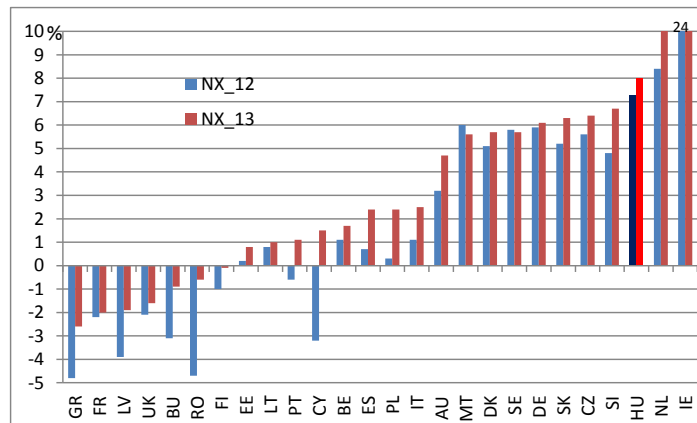
5.1. ábra: A GDP-arányos export és import az EU-tagországaiban 2005-ben, 2008-ban és 2013-ban

Forrás: Eurostat

Magyarország szerkezeti nyitottsága azonban a kiviteli oldalon lényegesen gyorsabban emelkedett, mint a behozatalt tekintve, így európai összehasonlításban kimagasló exporttöbbleteket ért el 2012-ben és 2013-ban. Az 5.2. ábra az elmúlt két év GDP-arányos egyenlegeket mutatja az EU tagországaiban.

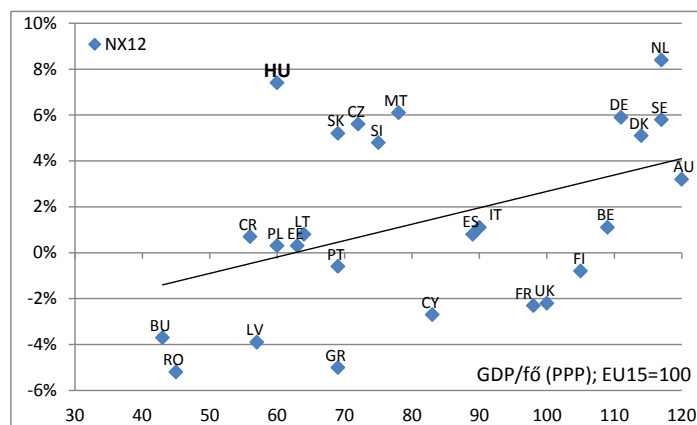
5.2. ábra: A GDP-arányos nettó export 2012-ben és 2013-ban az EU-tagországokban

Forrás: Eurostat

2012-ben és 2013-ban egyaránt Magyarország érte el az EU-tagországok közül a harmadik legnagyobb külkereskedelmi többletet (a GDP 7,4, illetve 8 százalékát). Kérdés azonban, hogy e kimagasló aktívum arányban áll-e az ország fejlettségi szintjével? Az 5.3. ábrán látható, hogy az Európai Unióban viszonylag laza, de egyértelműen pozitív kapcsolat van a gazdasági fejlettség és a GDP-arányos nettó export között, továbbá az is, hogy Magyarország 2012. évi kiviteli többlete jóval meghaladta az ország relatív fejlettségével összhangban álló mértéket. Ahogyan a következőkben látni fogjuk, a jelentős többlet háttérében a belföldi felhasználás – a fogyasztás és a beruházási tevékenység – nagyfokú visszaesése húzódik meg. Amennyiben kibontakozna a belföldi felhasználás tartós növekedése, azt a külkereskedelmi többlet fokozatos leépülése kísérné.

5.3. ábra: A relatív gazdasági fejlettség és a GDP-arányos nettó export összefüggése az EU-tagországokban 2012-ben

Forrás: Eurostat

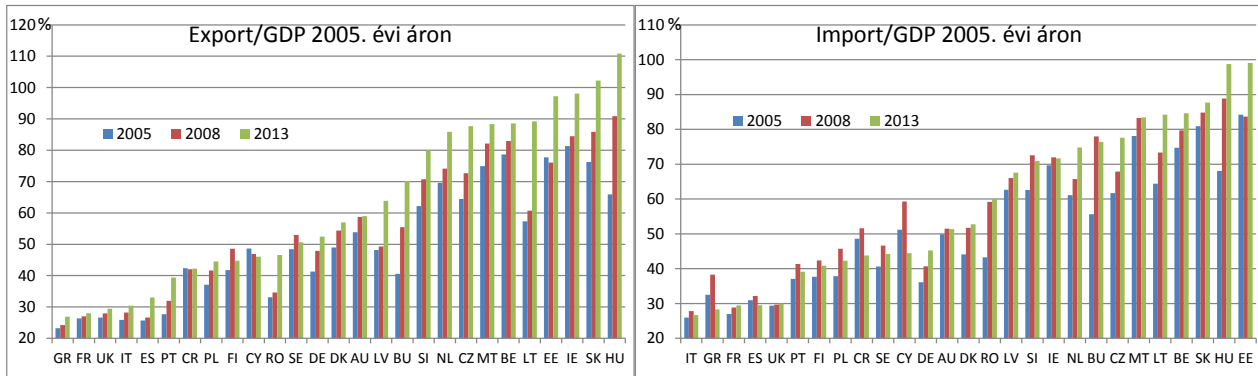
A kivitel, a behozatal és a nettó export alakulása változatlan áron; a külkereskedelmi egyenleg hozzájárulása a gazdasági növekedéshez

A továbbiakban azt vizsgáljuk, a nettó export alakulása hogyan befolyásolta a gazdaság összteljesítményét, vagyis a GDP volumenének változását. Ehhez a *változatlan áron* mért export és import egyenlegének változását kell a GDP volumen-változásával, valamint az utóbbit befolyásoló másik tényező, a belföldi felhasználás hatásával egybevetni.

E vizsgálathoz háttér-információként szolgál az 5.4. ábra, amely a 2005. évi áron mért export és import GDP-arányos értékeit mutatja az EU tagországaiban. Látható, hogy 2013-ban Magyarország mind 110 százalékos export-, mind 99 százalékos importhányadával szélső

pozícióba került az EU-tagországok között. Egyedül Szlovákia így mért exporthányada (102 százalék) közelíti meg, és csak Észtország importhányada éri el a magyarországit. Ez arra utal, hogy a hazai külgazdasági szektor reál-teljesítménye európai összehasonlításban szokatlan mértékben távolodott el a gazdaság összteljesítményétől

5.4. ábra: A 2005. évi áron mért GDP-arányos export (bal oldal) és import (jobb oldal) az EU tagországaiban 2005-ben, 2008-ban és 2013-ban

Forrás: Eurostat

Ha a változatlan áron mért export és import változását a kezdeti GDP-hez viszonyítjuk, akkor a kettő különbségeként a nettó export növekedési hozzájárulásához jutunk, amely – a belföldi felhasználásával egybevetve – a gazdasági növekedés/visszaesés keresleti tényezőit illetően tartalmaz fontos információt.⁶⁵ Az 5.5. ábra a nettó export, illetve a belföldi felhasználás (százalékpontban mért) hozzájárulását mutatja a GDP átlagos évi változásához, a számunkra fontos összehasonlítási alapot jelentő visegrádi országokkal egybevetve.

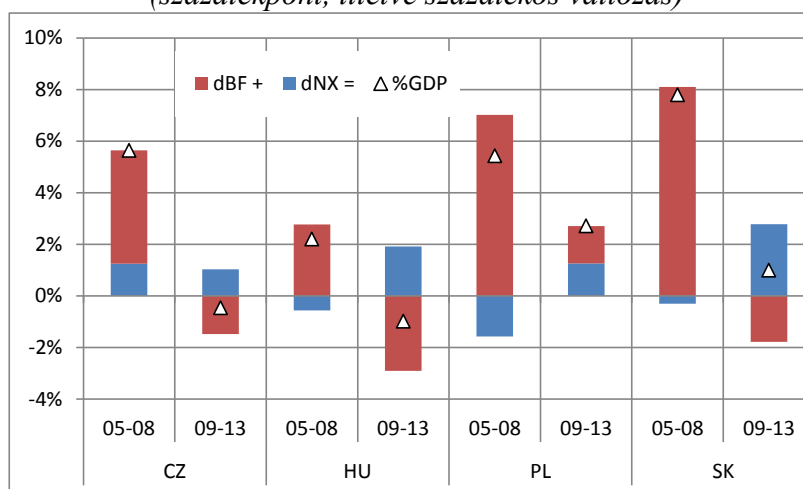
A 2009. évi válságot is tartalmazó második, 2013-ig tartó periódusban mind a négy országban pozitív a nettó export növekedési hozzájárulása, de ehhez egyedül Lengyelországban társult a belföldi felhasználás emelkedése, így a lengyel gazdaság igen gyorsan növekedett. A belföldi felhasználás visszaesése Magyarországon volt a legsúlyosabb, s mivel ezt a hatást a nettó export kedvező hozzájárulása csak tompítani tudta, a hazai GDP jelentősen csökkent. *Egyértelmű azonban, hogy a külkereskedelmi egyenlegnek az elmúlt években tapasztalt javulása nélkül a gazdasági visszaesés sokkal súlyosabb lett volna.*

Ugyanakkor figyelmet érdemel, hogy miközben Szlovákiában a nettó export pozitív hozzájárulása némileg meghaladta a magyarországit, a belföldi felhasználás csökkenése ott sokkal enyhébb volt, s így a gazdaság, ha szerény mértékben is, de növekedni tudott. Ez úgy is megfogalmazható, hogy a nettó export relatív javulásának Szlovákiában kisebb volt a belföldi felhasználás visszaesésében kifejezett költsége, mint Magyarországon.

⁶⁵ A nettó export (NX) növekedési hozzájárulása: $(NX_t - NX_{t-1})/Y_{t-1} = [(X_t - X_{t-1})/Y_{t-1} - (M_t - M_{t-1})/Y_{t-1}]$. A belföldi felhasználás (BF) növekedési hozzájárulása: $(BF_t - BF_{t-1})/Y_{t-1}$. A GDP növekedési üteme: $(Y_t/Y_{t-1}) - 1 = NX$ növekedési hozzájárulása + BF növekedési hozzájárulása. Jelölések: Y, NX, X, M és BF rendre a GDP, a nettó export, az export, az import és a belföldi felhasználás változatlan áron mért szintje; t a tárgyidőszak, t-1 a bázisidőszak jele.

5.5. ábra: A belföldi felhasználás (BF) és a nettó export (NX) hozzájárulása a GDP átlagos évi növekedéséhez a visegrádi országokban 2005 és 2008, illetve 2009 és 2013 között

(százalékpont, illetve százalékos változás)

Forrás: Eurostat alapján saját számítás

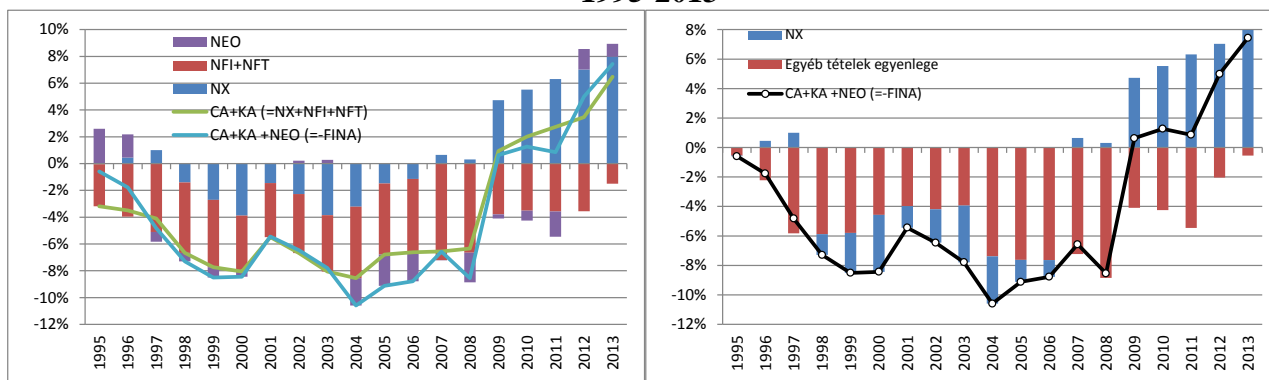
5.2.) A nettó export hatása a fizetési mérlegre és a teljes külső adósság alakulására

A továbbiakban a GDP-arányos külkereskedelmi többlet 2009 óta tapasztalható folyamatos emelkedésének az ország külső egyensúlyára (a fizetési mérlegre) és nettó külső kötelezettség-állományára gyakorolt hatásáról adunk áttekintést. A külső kötelezettségállomány két részből áll: adósságból és működőtőke-befektetésekből (FDI-ből). Miközben pontosan számszerűsíthető, hogy a pozitív/javuló nettó export hogyan járul hozzá az ország nettó külső kötelezettségállományának (NFL: net foreign liability) mérséklődéséhez, itt nincs lehetőség arra, hogy ezt a hatást megbontsuk aszerint, hogy mekkora a nettó adósságra, illetve a nettó FDI-ra gyakorolt hatás. A vizsgált tételeket nem közgazdasági (okszági) hanem makroszámviteli összefüggések kapcsolják össze.

A nettó export és a fizetési mérleg

Az 5.6. ábra kétféle módon mutatja a nettó export szerepét a fizetési mérleg elmúlt években tapasztalt javulásában. A bal oldalon a nettó folyó egyoldalú és tőkeátutalások (beleértve az EU-transzfereket), a fizetési mérleg statisztikai eltérése és a nettó export hatása látható, a jobb oldalon pedig a nettó export hatása, valamennyi más tétellel egybevetve. Ez utóbbi ábrából egyértelműen kitűnik, hogy a fizetési mérlegnek az elmúlt években tapasztalt javulása alapvetően a nettó exporthoz köthető.

5.6. ábra: A fizetési mérleg egyes GDP-arányos tételei és a nettó export (NX) szerepe, 1995-2013

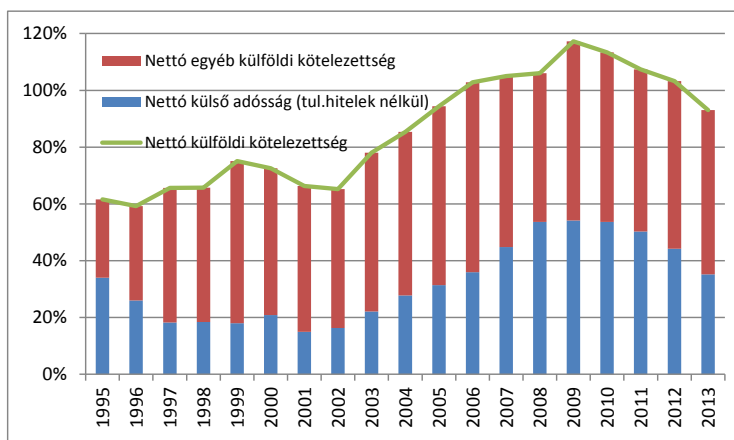

Jelmagyarázat: NX: nettó export; NFI+NFT: összes folyó+tőketranszfer; CA+KA: a folyó és tőkemérleg egyenlege (nettó finanszírozási képesség „felülről”); NEO: tévedések és kihagyások; CA+KA+NEO: a nettó finanszírozási képesség „alulról”.

Forrás: MNB

Az 5.7. ábra Magyarország GDP-arányos nettó külső kötelezettségállományának alakulásáról ad képet, valamint arról, hogy annak mindkét összetevője – a nettó adósság és a nettó FDI – egyaránt számottevően csökkent 2009 óta, bár a nettó adósság zsugorodása volt a meghatározó.

5.7. ábra: A GDP arányos nettó külső adósság, nettó működőtőke- és nettó külső kötelezettség-állomány

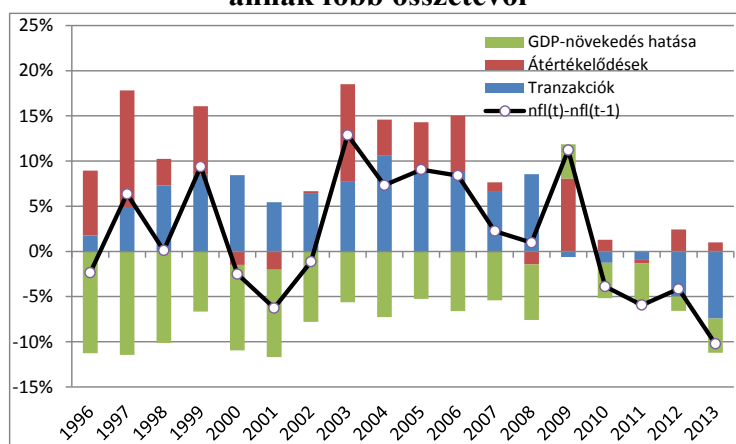

Forrás: MNB

Legvégül összekapcsoljuk a nettó export alakulását a nettó külföldi kötelezettségek csökkenésével. A GDP-arányos nettó külső kötelezettség-állományt csökkenti (1) a gazdaság növekedése, (2) a számunkra kedvező ártértékelődési hatás (így például a forint felértékelődése, amely mérsékli a külföldi kötelezettségek forintértékét) és (3) az 5.6. ábrán közölt nettó finanszírozási képesség aktívuma, vagyis a tranzakciók pozitív egyenlege.

Amint az 5.8. ábrán látható, 2012-ben és 2013-ban alapvetően a tranzakciók pozitív egyenlege járult hozzá a GDP-arányos nettó külföldi kötelezettség-állomány csökkenéséhez, az 5.6. és 5.8. ábra összehasonlításából pedig az is kitűnik, hogy e tétel emelkedő többlete döntően a külkereskedelem növekvő aktívumához kötődik.

5.8. ábra: A GDP-arányos nettó külföldi kötelezettségállomány évenkénti változása és annak főbb összetevői

Forrás: MNB alapján saját számítás

5.3.) Az exportértékesítés jelentősége a magyar feldolgozóipar egyes ágazataiban – változó arányok

A továbbiakban a makro-adatok eredményét a mikroszintű adatok vizsgálatával egészítjük ki. Az APEH/NAV anonimizált vállalati mérleg- és eredmény-kimutatásainak adatbázisában szereplő cégek értékesítési adatai alapján megállapítható, hogy az export az elmúlt több mint egy évtizedben töretlenül növekvő szerepet játszott a feldolgozó ipar értékesítésében, ezen belül pedig a kivitel részaránya szinte minden ágazatban emelkedett (5.1. táblázat).

5.1. táblázat: Az export részaránya feldolgozóipari vállalatok értékesítésében

Feldolgozóipari ágazatok kódja és megnevezése (TEAOR'08)	az export részaránya az értékesítésben			
	2000	2005	2010	2012
10 Élelmiszergyártás			29,8	34,4
11 Italgyártás			10,1	13,0
12 Dohánytermék gyártása	2,6	3,2	7,8	8,5
13 Textília gyártása	49,6	55,6	65,4	71,6
14 Ruházati termék gyártása	69,4	69,0	58,2	58,6
15 Bőr, bőrtermék, lábbeli gyártása	68,2	67,5	80,6	85,9
16 Fafeldolgozás (kivéve: bútort), fonottáru	39,4	38,9	37,8	41,9
17 Papír, papírtermék gyártása	37,5	33,5	29,1	41,1
18 Nyomdai és egyéb sokszorosítási tevékenység	4,3	2,7	6,6	15,2
19 Kokszyártás, kőolaj-feldolgozás	16,7	20,5	24,3	24,3
20 Vegyi anyag, termék gyártása	48,1	52,0	51,7	51,8
21 Gyógyszergyártás			76,3	79,8
22 Gumi-, műanyag termék gyártása	46,1	48,0	61,6	68,5
23 Nemfém ásványi termék gyártása	22,3	18,5	30,3	35,7
24 Fémalapanyag gyártása	38,7	47,7	70,7	74,7
25 Fémfeldolgozási termék gyártása	44,3	48,9	44,9	49,6
26 Számítógép, elektronikai termék gyártása	92,5	86,7	87,4	88,1
27 Villamos berendezés gyártása			66,1	73,6
28 Gép, gépi berendezés gyártása			77,7	85,2
29 Közúti jármű gyártása	92,1	90,0	91,4	91,8
30 Egyéb jármű gyártása	35,2	41,3	76,7	81,8
31 Bútorgyártás	39,9	40,3	41,2	47,7
32 Egyéb feldolgozóipari tevékenység			50,1	54,2
33 Ipari gép, berendezés, eszköz javítása			22,4	16,3
Feldolgozó ipar összesen	49,2	53,8	60,8	62,7

Forrás: APEH/NAV vállalati adatbázis

Különösen figyelemre méltó, hogy a kivitel aránya az összes értékesítésen belül abban az időszakban is számottevően nőtt, amikor a belföldi felhasználás is emelkedett. Így például 2005-ben az export aránya a feldolgozóipari értékesítésben 4,6 százalékponttal magasabb volt, mint 2000-ben (49,2%-ról 53,8%-ra emelkedett), holott ezek a belföldi felhasználás gyors növekedésének az évei voltak. Összességében az export részaránya a feldolgozóipari vállalatok eladásában a 2000. évi 49,2%-ról 2012-re 62,7%-ra, 13,5 százalékponttal emelkedett.

Túlzás nélkül állítható tehát, hogy a feldolgozóiparban a vállalatok növekedésének a húzóerejét az elmúlt 12 évben egyértelműen az export jelentette, miközben a belföldi értékesítés súlya folyamatosan zsugorodott. A Kopint-Tárki korábbi tanulmánya is kimutatta, hogy a vállalatok sikerességében vagy sikertelenségében döntő tényező volt az export ténye, illetve növekedési üteme. A 2003-2007 közötti, tehát a válságot közvetlenül megelőző időszakra vonatkozó vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a kiemelkedően növekvő vállalatok expanziójának fő hajtóereje valamennyi vállalati méretkategóriában **az exportteljesítmény** volt. Elsősorban azok a vállalatok tudtak magas növekedést felmutatni, amelyek jelentősen bővítették kivitelüket (Palócz-Nagy, 2010).

Fontos kérdés emellett, hogy milyen szerepet játszottak ebben a markáns növekedésben a belföldi és a külföldi tulajdonú vállalatok. Kizárólag a betelepített külföldi vállalatok jelentős exportja húzta felfelé a magyar kivitelt, vagy sikerült-e ebbe a folyamatba a belföldi vállalatoknak is mindinkább bekapcsolódni?

5.2. táblázat: Az export részaránya a hazai és a külföldi tulajdonú vállalatok értékesítésében 2000-2012 között %

	TÖBBSÉGBEN HAZAI				TÖBBSÉGBEN KÜLFÖLDI			
	2000	2005	2010	2012	2000	2005	2010	2012
Élelmiszer, ital	18,6	16,0	19,7	20,2	21,4	26,8	34,7	44,4
Textília	33,8	33,7	44,1	51,5	63,2	80,8	86,7	88,5
Ruházati termék	45,3	32,9	36,4	37,4	87,7	92,2	85,0	88,1
Bőr, táska, lábbeli	34,1	32,4	42,8	38,1	85,9	80,9	93,7	96,7
Fafeldolgozás	22,9	14,6	10,1	13,5	60,8	76,4	84,1	86,3
Papír, papírtermék	23,3	17,7	8,3	19,7	47,8	44,6	39,0	48,9
Kiadói, nyomdai tevékenység	3,1	2,6	4,4	8,4	6,6	2,9	20,2	39,0
Koksz-, kőolaj-feldolgozás	6,1	23,8	27,0	28,1	16,8	20,5	24,2	24,2
Vegyí anyag és termék	38,2	43,0		47,2	53,6	58,7		61,3
Gyógyszergyártás			27,0	77,3			24,2	80,9
Gumi- műanyag	35,7	26,7	52,8	28,5	55,9	61,0	49,2	81,2
Nemfém ásványi termék	16,4	20,2	67,9	36,4	26,5	16,6	79,7	35,2
Fémalapanyag	23,3	49,5	29,8	62,7	69,2	46,4	75,7	77,2
Fémfeldolgozás	24,9	21,6	24,7	28,5	67,0	77,6	33,4	77,2
Gép, berendezés	25,1	24,7	43,6	37,4	62,4	71,6	88,9	92,4
Számítógép, optikai termék			55,9	46,9			74,2	90,0
Villamos berendezés			23,5	35,7			74,2	84,2
Közúti jármű	52,9	63,7	31,7	95,3	94,8	91,6	78,8	88,8
Egyéb jármű	26,6	20,0	34,9	27,3	53,8	74,8	88,4	89,5
Bútor és egyéb feldolgozóipar	21,6	12,8	23,4	24,0	71,2	80,7	87,3	89,1
Összes feldolgozóipar	24,7	32,2	30,8	46,8	61,2	64,3	70,6	70,2

Forrás: APEH/NAV vállalati adatbázis

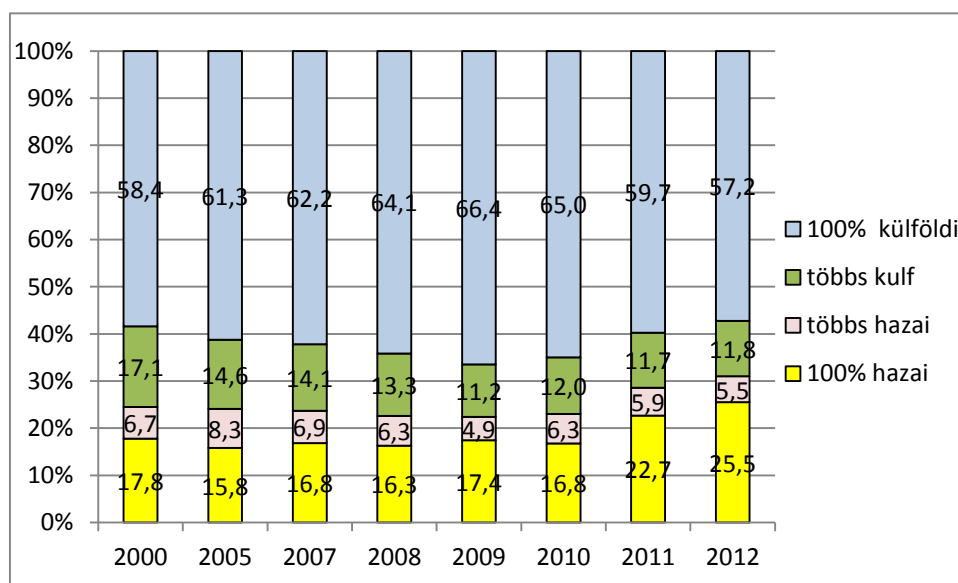
Az 5.2. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a hazai tulajdonú vállalatok esetében az export részaránya, némi ingadozásokkal ugyan, de határozottan emelkedő tendenciát mutat. A külföldi tulajdonú vállalatok export-részaránya természetesen jóval magasabb, de ez

korántsem magyar sajátosság. A feldolgozóipari beruházások ugyanis a multinacionális vállalatok globális értékláncába illeszkedő nemzetközi termelés-allokáció részét képezik. A megtermelt termékek túlnyomó része akár termelő-felhasználásként egy másik országban kerül tovább-feldolgozásra, akár végső fogyasztásra.

A hazai tulajdonú vállalatok export-arányának számottevő emelkedése részben a belföldi felhasználás több évig tartó zsugorodásának-stagnálásának a következménye. A 2007-12 közötti gazdasági visszaesés időszakában a hazai tulajdonú cégek túlélésének az egyik alapvető menekülő-útja a külföldi eladások növelése volt.

Ugyanezt a jelenséget tükrözi, csak más megközelítésben, az. 5.9. ábra, amely a magyar-országi export megoszlását mutatja hazai és külföldi tulajdonú vállalatok szerinti bontásban. Az ábrából kitűnik, hogy a hazai tulajdonú vállalatok részaránya a kivitelben az elmúlt években határozott tendenciát mutat, a 2000. évi 17,8%-ról 2012-re 25,5%-ra emelkedett, a többségi hazai tulajdonúaké (legalább 50%-ban magyar) pedig 24,5%-ról 31%-ra.

5.9. ábra: Az export megoszlása hazai és külföldi tulajdonú vállalatok szerinti bontásban

A magyar tulajdonú vállalatoknak tehát jelentős mértékben sikerült kivenni a részüket az export globális növekedéséből. A hazai vállalatok részaránya nem egy zsugorodó exporton belül növekedett, hanem egy gyors ütemben bővülő kivitelben, amelyben a külföldi tulajdonú vállalatok is jelentős export-bővülést könyvelhettek el.

A feldolgozó ipar kilátásai az exporttevékenység tükrében

Azok a kedvező tendenciák, amelyek a magyar feldolgozóipari kivitelt az elmúlt években jellemezték, jó esélyt adnak arra, hogy az export továbbra is az ágazat húzóerejét képezze. Ez alapján véve a világgazdasági feltételektől, a főbb külföldi felvevőpiacok konjunkturális helyzetétől függ, de nem választható el a belföldi gazdasági környezettől sem (általános befektetési hangulat és várakozások, a hitelhez jutás lehetősége és kamatfeltételei, a beruházások egyéb intézményes feltételei, az árfolyam alakulása, stb.).

Feltételezhető, hogy az export részaránya, főként a hazai tulajdonú vállalatok értékesítésében a következő években valamelyest csökken, amennyiben a belföldi kereslet élénkülése tartósan bizonyul. Ennek azonban nem kell feltétlenül az export háttérbe szorulásával járnia. A magyar vállalatok valószínűleg nem fognak visszavonulni azokról a piacokról, amelyeken

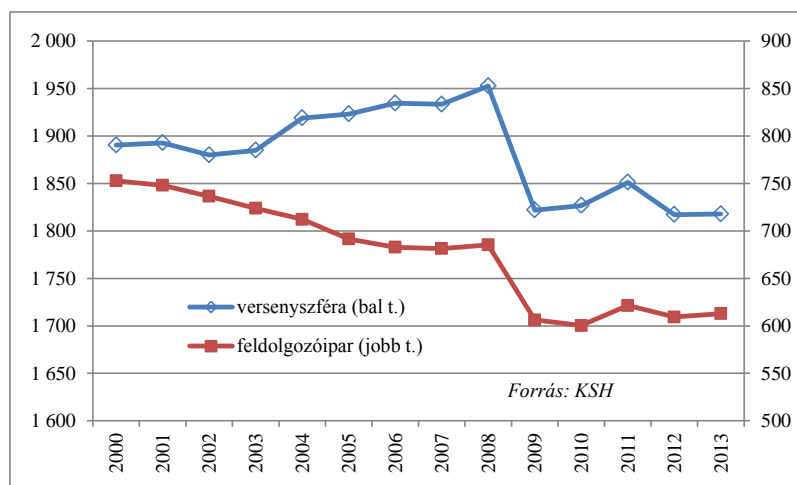
már sikerült megvetniük a lábukat akkor sem, ha a belföldi eladásainak a kilátásai némileg javulnak.

5.4.) Az export változásának foglalkoztatási és költségvetési hatásai

Az export gyors növekedése alapvetően nem tudott változtatni a versenyszektor és ezen belül a feldolgozóipar stagnáló-zsugorodó foglalkoztatási helyzetén. Pontosabban: a versenyszektor foglalkoztatási képessége a 2000-es években, egészen a válságig némileg javult, 2008-ban az *alkalmazottak* száma megközelítette az 1.950 ezer főt, ezen belül, 2008 májusában, a csúcsponton, megközelítette a 2 millió főt (1.982,3 ezer fő). A válság időszakában elvesztett 125 ezer főt azóta sem sikerült visszaszerezni, az elmúlt 4 évben az alkalmazottak száma a versenyszektorban jórészt stagnált.

A feldolgozó iparban a 2000-es években folyamatos munkahelyvesztés történt, a válság idején pedig 85 ezer munkahely szűnt meg. Az elmúlt 3 évben némi emelkedés tapasztalható, mindent egybevetve azonban az alkalmazottak száma a feldolgozó iparban 2000-2013 között 140 ezer fővel csökkent, az export gyors növekedése ellenére. Ez részben azzal is magyarázható, hogy az exportáló multinacionális vállalatok eleve a gazdaság átlagánál magasabb termelékenységgel bírnak: viszonylag kis létszámbővítéssel jelentős exportvolumen növekményt tudnak elérni. De a belföldi vállalatok közül is elsősorban azok a cégek képesek az exportpiacokra lépni, amelyek magasan fejlett, azaz viszonylag alacsony fajlagos munkaerő-igényű technológiát alkalmaznak.

5.10. ábra: Az alkalmazottak száma a versenyszektorban (bal tengely) és a feldolgozóiparban (fő), 2000-2013

Hasonló tendenciát mutatnak a KSH Munkaerő felmérésén alapuló *foglalkoztatási* statisztikák is, amelyek szélesebb kört ölelnek fel: ezek szerint a feldolgozó iparban foglalkoztatottak száma 2008-2013 között 853 ezerről 826 ezer főre csökkent. Ezen belül 2013-ban 24 ezer fős növekedést regisztrált a statisztika. A feldolgozó iparban tehát 2013-ben már 213 ezer fő dolgozott *nem-alkalmazotti* státuszban, esetleg 1-5 fő közötti vállalatoknál (ezt csak korlátozottan méri a statisztika), esetleg nem regisztráltak.

A Kopint-Tárki már említett tanulmánya (Palócz-Nagy, 2010) a 2000-es évek közepére vonatkozóan arra az eredményre jutott, hogy a munkaerőpiacon akkor is jelentős szerkezeti elmozdulások tapasztalhatók, amikor az összlétszám látszólag változatlan. A munkaerő a stagnáló-zsugorodó vállalatoktól a gyorsan növekvő cégekhez vándorol. Ennek a munkaerő-áramlásnak az eredője azonban az elmúlt több mint egy évtizedben a feldolgozó iparban negatív volt, holott az exportáló vállalatok jelentős munkaerőt szívtak fel.

Mindebből az az eredmény szűrhető le, hogy az export a foglalkoztatás fontos tényezője, *egyedül azonban nem képes olyan jelentős mennyiségű munkaerőt felszívni*, amelyet a belföldi felhasználás csökkenése miatt zsugorodó vállalatok elveszítenek. Az export tehát egymagában nem képes azt a munkaerő-veszteséget kompenzálni, amelyet a gazdaság a belföldre termelő vállalatoknál szenved el.

A kivitel közvetlen és közvetett hatásai a költségvetési bevételekre és egyenlegre

Az export változása több csatornán keresztül érvényesül a költségvetés bevételeiben, illetve egyenlegében.

Közvetlen költségvetési bevételi hatások:

- társasági adó: az exportáló vállalatok profitabilitásának javulásával növekvő TÁSA bevételek. Mértéke korlátozott, mivel a társasági adóbevételek az adóbevételek kb. 3%-át, a GDP-nek pedig mindössze alig több mint 1%-át teszik ki.
- Személyi jövedelemadó: mivel az export közvetlen foglalkoztatási hatása mérsékelt, a hatás csak enyhén pozitív.
- Forgalmi adó: az exporton nem keletkezik ÁFA-bevétel, ezért a forgalmi adókat a kivitel csak közvetve befolyásolja: az exportáló és a nekik beszállító cégekre gyakorolt pozitív foglalkoztatási hatások következtében előálló magasabb fogyasztáson keresztül.

Közvetett költségvetési bevételi hatások:

Közvetett költségvetési hatások elsősorban a GDP növekedésére gyakorolt pozitív hatások által keletkezhetnek. Mivel a magyar export a GDP több mint 90%-át (2013-ban 96,2%-át) tette ki, a GDP változása nagyban függ a kivitel alakulásától

Ennek az írásnak a keretein túlmenően annak részletes elemzése, hogy a GDP változása és a változás szerkezete milyen mértékben és milyen transzmissziós mechanizmusokon keresztül hat a költségvetési bevételek alakulására. Mindenesetre, számítások szerint a GDP 1%-os növekedése Magyarországon 0,2-0,4%-kal növeli az adóbevételeket, attól függően, hogy a növekedés a GDP mely komponenseiben következik be. Mivel az export közvetlen adóbevételi hatásai mérsékeltőbbek, mint számos más felhasználási komponenséi, a kivitel növekedése esetében 0,1-0,2%-os adóbevételi koefficienset lehet becsülni.

Felhasznált források jegyzéke

African Economic Outlook 2013:

http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/PDF/Regional_Edition/AEO_2013_THEMATIC_EDITIONS_WEB.pdf

Andrews, D. [1972]: Plots of high-dimensional data. *In: Biometrics*. Vol. 28. pp. 125-136.

Asian Development Bank (2014): Asian Development Outlook 2014: *Fiscal Policy for Inclusive Growth*. <http://www.adb.org/sites/default/files/pub/2014/ado-2014.pdf>.

Bandung Fe Institute [2012]: Market and Product Diversification within the World Export Network: Zooming in Indonesia and countries in Latin America. WP-3-2012.

EBRD Transition Report 2012, 2013

EBRD: Regional Economic Prospects in EBRD Countries of Operations: May 2013:

<http://www.ebrd.com/downloads/research/REP/rep-may-2013.pdf>

European Commission (2014): European Economic Forecast, Spring 2014, European Economy 3/2014, Brussels, May, 2014

FAOSTAT: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>

Frigyes Ervin [2000]: Struktúra-koncentráció-egyenlőtlenség. *In: Statisztikai Szemle*, LXXVIII évf. 8. sz. pp. 598-619.

Goldberger, A., S. [1972]: Structural equation models in the social sciences. *In: Econometrica*. Vol. 40. pp. 979-1001.

Gordon, A., D. [1999]: Classification. Chapman and Hall, London.

Höskuldsson, A. [1988]: PLS regression methods. *In: Chemometrics*. Vol: 2. No: 3. pp. 211-228.

<http://eurostat.eu>

http://hvg.hu/gazdasag/20140319_Oroszország_veszelyesen_kozel_van_a_reces

<http://tr.ebrd.com/tr13/en/country-assessments/3/russia#main-macroeconomic-indicators>

http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaepcb2012d2_en.pdf

http://www.galamuscsoport.hu/tartalom/cikk/380681_ukran_valstag_imf_az_orszag_gazdasag_meg_ink_abb_a

IMF World Economic Outlook 2013. október adatbázis:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/index.aspx>

India <http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?y=2012>

International Trade Centre Trade Statistics: <http://www.intracen.org/trade-support/trade-statistics/>

Japan <http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?y=2012>

Magyarország kereskedelmi adatok: Központi Statisztikai Hivatal.

OECD Economic Survey of Korea 2012 <http://www.oecd.org/korea/economicsurveyofkorea2012.htm>

OECD Economic Surveys, South Africa 2013

Palócz, É. - Nagy, Á.(2010): Hallgat a felszín, fecseg a mély. Növekedési stratégiák a kis- és középvállalati szektorban. 2010. Készült a Commerzbank megbízásából. Kopint-Tárki Zrt. Budapest

Republic of Korea <http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?y=2012>

Russian Federation <http://comtrade.un.org/pb/CountryPagesNew.aspx?y=2012>

Szingapúr makroökonómiai adatai: Asian Development Bank (2013): *Key Indicators for Asia and the Pacific 2013*. <http://www.adb.org/sites/default/files/ki/2013/xls/SIN.xlsx>.

Taiwan's Economic Situation and Outlook February 2014. National Development Council, Taiwan. <http://www.ndc.gov.tw/encontent/dn.aspx?uid=35027>.

Tajvan gazdasági adatok: Directorate-General of Budget, Accounting and Statistics, ROC (Taiwan). <http://61.60.106.82/pxweb/Dialog/statfile1L.asp>

Tajvan kereskedelmi adatok: Bureau of Foreign Trade, Ministry of Economic Affairs (Taiwan). <http://cus93.trade.gov.tw/ENGLISH/FSCE/>

Ukrán válság – IMF: az orosz gazdaság még inkább megszenvedheti a válságot. MTI, 2014. május 13.

UN International Merchandise Trade Statistics, <http://comtrade.un.org/pb/WorldTables.aspx?y=2012>

UNCTAD riport: http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2013_en.pdf

UNCTAD: An investment guide to Kenya 2012

UNCTAD: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2012d4_en.pdf

Vietnam makroökonómiai adatai: Asian Development Bank (2013): *Key Indicators for Asia and the Pacific 2013*. (<http://www.adb.org/sites/default/files/ki/2013/xls/VIE.xlsx>).

Világbank adatbázis: <http://www.worldbank.org/en/country/japan>

World Bank: <http://data.worldbank.org/country/nigeria>

World Bank: <http://data.worldbank.org/country/serbia>

World Bank: <http://data.worldbank.org/country/south-africa>

World Bank: <http://www>

wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/12/12/000442464_20131212144249/Rendered/PDF/832670WP0Kenya0Box0382083B00PUBLIC0.pdf

World Bank: South East Europe Regular Economic Report No.3

http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/SEERER_3_Report_FINAL_eng.pdf